СТ. Н. ШИШКОВ

ТРАКИЯ

ПРЕДИ И СЛЕД ЕВРОПЕЙСКАТА ВОЙНА

▽▽▽▽

ИЗДИРВАНИЯ И ДОКУМЕНТИ
С ПРИЛОЖЕНИЕ НА ДВЕ ФАКСИМИЛЕТА, 26 ОБРАЗИ, 11 СТАТИСТИЧЕСКИ ТАБЛИЦИ И ЕТНОГРАФСКА КАРТА.

ПЛОВДИВ
ПЕЧАТНИЦА ХР. Г. ДАНОВ
1922.

СЪДЪРЖАНИЕ.

Стр.

Предговор 3

I. Положение и предели на Одринския виляет — източна и западна Тракия — до Балканската война в 1912 г. . . 5
II. Земите на Одринския виляет от Балкан. война в 1912/13 г. до 1921 година 6
III. Народностния лик на Одринско — източна и западна Тракия — през средните векове 8
IV. Народностния лик на Тракия през времето на турското господство 11
V. Чужденци учени, пътешественици и дипломати за народностния характер на Тракия — Одринско 16
VI. Турски и гръцки признания за истинския народностен характер на Тракия 27
VII. Гръцките заблуди относно помаците в Тракия. 32
VIII. Народностния характер на градовете в Тракия до последно време 41
IX. Кой е земледелческият и въобще производителен елемент в Тракия 70
X. Вселенската патриаршия в Цариград и нейната панелинска асимилаторска акция и в Тракия 73
XI. Турската противо българска политика, изселване и заселване с цел за обезбългаряването на Тракия. 77
XII. Бунтовнишки движения и борби за независимост у тракийските българи 85
XIII. Възраждането на тракийските българи и борбите им за черковна и училищна независимост 90
XIV. Статистиките на гърци, турци и чужденци за числеността и народността на населенията в Тракия 95
XV. Връзките на Тракия с България и правата на българския народ над тая област. 1) физико географски и хидрографски, 2) етнографски, 3) историко-политически, 4) народо-стопански и търговско-икономически 127
XVI. Тракия след европейската война. Заключение 131

Документи гръцки с превод на български. Обяснителна бележка по тях 134
Факсимилета и етнографска карта.

ПРЕДГОВОР.

С тая книга за Тракия се цели да се даде, колкото се може, в по-прегледен и сбит вид отговор на всички гржцки и други заблуди, достигнали и до нас, с които се силиха да оправдаят и още не престават и днес да оправдават извржшената не велика неправда, а средневековна жестокост в Нйойи, Сан-Ремо и Севжр, като откжснаха и тая област от живото и смжртно наранено тело на бжлгарския народ и я поднесоха в дар на най-безкрупулният от нашите сжседи — гжрците. Читателя ще види, че сме се приджржали, колкото е било вжзможно, строго о принципа—сжс свидетелства и данни на просветени и авторитетни чужденци, с проверени исторически факти и сжс самопризнания явни и поверителни и на самите днес безконтролни господари на страната, гжрците, да се изтжкнат лжжите им, по които днес са те владетели на тая област, станали такива само по милостта, безсжрдечието и крайно егоистичните интереси на велики, божем просветени джржави.

При сжставянето на книгата ний се ползувахме от твжрде ценните сжчинения на професор А. Иширков: „Западна Тракия и договора за мир в Нйойи", 1920 г., на професор Д-р Л. Милетич: „Разорението на тракийските бжлгари през 1913 год.", 1918 г.; на Т. Карайовев: „Материяли за изучване на Одринския вилеят", Сборник за нар. умотворения, наука и книжнина, т. XIX, 1903 г.; на Д. п. Николов: „Одринска Тракия", 1919 г.; на Д-р Никола В. Михов: „Населението на Турция и Бжлгария през XVI.. .. XIX в.", Издание на Бжлгарската Академия на Науките, 1915 г.; от „La question Bulgare et les états balkaniques. Exposé et documents", София, 1919 г.; от „Le caractère Bulgare de la Thrace orientale etc. Exposés par le Haut Comité de la Thrace Orientale", София, 1919 г.; от неиздадения ни с г. Мутавчиев, уредник при Народния Музей в София, труд за Западна Тракия и най-после от ценните статии на добрите познавачи на своя роден край—Тракия—г. г. професор Михалчев и Д. п. Николов, които обнародваха в разни наши вестници.

Пловдив, 19/4 февруарий, 1922 г.

Ст. Н Шишков.

I. Положение и предели на Одринския вилеят — източна и западна Тракия — до Балканската война в 1912 година.

Главно политически причини, отколкото чисто вжтрешни стопански, географски и други подобни са заставяли централната турска власт да прави чести изменения в административното деление на земите си, които Турция е владеела на Балканския полуостров.

След Берлинския договор в 1878 год. от оставените под турска власт източна, южна и западна части от старата и обща географска област Тракия турското правителство образува една голяма административна единица с името Одрински вилеят и сжс седалище град Одрин. След сжединението на Източна Румелия с Княжество Бжлгария по Цариградския договор в 1886 год., сключен между Бжлгария и Турция с посредничеството и одобрението и на Великите сили, кжм Одринския вилеят се прибавиха и двете до тогава източно-румелийски кази — Кжрджалийска, в средното течение на р. Арда, и Рупчоска, или тжй наричаните Тжмрешки села, басейна на р. Кричим в северните склонове на Родопите. Тжй образуван, Одринския вилеят имаше следните граници:

а) На изток по Черноморския брег от над селото Караджакйой, отдето захващат развалините на познатата в историята Анастасиева стена, по права линия пресичаше западните хжлмове на Чаталджанските височини, от които започват водите на Маричиния приток Еркене, и впираше на юг в Мраморното море при Султан-чифлик между Ерекли и Силиврия.

б) На юг вилеятската граница минаваше по брега на Мраморно море с Галиполския полуостров и от там по брега на Егейското море стигаше до устието на р. Места.

в) На запад границата следваше по течението на Места, която се има за пределна линия между Тракия и Македония.

г) На север джржеше билото на Родопите по турско-бжлгарската граница, пресичаше долината на р. Марица при Мустафа-паша (Свилен-град), завиваше по билото на Сакар-планина и Странджа и стигаше в черноморския брег над Караджа-кйой между Созопол и Василико.

Чаталджанския санджак, който до 1878 год. е спадал в Одринския вилеят, е присжединен бил кжм Цариградския вилеят.

В тия предели Одринския вилеят, или както след Илинденското вжзстание през 1903 год. в Македония и Тракия доби с политическо значение по-известно името „Одринско", до Балканската война в 1912 год. се делеше на 6 санджака с 32 кази и 115 нахии. Тая твжрде засилена централизация, както в административно-полицейско, тжй и вжв военно отношение беше предизвикана единствено от сжседството на вилеята с Бжлгария и по-

ради не малкото число бѫлгарско население из целия вилеят, та и в Цариградския до стените на самата отоманска столица (Деркоските бѫлгарски села).

Одринския вилеят имаше следните по-малки административни единици:

1. Одрински санджак сѫс седалище гр. Одрин и с 7 кази: Одринска, Мустафа-пашанска, Кѫрджалийска, Димотишка, Узун-кюприйска, Орта-кйойска и Хавсенска.

2. Гюмюрджински санджак сѫс седалище гр. Гюмюрджина и с 6 кази: Гюмюрджинска, Султан-ерска, Ахѫ-челебийска, Скечанска, Егри-дерска и Дарѫ-дерска.*)

3. Лозенградски санджак сѫс седалище гр. Лозенград и сѫс 7 кази: Лозенградска, Малко-Тѫрновска, Люле-Бургаска, Визенска, Ахтополска, Мидийска и Баба-ескийска.

4. Дедеагачки санджак сѫс седалище гр. Дедеагач и с 3 кази: Дедеагачка, Суфлийска и Еноска.

5. Галиполски санджак сѫс седалище гр. Галиполи и с 5 кази: Галиполска, Кешанска, Мирефтенска, Шаркйойска и Едже-абадска.

6. Родостенски санджак сѫс седалище гр. Родосто и с 4 кази: Родостенска, Чорленска, Малгарска и Хайреболска.

II. Земите на Одринския вилеят от Балканската война в 1912/13 год. до 1921 год.

Пределите на Одринския вилеят, т. е. земите на турска Тракия, след Балканската война претѫрпяха на няколко пѫти изменения.

1. — През и след Балканската война от октомври 1912 г. до края на юни 1913 год. бѫлгарската войска, която сломи главните турски военни сили, владееше целия Одрински вилеят, в това число и западната част от Цариградския вилеят до Чаталджанските височини.

2. — Мирния договор, сключен в Лондон на 30 май, 1913 г., между Турция и четирете сѫюзени балкански дѫржави — Бѫлгария, Сѫрбия, Черна-гора и Гѫрция — и с посредничеството и одобрението на Велико-Британия, определи новата източна граница на Бѫлгария с една права линия между градовете Мидия на Черно море и Енос на Егейското море. По тоя договор токуречи $^1/_3$ част от земите на Одринския вилеят, извоювани от сѫюзниците, се оставяха пак на Турция. Това бяха Галиполският и Родостенския санджаци и малки части от Лозенградският и Дедеагачкия.

*) Заб. По-рано кѫм тоя санджак беше и Рупчоската каза (Тѫмрешко), но от 1909 г. тя се присъедини кѫм Солунския вилеят пак по чисто политически сметки—сѫс своето чисто помашко население, винаги числено за турско и под силното влияние на мохамеданизма, да даде числено надмощие на турският елемент в Драмския санджак, дето бѫлгарите са мнозинство, за хуриетските избори. Бел. авт.

3. — Един месец след подписването на Лондонския договор, Турция, вѫзползувана от враждебността между балканските сѫюзници и намесата на Ромѫния против Бѫлгария, нахлу в Одринско и с мѫлчаливото сѫгласие на Великите сили си зае всички земи

Младежи помаци из Родопите.

от вилеята, които земи по Букурещкия договор се оставяха от бившите сѫюзници на Бѫлгария до определената в Лондон линия Мидия—Енос.

4. — След Букурещкия договор през юли, 1913 год., между Ромѫния, Гѫрция, Сѫрбия и Черна-гора от една страна, и Бѫл-

гария от друга, последната, изоставена от всякжде и от всички, биде принудена да се споразумее сама с Турция, която си запази всички земи от Одринския вилеят с граджт Одрин включително, като остана на Бжлгария крайбрежието на Егейското море между р. Места и р. Марица. В тая ивица земя влизаха: а) Гюмюрджинския санджак без малка част от Ксантийската кааза (бжлгарските села Еникйой и Габрово, оставени на Гжрция); б) Дедеагачкия санджак без Еноската каза, и в) част от Орта кйойска и Мустафа-пашанска каази и цялата Кжрджалийска кааза от Одринския санджак.

5. — През 1915 год. елна малка поправка на границата по течението на Марица стана между Бжлгария и Турция, като последната отстжпи на Бжлгария не цели Димотишката и Одринската каази с предградието Караач, всичко около 2000 кв. км. по железопжтната линия Одрин—Деде-агач. Всичката тая част от бившият Одрински вилеят е позната с името Западна Тракия.

6. — В примирието, сключено на 29 септември, 1918 год., в Солун между Бжлгария и представителя на Сжглашенските Сили г. Франше д' Еспере и представителя на С. Американските Сжединени Щати г. Мжрфи, западна Тракия един вид се гарантираше на Бжлгария при бждещите окончателни договори между двете воюващи страни в Европа.

7. — По Нйойиския договор от 27 ноемврий, 1919 год., наложен на Бжлгария, на последната се отне изцяло крайбрежната ивица на Бело-морския брег, сжстоеща се от казите Ксантийска, Гюмюрджинска, Дедеагачка, Софлийска, Димотишка и Одринска и части от Ахж-челебийска, Дарж-дерска и Орта-кйойска и се оставиха на разположението на Сжглашенските Велики Сили.

8. — Шест месеци след това в Сан-Ремо тези части от западна Тракия, които по Букурещкия договор, после по Цариградския, както и по примирието в Солун се признаваха за собственост на Бжлгария не само етнографски, но и по жизнени стопанско-икономически и тжрговски сжображения, Сжглашенските Сили ги дадоха на Гжрция, на която по-после по Севжрския договор ѝ отстжпиха и всички други земи от турска Тракия—Одрински вилеят — до бреговете на Черно-море, Чаталджанските височини, Мраморно море и Галиполския полуостров.

III. Народностния лик на Одринско—източна и западна Тракия — през средните векове.

Цялата Тракийска област по своето географско местонахождение на Балканския полуостров винаги е била изложена на не малки превратности в своята минала историко-политическа сждба. Обаче, вжпреки това нейно географско разположение на главния пжт от западна и средна Европа за Азия, народностния характер на Тракия не е претжрпявал такива промени, на каквито политически е била излагана.

Още в пжрвите времена, когато източната половина на Римската империя се отделила и започнала да се образува от нея средневековната Византия с духовното и културно надмощие на еллинизма, тракийско-римския народностен лик на Тракия много бжрзо се заменил в славяно-бжлгарски. Сжвременника на Юстинияна Велики, Прокопий, сжобщава, че в 549 год. целите тракийски планини, Родопите, вжв всичката им ширина и джлжина, са били изцяло заселени сжс славяни, в ядрото на които се поглжщат остатжците от старите коренни туземци — тракийските беси и др. — и че в 551 год. един славянски отред в западна Тракия унищожил града Топир (Topirus), който се намира на брега на Егейското море близо до източния брег на р. Места, и че жителите му били изтребени, а сполучилите да останат живи били завлечени в плен.[1]) Друг византийски историк от сжщата епоха, сириецжт Иоан Ефески, казва следното: *„На третята година от царуването на Тиверия победоносни* (581), *проклетия славянски народ потегли и нахлу по цяла Еллада, в околностите на Солун и по цяла Тракия. . . .“*[2]) В един византийски документ от XI в. — типика на манастира Вира в източните подножия на Родопите, до днешния градец Фере (основал тоя манастир византийския севастократор Исак Комнен) — всички поселища, дадени вжв владения на манастира, са сжс чисто бжлгарски имена.[3]) Друг по-сетнешен византийски историк, Акрополит, казва, че населението в западна Тракия било бжлгарско (XIII в.) и че то сжзнателно и охотно е воювало, за да се присжедини кжм своите си еднородци на север.[4]) Друг чужденец летописец, Guillaum de Tyr, пише: *„Вече в XII в., в епохата на византийското господство, бжлгарския народ е заемал всичкото пространство от Дунава до Адриатическото море и до Цариград. . . .“*[5])

Но бжлгарския народностен лик на Тракия през цялото средневековие се потвжрдява още от друг вид два исторически факта, а именно:

1. През XIII и XIV в. в Гракия, предимно в западната ѝ половина, се образували последователно независими бжлгарски княжества, пределите на които впирали в бреговете на Егейското море. Тези сепаративни движения, явно насочени против Византия, можели да бждат дело само на компактната бжлгарска маса в Тракия, която е била чиста от чужд елемент и която винаги се е стремила да се отжрве от омразното византийско политическо господство и се присжедини кжм свободните си на север еднородци — Бжлгария. Такива са били князете-деспоти Иванко и Слав през XIII в. и деспот Момчил през XIV в. Последният е бил победен от гжрците само с помощта на турците им сжюзници, доведени за тая цел из Мала Азия от Кантакузина, и с което гржц-

[1]) **Procopius** — De Bello Gothico, VIII, стр. 442.

[2]) **Професор В. Н. Златарски** — История на Бжлгарския народ през средните векове. София, 1919 год Том I, част I, стр. 12.

[3]) Извѣстія Русскаго Археологическаго Института въ Константинополѣ, т. XIII, стр. 52.

[4]) **G. Acropolita** — Annales edd. Benn., 1826, tit, 54, 114

[5]) **Emil de Laveleye** — La Péninsule des Balkans, t II, 1886, стр. 205.

ко-турско сжюзничество се поставя началото на по-нататжшното сжсипване на Балканските християнски джржавици тогава и установяването на турското господство в Европа.[6]) Спомени за тези бжлгарски князе в Тракия, а особено за Момчила, и днес изобилват в народните песни и легенди в бжлгарското население.*)

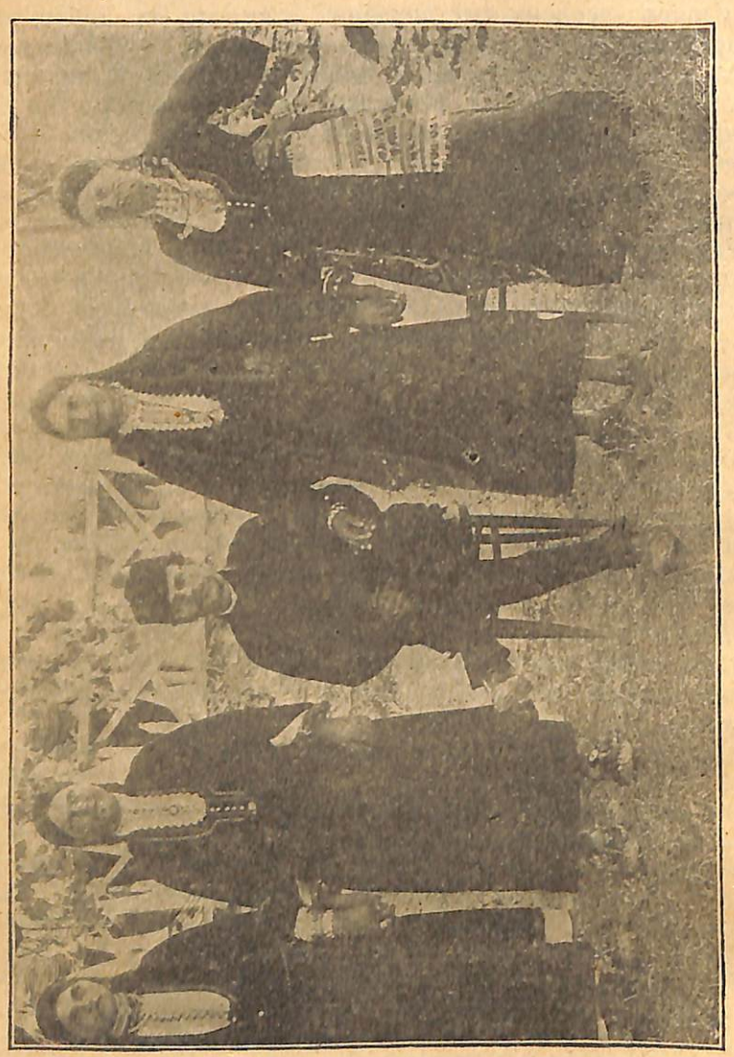

Бжлгари из вжтрешността на Родопите.

2. Тракия по своето географско положение е била винаги през средневековието театжр на войни и военни движения между

[6]) Професор Д р К. Иречек. — История на Бжлгарския народ, бжлг. издание, Тжрново, 1888 год., стр. 305, 320 и 391.

*) Града Ксанти и днес от околните помаци и бжлгарски села се именува **Царево,** като едновремешно седалище на бжлгарския княз Момчил. Виж. книгата „Из Беломорската равнина, пжтни бележки и впечатления", Пловдив, 1907 год.

Византия и Бжлгария, като е попадала под политическата власт ту на едната, ту на другата. Когато Тракия цяла или част от нейната област е бивала под Византия, последната се е чувствувала слаба да джржи в покорност и мируване компактното ѝ бжлгарско население, поради което, за да крепи своята власт над него и го обезсилва, тя е изселвала и пржскала из другите далечни части на империята си, главно в Мала-Азия, част от тракийското население, като сжщевременно е привеждала и заселвала арменци, сирийци и соргучи-турци особено в околностите и в самите главни крепости Одрин и Пловдив, господствующи в областта.[7]) Но и тези мерки не помагали, защото Тракийските планини: Родопите, Сакар-планина, Странджа и Стара-планина още от VI в. са били сжс здраво заседнало бжлгарско население, приливжт от което в равнината и в градовете постоянно е приидвал и надделявал.

След всичко гореказано, нека видим, що казва и най-авторитетният от ново време гржцки историк г. Папаригопуло за византийските земи през средневековието относно техния народностен характер и грижите на Византия да ги обезличи и елинизира: *„Правителството е искало да погжрчи чрез езикжт и вжзпитанието и бжлгарите, и славяните, които са били напреднали до последните покрайнини на Пелопонез. Благородните от другите племена се вжзпитаваха в Цариградските училища и дворци. Градовете им земаха от императорското правителство гржцки имена . . ."*[8]) На друго място сжщият историк казва: *„Ако по кжсно бжлгарите са се пак откжснали, то славяните в Епир и Тесалия и в другите по южни страни сжвкршено са били погжрчени . . ."*[9]) Това се отнася за времето през XII и XIII в.

IV. Народностния лик на Тракия през времето на турското господство.

През XIII в. турците се засилили в Мала-Азия и почнали да стесняват пределите на византийските владения там. От началото пжк на XIV в. те захванали да налитат на малки дружини за грабеж и в европейските византийски земи, предимно по бреговете на Мраморно море и Хелеспонта. Пжрва жертва на турските грабежи, опустошения и жестокости била Тракия. Византия била безсилна, при всичкото си в онова време мирово величие, да се противопостави и да спре тези турски нашествия и тжй в центра на империята до и около самата ѝ столица. Напротив, нейното безсилие и слабост често я заставяли да тжрси и скжпо

[7]) Ibid. стр. 172, 238.

[8]) *Κ. Παπαρρηγοπούλου. — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, ἐκδέδοτε ὑπὸ Ἀνέστη Κωνσταντινίδου. Τόμος τρίτος. Ἔκδοσις δευτέρα ἐπιθεωρηθεῖσα. Ἐν Ἀθήναις.* 1886, стр. 23.

[9]) Ibid, стр. 23.

да купува турското приятелство и военна помощ било против съседите си, било против вътрешните си безредици и династически ежби. Тъй Византия станала причина, щото турците да се настанят в християнска Европа, да унищожат и покорят християнските самостоятелни до тогава господарства на Балканите, цели шест века да се леят кърви и нижат страдания у християнските народи на изток и най-после да създават вражди и съперничества между европейските западни и централни държави и с това да спъват мирния културен исторически развой почти на цела Европа, а най-много на източната ѝ половина.

Слабостта на Византия да се справи с турците произлизала единствено от факта, че едно малцинство, каквото са били и тогава гърците, каквито инак културни и духовни условия и да им са благоприятствували, не могло това малцинство да държи в подчиненост толкова други народности, които римското господство оставило на изток в наследство на Византия. При това, колкото и да били тоже немногочислени взети по отделно всяка една от тези не гръцки народности, колкото те и да били слабокултурни на времето си тогава, те пак неможели да понисат тъй лесно до край безкрупулността на господствующето гръцко малцинство, неговите расови пороци и неговите типични насилия над душите и съвестите над всеки, който не е носел името *елин*, т. е. грък, *ромеос*.

Повече от един век Тракия била току-речи непрекъсван театър на войни, войскови движения, опустошения и обезлюдвания.[10]) Френския рицар Bertrandon de la Broquier, който на връщане от Палестина в 1433 год. посетил двора на Султан Мурада II, като пътувал от Сер за Одрин, бил принуден да нощува в палатка на открито поле, защото цялата местност била разорена, и селата пусти. Разрушен и пуст бил и стария град Траянопол при Марица. На друго място същия пътешественик казва, че пътя между Цариград и Одрин минавал през плодородни места, които изобилват с вода, но били лишени от гора и от жители и били съвършено опустошени от многобройните гръцко-турски войни.[11])

Част от българското население из равнините и около главните пътища било избито, друга част намерило убежище в планините (Родопите, Сакар, Странджа и Стара-планина) и там със своите еднородци-планинци дълго време водило отчаяна борба с турците, за да брани своята вяра, свобода и селища. Едно запазено и до днес предание у родопските помаци казва, че техните прадеди цели 40 години упорито бранели своята независимост, но най-сетне били принудени да се подчинят на турците, като донякъде на първо време запазили част от своите свободи.

Измежду християнското население в Тракийската област гърците и през средневековието, както се видя от данните в предидущият отдел, са били едно малцинство незначително, пръснати

[10]) **Hammer** — Histoire de l' empire Ottoman, t. I, p. 40—893.
[11]) Mémoires de l' Institut national des sciences et arts, sciences morales et politiques, tome V (Paris), an XII—1804, p. 469—637.

по самото крайбрежие на Черно-море, Мраморно и Егейско, дето изключително са се занимавали с дребна търговия и морячество, като посредници-комисионери между вътрешността на сушата и морето. Гърците не са били земеделчески и изобщо производителен елемент, нито пък са съставяли някаква числено по-внушителна група, за да бъдат в състояние да образуват селища из полетата. При завоеването на Тракия от турците и крайбрежните гръцки поселища били опустошени и част от жителите им погинали, а друга част намерили убежище из островите.

Българки моми от с. Булгар-кйой, Кешанско, с 2000 жители българи до Балканската война, опожарено от турците на 4 и 5 юлий, 1913. год., избити от жителите му 350 души, а завлечени от турците 1030 души.

На обезлюдените тракийски полета и долини, които първи попаднали под турското господство, султаните довели из Азия колонисти турци, с които заселили градовете и стратегическите места за охрана на първата отоманска столица на полуострова, Одрин. Гръцкият историк Папаригопуло казва: *„Около средата на XIV в. Орхановият син Сюлейман паша настанил около Галиполи некои турски и арабски поселения. А около края на същия век султан Баязид и в началото на следующето столетие (XV) султан Мурат II прехвърлил от Азия тюркмени около Пловдив и р. Аксиос (Вардар), Загора и София, а пък татари прехвърлил също около Пловдив, дето до днес местото, на което са живели, е запазило името Татар-Пазарджик“*.[13]). Земите били раз-

[13]) *Κ. Παπαρρηγοπούλου — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, ἐκδέδοτε ὑπὸ Ἀνέ-*

дадени на колонистите турци и татари, друга част на разни бееве, заслужили вжв войните, а трети били запазени в султанска собственост, или пжк оставени на мохамедански религиозни учреждения — джамии и вакжфи — предназначени да разпространяват и насаждат мохамеданския верски култ в новозавоеваните страни.

Земите на беевите отначало оставали необработени по липса на работни ржце, а отпосле се обжрнали в чифлици с грамадни пасбища, в които господарите-бееве под свое покровителство привличали бжлгарското население из планините. Тоя ред на нещата е продължавал през всичкото време на турското господство и до днес*).

Турското господство и турската колонизация заличили следите на старото християнско население и дали на страната, но само в равнините, на пжрво време един почти турски лик. Това и днес нагледно показва топографската номенклатура, която в равнините и долините по главните пжтища е турска, малко бжлгарска, обаче гржцко название не се знае и не се чува нито едно, освен тук-там некои поселища покрай самия морски брег. В планините пжк (Родопите, Странджа и Сакар-планина) само по високите била, дето са били летните пасбища на юруците-турци овцевждци, названията са турски и бжлгарски, а в низините и склоновете, дето е работната земя и селищата, топонимията е чиста само бжлгарска. Бжлгарските си имена са запазили и ония селища, които днес са турски, като от друга страна пжк сжществуват турските имена на селища, в които турско население днес няма. Всичко това показва, че днешните жители на такива селища са преселници през времето след турското завоевание. Та бжлгарския характер на Тракия нагледно изпжква през тоя джлжг период от векове и политически промени още и в самата гржцка географска и др. литератури, географски карти и други официални книжа, в които при всичките грижи на гржцката пропаганда всичко и в Тракия да бжде представено за гржцко, бжлгарската топонимия не са могли досущ да заместят с гржцка.

През втората половина на XV в., след като турците превзели и Цариград и се затвжрдили здраво на полуострова, настжпило едно сравнително спокойствие и в Тракия, която останала далече от северните и западни страни, дето продължавали турските завоевателни и отбранителни войни. Турското могжщество достига крайните си предели през XVI в., и народностите до това време в Тракия биват вече окончателно почти сложени, и картината се представя в следния вид: в равнините и стратегическите места турски чифлици и турско и юрушко население. По самите

στη Κωνσταντινίδου. Τόμος πέμπτος. Ἔκδοσις δευτέρα ἐπιθεωρηθεῖσα. Ἐν Ἀθήναις, 1887, стр. 238.

*) Само в западна Тракия равнината покрай брега на Егейското море от Места до Марица е била поделена на повече от 90 бейски чифлици. Господарите-бееве и до днес имат стада овци, отглеждането на които поверяват само на бжлгари кехаи и овчари из Родопите.

Виж за това сп. „Родопски Напреджк", 1903 г. Станимака, год. I, книги 1 до 12.

морски брегове нови колонисти гжрци из островите, но без всякаква вржзки с вжтрешността, на пжрво време — рибари, лодкари между островите и крайбрежието, лозари и отпосле постепенно странствующи дребни тжрговци. В планините пжк многочислено еднородно бжлгарско население, което през всички сжбития на изминалите векове напжлно запазва своя бит, език и

Бжлгари из Малгарско.

етнично надмощие. От планините почнали да слизат бжлгари в равнините, долините и градовете било като работници и ратаи у беевете да обработват земите им и отгледват стадата им, било да обслужват на турските колонисти и войските, на които пжтят е бил през Тракия за страните, дето през XVI, XVII, XVIII и XIX в. са се водили войни. В градовете постепенно заседналите бжлгари пжк развили занаятчийството, което имало грамадно значение за вжтрешния стопанско икономически и тжрговско обществен живот в Турция.

Та и по самите днес крайбрежни на Егейското и Мраморно морета паланки и селища, за които се мисли и твжрди, че са стари гржцки цветущи места, тяхното ядро сжстои от бжлгари и малко от пришелци гжрци от островите. За верността на това ние виждаме от сами гржцки официални от ново време документи [14]).

[14]) **Йордан п. Георгиев и Ст. Н. Шишков** — Юго-източна Македония. II ч. Бжлгарите в Кавалско, Драмско, Сарж-шабанско и пр. Пловдив 1918 год. с факсимилета и документи. Изданието е и на френски. Сжщо и книгата от сжщите

Важни са в случая помениците на манастирите Кошница при Кавала и „Св. Ив. Предтеча“ при Сер. От XVI в. до ново време в тия поменици фигурират чисти народни бѫлгарски имена от всички градове и селища по крайбрежието на Егейското море, включително и Одрин, които днес минават за грѫцки, а грѫцко национално име до втората половина на XIX в. не се среща в тези поменици и от споменатите поселища нито едно. Това ни свидетелствуват и документите № № XVIII и XX приложени в края на тая книга за Марония и Порто-Лагос.

Тѫй и Тракия, при всичкото нейно изключително положение, запазва своя бѫлгарски народностен характер не само в планините, но отпосле и в долините и полетата през всичкото време на турското политическо господство от XIV в. до наши дни.

V. Чужденци учени, пѫтешественици и дипломати за народностния характер на Тракия—Одринско.

През цялото пет-шест вековно политическо господство на Турция в европейския материк, тя е била слабо достѫпна, почти terra incognita, за чужденците учени и изследвачи. Едва от XVIII в. на после, след като турската мощ се отслабила от войните ѝ с Русия и след като ѝ се отнели големи части от владенията ѝ, Турция почва да става известна на европейският учен свят в нейното вѫтрешно сѫстояние. Особено голям интерес се явява кѫм по-всестранното изучване на турските земи през XIX в., през което време се засилили сѫперничествата и стремежите на великите европейски дѫржави за наследството на „Босфорския болник“. При все това, през всички времена западните дѫржави са изпращали политически мисии до султаните в Цариград, на които пѫтят е бил през Тракия. В тези мисии е имало просветени хора, хора и на науката, които, било по лични наблюдения, било посредством други достоверни за тях източници, са написвали и издавали своите изследвания и впечатления и с това са запознавали европейските общества с вѫтрешния живот и сѫстояние на отоманската империя.

Трябва много да се дѫржи на тези чужденци, изследвачи на европейският изток, защото техните свидетелства относно народностния характер и на Тракия са свидетелства и данни не само на високо просветени хора и далеч от домашните племенни и политически разпри на балканските народи, но, напротив, имало е и мнозина из помежду тях, които не са криели своя ентусиазѫм и преданост кѫм древната елинска култура и, следователно, са били и ревностни приятели и защитници на днешните грѫци и отявлени доброжелатели на панелинските им блянове. За нас, бѫлгарите, па и за всеки другиго, който дѫржи на истината, правдата и чистата сѫвест, тези данни на чужденците учени, пѫтешественици, общественици и политици са много по-ценни и важни още и поради обстоятелството, че мнозина от тях са правили и писали своите изследвания и впечатления тогава, когато нито *бѫлгарска екзархия*, нито *бѫлгарска дѫржава*, нито пѫк „*бѫлгарски агенти* и *пропаганда*“ са сѫществували. Напротив, целият почти християнски изток, а особено земите на турската империя са били покрити с булото на верски православният елинизѫм и предти Тракия.

Библиотеки при
ч-ще „Хр. Ботев“
426/1962

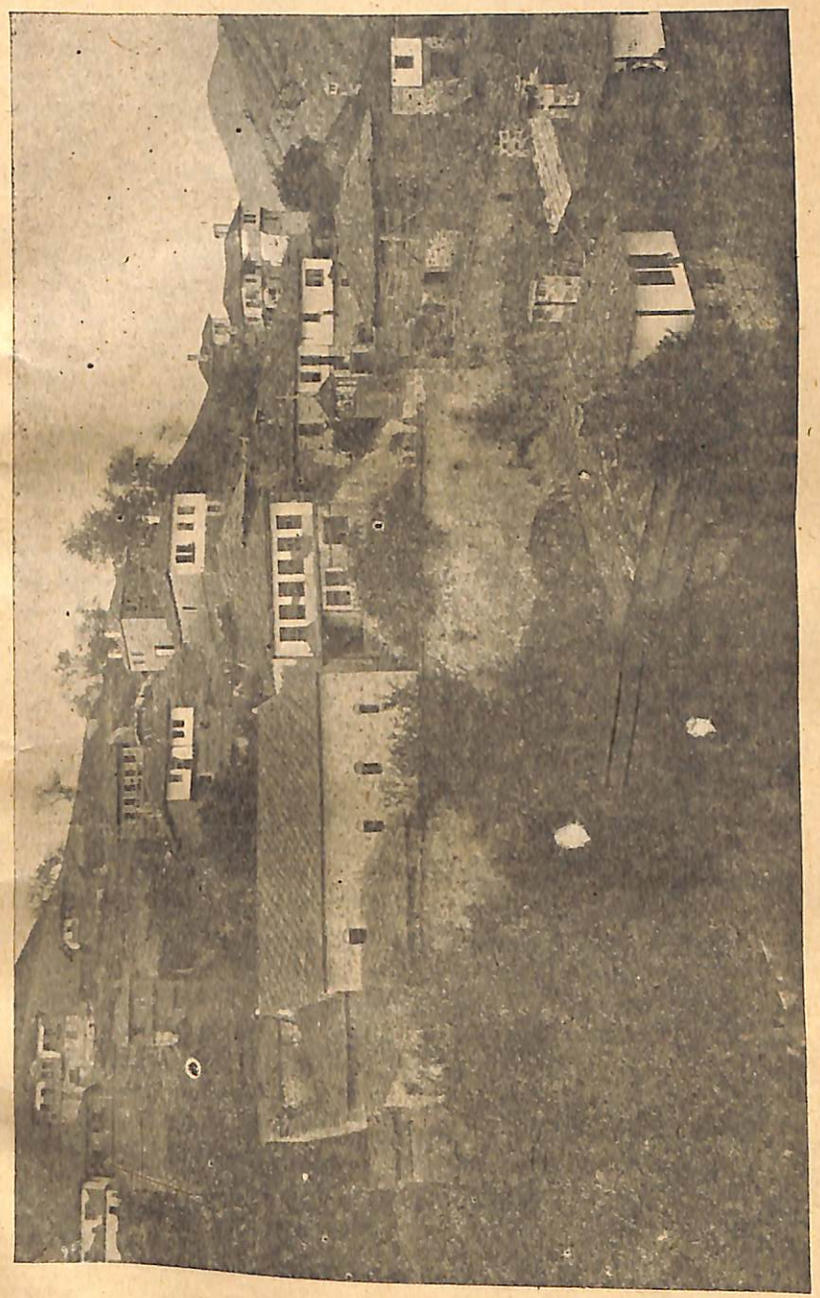

Изглед на бѫлгарско село в Родопите с черквата си.

автори: „Бѫлгарите в Серското поле“, 1918 г тоже с документи и факсимилета. Изданието е и на френски, английски и немски езици.

ставлявани и познавани на запад за чисто *елински-гржцки*. Това се признава и от много чужденци, какжвто например е френският учен и пжтешественик **А. Викенел**, който в сжчинението си: „Recherches historiques sur quelques points de l'histoire générale des peuples slaves et de leurs voisins les Turcs et les Finnois, Paris, 1869", на стр. 559 казва: *„Преди пжтуванията, които ний направихме в Европейска Турция с Ами Буе от 1836 до 1838 год., повече от 4,000,000 славяни са били примесвани с гжрците, само защото са изповедвали гржцката вяра"*. Това смесване твжрдят и много други европейски учени и пжтешественици (М. Убичини, С. Пойе, Ш. Сейнобос, Ж. Г. Питулиос и др.), изповядват го и самите гржцки най-знатни историци, като Папаригопуло, който в своята история на еллинския народ казва: *„Чрез многото и разнообразни права и привилегии, които винаги много или малко е притежавал, патриархжт е бил станал, както се е казвало и от османското правителство,* Народоначалник, *т. е. най-висок не само черковен, но и в много неща политически началник на народа. И понеже тогава, както и до днес, впрочем, не е правено никакво различие по народност на разните не мюсюлмани поданици на джржавата, но всички са се наричали* ромеи, *то властта на патриарха се е простирала над цялото православно християнско население на изток, не само над гжрците, но и над албанците, бжлгарите, сжрбите, другите славяни и арменците"*.[1])

В това заблуждение от начало са попаднали и мнозина от сжставителите на етнографски карти за земите на полуострова под турска власт, а особено през пжрвите три четвжрти от миналия (XIX) век, които карти днес хитро използват гжрците за своите завоевателни блянове.

Ние тук ще приведем кратки извлечения — цитати само на некои от многобройните свидетелства на с всемирна известност европейски учени и пжтешественици, които в разни времена до началото на настоящия XX в. са спохождали Тракия и лично видяли и се уверили в нейният истински народностен образ. След Илинденското вжзстание в Македония и Тракия през 1903 год. сжстоянието на работите в Турция наново вжзбуди голям интерес в Европа, и много данни и истини се изнесоха от тогава до днес и в науката, и в печатжт, и в дипломатическите канцеларии, обаче, ний изоставяме тях, с изключение само на няколко, защото те са тжй многочислени, че ни времето, ни местото позволяват да се изброят, нито пжк е вжзможно да се тжрсят, намерят и проучат в този момент. Сжбитията от 1900 г. насам са заварили мнозина от читателите, които се интересуват с вжпроса, така че те знаят много нещо от казаното през това време за преживяното и истинското сжстояние на работите в Балканите.

1. В една статия с надслов „Nachricht über die Volksmenge der Griechen in Rumlj oder Rumelien", обнародвана в спис. „Magazin zur

[1]) *К. Παπαρριγοπούλου — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἐν Ἀθῆναις.* 1874. стр. 46.

näheren Kenntnis der physischen und politischen Zuständes von Europa", Берлин, 1778, стр. 68—74, като говори за гржцките митрополитски седалища, казва: *„Страната от Виза и Мидия до Черно-море е в бжлгарските земи."*

2. William Martin-Leake в книгата си „Reséarches in Greece, London, 1814, стр. 375, казва: *„Християните, които говорят бжлгарски диалект, живеят . . . (между другите) в цяла Мизия. вжтрешността на Тракия до Дунава и в околностите на Цариград"*.

3. Друг англичанин, David Urquhart, който е бил секретар на английския посланик в Цариград и през 1831 год. е обиколил вжтрешността на Европейска Турция, в своето сжчинение: „Turkey and its Resource", издадено в Лондон в 1833 год. и посветено на английския цар, на стр. 42 казва: *„Бжлгарите . . . които са останали верни на своята вяра, живеят в македонските полета . . . на Бжлгария и на Тракия и около Монастир и Солун . . . Одрин и даже Цариград. Тези последните (бжлгарите), впрочем, представляват голямото мнозинство от населението и са изложени на един систематичен и непрекжснат натиск"*.

4. Eneholm, полковник от руския генерален щаб, в своята книга: „Notice sur les villes situées au-delà des Balkans, occupées par les troupes russes pendant la glorieuse campagne de 1829. St. Pétersbourg, 1830, като изброява градове и села и числото на кжщите в Лозенградско, Мидия и др., казва, че *„селското население в цялата тая област* (източна Тракия) *в началото на XIX в. е било в мнозинството си от бжлгарска народност"*.

5. E. M. Cousinery, номизматик, френски консул в Смирна и Солун, в своето сжчинение: „Voyage dans la Macedoine, contenant des recherches sur l' histoire, la géographie et les antiquités de ce pays. Paris, 1831, Deux volumes" на стр. 5 казва: *„Намират се още бжлгари, разпржснати или даже сжединени в села в Тракия до Текир-даг (Булгар-кйой) . . ."*

6. Ami Boué, известен френски геолог и пжтешественик, в сжчинението си: „La Turquie d' Europe, Paris, 1840, 4 vol." казва: *„Бжлгарите заемат Бжлгария, долна Мизия, по-голямата част от горна Мизия и образуват ядката на населението в Македония. Намират се още пржснати бжлгари, или пжк групирани в села на Тракия, дори до Текир-даг (Булгар-кйой) . . ."*

7. Auguste Viquesnel, френски географ и геолог, два пжти пропжтувал през 1836 и 1847 — 48 г. цяла Европейска Турция и в своето сжчинение: „Voyage dans la Turquie d' Europe ou description physique et géologique de la Thrace" 1855, казва: *„Бжлгарите заемат десния брег на Дунава, двата склона на Старо-планинската верига, много голяма част от Тракийската равнина, и проникват до Родопите, в Албания, Македония и дори Гжрция"*.

8. **Ф. П. Фонтан**, който е участвувал в руско-турската война през 1828 год., в книгата му: „Юмористическія, политическія и военныя письма изъ главной квартиры Дунайской арміи в 1828 и 1829 годъ — Лайпцигъ, 1862", на стр. 108 е писмото, писано от Ески-Сарай в Одрин, и между другото в него писмо е казано

следното за източна Тракия: *„Що се отнася до населението, мюсюлманите са малко и са разпръснати в селата; колкото пък за християнското население, което образува мнозинството, то се състои от гърци, хитри и деятелни, които живеят по крайбрежието, когато пък във вътрешността ний срещаме българско население, което образува една здрава и свежа маса“.*

9. В статията: „Българите в неиздадените мемоари на Чайка Чайковски (Саджк паша)“ от дъщеря му г-жа **Каролина Суходолска,** обнародвани в министерския „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“, кн. X, 1894 год. на стр. 438 започват самите *„Спомени“* и в началото автора ни казва: *„В 1841 год. аз предприех едно пътуване до Родосто, Енос и Кешан и имах случай да забележа, че освен населените от турци и гърци села, всички други беха обитавани от българи“.* Това се отнася за самото крайбрежие на Мраморно море и част от Егейското между Цариград и Енос, гдето гръцкият елемент е по-засилен.

10. **J. P. Liprandi**, руски генерал, вземал участие във войните през 1812—1814 и 1828—1829 год., в съчинението си: „Източния въпрос и България“, издадено на руски през 1868 год. в Москва, на стр. 13, като изброява градове и поселища в Тракия и посочва числото и народността на населението им, определя границите на България така: *„На изток до Черно-море, от устието на Дунава до Босфора, Мраморното море, Дарданелите и Егейското море“.*

11. Знаменитият славист **Павел Иосиф Шафарик** в бележитото си в науката съчинение „Sebrané Spisy, II. Slovanske Starožitnosti. Prague, 1863 год., на стр. 250, казва, че *„славяно-българите заемат Мизия, Тракия, Македония, Албания, Тесалия и проникват до Пелопонес“.*

12. **Cyprien Robert**, професор в Парижкият университет, лично изучвал етнографските въпроси на Балканския полуостров през първата половина на XIX в., в съчинението си: „Les Slaves de Turquie, t. II, 1844“, на стр. 230 казва: *„В Тракия българите заемат важни позиции до Цариград . . .“* На стр. 250, като говори за града Силиврия, казва: *„Тъй на няколко левги от Цариград сладкозвучният и богат славянски говор почва да бие в ушите . , .“*

13. **Dr. C. F. Poyet**, френски учен и писател, живял в Турция 23 години, пропътувал всичките ѝ земи, в своето знаменито съчинение: „La Bulgarie dans le présent et l' avenir, Paris, 1860“, на стр. 5—6 казва: *„България не е вече тая страна, ограничена от една страна с Дунава, а от друга веригата на Балкана. България, това е също Тракия. Македония, с една дума четирите пети от Румелия, дето живее един народ със свой особен език, свои собствени обичаи и който с енергия отбляска всяка наклонност за усвояване от друг народ“.*

14 **Villiam Denton**, английски пастйор, пътувал из Турция през 1862—63 год., в книгата си: „The Christians of Turqey, 1867“, на стр. 34 казва: *„Българския народ . . . . не заема само областта, наречена България, но образува една голяма част от населението в Тракия и Македония“.*

15. **Wilhelm Pressel**, инженер, който е трасирал железопътните линии в Турция и лично се е запознал с вътрешното състояние и народностите в Европейска Турция, е написал студията „Land und Leut in der europäischen Türkei“, поместена в сп. „Das Ausland“, издавано в Щутгард и Мюнхен в 1885 год. Като разглежда границите на българската народност в 1860 г., автора сочи за

Българско семейство от с. Габрово, Ксантийска каза, опожарено от гърците на 10/23 юли 1913. год., 25 недъгави старци заварени и избити, а другите му жители избегали в България.

южна и югоизточна граници на българското племе бреговете на Черно и Мраморно морета и я продължава по брега на Егейското море до устието на р. Вардар. *„Тъкмо югоизточно,* казва той, *българите достигат крайните части на Цариград и Енос. В некои градове по крайбрежието, като напр. Силиврия, Родос-*

то и др., бѫлгарите сѫставляват даже мнозинството от населението".

16. **Karl Sax**, който е бил австро-унгарски консул в Одрин и лично е изучавал Тракия, в сѫчинението си: „Geographisch-ethnographische Skizze von Bulgarien (Mittheilungen der Kaiserlich-Königlichen geographischen Gesellschaft. Bd. XII, Neue Folge, 2 Band) Wien, 1869", на стр. 459 като твѫрди, че *„бѫлгарите образуват две трети от населението в Одринския вилает"*, казва: *„На югоизток бѫлгарите допират* (от Егейско море) *до Цариградския полуостров"*.

17. **Ф. Миркович** в етнографската карта на славянските народи от 1867 год. отбелязва между другите за бѫлгарски земи, населени с бѫлгари: *Одрин до Чорлу, Деркос и достигат до Черно море*.

18. Известният археолог **Albert Dumont**, който е изучавал Тракия и Македония, в своето сѫчинение „Le Balkan et l' Adriatique, Paris, 1873", на стр. 119 казва: *„Макар че Одрин да се намира в страната на бѫлгарите, населението на градѫт е повечето турци и гѫрци . . ."*

19. **G. Rasch** в сѫчинението си: „Die Türken in Europa. Prag, Druck und Verlag der Buchdruckerei von J. S. Skrejšovský, 1873. 2 Bde. p. p. XVI—367; 353—if." т. I на стр. 215 казва: *„. . . Бѫлгарите образуват главната маса от населението в Македония; една тясна ивица от крайбрежието на Егейското море принадлежи изключително на бѫлгари; в Тракия заемат важни поселища; цели окрѫзи от източна Тракия са населени от бѫлгари. Човек се натѫква на бѫлгари в Ливадия и в Морея. Бѫлгарския народ е най-многобройният от всички славянски и грѫцки поселения в Балканския полуостров. Числото на бѫлгарското население на полуострова се увеличава от ден на ден, когато турското ежедневно намалява"*.

20. Познатия руски учен **В. Теплов** в книгата си: „Андріанополь, С. Петербургъ, 1874 год.", на стр. 40 казва: *„Въпреки подавляющето мнозинство на бѫлгарското население в тая (източна Тракия), гѫрците се силят с всички средства да подчинят повечето от нейните жители под духовната власт на Цариградската патриаршия, като им дават името гѫрци и по тоя начин оправдават своите претенции вѫрху една страна, днес изцело славянска"*.

Вѫв второто си сѫчинение: „Матеріялы для статистики Болгаріи, Тракіи и Македоніи. С. Петербургъ, 1877 г.", сѫщият автор на стр. 21 казва: *„Ние срещаме гѫрци, които се занимават сѫс земледелие, зад Макри по р. Марица и изобщо в източна Тракия, но и там гѫрцкото население—затова свидетелствуват всички консулски рапорти — е незначително и се губи напѫлно в компактната маса на бѫлгарския елемент, който го обкрѫжава"*.

21. **Auguste Dozon**, френски консул и литератор, знаещ бѫлгарски език и лично споходил вѫтрешните земи на Европейска Турция, в книгата си: „Chansons populaires bulgares, Paris, 1875", на стр. 12 казва: *„Този език (бѫлгарският език) е днес господствующ не само в Бѫлгария, но и в по-голямата част на Тракия и Македония"*.

22. Известният френски географ **Elisée Reclus** в своето сѫчинение: „Nouvelle Géographie Universelle. La Terre et les hommes. I. L' Europe Orientale, Paris, 1876", на стр. 217—218 казва: *„От бреговете на долния Дунав до склоновете на Пинд всичката земя на полуострова принадлежи на бѫлгарите, освен островчетата и етнологическите архипелази, дето живеят турци, власи, цинцари или гѫрци"*. И по-нататѫк продѫлжава с питането: *„Коя е прочее тая раса, която по числото и пространството на своите владения е по-вярно пѫрвата на Тракийския полуостров?"*

23. **Граф Н. П. Игнатиев** в мемоарите му, обнародвани в „Историческій Вѣстныкъ, С. Петербургъ", 35 годишнина, (1914), том. CXXXVI, на стр. 66 между другото казва: *„Действително, две трети от Македония и Тракия са населени с бѫлгари"*."

24. Военният писател полковник **Ferdinand Lecomte** в книгата си: „Guerre d' Orient en 1876—77", издадена в Лозана (Швейцария) в т. I стр. 29 казва: *„Те (бѫлгарите) заемат десния брег на Дунава от устието му до вливането на Тимок, двата склона на Старо-планинската верига, най-голямата част от равнините на Тракия . . ."*

25. **Amand Freiherr von Schweiger—Lerchenfeld** в сѫчинението си: „Unter dem Halbmonde. Ein Bild des ottomanichen Reiches und seiner Völker. Jena, 1876", на стр. 32 казва: *„Между другите народи бѫлгарите населяват най-голямата част от Македония и значително пространство в Тракия. Вѫв всеки случай те са най-многобройния народ в Европейска Турция"*.

26. **Franz Crousse** в книгата си: „La Péninsule gréco-slave, Bruxelles, 1876", на стр. 169 казва: *„В Тракия и Македония гѫрците са твѫрде разсеени (разбирай незначително число, Бел. прев), освен в некои градове: Цариград, Одрин . . ."*

27. **Ravenstein** в своята статия: „The Populations of Russia and Turkey (Journal of the Statistical Society of London, London vol. 40, 1877", на стр. 449 казва: *„Бѫлгария включва санджаците Одрински, Пловдивски . . . и вѫв всички тях бѫлгарите преобладават"*.*)

28. **James Baker**, който отлично е познавал Турция, в сѫчинението си: „Turkey in Europa. Third edition, London, Paris, New-York, 1877", издадено и на немски в Щутгард, 1878 г., на стр. 16 казва: *„Бѫлгарите сѫставляват днес най-голямата част от населението в Европейска Турция . . ."* На стр. 44 заключава: *„Ний изложихме вече, че бѫлгарите сѫставляват най-голямата част от населението от границата на Македония до Черното море и от Дунава до Мраморното море"*.

29. — Знаменития германски географ и етнограф **Heinrich Kiepert**, на когото сѫчиненията по етнографията са упражнили голяма роля в Берлинския конгрес през 1878 год., в сѫчинението си: „Die neuen Territorialgrenzen auf der Balkanhalbinsel vom Gesichtspun-

*) Преди руско-турската война в 1877—78 г. почти цяла днешна западна Тракия е влизала административно в Пловдивския санджак.

kte der Nationalgrenzen, „Globus“ illustrierte Zeitschrift für Länder und Völkerkunde. Braunschweig, 1878, 33 Bd“ на стр. 268 *„Изследванията на безпристрастни немски и западни наблюдатели не оставят никакво сѫмнение, че селското население и мнозинството от градското вѫв вѫтрешността на Македония и Тракия дори до вратите на турската столица говори бѫлгарски, и само образованата част от това население разбира грѫцки. Бѫлгарите имат даже едно разпространение много по-широко от онова, което фигурира вѫрху моята карта (отнася се до източна Тракия) тѫй, както аз го отбелязах в текста на второто издание на тая карта“.*

Киперт поправя по-нататѫк в своя труд една неточност на самàта граница, установена в С. Стефанския договор, който оставяше вѫн от истинските граници на бѫлгарското племе помашките групи в Родопите и в Ахѫ-челебийската област (басейна на р. Арда) и казва: *„Според резултатите от новите отделни изследвания тук още масата е бѫлгарска, и мнозинството от тая маса е било принудено с насилие да приеме мохамеданството“.*

30. — **Бисмарк** в отговора си на едно запитване на 19 февруари, 1878 год., в германския рейхстаг относно тогавашното сѫстояние на Източния вѫпрос е казал: *„Етнографското положение на Бѫлгария. както го зная от автентичен източник и както произлиза от най-добрата карта, която ние познаваме — Кипертовата — е такова, че нейните национални граници слизат на запад дори до оттатѫк Солун и отиват на изток с малко смес от турски елемент дори до Черно море“. „Следователно, княз Бисмарк е считал ивицата земя между Солун и Черно море (Тракия) като бѫлгарска земя,“* заключава белгийския писател Емил Лавеле в своята книга: „La Peninsule des Balkans, 1886, v. II“, на стр. 205.

31. — Ernest Dottain, университетски професор-историк, в сѫчинението си: „La Turquie d' Europe d' aprés le traité de Berlin, Paris, 1878“, казва: *Те (бѫлгарите) завземат не само собствена Бѫлгария на север от Стара-планина, но още и най-голямата част от Тракия“.*

32. — В една статия: „Land und Leute in Bulgarien,“ поместена в сп. „Zeitschrift für Politik, Literatur und Kunst, 45. Jahrgang, IV Quartal, Leipzig, 1886,“ на стр. 97 се казва: *„От Серес тя* (границата, Бел. прев) *достига Кавала на Егейското море, което тя напуща при устието на Марица, отдето се отправя кѫм Мидия на Черно море“.*

33. — Отличния познавач на Балканския полуостров, френският полковник **Léon Lamouche** в своето сѫчинение: „La Bulgarie dans le passé et le présent, Paris, 1892,“ на стр. 444 казва: *„Според картата на Киперта, линията би пресекла Марица при Димотика, подире би слезла по течението на реката на левия брег дори до сѫседството на морето, за да се издигне подире на северозток от Родосто, да мине през Виза и да достигне брега на Черно-море. . . . Лежан прокарва тая линия малко по-насевер; но картата на Киперта трябва да е по-близо до истината“.*

По-нататѫк сѫщият автор на стр. 110 и 111 продѫлжава: *„Мирния договор, подписан на 19/3 март. 1878 г., в С. Стефано, напѫлно отговаряше на бѫлгарските надежди, като отстѫпваше почти пѫлна независимост на сборѫт от турските области, в които те* (бѫлгарите, Бел. прев.) *образуваха мнозинството от населението“. . . . „Княжеството се простираше от Черно-море до Албанските планини и от Дунава до Егейското море . . .“ „Това разграничение беше сѫобразно с историческите традиции и сѫщевременно с данните на етнографията“.*

Сѫщият автор в новия си научен труд: „La Peninsule Balkanique, Paris, 1899“ на стр. 20—26 казва: *„Северната част на Тракия е населена в своето мнозинство от бѫлгари, смесени с гѫрци и турци. . . . Намират се още бѫлгарски села дори в непосредствено сѫседство сѫс столицата“. . . . „Трябва да се прибавят кѫм бѫлгарската националност и македонските славяни, на които броя може да се изчисли почти на повече от един милион, а пѫк с бѫлгарите от Одринския вилает на един милион и половина“.*

34. — **Fresneaux** в сѫчинението си: „L'Orient, les Osmanlys, Chrétiens des Balkans, Paris, 1892,“ на стр. 261—262 казва: *„Цялата територия между Марица и Струма е населена в по-голямата си част от бѫлгари и помаци. Гѫрци има само в крайморските градове, а в тяхната околност етнически и политически цялата тая страна по право се пада на бѫлгарите“.*

35. — **Професор Т. Д. Флоринскій** в сѫчинението си: „Славянское племя. Статистико-етнографическій обзоръ современнаго славянства. Кіевъ, 1907 г.,“ на стр. 69—71 като говори за числото на бѫлгарския народ и разпределението му по разни страни, казва, че в Румелия, т. е. Одринския вилает, в Цариград и други части на Европейска Турция без Македония, живеят 661,200 бѫлгари. Сѫщият учен в друго по-раншно сѫчинение: „Лекціи по славянскому языкознанію, ч. I, Кіевъ, 1895. Болгарскій языкъ“ на стр. 53 казва: *„Бѫлгарски се говори от славяните, които обитават източната половина на Балканския полуостров, а именно: Мизия, Тракия и Македония, или според по-сетнешната терминология на турците, в вилеятите Дунавски, Одрински, Солунски и Битолски“.*

36. — Добре познатия в европейската наука пражки професор **Л. Нидерле** тоже е определял *„по най-достоверни данни и свои собствени“* изучвания числото на бѫлгарите в Одринско и Цариград на 600,000 души (Виж цитираното по-горе сѫчинение на проф. Флорински, стр. 70), а в знаменитото си сѫчинение „La Race Slave, Paris, 1911, Chap. VIII“, в което определя земите, що населяват бѫлгарите, на стр. 190—192 завѫршва: *„. . . . минава Румелия,* (т. е. Тракия, Бел. прев.) *стига Димотика над долня Марица, после от Узун-кюпрю, Баба-ески, Чорлу, Чаталджа достига до околностите на Цариград“.*

37. — Американския професор **Leon Dominian** в „The frontiers of language and Nationality in Europe, 1917“, публикация на Географското дружество в Ню-Йорк, казва: *„Долината на Марица е бѫлгарска. Няколкото грѫцки селища по крайбрежието меж-*

ду Дарданелите и Босфора, по брега на Черно море се занимават с риболовство и лодкарство. Дребната тжрговия там е почти изцяло в техни ржце. Бжлгарите се занимават изключително сжс земледелие. Обработваните от тях земи се простират чак до стените на Цариград".

38 — В „Brockhaus' Konversations-Lexikon", Лайпциг, 1908 год., т. III, на стр. 677 е казано: *„Разпространението на бжлгарите днес обхваща цяла Мизия, Тракия и Македония. Бжлгарското население се простира дори до Цариград".*

Освен горепосочените свидетелства на чужденци, в по-ново време, когато изобщо тракийските покраини се изучиха по-внимателно, ний имаме и едно не малко число етнографски карти, издадени от чужденци и в чужбина, в които карти отбелязват, че бжлгарите в Тракия сжставляват мнозинството от всички други християнски народности, вземени вкупом. Посочваме тук само няколко от тях, а именно: а) картата на А Ф. Ритих в неговото капитално сжчинение „Славянскій свѣтъ", Варшава, 1885 год.; б) Карта „Славянскихъ народностей", сжставена от Н С. Зарянко и издадена от Славянското Благотворително Дружество в Петербург, в 1890 год.; и двете нови в последно време: тая на Етнографският и лингвистически институт d'Agostini de Novarre в Италия, 1917 год., и тази на Jean Gabrys, секретар на Сжюза на народите в Лозана, 1918 год. За нас особено важни са последните две, защото не само че са дело на два авторитетни учени института в западна Европа, ами и защото са издадени през времето, когато бжлгарския народ беше в неприятелски военни действия с западните народи.

Друго едно не по-малко важно и ценно за нас свидетелство за бжлгарския характер на Тракия е, че католическите мисии Вжзнесенци, Августинци и Домениканци, изпратени от правителствата на Франция и Пиемонт кжм 1860 год., да работят между най-силния християнски елемент в Европейска Турция, се установили в Одрин и Пловдив, като центрове на Тракийската област с най-многочислено бжлгарско население. В Одрин е бил открит бжлгарски католишки лицей, бжлгароуниятска духовна семинария — и двете закрити от турците в 1913 год. и днес не позволени да се открият от гржцките власти, — а тжй сжщо Одрин до 1913 год. беше седалище на бжлгароуниятски епископ. И американските мисионери, които за пржв пжт дохождат кжм 1858 год. в Тракия, за да проповядват между бжлгарите, по сжщите причини се установили в Одрин.

Най-после ний джржим още на едно най-ново и твжрде важно обстоятелство, а именно: английски, френски, италиянски и други сжглашенски военни и граждански лица, които от примирието в 1918 год. до днес сами лично споходиха и видяха Тракия, управляваха я след това за известно време, додето да се подари тя на гжрците, се увериха, какво е било ядрото на нейното население и какви са били неговите страдания в довчерашното му минало от гжрци и турци, а днес само от гжрци.

VI. Турски и гржцки признания за истинския народностен характер на Тракия.

Турските официялни архиви през всичкото време на турското господство на полуострова безспорно изобилват сжс що-годе поверни и по-точни данни за всички подвластни на султаните християнски народности и тяхното сжстояние и сжотношение кжм властта, обаче, тези данни си остават недостжпни за инородецжт и иноверецжт и незнайни за науката. При все това, вжпреки висши-

Бжлгарско семейство от с. Кара-Курджали при Мароня, Гюмюрджинско, споменато в документите № XVIII и XIX и числено за гржцко село.

те политически сжображения на турското правителство и вжпреки ориенталската психика на балканските народи — ако не може досущ да се скрие пред вжншния свят, то поне до максимум да се обезсилва истинската численост и положение на не турските и враждебни една на друга народности — ний пак имаме случай, когато и турското правителство официялно е признавало бжлгарския характер и на Тракия, която както за отоманското господство, тжй и за панелинските блянове на гжрците, а след тях и за други по-далечни и силни фактори, е трябвало Тракия поне източно и южно от Одрин да се запази за бариера на Цариград и проливите.

Ето в какво сжстоят тези признания:

1 — Известния турски пжтешественик и писател **Евлия-челеби,** който през 1651 до 1656 год. е пропжтувал цялата стра-

на от Цариград до Силистра на Дунава, споменава предимно за бѫлгарски села в Лозенградския санджак и в източната част на тая област, т. е. тѫкмо по крайбрежието на Черно-море, дето гѫрците твѫрдят за цветущи грѫцки градове и поселища с елинска култура. Тѫй напр. между другото, като говори за крепостта Ески-Полос, казва: *„Тук селото е бѫлгарско, сѫстои се от 200 кѫщи и се намира под долното кале“*. По-нататѫк сѫщият автор казва: *„От тук тръгнахме пак кѫм север и дойдохме до село Факѫлар, което е бѫлгарско, сѫстои се от триста кѫщи и се намира вѫтре в един дол. И това село е в района на Лозенградския санджак . . . . Пак тръгнахме кѫм север и стигнахме в крепостта Кара-бунар. То е бѫлгарско село от двесте кѫщи в района на Лозенградския санджак.“* [16])

Това е писано от турчин и през времената, когато всички християни из турската империя са смятани и познавани за *ромеи* — гѫрци.

2 — Член 10 от Султанския ферман, издаден през февруари 1870 год., който официално призна бѫлгарската народност в Турската империя с учредяването на автокефална черква, позволяваше да се установят бѫлгарски митрополити в тези епархии, дето бѫлгарите имат едно мнозинство от $^2/_3$ над всичкото друго християнско население. При всичките отчаяни усилия на грѫцката патриаршия да не допусне православните бѫлгари в Одринската епархия да имат свой народен пастир, през 1874 год. турското правителство допусна да се установи в Одрин бѫлгарския владика Доротей, който след малко време стана жертва на грѫцките интриги. През 1878 год. на Одринската епархия застана бѫлгарския владика Синесий, а след него Пелагонийският Евстатий, след смѫртта на когото турското правителство по интригите на грѫцката патриаршия от една страна, а от друга повлияно от сѫединението на Източна Румелия с Бѫлгарското княжество, при това и стреснато от бѫрзото пробуждане и национално закрепване на тракийските бѫлгари, не позволи до последно време бѫлгарите в Одринския вилеят да си имат свой народен иерарх, когато малцинството гѫрци имаха 8 грѫцки титуляри митрополити с права на пѫлни господари над душите и сѫвестите на всички християнски населения вѫв вилеята.

По тоя начин турското правителство, без да е по волята му, мѫлчаливо още преди С.-Стефанският и Берлинския договори в 1878 год. призна, че *бѫлгарите в Одринския вилеят, т. е. източна и западна Тракия, сѫставляват повече от $^2/_3$ от цялото християнско население.*

3 — Цариградския френски вестник „Courrier d'Orient“ през 1878 год. обнародва подробна статистика на населението в Одринския вилеят на селища, числото на кѫщите вѫв всяко едно и *нофузите* на турци, бѫлгари и гѫрци.* На друго място ще видим

[16]) **Д. Г. Гаджанов**. Пѫтуване на Евлия Челеби из бѫлгарските земи през средата на XVII в Пер. Списание, LXX, 9—10 св. 1909 год. стр. 647.

*) Нофуз е удостоверение за самоличността на мѫжете, подлежащи на военна парична за християните, а лична за мохамеданите повинност — *бедел, харач.*

подробностите на дадените в „Courrier d'Orient“ числа за народностното сѫстояние на Одринския вилеят. Важното тук относно статистиката на цариградския френски вестник е да се знаят следните обстоятелства:

а) Данните са сѫбирани и дадени през тежките времена на бѫлгарския народ — вѫзстанието и кланетата през 1876 год. и последвалата ги руско-турска война през 1877 и 78 години, когато много бѫлгарски села и население, изплашени и изнасилени от агентите на Вселенската патриаршия, за да се избавят от техните клевети и предателства и от мѫстта на турците, са били заставени да се обяват за патриаршисти, т. е. „елини“. Всеки, който представял писмено удостоверение, че е *грѫк*, освобождавал се и от сѫбираната тегоба—безплатна реквизиция от турското правителство не само в платове, дрехи, пари, коля и добитѫци, но и в хора. А в комисиите, които сѫбирали тези „ангарии“ само от бѫлгарите, влизали за членове и най-фанатичните гѫрци. [17]) Значи, неможе да се мисли, че тя е напѫлно вярна относно бѫлгарското население в Тракия.

б) Тя е изработена вѫз основа на турски сведения тогава и е обнародвана в моменти, когато турската цензура е била особено строга и придирчива и когато в Цариград — Високата порта и Фенер — па и другаде са треперели за сѫдбата на Тракия, охраната на отоманската столица и на проливите. Независимо от това, но и ни един от тогавашните цариградски вестници, особено грѫцките, които са твѫрде чувствителни кѫм етничните вѫпроси на полуострова, не са споменали нещо по данните на френския си сѫбрат. Всичко това ни дава право да считаме числата на Courrier d' Orient по-доле от действителните относно бѫлгарите в Тракия.

4 — Всички турски салнамета за Одринския вилеят, които са официални издания на вилеятското управление от 1878 до 1912 година, при всичката грижливост на турските власти да се укрива бѫлгарският елемент вѫв вилеята, като се дават по малки от действителните числа за него, като в сѫщо време се представят патриаршистите бѫлгари за гѫрци, а помаците за турци, то пак сѫдѫржат доста внушителни данни за *булгар миллет*, т. е. бѫлгари с закрепнало национално сѫзнание и открито и смело признаващи своята народност и своето народно духовно началство — Бѫлгарската Екзархия.

5 — Най-после нека споменем още един факт, с който турското правителство званично признава бѫлгарският елемент в Тракия, ако не в повече, то поне наравно с турци и гѫрци. При всичките политически сметки от една страна, и отчаяния натиск

[17]) **Иоаким Груев** — Моите спомени, 1906 г. Пловдив, стр 37.

Ст. К. Салгѫнджиев — Лични дела и спомени или неравна борба с елинизма в Солун и Сер. 1906 год. Пловдив, стр. 93—109.

С. М. Родопски — Портрет на грѫцкото духовенство и коварните му дела против бѫлгарите в Родопите, 1887 год. Пловдив, стр. 131—134.

Йордан П. Георгиев и Ст. Н. Шишков — Бѫлгарите в Серското поле, 1918, Пловдив, стр. 8, документ грѫцки № VI.

и клевети на гжрците от друга, Одринското вилеятско управление още от 1867 год. до последни дни бе принудено по силата на грубата действителност на нещата да издава своя вилеятски вестник „Едирне“, наред на турски и гжцки, и на бжлгарски език, за да може и бжлгарското население в своето мнозинство из вилията да знае разните правителствени закони и наредби. Безспорно е, че това нямаше да бжде, ако бжлгарското население вжв вилията беше, каквото са напр. евреите и арменците, едно тжй нищожно малцинство, както инжк го представят днес пред светжт и турци и гжрци.

Омагйосани и омаяни в своята панелинска мегаломания, гжрците и днес не признават друга народност на юг от Старо-планинската верига, освен чистокржвни потомци на древните елини. Гжцката многобройна печатна пропаганда след руската освободителна война в 1877/78 год., а особено пжк през и след Балканските и общеевропейската напоследжк войни, и в самата Гжрция, и вжн пред чуждия свят, е лишена от всяко човешко достойнство. Дори в мемоарите им до мирната конференция лжжите и заблудите не са имали граници. Това безспирно проджлжава и в тоя час. Обаче, истината помежду самите гжрци не е можала да бжде скривана всякога. Ний тук ще запознаем читателя с няколко такива автентични официални гжцки самопризнания и относно Тракия и нейният истински народностен лик.

1 — През времето на най-големия разгар на черковния вжпрос и неговото разрешаване с учредяването на Бжлгарската Екзархия гжцкият историк Папаригопуло в своята „История на гжцкия народ“, като натяква на Вселенската патриаршия в Цариград, че не е умеела да довжрши погжрчването на бжлгарите, пише:

„Не казваме, че патриаршията никак не е разбирала тая си своя мисия, но, навярно, тя не е постоянствувала достатжчно и умело в изпжлнението ѝ тжй, че когато преди няколко години пак надигна глава племенното деление, *другогласните бжлгари се намериха твжрде многочислени отвжд Балкана, а и не малочислени в северна Тракия и северна Македония* (курс. наш). Това е най-голямото изобличение, което имаме право да отправим против патриаршията от завоеванието (на турците. Бел. прев.) до последните години. Според нас, бихме тжрпели всичките други нейни грешки, пожертвуването на привилегиите, унижението, алчността за пари, ако бе се погрижила да услужи на най-големия от интересите на елинизма, тжй като тя е имала за това и сила, и време.“ [18]).

Най-после в приложените в края на тая книга гжцки документи от ново време читателя вижда, как гжцките официални власти — министри, консули, инспектори, владици и др. — сами помежду си признават и свидетелствуват, че бжлгарското племе

[18]) *К. Παπαρρηγοπούλου — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἐν Ἀθήναις* 1874, стр. 76.

се простира навсякждé из Тракия и впира в Егейското и Мраморно морета, за европейските крайбрежия на които толкова упорито и самоуверено се уверява света, че и днес са запазили древния си етничен лик, когато е имало само гжцки дребни тжрговски лодкарски колонии, и то без особна важност в етнично отношение.

Бжлгарска двойка от Махлата, Дедеагачко.

Относно пжк турците, те още веднаж за лишен пжт пред света тоже потвжрдиха бжлгарското народностно надмощие и в Тракия, като през 1913 год. един месец само след Лондонския мир те дружно с гжрците и пред очите на европейските представители в Цариград и Одрин поголовно изгониха бжлгарското

население из родните му поселища в Тракия и голяма част от него по най-зверски начин избиха. Ако действително бѫлгарите в Тракия бяха толкова малочислени, както ги представляваха и представляват в своите официални сношения и статистики, то защо беше тоя страх от това нищожно малцинство бѫлгарско, за да се сѫюзяват турци и гѫрци и взаимно да го доунищожават?

VII. Гѫцките заблуди относно помаците в Тракия.

Особеното географско местонахождение на Гѫрция, типичните и всеизвестни расови качества на гѫрка (лукавство, раболепие, лѫжа и умение да заблуждава) и най-после грубите егоистични и материалистични интереси и далечни империалистични цели особено на некои от Великите Сѫглашенски дѫржави,—всичко това вкупом вземено през и след общоевропейската война неочаквано постави Гѫрция в едно особено облагодетелствувано положение. Макар и сѫс сила и с кръвни жертви заставена да отиде на страната на Сѫглашението, и то в навечерието на свѫршека на войната, на „сѫюзницата" Гѫрция в Сан-Ремо и в Севѫр се подариха земи сѫс чужди населения — голямата част от оставената през 1913 год. по Букурещкия мир западна Тракия и цяла източна Тракия до Черно море — за и над които земи тя не е и помислювала някога, че тѫй неочаквано ще може да им бѫде господарка. С това нейните благодетели и покровители я отредиха да бѫде бариера и стражар не само против бѫлгарския народ, но и против цялото славянство на изток, в това число и на сѫюзницата Сѫглашенска, Ромѫния, за да бѫдат милиони хора лишени от свободен морски тѫрговски пѫт и икономически задушени. По тоя начин апетитите на гѫрците се подкладоха и увеличиха до такава стѫпен, че се чувствува отвращение вече и у самите им благодетели.

Освен преобладающето мнозинство от бѫлгарското християнско население в пределите на оставената днес на Гѫрция западна и източна Тракия, там се намира и едно внушително число бѫлгаро-мохамеданско население, помаците, откѫснато от голямото им ядро в Родопите: централни, северни и западни, оставени на Бѫлгария по Нйойиския договор. Както в мемоарите си до мирната конференция през 1919 год. в Париж, тѫй и в многобройната си напоследѫк и сведена до цинизѫм по своето клеветничество, безкрупулност и лѫжи печатна пропаганда между европейския свят, гѫрците приготвят между другото почва и за понататѫшните си стремежи относно земите в Бѫлгария, заселени с помаци, а от друга страна привидно да оправдават оставените под гѫцка власт повече от 100 хиляди помаци в Тракия и Македония.

Между другите тѫй недостойно и нахално изопачени исторически и етнографски истини в своят и европейския печат гѫрците в мемоарите си твѫрдят, че помаците в Родопите през времето на Средногорското вѫзстание в 1876 год. са взели участие в кланетата тогава, извѫршени над бѫлгарите християни в Перущица и Батак, че те са земали участие след това вѫв войната против Русия и през балканската война против бѫлгарските войски, че и днес те в Родопите са в постоянни вѫлнения, и най-после, че те искат присѫединяването си кѫм „приятелска" Гѫрция.

Заключението на всичко това е: потвѫрдявала се голямата вражда, която сѫществува и дели едните и другите, и че помаците по произход, по кръв и по дух не са бѫлгари, следов. изключва се вѫзможността те да живеят под бѫлгарска власт. А един от гѫцките писатели, Колокотронис, директор на печата в Атина, в една своя напоследѫк брошура, написана, вероятно, по внушение от Атинското правителство, с познатите по-преди изтѫкнати цели на гѫцкия хищнически апетит, се сили да твѫрди, че днешните помаци са потомци на древно „елинско" племе агрияни и до днес запазили името си в изпорченото *ахряни* в Родопите, и че само тежката сѫдба в миналото им е наложила варварският език, т. е бѫлгарския.

Кога и как е извѫршено насилственото помохамеданчване, т. е. как е наложена мохамеданската религия на голяма част от тракийските бѫлгари, за това се споменва на друго място. Обаче, че помаците в Тракия, както и тия из Македония, дето ги има, са по кръв, произход, физиономия, бит и език бѫлгари, това твѫрдят всички учени, в това число и гѫрци такива, които са посетявали и изследвали Балканския полуостров. Ще приведем тук свидетелствата само на някои от тези многобройни учени чужденци.

1. **Joanne Adolphe** в своето крупно сѫчинение: „Itinéraire descriptif, historique et archéologique de l'Orient etc. Paris, Librairie de L. Hachette et C-ie 1861", на стр. 313, като дава цифрови данни за населението в Турция по народност и вяра, посочва числото *60,000 бѫлгари мюсюлмани*, а гѫрци такива ни един.*

2. **Elisée Reclus** в сѫчинението си: „Nouvelle géographie universelle. La terre et les hommes I. L'Europe Méridionale etc. Paris, Librairie Hachette et C-ie 1876" на стр. 238 в статистическата си таблица за населението в Европейска Турция по народност и религия тоже отбелязва *60.000 бѫлгари мюсюлмани*, а гѫрци ни един.

3. **Carl Sax**, австроунгарски консул в Сараево и Одрин, в сѫчинението си: „Geographisch-ethnographische Skizze von Bulgarien = Mittheilungen der kaiserlich-königlichen geographischen Gesellschaft. Wien. Bd. XII. (Neue Foige, 2 Band), 1869", на стр. 457—459 сочи *бѫлгари-мюсюлмани* 170,000 души, а за гѫрци мюсюлмани в Европейска Турция тоже неспоменува нищо.

4. **M. D. Ubicini** тоже признава *помаците по народност бѫлгари*, а за гѫрци-мюсюлмани не казва нищо. (État présent de l'Empire Ottoman. Statistique etc. etc. Paris. 1876, p. p. VIII—267, стр. 70).

5. **Urquhart D.** в своята книга: „La Turquie; ses ressources; son

*) Споменахме и друг пѫт, че турското правителство вѫв всички свои официални работи и статистики е числило и числи помаците за турци и по раса, сѫщо тѫй както и гѫрците представляват всички не гѫрци за чистокръвни елини, такивато по едни или други причини са принудени да признават духовната власт на Вселенската патриаршия в Цариград По тия причини до най-ново време числото на помаците неможеше да се знае ни в самата Турция, ни от чужденците. От това и горните досущ малки и различни от разни автори чужденци цифри за числеността на помаците.

organisation municipale etc. 1836", на стр. 254 по народност и език числи *помаците кѫм бѫлгарите*, а за помохамеданчени гѫрци не споменава ни дума.

6. **Heinrich Kiepert** в сѫчинението си: „Die neuen Territorialgrenzen auf der Balkanhalbinsel von Gesichtspunkte der Nationalgrenzen, „Globus", 1878, 33 Bd." на стр. 269 казва: *„Тук сѫщо масата е бѫлгарска и мнозинството от тая маса е било принудено сѫс сила да приеме мохамеданството* (отнася се за Родопите и областта на Ахѫ-челеби).

7. **Fresneaux** в книгата си „L'Orient, Les Osmanlys, Chrétiens des Balkans, Paris, 1892", на стр. 262 казва: *„Всичката територия находяща се между старите Хебѫр* (Марица) и *Стримон* (Струма), *сѫстояща от Тракия и Македония, е населена в най-голямата си част от бѫлгари и помаци. Помаците са бѫлгари, обѫрнати в мохамеданство; те говорят бѫлгарски и са запазили всичките си народни обичаи. Селата са изключително бѫлгарски, в крайморските градове и около тях се намират гѫрци. Етнически, политически цялата тая страна (между Марица и Струма) по право принадлежи на бѫлгарите".*

8. — Че помаците, както в Тракия, тѫй и в Македония са по народност, език и бит бѫлгари, това твѫрдят и всички енциклопедии, като:

а) Dictionnaire Encyclopedique Larousse illustré, Paris, t. VI на стр. 995 пише за думата *помак: „Бѫлгари от мохамеданска вяра. Те се срещат особено в Родопите и западна Македония".*

б) Meyer's grosses Konverssations-Lexikon, VI, Aufl. B. 16, на стр. 132 сѫщо за думата помаци обяснява: *„Мохамеданите бѫлгари, на които името трябва да значи* помагачи *от славянското* помагати — *помагам. Те са около 400,000 души, от които 28,000 в Бѫлгария в Ловечкият окрѫг и в северните склонове на Родопите, а останалите са на турска територия вѫв вѫтрешността на Родопските планини и в Македония".*

Сѫщото твѫрдят и

в) Herders Konversations-Lexikon. — Freiburg in Br. 1903, t. II, стр. 330, и

г) Brockhaus' Konversations-Lexikon, Leipzig, 1908, t. III, стр. 677.

9. — Най-после нека видим, какво казват и самите грѫцки учени и историци. Бележитият историк Папаригопуло, като говори за насилственото помохамеданчване на християните в Турската империя, което е било система не само от култов фанатизѫм, но и по политически и дѫржавни сѫображения, особено през XV, XVI и XVIII в., и като се сили да покаже слабите основи на християнската вяра у не грѫцките народи и здраво заседналия християнски култ у гѫрците — всичко това с явна шовинистична цел — казва: *„Гѫрците и много или малко погѫрчените власи, албанци и бѫлгари променяха вярата си с по-малка ревност, отколкото чистите албанци и бѫлгари".*[19])

---

[19]) *Κ. Παπαρρηγοπούλου. — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου.* 1874, стр. 31.

Друг сѫвременен грѫцки историк и писател Д-р Николаидес, като разглежда отношенията на турските бееве, собственици на работните земи, сѫс селяните земледелци в Европейска Турция, казва: *„Между преобѫрнатите* (разбирай в друга вяра, Бележ. прев.) *бѫлгари, помаците са лесно навикнали на мохамеданските обичаи, когато други групи, напротив, които са близоседни на бѫлгарските граници, са останали вѫтрешно верни на предишните си чувства и чакат с нетѫрпение сѫщо деня, в който ще могат наново да се кажат открито християни. Тези фалшиви мохамедани, грѫцки, албански и славянски, са добре познати на турците, затова беевете, бирниците, както и всички други служащи ги дѫржат сѫщо в немилост, както и християнските селяни".*[20])

Нема да навеждаме имена на учени и тяхните меродавни изследвания и от разните славянски народи, едно, защото те са многобройни, и литературата по битѫт, езикѫт и бѫлгаро-славянската старинност у помаците, особено в тяхното най-голямо ядро в Родопите, т. е. в Тракия, е много голяма, но и друго, за да избавим гѫрците да тѫрсят нови аргументи за „славянската опасност".

Добре известният френски учен и познавач на бѫлгарският език, Auguste Dozon, който през 1872 г. е бил изпратен от Френската Академия на науките да провери на самото място истинността на помашките — бѫлгарски песни, сѫбрани и обнародвани от сѫрбинѫт учен и етнограф Стефан Веркович, твѫрди, че ахряните (днешните помаци) са най-рано дошлото на полуострова славянско племе.[21]) Обаче, историческата наука отколе е установила, че древните агрияни са били не елинско, а тракийско (варварско за древните и за сегашните гѫрци) племе, което е населявало областта по горна Струма, а не в Родопите, дето е запазено локално името *ахряни*, произходяще от руската дума *охреян*[22]) — прегласено ахреян — епитет даван за известни типични в характера качества у великоруските поселения, и дето и сега сѫществуват имена на селища едни и сѫщи от едновремешните им такива в руските области, какѫвто напр. е гр. *Смоленск* и днешното видно помашко село Смилян в басейна на р. Арда и седалище в средневековието на епископ — Смоленска епархия.[23])

Езиковите и народоучни изследвания в ново време у тракийските помаци дадоха на науката изобилни материяли и твѫрде ценни и интересни данни за старобѫлгарския Кирило-Мето-

---

[20]) **D-r Cléanthés Nicolaïdés.** — La Macédoine. La question macédonienne dans l'antiquité, au moyen-âge et dans la politique actuelle. Berlin, Iohannes Raede, editeur (Librairie stuhr), 1899, Chap. VI, стр. 84.

[21]) **August Dozon** — Chansons populaires Bulgares. Paris, 1875.
Ст. К. Салгѫнджиев — Лични дела и спомени, или неравната борба с елинизма в Солун и Сер. Пловдив, 1906 г.

[22]) **Müllenhoff** — Deutsche Alter. II, 263; 137. — **Tomachek** — Thraker I 87. Vtlie b Zévia. Hommage à l' Univ. de Gréce, 190. Посочени са в ст. „Келтите в стара Тракия и Македония" от професор Г. И. Кацаров, Спис. на Бѫлг. Академия на науките, кн. XVIII, 1919, София.

[23]) **Ст. Н. Шишков** — Помаците в трите бѫлгарски области: Мизия, Тракия и Македония. Пловдив, 1915 год. стр. 19—35.

диевски език — основата на общеславянската книжнина — и за запазения вжв всичко типичен славянски бит у тези насилствено помохамеданчени бжлгари. Тия данни посочиха и едно поразително сходство в езикжт и характера на родопските, собствено тракийските помаци с великоруските и малоруските поселения, сходство, каквото между никой друг от славянските народи не се среща тжй типично и в такава стжпен.

Бжлгарска двойка из с. Булгар-кйой, Кешанско. (Виж стр. 13)

Насила и изкуствено насаждания мохамеданизжм и политическия режим много слабо са вжздействували вжрху славянската самобитност у помаците. Тжй напр. мнозинството от мжжкия пол, а жените изцело, не разбират турски език. Силно са привжрзани

и пазят народната си носия, обичаи, песни, поверия, традиции и бит. Семейния живот и чистотата в нравите са строго пазени и почитани. Многоженството у помаците е непознато. Пазят и почитат се и днес у тях много християнски празници и правят оброци и приноси на християнски черкви. Годежни, сватбени, погребални обичаи, помени и др. п. в нищо не се различават от тия у сжжителите им еднородци бжлгари християни. Много помашки родове и сега са запазили старите си християнски презимена — Поповци, Стоювци и др. В много помашки родове из Родопите си пазят и почитат още роднинските си от миналото вржзки с бжлгарите християни, а така сжщо и общото наследство на овощни джрвета и земя.

И колко прави в тоя случай са думите на професор г. Милетич, най-авторитетният изследвач на тракийския трагизжм от 1913 г., като казва: *„Могат ли посочи гжрците подобна плжтна маса старовремско свое население, каквото представят нашите родопски помаци по език и ден днешен най-чисти бжлгари?“*[24])

Твжрдението в гржцкия мемоар за враждебността на помаците спрямо бжлгарите християни, което твжрдение цели известно заключение, е досущ невярно и с явна тенденция, каквито изобщо са всички други подобни, произходящи от гржк и гржцки източници. Голяма е враждебността и отвращението, наистина, у помаците, ала не спрямо други, а спрямо гжрците и турците. Никога и никжде помак ратай, или на каква да е работа, у гржк не отива и рядко у турчин. В градовете, които са близки пазарни центрове на родопските помаци, каквито са Димотика, Софлу, Гюмюрджина, Ксанти, Кавала, Драма и Сер не се знае до сега помак ратай у гржк или какво и да е сжжителство с гржк да е имало. Напротив, сношенията и живуването на помаците е само с бжлгарите. С тях и у тях те се чувствуват в своята родствена средà.

През 1876 год. в клането на бжлгарите в Перущица и Батак се проявиха на пжрви ред сжщинските турци от близосжседните им чисто турски села Устина, Кричим и др., а от цялото помашко ядро в Родопите само помаците от селата Тжмреш и Барутин, завлечени от тяхните пжрвенци, известните Ахмедаа тжмрашлията и едноименника му барутанлията, които са имали стара неприязжн кжм Перущечене и Батачене. Освен това, помаците бяха насжскани и повлечени по заповед и внушение от горе, от Цариград, чрез турските бееве и власти в Пловдив и Пазарджик. Такава вражда системно и изкуствено е насаждана и поддржана винаги и през всички времена у помаците спрямо еднородците им бжлгари-християни от турското духовенство и власти и това е правено с твжрде добре познати цели не само от култов фанатизжм, но главно от политически сжображения. Трябва добре да се знае, че когато е ставало нужда да се запази култжт и властта на мохамеданството в лицето на халифите-султани

[24]) **За Тракия** — Речи произнесени на публичното сжбрание в Народния театжр в София на 16 май, 1920 г. Издание на Сжюза на Бжлгарските учени, писатели и художници, 1920 г. стр. 7.

и да се сломят *гяурите* — неверните, — полумесецжт еднаквоте земал под знамената си както помаците — помохамеданчени бжлгари в Тракия и Македония, тжй и помохамеданчените гжрци в Крит, потурнаците сжрби в Босна и потурнаците албанци в Албания.

Но вжпреки всичко казано до тук, през разните между Тур-

Бжлгарин от с. Доган-Хисар, Гюмюрджинско.

ция и Русия войни, през кжрджалийските времена и през разни други вжншни и вжтрешни в Турция и лоши за християните политически обстоятелства, родопските помаци са се явявали защитници на своите еднородци бжлгари християни. Кжрджалийските

опустошения са се простирали из цяла Тракия и чак до Сжрбия, обаче, в сжседните им из Родопите бжлгарски села помаците не ги допуснали ни най-малката пакост да сторят. Из Родопите има и смесени с помаци и бжлгари-християни села, обаче, помаците никжде и никога ни най-малкото зло до днес не са причинили над сегашните си сжплеменници християни. През бегството на Сюлейман пашовата армия в 1877/78 г. през Родопите, по-после през Сенклеровото мохамеданско вжзстание против руските окупационни власти, през време на Илинденското в 1903 год. вжзстание, а тжй сжщо и през Балканската война в 1912 г. — на бжлгарите-християни из помашките покраини в Тракия никжде помаците не само сами не извжршиха нещо лошо над еднородците си бжлгари-християни там, но не допуснаха и турските чиновници и войскови части да причинят пакости.

Но има още един досущ пресен факт, който твжрде категорично говори за „враждебността“ на помаците кжм бжлгарите и разположението им кжм „приятелска“ Гжрция, и тоя факт всеки гжк и чужденец могат провери, когато пожелаят това. От когато през 1920 год. гжрците окупираха и станаха фактически господари на Тракия до тоя час, стотини помашки семейства са напуснали новите си господари там и дошли вжв „враждебната“ Бжлгария, ограбени и оголени от гжрците. Защо те не са останали в домовете си там, или пжк отишли зад Чаталдженската линия в Турция, това остава сами те, бежанците помаци, да кажат.

Турците, макар вжв всичките си официялни сношения и да числят помаците за чисти турци, обаче, те ги мразят в душата си и гледат с голямо недоверие кжм тях, а омразата на помаците кжм турците е такава, че много редко и бракове допущат помежду си като едноверци. Напротив, с бжлгарите си живеят добре, и помака кжм бжлгарина се отнася като кжм свой, с доверие, почтително и не грабителски.[25]) Нещо повече. През революционните движения в Македония и Тракия често пжти помаци са били най-доверените и най-сигурните куриери и водачи на бжлгарските революционни чети.

Помохамеданчени гжрци в Тракия и Македония нема, защото от малко малко по-компактен гжцки елемент в тези области никога не е имало, че да представлява що-годе опасност за турското господство тжй, както са представлявали бжлгарите. За такива и никой до сега чужденец пжтешественик и изследвач на изтока не е споменал. Та, както се видя по-преди, и самите гжцки историци твжрдят, че понеже у гжрците и погжрчените власи, албанци и бжлгари християнството е било силно вкоренено, то те с по-малка ревност променяли вярата си, отколкото чистите албанци и бжлгари, т. е. непогжрчените (стр. 34). При все това, помохамеданчени гжрце има на остров Крит, дето тоже през всички минали времена и движения на критяните за освобождението си от турското господство са проявявали не по-малка враждебност кжм

[25]) П. Джрвингов — Пирин и борбата в неговите недра. София, 1904 год., стр. 213.

еднородците си гжрци-християни, разбира се, тоже по внушение и заповед отгоре, третирани като сжщи турци. Та историята дава много примери, когато еднокржвни и едноверни народи са извжршвали жестоки вжтрешни самù помежду си самоизтребления. Всемирната история ще впише впрочем в страниците си подобни факти и през последните балканска и европейска войни. След хуриета турците земаха войници и от подчинените си християнски народи. През Балканската война в турските военни бойни части имаше

Бжлгарки из Узункюприйско, Одрински санджак.

войници и бжлгари, и гжрци, и сжрби (последните от Ново-пазарския санджак). Не бяха ли принудени те да се бият сжс своите еднокржвни братя — сжюзнишките войски? В европейската война на австрийските сжрби не биха ли се с братята си от кралството сржбско? Сжщото не беше ли и с германски и австрийски поляци с поляците в руската империя, галицките руси с тези от сжща Русия, трансилвански ромжни с братята си от кралство Ромжния, Елзас-Лотарингски французи с еднородците си вжв Франция? Та и днес какво става в чисто гржцкият остров Крит? Едноверците и еднокржвни гжрци от острова са на нож с братята си в континентна Гжрция, са на взаимно самоизтребление. Следвало би от всичко това да се приложи гржцката логика за помаците, каквато гржцката делегация е представила в мирната конференция и с каквато днес шумят гржцките писатели и публицисти, а именно, че щом Крит е враждебен на гржцкото правителство, той не може да се остави под гржцка власт.

Друга една не от ново време гржцка теза има не само относно помаците, но и за бжлгарите в Тракия и Македония, па и за всички другоезични народности в тези страни, че варварският език им е наложен през известни люти изпитни в миналото, когато са били принудени да изгубят отеческия си гржцки език и да говорят бжлгарски, и затова те не са бжлгари, а чистокржвни гжрци и пр.[26]) Логическото заключение от това гржцко твжрдение не може да бжде друго, освен следното: или областите Тракия и Македония в своето минало не са били гржцки, следов. по исторически и етнографски права не могат да бждат и днес гржцки, или пжк че гржцкият език и култура не са имали и немат оная класическа сила, обаяние и надмощие, с каквито се хвалят гжрците, и следов. не гжрците са тогава елемента духовен, културен и физически, който може да пази, разпространява и крепи мнимата цивилизация на изток, каквато мисия им вжзложиха в Нйойи, Сан-Ремо и Севжр. Освен това, ако езикжт не сжставя отличителния белег на народността, то защо е тогава това издевателство в миналото и днес над бжлгарите, останали под гржцка власт в Тракия и Македония, да заставят насилствено и 80 годишните старци и баби да учат и говорят гржцки и да не им позволяват дори да се поздравляват на тоя език, който те имат от деди и предеди?[27]).

VIII. Народностния характер на градовете в Тракия до последно време.

В мемоара на гжрците до конференцията на мира в Париж през 1919 год., както и вжв всички тяхни печатни с пропагандна цел издания и вестникарски статии, между другото за гржцките искания и на всички земи на Тракия — източна и западна*) —

[26]) Йордан п. Георгиев и Ст. Н. Шишков — Бжлгарите в Серското поле. Второ издание. Пловдив, 1918 год. стр. 9—10, документ № VII.

[27]) Ibid. документ № XXXIV, стр. 43.

*) До колко гржцката делегация при мирната конференция в Париж е била готова с какви-годе конкретни факти да подкрепи своите искания над тракийските земи под турска и бжлгарска власт, ще приведем следното, което ни е предадено от един добросжвестен французин, близко запознат сжс задкулисните работи на дипломатите — творци на договорите в Париж. Когато след примирието в 1918 год зад пресловутия лозунг — право за самоопределяне и свобода на малките и слаби народи — се заоткривали далечните

се твърдяло, че тракийските градове са чисто гръцки по народност от древно време до днес и че те са цветущи огнища на елинска култура и сега.

Макар че в отдела за народностния лик на Тракия през времето на турското господство и да се споменува и за градовете, то ние мислим, че не ще е излишно тук да се спрем по-обстойно и върху тези гръцки твърдения и лъжи.

Че в далечната древност е имало дребни и доста многобройни гръцки търговски и морячески колонии и по морските брегове на Черно, Мраморно и Егейско морета, както е имало такива и по бреговете на днешна Франция и Италия, — това никой не е мислил да отрича, обаче, какво е станало с тези гръцки крайбрежни селища през десятките векове, през времената на македонското и римско мирови господства, а след тях и на славянския наплив, който е преобразил досущ физиономията на европейският изток и югоизток, — това са въпроси почти напълно днес разрешени не само от историческата наука, но и от реалните на лице днес данни и факти, па и от самите гръцки официялни самопризнания.

Предимно за Тракия след идването на турците като завоеватели през 1350 год., та до превземането и установяването им вече като напълно господствующ елемент във византийската столица през 1453 год., етничния характер изключително само на полетата, през които минават главните пътища, и крайбрежните места, достъпни от морето, добива друг вид; когато пък се има обратното: в планините и отдалечените от главните пътища долини запазват неизменно своята българска физиономия в пълно надмощие и без никакъв чужд примес. Цяло едно столетие Тракия е била главен и непрекъснат театър на българо-турски и гръцко-турски войни. Полското население, каза се и на друго място, досущ изчезнало. Всички по-предишни градове и укрепени пунктове при преминаването им в ръцете на новите господари били досущ унищожени, и много малко някои са запазили, обаче, християните им жители изчезнали, като на местата им се настанили турци. Образували са нови паланки—поселища, които в първите времена били чисто турски, и повечето от тях и до последно време запазили чисто турския си лик. Това са били чисто военни центрове, заселени с колонисти турци из малоазиятските турски земи и чак след време почнали да се вестяват в тях и постепенно заселват християни като прислужници в турските войски, като дребни занаятчии и като ратаи и работници на беевете в чифлиците им. Почти всички тези турски селища и паланки са били по главните пътища, по полите на планините и морските брегове, но предимно като военно-стратегически и ад-

грандиозни империалистични цели на победителите, като се заобмисляло, и коя от съглашенските малки съюзници ще може да послужи за стражар и оправдано орждие на изток, Венизелос се принудил да прибегне до един знатен френски археолог-ориенталист в Париж, за да го улесни с аргументи за древната елинска култура на Балканите и за историческите и цивилизаторски права и мощ на днешните им потомци на изток и върху турските и български земи.

министративни пунктове, и далеч не стопанско-икономически и културни. Освен това, но и турския политически режим и стопански строй от една страна, и войните и епидемиите от друга, са досущ спирали ие стественият инък прираст на всяко заселено място, на всички по-големи или малки селища, които през ред столетия и до днес си остават чисто и просто селища без гражданственост и без каква-годе културност, било в древна, било в по-съвременна смисъл на думата. А при това има и такива поселища, които на времето си са били с известно значение, а сега или досущ са изчезнали, или пък са значително намалили предишното си население.

Че почти цялата тракийска област в полските места и около пътищата, с изключение на планините, изцяло е била обезлюдена и превърната в дива и безплодна буренясала пустиня, за това свидетелствуват чужденците, на които се е падало път да минават през страната. Читателя си спомня по-преди думите на френския рицар Бертрандон де ла Брокиер, който е пътувал през Тракия двадесет години (1433) преди падането на Цариград. Той казва: *„пътят от Цариград до Одрин минаваше през плодородни места, които изобилват с вода, но се лишават от гора и от жители и са съвършено опустошени от многобройните гръцко-турски войни.*[28])“ По-нататък пътешественика казва, че при сегашното Биюк-Чекмедже стоял един разорен град „Тирас“ с големи разрушени кули. Всичката околна страна принадлежала още на гръцкия цар, но в нея нямало нищо, освен няколко опустошени и сиромашки села.

Чорлу (Cheurleu) било разорено и населено от турци и гръци и все още се познавало, че някога е било град по-значителен.

В „Пиргаси“, днешния Люле-Бургас, и древната Аркадиополис, градските стени били развалени и вътре се намервали само турци.

За Ипсала казва, че бил един град доста голям, но съвсем разорен.

При Енос Бертрандон минал Марица на един голям кораб и дошел в приморския град Макри, населен от гръци и турци, също със следи на някогашна големина, но всичко било разорено, освен една част от крепостта.

„Комисин“, Гюмюрджина, бил едно време твърдо и добре затворено место, но тогава една част от стените му била съборена; всичко в него било разорено, та нямало жители.[29])

През 1621 — 1622 год. е минал през Тракия княз Христофор Збараска, като пратеник на полския княз Сигизмунда до султана. Той между другото казва, че като напуснал Адриянопол, вмъкнал се в крайморските места, които едно време били изобилни със жита, а тогава били необработени и диви (olim annonàe foecunda

[28]) **Проф. К. Иречек** — Стари пътешествия по България. Пер. Спис, на Бълг. Книжовно Дружество в София, 1882 г., кн. III, стр. 67.

[29]) Също, стр. 67 — 70.

nune arva, inculta, ferociaque). Това е било близо два века след превземането на Цариград от Мохамед II.[30])

Друг пѫтешественик Руджиер Иосиф Бошкович през 1762 год. казва за Чорлу, че имал 3000 турски семейства, 250 грѫцки, 100 арменски и 100 еврейски.[31])

Единствен Одрин от тракийските градове, днес под грѫцка власт, като турска столица близо през един век в пѫрвите времена, бил най-многолюден град, който след превземането на Цариград тоже бѫрзо почнал да отпада, без да се увеличи в разстояние на цели четире века и половина.

Ще започнем бележките си за народностния характер в ново време на тракийските градове именно от

Одрин,

защото той заема пѫрвото място между всички други в Тракия градове, както по числото на населението и местонахождението си, тѫй и по своето етнично, политическо, военно и тѫрговско-стопанско значение. Около Одрин и в него и неговите укрепления не веднаж се е решавала сѫдбата на Тракия заедно и с крайбрежията на Черно, Мраморно и Егейско морета. След завладяването му от турците в XIV в. (1360 год.). той станал европейска столица на турските султани, и християнският елемент в него бил много разреден, че чак през XVI в. той е броел само няколко стотин християни.[32]) След превземането на Цариград и пренасянето отоманската столица там, Одрин изпаднал, ала неговото военно и стратегическо значение, като охрана на Цариград и проливите, не намаляло. Десятките чужденци пѫтешественици на изток, които са писали и описвали Одрин през XVIII и XIX векове, дават различни числа за населението в града. Най-много някои му дават 150,000 ж., а най-малко други 70,000, без някой да настоява за достоверността им. Та и мѫчно е било по много причини да се добере някой до истинското число. Ето един от многото пѫтешественици през миналия век какво казва: *„През моето пребивание в Одрин аз направих много изследвания, за да узная точно населението на тоя град, което изчисляват на 120,000 души, изчисление, което ми се видя преувеличено. Никак не сѫществуват списѫци за раждания в Турция, и сѫстоянието числото на кѫщите даже е много не точно. При това, голямо число се разрушават и са необитаеми. От друга страна мѫчно е да се добият и поради равнодушието и незаинтересоваността на турците положителни сведения по тоя предмет, както и изобщо вѫрху всичко, що се отнася до обществената администрация. Вѫпреки едно голямо число сведения, които имах случай да си доставя, аз не мисля, че достигнах да добия точен резултат, но той се приближава до истината.“*[33]) Сѫщият автор дава в своето сѫчинение и следните числа на народностите в града в онова време, а именно: турци 63,500 души, гѫрци и бѫлгари 24,200 д., арменци 2,800 д., разни други, чужденци и военни 12,200 д., всичко 105,200 души на 19,034 кѫщи.[34])

Полковникѫт от генералния щаб Енехолм в своето описание на Одрин дава между другото и следните числа за жителите му по кѫщи, т. е. семейства, в пѫрвата половина на миналия (XIX) век, а именно: 13,281 кѫщи турски, 3,968 грѫцки и бѫлгарски, 706 арменски, 25 католишки, 506 еврейски, 250 цигански, всичко 18,836 кѫши[35]), които пресметнати по 5 души на кѫща, дават 94,180 жители.

Друг руски военен писател И. П. Липранди кѫм средата на миналия век дава за Одрин следните числа: 45,000 турци, 25,000 бѫлгари, а останалите до цялото му население от 110,000 жители са гѫрци, арменци, евреи и цигани.[36])

Руският учен географ и статистик В. Теплов казва, че в Одрин имало 25,000 гѫрци, 23,000 бѫлгари, а останалите били турци, арменци, евреи и цигани.[37])

Турското вилеятско салнаме за 1898 год. дава за Одрин следните числа: 5727 кѫщи турски, 2429 грѫцки, 634 бѫлгарски екзархийски, 1016 бѫлгарски патриаршески, 8 бѫлгарски униятски, 616 арменски, 1736 еврейски, 140 католически и 14 разни, всичко 12,180 кѫщи, пресметнато по 5 души на една кѫща, всичко 60,900 хители.

През XVII, XVIII и XIX в. християнският елемент в Одрин почва да се увеличава и засилва от приидващите в него бѫлгари, които, както из цялата турска дѫржава, тѫй и тук, попадат под властта на силното грѫцко духовенство и биват поглѫщани от гѫрцизма. При все това, не малко число от тях запазват народността си.

Внушително приидване на бѫлгари в Одрин става през кѫрджалийските времена, когато много цветущи бѫлгарски поселища в Средна-гора и Стара-планина били опустошени от кѫрджалиите. Тези будни и предприемчиви планинци подигат и културно-икономически Одрин и поради своето издигнато обществено положение по-после през време на грѫцкото вѫзстание биват мнозина от тях избесени от турците като *ромеи* — гѫрци, за каквито турците считат всички подчинени тям християни в империята. К. П. Фивос, грѫцки консул кѫм 60-те години през миналия в. в Одрин, в своите сведения за градѫт и скорошното му минало то-

---

[30]) Сборник за нар. умотворения, наука и книжнина, издание на Министерството на Н. Просвещение, София, кн. XI; „Стари пѫтешествия през Бѫлгария“, стр. 157.

[31]) Сѫщо: „Стари пѫтешествия през Бѫлгария“ от професор Д-р Милетич, стр. 145.

[32]) Професор Д-р К. Иречек—История на Бѫлгарския народ, бѫлгарско издание Бояджиев, стр. 604.

[33]) **Relation** d'un voyage en Roumélie. Paris, imprimérie de Firmin Didot Fréres, 1834, 8, стр. 184, 71—72.

[34]) Jbid, стр. 71—72.

[35]) **Colonel d'Etat-Major Enéholm** — Notice sur les villes situées au-delà des Balkans, occupées par les Troupes Russes pendant la glorieuse campagne de 1829. Imprimé par ordre suprême. St. Pétersbourg, de l'imprimerie de Piucart. 1830, стр. 77.

[36]) **И. П. Липранди** — Восточный вопросъ и Болгарія—Москва, 1868 г.

[37]) **В. Тепловъ** — Одринъ, 1874 г. С. Петербургъ, стр. 40.

гава, в тогавашното гръцко списание *Πανδώρα* изброява имената на затворените на 2/15 априлий, 1821 г. в одринските зъндани християни първенци одринчани и обесени на 17/30 април на Томина неделя. В избесените личат имената на следните първенци българе: Хаджи Михал, Пануш, Хаджи Пею, Хаджи Власаки, Ангел Керестеджи, Манолаки Райкович, Хаджи Стайко и др.[38])

Най-видния гражданин в Одрин в началото на XIX в. е бил българина дядо Нешо Кереков, който е притежавал 8 хиляди овце и два чифлика. Той е имал голямо влияние пред турските власти, бил е член на общината и сътрудник на друг такъв одрински първенец българин, чорбаджи Найден Кръстев. Последният е бил председател на християнската община в града, която се казвала тогава „Полития". Дядо Нешо е казвал, че в негово време, т. е. в първите години на XIX в., измежду всички тогава одрински граждани християни е знаел да живеят в града само две гръцки семейства: едното било доктор Фасо, пришлец от егейските острови, а другото били двамата братя Левтер и Манол Алтън алмаз, дошли от Енос. Отначало последните били дребни бакали, продавачи на сол и зейтин, а отпосле забогатяли, добили голямо влияние пред властта, били близки на гръцките владици и върли гонители на българите. Сина пък на доктор Фасо, Леонид Фасо, бил преводчик на одринския валия Хуршид паша и в това си положение клеветял българите и им причинявал големи злини.

Съвременник на Нешо Кереков и тоже с голямо влияние е бил и българина Чифут Стоян. Тъй също известен бил и Станю чорбаджи, когото турците тоже обесили през 1831 год., обвиняван като съучастник в гръцката завяра.

В чисто българския квартал „Кириш-хане" черквата е съградена с ферман, изходатайствуван от българина първенец Толю чорбаджи в 1833 година. Иконите и другите украшения в нея са били работени от българи живописци, и всички надписи били славянски, които гърците след Берлинския договор унищожили и заместили с гръцки. Черквата и болницата в другия български квартал „Илдъръм" са въздигнати от българина хаджи Димитър Демироолу. Той оставил на тях фонд 120 хиляди гроша и едно лозе два уврата, за да се добива вино за болните. Дарители за същата цел от тоя квартал били и чорбаджи Найден, 75 хиляди гроша, и Кара Михал, 60 хиляди гроша.[39]) Иконите и в тая черква били нарисувани от българина живописец, зограф Станислав от Самоков, и тоже с български надписи. И черквата в махалата „Балък пазар" е построена от богатите българи джелепи, а чешмата до нея е съградена от дарението на споменатия по-горе одрински първенец българин Найден Кръстев. Надписа на чешмата е славянски и има дата 1853 год. 14 юни.[40]) Друг такъв знатен одрин-

[38]) *Πανδώρα — τόμος* XIII *ἐ.* 1863 *ἐν Ἀθήναις.*

[39]) Виж в. „**България**", Цариград, 9 ноемврий, 1860 год. бр. 86, стр. 531 — кореспонденция от Одрин.

[40]) **Т. Карайовев.** — Материяли за изучване Одринския вилеят. Сборник за народни умотворения и пр., кн. XIX, 1903, стр. 159.

чанин е бил Я. Касъров, който спечелил богатството си в Румъния и подарил 50 хиляди лева и една къща в града за девическа гимназия, която отпосле до Балканската война носеше името на дарителя си. Не с по-малка известност и почит се е ползувал и доктор Ив. Найденович с двамата си сина Костадин и Александър, от които първият бил тоже лекар. Найденович е бил възпитаник на Найден чорбаджи със условие всички бедни българи граждани да цери безплатно.

През втората половина на миналия в. българската община в Одрин била здраво организирана и земала видно участие в борбата черковна против гръцката патриаршия. Тъй напр. на 20 март, 1870 год. е било избрано епархиялно българско черковно настоятелство, в което влизали за членове следните видни тогава българи одрински граждани: Георгаки ага, Кара-Михалев, хаджи Михаил, Х. Иванов, Янако Берков, Яковаки Табакоолу, хаджи Димитър, хаджи Иванчо, Георги х. Георгев Пентеолу, Христо Долапоолу и Н. Преподобие отец Дойчин.[41])

Турците, особено след Берлинския договор от 1878 г., с голяма грижливост са гледали да представят българският елемент и в града Одрин за едно нищожно малцинство. Интересни са статистичните официялни данни, които се дават във вилеятските салнамета, цифри, които сами по себе си говорят много. Тъй напр. в салнамето от 1898 год. са показани къщите (ханета, семейства) на градът и според тях българи екзархисти е имало 634 къщи по 5 души на къща = 3170 жители, а в салнамето от 1902 год. са посочени не къщи, а жители 2625 българи, т. е. с едно намаление за 4 години от 645 души. Българи унияти за 1898 год. са отбелязани 8 къщи с 40 жители, българи католици 140 къщи с 700 ж., а за 1902 год. българи унияти няма, а българите католици са отбелязани с 43 жители, значи 657 души по-малко. В 1898 год. българи патриаршисти в града е имало 1016 къщи с 5080 жители, а такива в 1902 год. не фигурират.

Друго. През 1902 год. български основни училища и забавачници според салнамето е имало 10 с 544 ученика и ученички, които се падали един ученик на 4·5 жители, а гърците са имали 17 основни училища и забавачници с 2312 ученика и ученички, които се падат близо 1 ученик на 7 души. Заключението от това е, че или българите са повече от посоченото за тях число в салнамето, или пък гърците са по-малко от показаното число.

При всичкия гнет над одринските българи от силните политическа турска власт и духовната гръцка, българския народен дух не са могли досущ да сломят. През 1829 год. от Одрин се е издигнал първия протест на българския народ против режима на султаните. През времето на Средногорското въстание в 1876 г. и руско-турската война в 1877/78 год. много българи и от Одрин бяха пратени на заточение в Диар-Бекир, дето мнозина от тях оставиха своите кости там от изтезанията на турците (напр. Атанас Олпашалията, богат земевладелец, Киро Чорбаджи, Геро Пен-

[41]) Виж в. „**Македония**", Цариград, год. IV, 28 март, 1870 г. бр. 37.

Бѫлгарите граждани в гр. Одрин празднуват турския хуриет през 1908 год.

чев и др.). В Одрин бяха избесени най-много бѫлгари тогава, повече от 5000 души, от които мнозина одринчани и из околните села, тѫй като и градѫт Одрин с околността са влизали в сѫзаклятието на априлското вѫзстание.

След освобождението на Бѫлгария в 1878 г. в града Одрин е станало пѫрвото подготовително бѫлгарско сѫбрание в училището на Найден Крѫстев и под председателството на Стефан Стамболов, в което сѫбрание се разисквало вѫрху бѫдещето устройство на освободена Бѫлгария и сѫбирането на данни за договора в С. Стефано.

През 1903 Одринските затвори бяха препѫлнени сѫс стотици бѫлгари из вилеятѫт и града, подозрени в сѫчувствие и участие в Илинденското вѫзстание, и в които затвори тоже мнозина намериха мѫченическата си смѫрт.

През 1912 год., когато се обяви Балканската война, 108 души видни одринчани бѫлгари турското правителство изпрати на заточение в Мала-Азия, а при обсадата и превземането на Одрин през 1913 год., март месец, повече от 12,000 души бѫлгарски синове—войници и офицери—геройски сложиха своите кости, за да се впишат още веднаж за вечни времена в историята историческите, етническите и човешки права на бѫлгарския народ над тая страна.

И при всички толкова неблагоприятни условия за бѫлгарите и в Одрин, те проявяваха чрез непосилни жертви своята национална мощ и прошарваха изкуственият и изнасилван от турци и гѫрци народностен лик на главния тракийски град с десетина основни и забавачни училища, с две средни учебни заведения — мѫжка и девическа гимназии — с пет черкви, една бѫлгаро-католическа гимназия, една униятско-бѫлгарска семинария и една солидна бѫлгарска община.

Ще продѫлжим и се спрем сега вѫрху некои други по-известни градове и поселища, а особено тези, които се намират по самото морско крайбрежие, или по-близо до него, защото на тях условията вѫв всяко отношение са най-благоприятствували да привличат, задѫржат и засилват гѫцкият елемент.

Ксанти.

Турците го именуват Искидже, т. е. стар пѫт, защото по полите на Родопите и през градѫт е минавал стария пѫт, който е сѫединявал източна Тракия и Цариград през Беломорската равнина с Македония и Солун. Сѫседните пѫк помашки и бѫлгарски села са запазили старото му бѫлгарско историческо име Ц а р е в о, като престолен град на деспот Момчила през XIV в.

В каква големина е сѫществувал града преди идването на турците, когато той е бил крепост и важно поселище да пази проходѫт и другият инѫк вертикален главен стар пѫт, който е сѫединявал Беломорския брег и равнината му с обширната вѫтрешност на Родопите и през тях Пловдив с Маричината долина, —това не е известно. Обаче, знае се, че крепостта е била унищожена от

турците при тяхното нахлуване, поселището опустошено и цялата равнина обезлюдена, за което свидетелствува френския рицар Bertrandon de la Broquier, който е минал тук в началото на XV в. (Виж стр. 12). Такава е била сждбата и на всички други по-големи или по малки поселища из равнините и главните пжтища през тях на Тракия. Много по-кжсно след завоеванието от турците почнали наново да се вестяват поселенци християни от вжтрешността на Родопите, извиквани и покровителствувани от беевете, за да им обработват чифлиците и отгледват стадата, а постепенно с тях заседвали и разни занаятчии, които впоследствие образували градското население.

Казалийски административен центжр е бил поселището Енидже, т. е. нов пжт, близо до Порто-Лагос, който пжт за пряко сжобщение през равнината е бил прокаран от новите господари—турците. И в Енидже придошлото християнско население, за да обслужва на турците сжс своята работа и занаяти, тоже е било бжлгарско из Родопите. Когато от началото на миналия XIX в. икономическото сжстояние и на Беломорската равнина значително се подобрява и издига сжс засилването на скотовждството и тютюневото производство и тжрговия, тогава овчарите и ратаите на тогавашните силни ксантийски беове: хаджи Емин, Шакир и Халил паша, по заповед на господарите си, една нощ запалват Енидже с цел да се премести казалийския центжр с пазаря му, тжрговията и тютюневата обработка в Ксанти. След това Енидже бжрзо западнало, и днес то е едно жалко мизерно село, което по гржцки източник през 1912 год. е имало 255 жители гжрци, 1000 ж. турци, повечето от тях цигани, и 130 души чужденци; последните не са други, а бжлгари, които гжрците прикриват с тая дума. Блатливата околност е източник на смжртоносна малария, под ударите на която Енидже чезне и неможе да се увеличава. От тогава насетне пжк Ксанти се издига в цветущ градец на тютюневата култура и тжрговия, и благодарение на географското си местонахождение той става и пжрвостепенен пазарен пункт с колониялни произведения за Родопските поселения, на които единствено джлжи развитието си. Освен турското население и овчарите, ратаите и занаятчиите бжлгари, с време се явяват като дребни бакали и няколко преселенци гжрци из островите и цинцари из Епир, които заемат местото на представители и ревностни крепители на гжрцизма. Такива в последно време са били видните цинцарски семейства братия Лала Зису, братия Караяни, Апостол Лапа, Теохар Бика, братия Прокумоолу, Михал Шузу, Маргарит и др.

През кжрджалийските времена в тракийските градове източно и южно от Одрин намират убежище и много бжлгари и из Старопланинските бжлгарски и други из Маричината низина поселища. В Ксанти се издига материялно и обществено бжлгарина Сталю от Хасково от рода Пулеви, но оженен за гжркиня и погжрчен, става един от стжлповете на гжрцизма в града. Негов зет е габровеца бжлгарин Димитжр П. Кудоглу, познат тютюнотжрговец днес. Освен това, през време на изтурчване бжлгарите в Родопите, мнозина от тях намират убежище тоже в градовете, дето некои от тях се запазват от привилигированото и властно гржцко духовенство и се поглжщат в гжрцизма. Такжв е напр. днес големия род в Ксанти Налбантоолар, произходещ от ближното в Родопите сега помашко село Исйорен.

Както вжв всеки закрепнал и засилен икономически градец в Тракия, така и в Ксанти се сждава седалище на гржцки митрополит, в епархията на която се придават Ахж-челебийско в Родопите, Сарж-шабанско и епископствата в Кавала и Правище после сжс селищата около планината Пангей. Това се прави, защото в околността на Ксанти и равнината тук гржцки поселища няма. Открива се и гржцко подконсулство и по такжв начин се образува и в Ксанти гржцко властно духовно гнездо, което сжс своите права и похвати и с помощта на турските власти с всички средства се залавя да задуши и гжрцизира не само бжлгарите в града, но да разпростре своята асимилизаторска акция и далеч в чисто бжлгарските покраини и селища в Родопите, дето никога гржцки крак не е могжл да стжпи. (Виж документи № XI—XVII).

Но вжпреки всичката тая властна и безогледна гржцка пропаганда, в Ксанти с големи борби и с човешки жертви*) бжлгарския национален дух закрепна. Всички абаджии, бакжрджии, сермерджии, зидари, овчари и пр. занаятчии до последно време бяха бжлгари и мнозина от тях с недвижима собственост, вжпреки всевжзможните спжнки, правени им за това и от гжрци, и от турци. Бжлгарската община беше добре организирана, имаше след 40 годишна борба параклис-черква, свещеник и класно и основно училища. Та и най-вещите тютюноработници, вжзлизащи на повече от 10,000 души в тютюневите ксантийски складове, са били винаги родопски бжлгари, предимно от двете сжседни на града бжлгарски села Габрово и Еникйой, а след тях помаци и турци и досущ малко гжрци.

Че голямото мнозинство от християнският елемент в Ксанти е било бжлгарско, но силно подтискано и асимилирвано под силния натиск на двете власти — турска и гржцка — говорят и други свидетелства. Трите манастири над града: Успение Богородично, Отдание Богородично и Св. Архангел Михаил, са построени от бжлгари из селата Еникйой и Габрово, и ред години игумените им са били габровци от родовете Бояджиеви и Бичеви. На единият и сега ксантийските гжрци казват „Еникйойски манастир", а на другия, дето са правели своите летни празденства и оброци родопските кехаи и овчари, и сега гжрците казват *„на пами ис ту поляна"*—от хубавата поляна при манастиря, от която се вижда простора на равнината — пасбище на родопските стада зимно и пролетно време. В манастиря пжк Св. Архангел нещо преди

*) Дори след турския хуриет през 1908 и 1909 год. в града Ксанти и околностите му бяха избити от пращаните от Атина гржцки андарти мнозина будни бжлгари, между които и видните пжрвенци тжрговци в града: Илия хаджи Георгев и Ташко Наумов.

Виж книгата: „L'Hellenisme dans la péninsule Balkanique etc", Пловдив, 1919 г. стр. 63, забележка. Печатница Хр. Г. Данов.

35 години при градежа на нови стаи зидарите намерили плоча сѫс славянски надпис, която тогавашният епитроп грѫк Костаки Евгенуди сдробил на парчета и унищожил. Самия митрополитски дом е сѫграден в града от бѫлгарина Георги от с. Тѫрлис, Неврокопско, който дал 380 лири турски за манастирят, а грѫцкия владика ги употребил за митрополията. През 1915 год., при всичката грижа на гѫрците всичко и от манастирите да приберат (Виж документ № XXI) при изселването си в Драмско и Серско в 1913 г., беше забравена и захвѫрлена стара и окѫсана черковна хорѫгва, на която славянския надпис на половина стоеше запазен. Сѫществува предание, че до преди не много време се пазели и черковните Богуслужебни книги на славянски език в манастирите, но били унищожени от гѫрците.

Твѫрде интересни са статистичните данни, които се дават от гѫрци и турци поотделно за народностите и в Тракия. Вѫв вилеятското салнаме за 1902 год. на стр. 447 за Ксантийската каза са показани 104 населени места, подразделени на 5 нахии. За цялата каза са дадени следните числа: турци 25,368 души, гѫрци 3136, бѫлгари 1957, арменци 37, евреи 109, цигани 90. В тези числа влиза и града Ксанти. Според митрополитската пѫк грѫцка статистика за Ксантийската епархия от 1912 год. само града Ксанти е имал тогава 3110 мѫже гѫрци и 2890 жени, всичко 6000 жители гѫрци, 8000 турци и 880 чужденци, без да са посочени последните, какви са по народност. За всичките християнски селища в Ксантийската каза, като част от епархията, са показани 21,555 жители гѫрци с града включително, и 470 души бѫлгарогласни. За самия град Ксанти ни бѫлгарин схизматик, ни бѫлгарогласен грѫк не е показан ни един. Обаче, в края на сѫщата таблица, в отдела за училищата, са показани за града Ксанти 2 бѫлгарски училища, но без означение числото на учениците. С това се признава от самите гѫрци сѫществуването и на бѫлгари граждани, на които броя влиза в общото число на гѫрците.

Гѫрците сами се издават още и с телеграмата на владишкият архиерейски наместник и общинарите в Ксанти до Великия Везир (Документ № XVII), защото за три семейства черква и свещеник и две училища, ако да нямаше бѫлгари, немогат сѫществувà бѫлгарски.

Порто-Лагос.

Турците го именуват Караач. Това е залива между Места и Марица на Егейското море, но по-близо кѫм Места. Той сѫединява Буру-гйол с морето и пада насреща остров Тасос. Порто-Лагос служи за пристанище на градовете Ксанти и Гюмюрджина с цялата западна половина на Беломорската равнина и на целите средни и западни Родопи. През Порто-Лагос се изнасят родопските аби и шаеци и ксантийските и родопски тютюни и други произведения, а се внисат колониялни и манифактурни стоки за населенията в равнината и Родопите. Около пристанището се намират далияните—рибниците, рибарите на които са до

един бѫлгари из Родопите, а на изток са солниците. Според сѫщата митрополитска грѫцка статистика през 1912 год. в Порто-Лагос е имало 60 души гѫрци, 15 турци и 30 бѫлгари рибари. Гѫрците са пришелци из островите и цинцари, които се занимавали с експедиторство и обслужване по параходните дружества и др., а турците са били чиновници и стражари в митницата. За това тѫй незначително поселище, вероятно и то представяно в числото на тракийските цветущи и с елинска култура грѫцки градове, читателя нека сам сѫди от самите грѫцки данни и от писмото на гѫрка Русиос, чиновник в тютюневата режия през 1907 г., до ксантийския грѫцки подконсул. (Виж документ № XX).

Марония.

Това селце заедно с Макри са остатѫци на стари исторически поселища и са едничките от древните грѫцки колонии между Кавала и Енос на Егейското крайбрежие. Селището е на самия морски брег, отделено от равнината с един хѫлм и без никакви врѫзки с вѫтрешността на сушата. Броело е в надвечерието на Балканската война в 1912 год. около 350 семейства с 1800 жители гѫрци, но гѫрци от ново време, повечето от погѫрчени бѫлгари. Бѫлгари не са показани никак в официялните турски статистики, но че е имало такива, свидетелствува казаното на грѫцкият училищен инспектор Скалисиянис за изгонените по негово давление 2-ма бѫлгари бакали, които неможеха живя и тѫргува в едно чисто грѫцко селище, ако да нямаха там свои еднородци. (Виж документ № XVIII). Знае се тоже, че всички видове занаяти в градчето, като калайджии, бакѫрджии, зидари, шивачи и пр. са били до един бѫлгари из Родопите.

Гюмюрджина.

Разположен на главния пѫт от Цариград и източна Тракия през равнината Беломорска за Солун и южна и западна Македония, Гюмюрджина тоже след унищожението на стария Мосинопол при нашествието на турците станал чисто турски град (Вж. стр. 43). Християнски елемен и в него град почнал да се вестява през втората половина на XVIII и началото на XIX в., като заседвали бѫлгари занаятчии, ратаи и овчари из Родопите и приполските им покраини в източната половина на равнината, дето бѫлгарското население е било най-много запазено от насилственото помохамеданчване, което било извѫршено в средните и западните Родопи през XVII в. Кѫм 1830—40 години идват и некои гѫрци из островите и цинцари из Епир и тѫй се образува едно по-внушително ядро на християнски елемент, на който и с установяването органи на привилигированата грѫцка духовна власт се зачитат вярските християнски обичаи. Града става седалище на митрополит, наречен Маронийски, под ведомството на когото се придават и близките острови Самотраки и Тасос; образува се и грѫцка християнска община, а след Берлинския договор се вѫздига и

в административен и военен центжр на санджак, та и тук бжлгарите попадат под силния натиск на погжрчване. Че християнският елемент в своето мнозинство е бил бжлгарски в Гюмюрджина и то елемент на производството и икономическата мощ, това свидетелствуват и самите гжрци в своите помежду им официални документи и в неимоверните им усилия да го задушват и погжрчат окончателно. Ако не беше тжй, нямаше гржцкия владика и гржцката пропаганда, подджржана и направлявана от Фенер и Атина, да тжрсят средства за откриване на гржцко професионално училище, което да подготви гржцки занаятчийски сили, за да изместят застрашающите ги бжлгари абаджии и др. не само в града, но и в цялото Беломорие. (Виж. документ № XVIII). Безкрупулността на гржцката пропаганда, крепена и от турската власт, и в Гюмюрджина е била тжй жестока и безчовечна, каквато и всякжде другжде. Тя дори не е допущала да се заравят труповете на починали бжлгари в християнските гробища, ако не ги опее гржцки свещеник, за да бждат зачислени в православният елинизжм поне като мжртви трупове, ако живи са били упорити в народността си. Имало е не един пжт случаи да се изравят и изхвжрлят несжгледано погребени бжлгари. Тези „цивилизаторски" подвизи на гжрците и кжм мржтвите бжлгари са констатирвани често пжти и от чужденците. [42]).

Бжлгарско народно хоро в с. Козлу-кйой, Гюмюрджинско.

Повече от половина век бжлгарите в града са водили отчаяна борба с властната гржцка пропаганда, додето най-после с големи жертви жестокостта и козните на гжрците били надделяни

[42]) St. N. Chichkof — L'Hellenisme dans la Peninsule Balkanique etc. Philippopoli. Imprimerie Chr. G. Danof, 1919, стр. 56 забележка.

с отварянето на бжлгарски класно и основно училища, бжлгарска черква, бжлгарски свещеник и архиерейско наместничество и с крепка бжлгарска община, в последно време призната и от турската власт.

Juchereau de S-t Denys, който описва турската империя за времето от 1792 до 1844 год., в своето сжчинение между другите градове отбелязва и Гюмюрджина и му дава за това време 6000 жители всичко, без да отбелязва, какви народности и по колко от всяка. [43]) Ний ще си послужим и с данните на друг писател гржк, при това и гржцко официално лице, а именно, гржцкия през 1851 год. консул вжв Варна Пападопуло Вретос. В своето сжчинение, в което дава таблица на по-важните градове в Европейска Турция с числото на техните жители, за Гюмюрджина посочва 800 кжщи, т. е. около 4000 жители кжм половината на миналия XIX в. [44])

Християнският елемент в Гюмюрджина не е бил многочислен, та изобщо и турците по-рано не са били многочислени.

Според гржцкия в. „Неологос" от м. декември 1871 год., граджт е имал тогава 14,000 жители турци и гжрци, без да определя, колко са били гжрците. За бжлгари не споменува нищо. Френския в. „Courrier d'Orient" от 1878 год. сжобщава, че Гюмюрджина имал 450 кжщи християнски с 1600 жители гжрци и 500 ж. бжлгари. Турското вилеятско салнаме от 1898 год. сжбщава 1350 кжщи турски, 100 цигански, 60 арменски, 100 еврейски и 450 гржцки, а за бжлгарски не пише нищо. И гржцките официални статистики тоже показват 450 кжщи гржцки, а бжлгарски не посочват нито една. Известния гржцки приятел, Лозанския професор Д-р Райс, дава числото 2181 души гжрци гюмюрджинци, които по заповед на гржцките власти напуснали града през 1913 и 1914 години и се настанили в югоизточна Македония. А това число по 5 души на кжща се почти равнява с показаните по-горе 450 кжщи[45]).

Всичко това показва, че Гюмюрджина до последни дни си остава етнично турски град с мнозинство турско население и малцинство християнско—бжлгари и гжрци, следов. и той е далеч от да бжде *цветущ с елинска култура* град. До Балканската война всички видове занаяти в града са упражнявани от бжлгари, а така сжщо е имало и видни бжлгарски тжрговски кжщи.

Какви са пжк народностно околностите северно, западно, източно и южно чак до морето, това ни твжрдят и рапортите на Дедеагачкия гржцки подконсул през 1903 год., рапорта на гржц-

[43]) **Juchereau de S-t Denys** — Histoire de l' Empire Ottoman, depuis 1792 jusqu' en 1844. Paris, Au Comptoir des Imprimeurs-Unis, 1844. 4 T. 8, стр. 79—94, том I.

[44]) **Papadopoulo—Vretos André** — La Bulgarie ancienne et moderne sous le rapport géographique, historique, archéologique, statistique et commercial. Par André Papadopoulo—Vretos, Ancien Consul de Grèce à Varna „Bulgarie", et à Venise,. . . Saint-Pétersbourg, chez le Libraire M. Dufour; à Leipzig, chez M. Léopold Voss, 1856. 8. p. p. 246—1 f, стр. 183—246.

[45]) Rapport du Professeur **D-r R. A. Reiss** de l'Université de Lausanne. Sur la situation des bulgarophones et des musulmans dans les nouvelles provinces grecques. Février, 1915. Imprimé comme manuscrit, стр. 101.

кият училищен инспектор Скалисиянис и др., който между другото препоржчва да се пращат учителки в бжлгарските села, като им се внушава и в джлг вменява да се женят за синовете на видните селяни бжлгари и по тоя начин да се образуват гржцки партии, от които бжлгари, веднаж появена такава в едно село, черквата и училището лесно им се отнемат и ето че цялото село шумно гжрцизирано и представено пред света за чистокржвно и класическо елинско.

Дедеагач.

До преди 1870 година на местото на днешния град е имало само едно турско беклеме — вардачница за пазене от контрабанда, каквато тук ставала с лодки за сол кжм островите. Близката му околност е била гориста, дива и известна само по разбойничествата. Дето е сега морския фар, е имало грамаден вековен джб, под сенките на който живеел турчин — отшелник, от което и добил името си *Дедеагач*, от думите *джрво на отшелника*. След прокарването на Хиршовата железница се образувало селище, което бжрзо порасва и се издига на пристанищен град, каквото е днес. В него постепенно приидвали бжлгари из околността и близките спускове на Родопите, дето сжщо компактното население е само бжлгарско, а след това дошли и гжрци из близките острови като комисионери, тжрговци и лодкари. Бжрзото порасване на граджт и оживената му тжрговия го вжздигат в центжр на санджак и откриване на чужди консулства, между които и на гржцко подконсулство и седалище на гржцки митрополит, пренесен тук от Енос. Чисто бжлгарската околност на Дедеагач — според вилеятското турско салнаме от 1898 год., дава за Дедеагачкия санджак с трите му кази: Дедеагачка, Суфлиска и Еноска, 151 населени места, от които 29 бжлгарски, 12 гржцки, почти всички патриаршисти бжлгари, 7 смесени (бжлгари и турци и гжрци и турци) и 103 турски, в които влизат и помашките. Самата пжк Дедеагачка каза брои 11 бжлгарски села, 1 гжрчееще се, т. е. патриаршисти бжлгари, и двете поселища с гжрци: Дедеагач и Макри Бжлгарския народностен характер на страната с вжздигането на Дедеагач много стреснал панелинистите в Атина, та в Тракийския годишник, издаван в Атина, през 1897 год., между другото, ето що се казва: *„Географическото, обаче, положение на градеца Дедеагач вжзбужда у бжлгарите добжр апетит, а това нам трябва да даде сериозно безпокойствие. За наше нещастие, града се намира близо до бжлгарското княжество, а железницата още повече го сближава, като чертае вжв фантазията им пжтя, чрез който би могли да подишат зефира на Егея ..... Нека пресметнат за това другите народи, обаче, за Тракия ний сме най-сгодните, най-подходящите .... А това огнище, подкрепяно от вжн, от ден на ден ще се преобжване в един силен бжлгарски центжр, който ще може да боядиса и околността ....“*[46])

[46]) *„Θρακικαὶ Ἐπετερὶς“ ἐν Ἀθήναις*, I, 1897, стр. 315.

С тжй централизираната гржцка духовна власт и с подкрепата и на турската, бжлгарите и в Дедеагач и околността се подлагат на задушване и гжрцизиране. Но вжпреки всички тия жестоки преследвания, бжлгарите с упорити борби и жертви в надвечерието на балканската война и в 1912 год. в Дедеагач имаха крепка бжлгарска община, архиерейско наместничество, свещеник и черква бжлгарски, класно и основно училища, здрава бжлгарска тжрговска и занаятчийска колония и цяла махала земледелци бжлгари.

Макри.

Макри е като Марония старо историческо поселище, за което често споменават чужденците изследвачи земите на Европейска Турция. В древните времена може да е имало значение като крайбрежна гржцка колония от типа на всички подобни в древността, но сигурно не с особено значение, защото природните условия на морския брег тук не отговарят за видно поселище. Обаче, и сждбата на Макри е била еднаква сжс сждбата на всички полски и крайбрежни поселища при завладяване страната от турците. Днес Макри е бедно с турски лик селище. Според вилеятското салнаме от 1898 год. Макри е имало 80 семейства турци, 22 семейства гжрци и 8 патриаршисти бжлгари, или по 5 члена на семейство, всичко 550 жители, от които само 150 християни. Това число изглежда вярно, защото и Лозанския професор Райс в своя рапорт от 1914 год. до Атинското правителство показва гжрци от Макри 186 жители.[47])

Фере.

Това малко градче е на местото, дето през XI в. е бил построен манастира Вира всряд една околност и тогава населена само с бжлгари.[48]) (Виж стр. 9). През времето на вжтрешните династически борби вжв Византия през XIV в. и извикването на турците от Кантакузина на помощ срещу Момчила, тая страна била разорена, и много от жителите ѝ бжлгари из околността намерили убежище в манастиря Вира, който имал яки стени. От тези бежанци впоследствие се образувал укрепен град, носещ днешното си име Фере, но след завоеванието от турците крепостта и града били разрушени.[49])

Разположен на пжтя по течението на Марица от планинските в тоя край места за кжм крайбрежието, в последно време и станция на железницата Одрин — Дедеагач — Солун, Фере се засилва икономически и става пазарен центжр за околните села. От Берлинския договор (1878) напосле и тук се заселват мохаджири турци, и по тоя начин градчето добива почти турски образ народностно.

[47]) Jbid. стр. 101.

[48]) Typicon de la Cosmosotira, Извѣстія Русскаго Археологическаго Института въ Константинополѣ, т. XIII, стр. 52.

[49]) Д-р К. Иречек — Историја Срба, стр. 364.

Според Juchereau de S-t Denys кжм 1844 год. Фере е имал 2000 жители[50]), а според Пападопуло Вретос кжм 1851 год. е броел 3000 ж., но и двамата не посочват народности.[51])

Според „Courrier d' Orient" от 1878 год. Фере е имал 525 ж. бжлгари и 185 гжрци. Според салнамето от 1898 год. той е броел 785 кжщи турци, 60 к. цигани, тоже считани за турци, 25 к. гжрци, 40 к. бжлгари патриаршисти и 45 к. бжлгари екзархисти; последните от тогава после значително увеличени. Всичко пресметнати по 5 члена на една кжща, т. е. едно семейство, 4775 жители, от които само 550 християни — бжлгари и гжрци. От показаните 25 семейства гжрци 3 са цинцарски, другите са по произход бжлгари от селата, по-рано погжрчени. Гржцкият асимилизаторски натиск над бжлгарите и тук е бил в ролята си, упражняван от двете гржцки митрополитски седалища — Димотика и Дедеагач, и подкрепян от турската власт. Борбата на бжлгарите за самозащита на народността си и езика си е била отчаяна, и вжпреки всичко това те устояват и се засилват. В надвечерието на Балканската война (1812 г.) вжв Фере бжлгарите си имаха черква, свещеник, основно училище и основа за класно (пжрви прогимназиялен клас), заедно с крепка своя народна община.

Софлу.

Преди построяването на железницата Одрин—Дедеагач, Софлу е бил незначително селце, а след това вжздигнат в казалийски центжр и с приидването на нови заселници от околиите села се образувал днешния градец. И Софлу е сжздаден от бжлгари, постепенно приидващи от близките села и гжрцизирани под натиска на двете власти — турска и гржцка духовна. Много стари хора още си помнят и говорят бжлгарски*) и сочат, от кжде са дошли и се заселили. Най-видната гржцка фамилия в Софлу—Калпаклж — е по произход от Копривщица. Друга гржцка фамилия, която е построила най-големия магазин в града, е Булгар Тйолю, дошел от Пазарджик като тжрговец, който сжс салове свалял жита по р. Марица за околността тук. През 1878 год. дошли неколцина цинцари, които пжрви отворили бакалници и яхани за шарлаган. Че Софлу е от ново време поселище, показва още и факта; че у споменатия по-преди гржцки вжв Варна консул Пападопуло Вретос, който грижливо е изучвал по-важните и сжс значение малки и по-големи градове в Европейска Турция, Софлу не фигурира в сжчинението му и таблиците му.

Трима безкрупулни агенти на гжрцизма в градчето с всички средства са крепяли гжрцизмжт и задушвали всяка бжлгарска проява на националното им сжзнание не само в Софлу, но и в селата на около, които са бжлгарски и които икономически са били свжрзани с града. Това са били гржка пришлец и гржцки поданик Лиафаки, лекар, цинцарина Щерю Мишу, тоже по произход бжлгарин някжде из Македония и гржкжт Атанас Брика, сжс сжмнително потекло.*)

Поминжка на жителите е изключително от бубарство и малко лозарство. И тук се натжкваме на друго доказателство, че Софлу е поселище ново, а именно следното: през 1878 год. пашкулното му производство е било 60 хиляди килограма, а през 1912 год. достигнало на 950 хиляди кгр. Духовно Софлу е под ведомството на Димотишкия гржцки митрополит, който е имал своят архиерейски наместник в града. Той е бил официялният и признат от властите представител в Идаре-междлиси за всички християни в казата, но бжлгарски представител не е допускан. А в Идаре-междлиси — околийски сжвет — са решавани в Турция всички обществени, стопански, черковни и училищни работи за казата. Това е достатжчно да потвжрди, как са тормозени и изнасилвани душите и сжвестите на бжлгарското население и тук и как изобщо насилствено е погжрчвано то.

Според „Courrier d' Orient" (1878), Софлу е имал 1030 кжщи сжс жители 3500 гжрци и 1500 ж. бжлгари. Вилеятското салнаме от 1898 год. за това градче дава следните числа: 20 семейства турци и 1600 сем. гжрци, т. е. едно население от около 8100 жители. Бжлгари не показва никак. Според салнамето пжк от 1902 год. Софлийската каза е броела 33,991 ж. турци и 22,573 ж. християни, но по народности не са показани.

Димотика.

Както по-рано през средневековието, тжй и след настаняването на турците в полуострова с пжрва столица Одрин, Димотика

[50]) Juchereau de S-t Denys — Histoire de l' Empire Ottoman, ect. Paris, 1844, стр. 79, т. I.

[51]) Papadopoulo-Vretos André — La Bulgarie ancienne etc. Leipzig etc. 1856, стр. 183—246.

*) В Софлу гжрците си пазят и днес некои чисто бжлгарски народни обичаи и думи, като *Сурова* на нова година, *бате* на по-големия брат, *мелина* баница, и много други бжлгарски думи и изрази, като *досите кубилица на пару ми ниро* и пр

*) По тяхно нареждане е бил убит в надвечерието на Балканската война видният и влиятелен софлийски тжрговец — гражданин Димитри Глистра по единствената причина, че не одобрявал тяхния терор над бжлгарите.

В по-ново време в Софлу отворили магазини, а некои си купили и кжщи за живеене, бжлгарите Славил Налбантов и Янчо Русев от с. Малжк-Дервент, Петжр Стоев от с Голям-Дервент, Христо Манастирлията, Михаил Дяков от с. Баш-Клисе и др. Понеже проявили голям успех в тжрговията си и влияние пред населението, а не се поддавали изцело на гжрцизма, то почнали в последно време да не ги допущат в града да тжргуват, а Христа Манастирлията от засада нападнали да го убият, но той се отжрвал жив с шест крушумни рани.

Особено след 1903 г. гржцката андартска организация в Софлу с помощта на турските власти се заловила най-усилено да преследва бжлгарите и от селата с цел да прогони по-будните или избие, които може, а другите да сплаши и заджржи в гжрцизма. Всеки селянин бжлгарин, когато идвал за пазар в града, пресрещала го организираната за целта гржцка хайка, взимали му овчия калпак от главата, туряли камжк в него и след като го набивали, скжсвали калпака, като го карали да си купи фес, а в това време турските полицаи му се смеели и казвали, да не е носил комитска шапка.

В магазина пжк на Апостол Брика по време и след вжстанието в 1903 год. се извиквали по-сжстоятелните селяни из околните бжлгарски села, земали им подкупи, колкото можели, и писмени декларации, че са гжрци, а по-будните предавали на турските власти като бунтовници — комити. Преследвани били и некои от самите гжрци в града, които имали какво и да било тжрговски врзжки с бжлгари.

е бил ключа за охрана на Одрин и долината на Марица откѫм Родопите. Твѫрде сѫмнително е, да е било запазено изцяло или част от старото му християнско население и след турското завоевание на страната, не само защото в укрепен и сѫс стратегическо значение пункт християнско население не ще е оставено, но и от факта, че днес всички почти жители в града помнят и знаят своето родословие от бѫлгарски произход, предимно от Родопските и околните бѫлгарски села и от Средна-гора, главно Копривщица, като са запазили и родовите си имена, превѫрнати в грѫцки с окончания на *ис* и *ос*: *Станчос*, *Пейос*, *Лулчос*, *Влайкидис*, *Славчос* и пр. Ето напр. най-видните грѫцки семейства в Димотика в последно време, които самѝ не са криели произхода си: хаджи Генчо Нешов, син му Михал; хаджи Пенчо и Манол, братя; Рашко Атанасов абаджията, син му Атанас; Влайко Няголов, син му Нягол; хаджи Георги Иванчов, синове Манол, Панайот и Иванчо; Ганчо Кара-Ганчов, син му Стойко; Панайот Атанасов сапунджията, синове хаджи Атанас, Никола и Георги; хаджи Георги хаджи Стайков, син му Янко; Никола Караколев, брат му Кирияк, син му Никола; Никола Найденов, син му Христаки; Христаки Кескиня, син му Никола; Драгой Влайков, синове Влайко и Христаки; Сѫбо Влайков, син му Никола; Димитѫр Влайков, син му Георги. Всички тези и др. сѫ преселени от Копривщица през кѫрджалийските времена. Георги Гарил чорбаджи и син му Аристид е преселен от бѫлгарското село Голям-Дервент. Голямото семейство Бояджиолар преди 50—60 години са преселници от ортакйойското бѫлгарско село Долно-Сованли. На прочутия, най-богат и най-голям гонител на бѫлгарите димотишки жител Панайотаки Енизенгин, баща му до смѫртта си носел шопския си калпак. Много други димотишки семейства са преселени в разни времена от близките бѫлгарски села Кара-клисе, Хаджи-елли (Крушево) и др. и всички са земледелци.

Juchereau de S-t Denys в сѫчинението си показва за Димотика 3000 всичко жители. Това е било кѫм края на втората половина от миналия XIX в.[52]). Пападопуло Вретос пѫк не споменава в таблицата си за града Димотика. Според салнамето от 1898 год., градѫт е имал 600 кѫщи турски, 800 к. грѫцки, 340 к. бѫлгари патриаршисти, 60 к. бѫлгари екзархисти, 200 к. цигани, 65 к. арменци и 120 к. евреи, всичко 10,925 жители. Бѫлгарите тук са били най-силно подтискани, защото Димотика от пѫрво време е бил административен центѫр на голяма каза, и турската власт е била и тук винаги в услуга на грѫцката духовна, която в Димотика от ранни години е имала титулярен митрополит. При все това, в града бѫлгарите в последно време са имали своя народна община, черква, свещеник и архиерейско наместничество, а вѫв вилеятското салнаме от 1902 год. на стр. 386 е показано и училище бѫлгарско с 76 ученика и 3 учители.

---

[52]) **Juchereau de S-t Denys** — Histoire de l'Empire Ottoman, etc. Paris, 1844, стр. 79, т. I.

Енос.

До преди прокарването на железниците в Европейска Турция това градче е служило за пристанище на Одрин и на цялата вѫтрешност на Маричината долина. В Енос по течението на Марица са се сваляли на салове произведенията на Тракия чак от Пазарджик и Средногорието и са се получавали колониалите за нуждите на страната. Това завидно тѫрговско-икономическо положение на Енос и неговата достѫпност и близота до егейските острови би трябвало да привлече по-силна грѫцка колония и образува, наистина, цветущ грѫцки град. Обаче, Енос и при тия тѫй благоприятни за него времена и условия си оставал едно незначително по население поселище. Кѫм края на пѫрвата половина от XIX в. Енос се смятал с население 8000 жители[53]), а в началото на втората половина на сѫщия век с 7750 ж.[54]). Разбира се, че тогава на градѫт е отдавано известно значение за гѫрцизма: в него е имало грѫцки митрополит, на когото седалището отпосле било преместено в Дедеагач, когато последния се образувал и заместил и като пристанище Енос.

Според вилеятското салнаме от 1898 год. Енос е имал 50 сем. турци и 350 сем. гѫрци, т. е. едно население от 2000 жители. При все това той е казалийски центѫр на едноименна каза, която с градчето брои 21 поселища, от които 12 турски, 5 грѫцки, 4 бѫлгарски патриаршисти и 1 смесено, с едно население всичко 8304 жители. В салнамето пѫк от 1902 год. за Еноската каза са показани 259 ж. бѫлгари. В числото на турците влизат и 790 ж. помаци (Енос 38 сем. и село Султаница 120 сем.).

Като властен турски административен центѫр и такѫв грѫцки духовен, околното бѫлгарско население е било тоже под силен асимилизаторски гнет.

Ипсала.

Това поселище, именувано и днес град, е било незначително и по-рано. За него споменува в сѫчинението си Jochereau de S-t Denys, че е имало 2500 жители.[55]) Според салнамето от 1898 год., Ипсала е имал 400 кѫщи турци, т. е. 2000 ж., а християни само 3—4 души бакали цинцари, от които 1 от Кешан. Градчето, разположено на пѫтят от Родосто през Малгара и Кешан за долината на Марица, има значение само като нахийски центѫр за селата от Софлийската каза, които се намират от левия брег на Марица. Ипсала е пазарен пункт за околните села, между които има и бѫлгарски.

---

[53]) Jbid, стр. 79, т. I.

[54]) **Papadopoulo-Vretos André** — La Bulgarie ancienne et moderne etc. Leipzig etc. 1856. 8. p. p. 246 — 7 f, стр. 183 — 246.

[55]) **Juchereau de S-t Denys** — Histoire de l'Empire Ottoman, depuis 1792 jusqu' en 1844. Paris, Au Comptoir des Imprimeurs — Unis, 1844. 4 T. 8, стр. 79—94, том I.

Кешан.

Тоя град е разположен тоже на главния пжт от Родосто за долината на Марица. За него споменува Malt-Brun в началото на XIX в. и го отбелязва с 10,000 жители.[56]) Пападопуло Вретос го отбелязва с 7500 ж. през втората половина на сжщия в.[57]). В салнамето за 1898 г. е отбелязан с 1300 кжщи, т. е. сжс 6500 ж., без да са посочени по народност, обаче $^1/_3$ от показаното число са гжрци, от които голяма част погжрчени бжлгари; има и цинцари.

Бжлгарско народно хоро в Кешанско.

Центжр административен е на каза, а при всяко казалийско седалище, както се знае, ако не епископ или митрополит, то без друго има архиерейско гржцко наместничество с права пред правителствените власти като официален представител на всички християни в казата. Гжрцизирането в Кешанско е било много силно; много от бжлгарските села се джржат в лоното на Вселенската патриаршия и минават за гжрци. При все това, в тая каза е било будното и голямо бжлгарско село Булгар-кйой с 2152 екзархисти бжлгари и с основно и класно училища. Селото е унищожено до основи от турците с помощта и на гжрци през 1913 год., от жителите му 350 души зверски са избити, а 1030 души завлечени от турците в Мала-Азия. (Виж стр. 13).[58]) В казата има други шест села с будно национално сжзнание бжлгари, а тжй сжщо има и помашки селища. В говора на бжлгарите в Кешанско и Малгарско са запазени твжрде интересни архаични форми от старобжлгарският език.[59])

---

[56]) **Malt-Brun** — Traité élémentaire de Géographie, contenant un abrégé méthodique du précis de la géographie universelle etc. Paris, Bruxelles, à la Librairie parisienne, 1830 — 1832. 2 T. стр. 881 — 882, т. I

[57]) **Papadopulo-Vretos André** — La Bulgarie ancienne et moderne sour le rapport etc. Leipzig, 1856, стр. 183 — 246.

[58]) **Проф Д-р Л. Милетич** — Разорението на Тракийските бжлгари през 1913 год. сжс 65 образа и една карта. Издание на Бжлгарската Академия на науките. София, 1918 год., стр. 24 — 42.

[59]) **Ст. Н. Шишков** — „Бжлгари край Мряморно море", Спис. „Родопски Напреджк" год. V, кн. 6, Пловдив, 1908 г. стр. 243

Сжщо: „Бележки по говора в село Пишман-кйой, Малгарска кааза, Одринско". Спис. Родопски Напреджк", год. VII, кн. 8 и 9, Пловдив, 1909 г., стр. 194.

Малгара.

И това градче е по сжщия пжт източно от Кешан. Пападопуло Вретос го отбелязва в таблицата си на румелийските градове с 500 кжщи, т. е. с около 2500 жители. В салнамето за 1898 год. са показани 300 кжщи турски, 36 бжлгари екзархисти, 64 бжлгари патриаршисти, 200 к. гжрци, 30 к. бжлгари унияти, 5 к. протестанти и 700 к. арменци, всичко 1335 кжщи с около 6675 жители. И Малгара е казалийски центжр на едноименна каза в Родостенския санджак, а Кешан в Галиполския. И в двата тези санджака бжлгарското население е било най-силно задушвано в своето национално сжзнание и претопявано в гжрцизма. При все това, през уч. 1899/900 год. в двете кази: Малгарска и Кешанска, бжлгарите са имали 6 основни и 1 класно училища с 393 ученика и ученички. В казата има тоже повече от 15 помашки села.[60])

Бжлгарка мома из Чаталджанско.

Родосто (Текир-даг).

Мнозина от чужденците учени изследвачи земите на турската империя свидетелствуват за бжлгарско население и по брега на Мраморно море (E. M. Cousinery, Ami Boue, Чайка Чайковски, Cyprien Robert, Wilhelm Pressel, James Baker, Léon Lamouche и др.*). (Виж стр. 19—23). Това население, пржснато по турски чифлици и в малки или по-големи поселища в тоя край, отдалечен от вжтрешността на полуостровжт, един вид изолирано, а от друга страна в сжседство с Цариград, е било изложено на най-силно гжрцизиране, а особено това след Берлинския договор в 1878 г. Тези места бяха станали вече забравени бжлгарски покраини в последно време и от самите нас, бжлгарите. За досущ кратко време малки надежди озариха бжлгарите и по брега на Мраморно море през хуриета в 1908 год. и по-

---

[60]) **Поглед вжрху** деятелността на Бжлгарската Екзархия. 1877 — 1902 год. (По повод на 25-годишният юбилей на Н. Блаженство Бжлгарският Екзарх Йосиф I.) От **О., М. и Б.** Leipzig, Centralbuchdruckerei 1902, стр. 155, таблица.

*) Дори за Галиполският санджак професор Д-р К. Иречек в своето сжчинение Geshichte der Bulgaren. Prag, Verlag von F. Tempsky, 1876. 8. p. p. XI—586 — it, стр. 577, казва, че имал бжлгари 10,000 мжже, удвоено с толкова жени = 20,000 жители (според Behm и Wagner).

после през 1912 — 13 год., когато бѫлгарските войски стигнаха Чаталджанските височини, но това бе само за един миг. През хуриетските медени дни у бѫлгарите из Силиврийско, Родостенско, Чорленско, Чаталджанско и пр. изведнаж заговорва вѫтрешния национален дух и отрупват турското правителство с просби да им позволи отварянето на свои народни бѫлгарски училища и сѫграждането на черкви, ако не им се признаят сѫществуващите до тогава сѫградени от тях в миналото, а усвоени от гѫрците, собствено от грѫцките духовни власти. Това много стреснало и озлобило и турци, и гѫрци и били избити или изгубени безследно мнозина по-будни бѫлгари в страната, за да се сплаши бѫлгарското население и се убие у него пробуденото национално сѫзнание. Когато пѫк бѫлгарските войски стигнали и се застояли на Чаталджанската линия и на Булаир на Галиполския полуостров, считаните дотогава за чисти гѫрци в градовете и селата християни жители се надпреваряли пред бѫлгарските войници, офицери и граждански окупационни власти, да се представят за бѫлгари и да показват произхода си, а пѫк в градовете да показват кога те самите, или техните родители са дошли и от кѫде именно.

Града Родосто е с не малка важност пристанище на Мраморно море. Как се е движило неговото население по число и народност по-рано, не можем да знаем за сега, обаче, меможе да има сѫмнение, че и неговия вѫнешен народностен лик през време на турското господство е бил турски. Juchereau de S-t Denys за пѫрвата половина от XIX в. го отбелязва с 30,000 жители всичко, без да означава народността им.[61]) Грѫцкия писател-консул Пападопуло Вретос за втората половина на сѫщия век го отбелязва с 4000 кѫщи, т. е. с около 20,000 жители.[62]) Салнамето за 1898 год. дава следните числа на града: 2000 кѫщи турски, 1800 грѫцки, 1300 к. арменци и 200 к. евреи, всичко 5300 кѫщи, т. е. около 26,500 жители. Казата е броела 63 населени места, от които само 11 християнски с града заедно.

Силиврия.

Тоя градец спада в Чаталджанския санджак, който е самостоятелна административна единица вѫн от Одринския вилеят и в салнаметата на който вилеят там не фигурира, та не можем да знаем в тоя момент, какви са турските официални данни за него. Обаче, от чужденците Juchereau de S-t Denys го отбелязва с 8000 жители, а десетина години след него Пападопуло Вретос с 2000 ж. Обаче, знае се, че и в него християнският елемент в своето мнозинство, както и вѫв всички тракийски градове, е от бѫлгарски произход, но в най-неблагоприятни условия поставен, силно е

[61]) Juchereau de S-t Denys — Histoire de l' Empire Ottoman etc. Paris, 1844. Стр. 79 — 94.

[62]) Papadopoulo-Vretos André—La Bulgarie ancienne et moderne etc. Leipzig, 1856, стр. 183-246.

погѫрчен*). И тук се знае и днес на много видни и сѫстоятелни граждани родѫт, от кое из околните бѫлгарски села или и от подалечни места е и кога и как се заселили в разни времена в града. Бѫлгарски села — едни изцело, други не окончателно още погѫрчени, но които си говорят на родният език, пазят си народните обичаи и носия, през пѫрвите дни на хуриетя започнали да мислят и тѫрсят своите народностни права и свободи — са, може се каза, почти всички християнски села в Силиврийската каза. Такива се знаят следните: *Кючюк-Сеймен* 150 к.; *Аврен*, смесено и с турци, 120 к. бѫлгарски; *Курфалий*, тоже смесено, 100 к.; *Синикли*, чисто бѫлгари, 200 к. (Това село е било голямо и повече от половината му жители през руско турската война избягали в Бѫлгария). *Голямо—Калѫчли*, турски бейски чифлик, 60 к; *Кюстюмор*, сѫщо чифлик, 50 к.; *Чаушли*, сѫщо чифлик, 80 к., в ново време земята му купена от някой си грѫк Демостен ефенди и отнета от селяните; *Бейжилер*, с. чифлик, 60 к.; *Куртулмуш*, с. чифлик, 35 кѫщи, и др. По-отрано погѫрчени са селата *Сюргюн*, *Плеватос*, *Ягос*, *Шастрос*, *Чанта*, *Дермен-кйой* и *Фенер*, обаче, старите си говорят чисто бѫлгарски, а младите знаят вече и грѫцки. Родовете на всички жители пазят и днес бѫлгарските си имена и презимена, като Шоп Стоянолар, Стоян Чорбаджи, Гочовци и пр. Целият тоя край, наричан от турците *Чорле-кѫрѫ* — Чорленско поле — е от бейски чифлици, на които работната сила е била само бѫлгарска, бѫлгари от планините приидвали в разни времена и постепенно образували селища. Полека-лека те от прости ратаи и работници започват да населват земята от господарите си бееве, като я де-

Бѫлгарски моми из Силиврийско.

*) Както в Родосто, така и в Силиврия е имало грѫцки митрополит, а в епархиите им в некои от по-малките паланки е имало и епископи, подчинени на митрополитите.

ляли на *посев*, т. е. изработвана от чифт волове, плащали наем от 6 до 8 лири годишно на *посев*, а данжци си плащали отделно на правителството. По-после в по-нови времена почват и самата собственост на земята да изкупват, а по-сетне турското правителство изново започва да им я отнема насилствено след Берлинския договор и да колонизира турци мохаджири.

Семейството на дядо Пенко от с. Кючюк-Сеймен, Силиврийско.

Благосжстоянието на бжлгарите е било в тоя край твжрде завидно. Освен земледелци, те били и сжстоятелни скотовждци. Мнозина са имали по 20—50 говеда и по 50—200 овци. Млекото и млечните продукти са продавали в Цариград. От беевете, които имали гори, извиквани били и вжглари бжлгари, които приготвяли и доставяли вжглища за султанските и пашовски дворци, а това ги правяло малко привилигировани и с покровителство пред местните турци, но не и пред властната гржцка пропаганда.

Чорлу.

Разположено на главния пжт от Одрин за Цариград, Чорлу е било важно поселище от ранни времена. За него споменуват всички пжтешественици. Обаче, при нашествието на турците и Чорлу е било унищожено и отпосле изново заселвано и вждигнато, до колкото турския политически строй е благоприятствувал да се образуват и задржат по-многолюдни поселища-градове. Juchereau de S-t Denys го отбелязва с 5000 жители, а в таблицата на Пападопуло Вретос не е споменато, вероятно, че християните му жители не са представяли по числеността си някакво значение за гржцкия писател. В салнамето от 1898 год. е отбелязан с 1200 к., т. е. с около 6000 жители всичко, без да са показани по народност. Като центжр на каза и на гржцка духовна власт — епископия — и Чорлу е направил всичко, за да се погжрчи и неговата населена с бжлгари околност. Абаджията Теофил Ат. Ватев, госпожата на когото е днес жива, е виден бжлгарин гражданин в Чорлу, и семейството му е било много преследвано от владиката. Той познавал в града преди руско-турската война само 5 гржцки семейства; всички други християни са били бжлгари, заселени в Чорлу през разни времена от околните бжлгарски села, които всички вжв вилеятското салнаме от 1898 г. са показани за православни, т. е. гжрци. Махалата в града, която населява християнският елемент, се казва и днес от всички *Булгар-махалеси*, а видни родове са: Петкоолу, Вжлюолу, Хаджи Петроолу и др. Чорлу е казалийски центжр, седалище на гржцки епископ, и при всички усилия на бжлгарите да си имат училище и черква, гжрците не допуснали. Обаче, в последно време некои от бжлгарските села в казата устояли и сполучили да си открият бжлгарски училища и се снабдят с бжлгарски свещеници.

Няма да се спираме на другите няколко из вжтрешността на страната паланки, защото щом по самите крайбрежия поселищата се виждат, какви са народностно и как са образувани те, то само по себе се разбира, какви могат да бждат отдалечените от бреговете морски из вжтрешността паланки и поселища, които са намират всред земледелческо и скотовждческо бжлгарско население, което е давало християнският им елемент и което се е простирало чак до самите стени на Цариград.

Минаваме кжм Черноморския брег.

Мидия.

Това е днес едно без никакво значение селище—пристанище на Черно море, което служи за рибарство и за близки крайбрежни сжобщения. Juchereau de S-t Denys в своето сжчинение от 1844 г, отбелязва Мидия тогава с 4000 жители. [63]) Руския военен писател Енехолм в сжчинението си от 1830 год. пжк казва, че Мидия имала 25 кжщи, т. е. семейства, турци и 100 гржцки, или около 625 жители. [64]) В Мидийската каза, обаче, бжлгарите са били повече от другите народности. От Мидия, като казалийски центжр, зависели 9 села, от които 8 християнски и 1 турско, с 1090 бжлгарски и гржцки семейства. От тях 800 са били бжлгарски, които не плащали царски данжци, защото работели в с. Самоково на рудниците. Самоково, запазило хубавото си бжлгарско име и днес, пжк е

[63]) **Juchereau de St. Denys** — Histoire de l' Empire Ottoman, depuis 1792 jusqu'en 1844. Paris, Au Comptoir des Imprimeurs-Unis, 1844' 4 t. 8. том. I, стр. 80.

[64]) **Eneholm.** — Notice sur les villes situées au-delà des Balkans etc.S-t Petersbourg, 1830 стр. 92—160.

имало тогава 472 кжщи бжлгарски, а гржцки само 13. [65]) Според салнамето от 1898 г. Мидия е имала 50 кжщи турски и 300 кжщи гржцки, т. е. около 1750 жители, а казата сжстояла от 8 селища, от които Самоково е посочено сжс 650 кжщи гржцки.

От Мидия започваше границата, наречена Мидия—Енос, определена в Лондонския договор през 1913 год. между балканските сжюзници с Великите сили заедно тогава от една страна и Турция от друга.

Инияда.

Гржцкия консул-писател Пападопуло Вретос, като описва подробно градовете по брега на Черно море, за Инияда, Мидия, Василико и Ахтопол не споменава нищо, като незначителни крайбрежни поселища. Инияда е влизала в Ахтополската или Василикоската каза до Балканската война и според салнамето от 1898 год. е имала само 40 кжщи турски, т. е. едно селце от 200 жители само турци. Пристанището не е досущ без значение, защото през него са сваляни от Странджа вжглища и изнасяни за Цариград. Околните му села са почти всички бжлгарски.

Виза.

Това градче е разположено в югозападните подножия на Странджа планина и е на главния пжт от Лозенград за Цариград. То е седалище на Визенската каза и пазарен центжр. Пападопуло Вретос, който грижливо е описал всяко градче, в което е имало гржцко население без разлика на народностен произход, за Виза не споменава нищо. Обаче, Juchereau de St Denys го отбелязва с 1200 жители за през пжрвата половина на XIX в. [66]) Руския полковник Енехолм за 1829 год. в сжчинението си казва: *„В града Виза има една гржцка черква почти сжборена, 3 големи джамии и 6 малки, 150 кжщи турски, 560 гржцки и бжлгарски и 5 униятски, всичко 715 к. Числото на жителите жени и мжже е около 3500. От този град зависят 27 села, от които 9 са населени с бжлгари, 15 с турци и 3 с турци и християни; те броят 1250 бжлгарски кжщи и 380 турски“* [67]). Руския писател Липранди, сам лично споходил източна Тракия, в сжчинението си казва: *„В града Виза и в околностите двете трети от населението е бжлгарско“*[68]). Турския пжтешественик Евлия челеби през XVII в. споменава само за бжлгарски села в източна Тракия, главно в Лозенградския санджак. (Виж. стр. 28). Англичанинжт Уолш, който е придружавал лорд Странгфорда при отиването му като английски посланик в Цариград през 1821 год. и след това станал пастир в английското

[65]) Ibid.

[66]) **Juchereau de St. Denys** — Histoire de l'Empire Ottoman etc. т. I, стр. 79-94.

[67]) **Eneholm** — Notice sur villes situées au-dela des Balkans etc. S-t Petersbourg, 1830, стр. 97.

[68]) **И. П. Липранди.** — Восточный вопросъ и Болгарія. Москва, 1863 г. стр 11.

посолство в Пера, в своето сжчинение за впечатленията му през източна Тракия тоже споменава само бжлгарски села и казва: *„След като заседнали в тая област, бжлгарите пригжрнали християнството; от тогава те останали в православието и се подчинили на гржцкия цариградски патриарх, който назначава епископите им. Последните са винаги гжрци и от естествено пристрастие са вжвели своят език за цжрквата на юг от Балкана без изключение, а на север в повечето места. . . . . С изключение на бакалина, който обикновено е гржк, наистина, никой не можеше в селата, през които минаваше нашия пжт, да чете или пише. Но бжлгарите, както хората от златния век,* sponte sua, sine lege, fidem rectumque colebant *(доброволно без закон честността и правото почитат* — Ovidius, Metamorphoses, I, 89—90). *Престжпленията си непознати между тях, и пжтникжт, който минава през земята им, е сигурен не само против последствията на порока, но изпитва и насладата, която се ражда от най-любимите добродетели“* [69]).

Лозенград.

Турците го именуват *Кжркклисе;* така го споменуват и чужденците. Той е седалище на санджак сжс 7 кази, които заемат цялата североизточна част на Тракия по Черноморското крайбрежие. Сжвпада под ведомството на Одринския гржцки митрополит, но е седалище в последно време на епископ. От чужденците пжтешественици през миналия XIX в. го споменават мнозина и му дават различни числа за населението. Molte-Brun го отбелязал в сжчинението си от 1830 г. сжс 16,000 жители, без да казва за народността им. [70]) Полковник Енехолм пише, че в 1829 г. Лозенград е имал 810 кжщи турски, 400 к. гржцки, 250 к. бжлгарски, 16 к. еврейски и 65 цигански, всичко 1541. *„Числото на жителите му вжзлизат на 8000, без да се смятат жените.“* От Лозенград зависели 28 села с 1260 кжщи бжлгарски, 470 турски и 20 цигански, всичко 1750. Гржцки села в казата е нямало. [71]) Френският географ Елизе Реклю казва, че мнозинството от населението на града е бжлгарско. [72]) Англичанинжт Уолш пише, че Лозенград е имал 4000 турски кжщи в 1821 год. и 1500 християнски семейства, сжбрани и заселени през разни времена от околните села. [73]). Руския военен писател Липранди казва, че в Лозенград от 8000

[69]) **R. Walh** — Narrative of a journey from Constantinople to England.— Период. сп. на Бжлг. Книж. Дружество в София. 1907 г., кн LXIX, свит. 3 — 4, стр. 138—253, превод от К. Стоянов.

[70]) **Malt-Brun** — Traité élémentaire de Géographie, contenant un abrégé méthodique du precis de la géographie universelle en huit volumes, etc. Paris. Aimé-André, Librairie Éditeur; Bruxelles à la Librairie parisienne, 1830—1831, T. 8. p. p. XVI—988. Том I, стр 881—882.

[71]) **Eneholm,** Colonel d'État-Maior. — Notice sur les villes situées au-delà des Balkans, etc. St.-Petersbourg, 1830, стр. 93.

[72]) **Elisée Reclus** — Nouvelle géographie universelle, 1876, Paris, стр. 62.

[73]) **Walsh R.** — Reise von Konstantinopel durch Rumelien etc. Dresden und Leipzig, 1828, 2 Thle. 8. p. p. 232, стр. 102—215.

жители повечето от половината били бѫлгари.[74]) Руският историк Теплов в своят учен труд пише, че Лозенградската каза има 23 бѫлгарски села с 3552 кѫщи, т. е. 8760 жители, а грѫцко село няма ни едно. Града пѫк имал 800 к. бѫлгарски, 700 к. грѫцки, 1048 турски и 200 еврейски, или всичко 13,740 жители.[75]) Juchereau de S-t Denys отбелязва в своето сѫчинение Лозенград с 12,000 ж.[76]), а в таблицата за градовете на грѫцкия писател Пападопуло Вретос Лозенград не фигурира, неизвестно защо.[57]). Цариградския в. „Courrier d' Orient" 1878 г. за Лозенград дава числата 6,700 ж. бѫлгари, 2850 гѫрци и 2700 турци, всичко 11,250 ж. Според салнамето от 1898 г. градѫт е имал 500 к. турски, 1250 к. бѫлгарски, 1200 грѫцки, 160 еврейски и 12 униятски, които дават (по 5 члена на кѫща): 2500 ж. турци, 6310 бѫлгари с униятите заедно, 6000 гѫрци и 800 евреи, всичко жители 15,610.

От изложеното по-горе за най-важните и некои от тях, наистина, и с историческо далечно минало градовце и паланки в Тракия и то с данни на гѫрци, турци и чужденци — читателя вижда, че християнският елемент в тях е от нови времена придошел и заседнал и че този елемент в най-голямото си мнозинство е по произход бѫлгарски, бѫлгари из околните села и из планините, но подтиснати от привилегированото фенерско духовенство и турската политическа власт те са погѫрчвани и представлявани за гѫрци. Чистокрѫвни гѫрци се броят на единици, пришелци от островите, и цинцари из Епир. Асимилизаторската акция над бѫлгарите в Тракия е била на вѫрха на своята сила от Берлинския договор напосле. При все това, пак бѫлгарския национален дух е устоял в непосилната борба и в последно време почти и вѫв всички градове е разкѫсал булото на насилственият и изкуствено насаждан елинизѫм.

IX. Кой е земледелческият и вѫобще производителен елемент в Тракия.

Грѫцката печатна пропаганда, разпрѫсвана по целия свят, за цивилизаторското назначение на грѫцкото племе, за високите духовни, умствени и физически качества на гѫрка по всички отрасли на човешкия прогрес, за безграничните права на елинизма над всяко място и поселище на земното кѫлбо, дето би се намирал в миналото, или се намира днес някой цинцарин бакалин, или грѫк лодкар, и много още други подобни, — винаги е била не само неимоверно безкрупулна, но и нахална до безогледност кѫм своите читатели. Тая грѫцка книжна война особено от 1913 година насам е в пѫлна театрална сценировка, както духовито се е изразил напоследѫк вещия познавач на балканските народи

[74]) И. П. Липранди. — Восточный вопросъ и Болгарія, Москва, 1863 г.
[75]) В. Тепловъ. — Матеріялы для статистики Болгаріи, Тракіи и Македоніи. 1877 г. С. Петербургъ, стр. 212.
[76]) Juchereau de St. Denys — Histoire de l' Empire Ottoman etc. Paris 1844, т. II, стр. 79 — 94.

г. Л. Бѫкстон[77]) в една своя статия за английската и френска политика на близкият изток.

През 1919 год., когато в Париж конференцията на мира задочно решаваше сѫдбата на победените народи, между редицата мемоари и от частни лица на победителите, представяни чрез респективните делегации, е имало такѫв и от някой си грѫк инжинер Антониядис, който уверявал световните сѫдии, че 70% от земледелското производство в Тракия е било в рѫцете на гѫрците, следов. мнозинството от тракийското население е грѫцко и то трябва да бѫде господарят и на тая област.

С това грѫцката делегация, чрез която комисията по грѫцките работи в конференцията, без всяка свян и зачитане дос-

Бѫлгарки пред плевника си на полето в Чаталджанско.

тоинството на просветените сѫдии, и в тоя мемоар е изкарала за лѫжци всички пѫтешественици и учени, които в разни времена са посещавали и лично изучвали и видели духовната и материална култура на балканските народи и земите, които те населяват.

Ето напр. некои от тези европейски учени, какво са видели и какво са казали те за стопанския строй и за производството, т. е. икономическата сила на Тракия, кой народ по природните си качества я има:

1 — В „La Grand Encyclopédie, t. 8, p. 402" се казва: *„Бѫлгарите са един предимно земледелчески народ. . . ."*

2 — Elisée Reclus, бележитият френски географ, в своето знаменито сѫчинение казва: *„Почти всички зѫрнени храни, които*

[77]) Сп. „Foreign Affairs" от м. септемврий, 1921 год.

балканите изпращат в странство, се джлжат на бжлгарите земледелци. . . . . "[78]).

3 — Сжщото говорят в своите сжчинения за балканския полуостров и познатите учени: френският академик Gabriel Hanotauz, C. Allord, A. Dozon, англичанина James Baker и др.[79])

4 — **Launay** — в своето сжчинение казва: *„Бжлгаринжт е преди всичко земледелец, едно дете на земята, привжрзан кжм нея, живущ от нея и за нея."*[80])

5 — **G. Lejean** казва: *„От Струма до Марица гржцката зона представлява една твжрде тясна ивица, населена с моряци и рибари, когато бжлгарите, предимно земледелци, населяват по-високите места, които господствуват над крайбрежието."*[81])

6—Руският историк и добжр познавач на полуостровжт и особено Тракия, Теплов, казва: *Любимото занятие на гжрците е тжрговията и занаятите. Затова те живеят по бреговете на морето и в големите населени центрове".* Частно за Тракия казва: *„те* (гжрците) *се губят в местната компактна бжлгарска маса."*[82])

7 — Професоржт от Парижкия университет, **Cyprien Robert**, казва: *„Бжлгарската раса храни Цариград и сама поддржжа земледелието в турската империя"*[83]).

8—Американския професор **Leon Dominian** казва: *„Долината на Марица е бжлгарска. Няколко гржцки селища по крайбрежието между Дарданелите и Босфора, по брега на Черно-Море, се занимават с риболовство и лодкарство. Дребната тжрговия там почти изцяло е в техни ржце. Бжлгарите се занимават изключително сжс земледелие. Обработваните от тях земи се простират чак до стените на Цариград"*[84]).

9 — Това сжщо са видели и знаят и чуждите мисии, евангелска американска и католическа, които повече от половин век са на полуострова тук и най-добре познават неговите обитатели и техния стопански и поминжчен строй. Тези просветени хора, хора на истината и правдата, не могат ни най-малко да се подозрят в пристрастие кжм един или друг народ.

Та и самите гжрци поверително помежду си признават и свидетелствуват, че земледелието и производството и в Тракийските земи, както това е и в Македония и др., е в ржцете само на бжлгарите. (Виж. документ № XVIII).

---

[78]) **Jaques-Elisée Reclus** — Nouvelle géographie universelle. Paris, 1875–94 19 volumes, стр 40.

[79]) **C. Allard** — Souvenirs d' Orient. La Bulgarie Orientale. 1864, p. 169.
A. Dozon — Chansons populaires Bulgares, 1875, p. XI.
James Baker — Turqey in Europa etc. London, Paris, Neuyork 1877.

[80]) **Launay** — La Bulgarie d' hier et de demain, 1907, p. 314.

[81]) **G. Lejean** — Ethnographie de la Turquie d' Europe, 1861, стр. 14.

[82]) **В. Тепловъ** — Матеріялы для статистики изученія Болгаріи, Тракіи и Македоніи. С. Петербургъ, 1877 г. стр. XXI

[83]) **Cyprien Robert** — Les Slaves de Turquie 1844, т. II, стр. 241.

[84]) **Leon Dominian** —The frontiers of Language and Nationality in Europe. 1917. Издание на Географическото дружество в Ню-Йорк.

Най-после кой е земледелческият и производителен елемент, който денонощно е на полето на работа, това видяха напоследжк и самите сжглашенски военни и граждански лица, които служебния джлг беше пратил на близкия изток. Те виждат и сега запустяването на благодатните инжк тракийски полета единствено поради липсата на работната земледелческа ржка, която турци и гжрци през 1913 год. прогониха от източна Тракия, а от 1920 г. насам и от западна. Турските бееве землевладелци през шест вековното господство на султанската власт никжде в Тракия и Македония не потжрсиха и не намериха друга работна и похватна земледелческа сила, освен у бжлгарите. Те сжс своя труд, постоянство и тжрпение и сжс своята пословична привжрзаност кжм земята даваха най-голямата и най-сигурната финансова и икономическа мощ на Турската империя.

X. Вселенската патриаршия в Цариград и нейната панелинска асимилизаторска акция и в Тракия.

Европейската политико-историческа и вярско-каноническа наука отдавна и обстойно знае, как, още в пжрвите времена след образуването на Византия и обявяването християнството за господствующа вяра в империята, духовенството всецяло се отдало в услуга на светската политическа власт. Всичко, що засягало вярата и християнската черква, включително и с личният и обществения морал, от пжрви времена още вжв Византия се обжрнало в пжлна служба на желанията и целите на джржавната политика и на безогледният и тогава империализжм на монархическата власт. Сжс силата и помощта, които светската власт давала на черквата, и с влиянието на придобитото ѝ от пжрвите времена обаяние на изток, Вселенската патриаршия се превжрнала в сжщински политически и империалистически агент на Византия и в нейното лице на елинизма, който в своето нищожно малцинство и тогава се е стремял да властвува и джржи в ржцете си не малко не гржцки народи.

С господствующия на изток византийски дух на раболепство, лжскателство и угодничество пред силния, с присжщата и позната на всички хитрина, лукавство и подлост на Фенер, и с природната на гжркжт измена и вероломство[85]), Вселенската в Цариград патриаршия и след покорението на Византия от турците сполучила не само да си запази това светско положение, но и по силата на новия политически и култов строй на мохамеданството да добие едно особено привилегировано положение от пжрвите още турски султани. Патриаршията станала единствена официялна духовно-религиозна, а с това и политическа един вид началница и представителка на всички попаднали под турското господство христи-

---

[85]) **Basil. M.** epist. 92 ad ital. et gall.-Migne XXXII, 480.
Gregor. Naz. De seipso carm. XVI, V. 389 — Migne XXXVII, 1190. — Epist. italie. cleric. ad legat franc. — Migne lat. S. t. LXIX col. 116 A.

янски народи. Тжй турското владичество донесло неочаквано от друга страна за панелинизма много по-благоприятни условия и сила, отколкото той имал по-рано. Гржцките черковно-верски властници станали едничките признати от турските власти лица, кжм застжпничеството и покровителството на които християните в Турция можели да прибягват. Вселенската патриаршия наложила гржцкият език и писменост на подчинените си духовно народи, като от друга страна грижливо унищожавала всички следи от миналото на тези народи, с цел да елинизира всичко не гржцко и го приготви за бждното вжзобновяване на Византия. Сжвременните гржцки историци и при това положение и асимилизаторска дейност на Вселенската патриаршия, която е проявила през цели шест века, пак ѝ натякват, че не е изпжлнила окончателно и завжршено панелинистическата си мисия. Гржцкият историк Папаригопуло ето що казва в своята история по това: *„Но как да откажем, обаче, че тази власт (патриаршията), в каквото положение и да била в XVI, XVII и XVIII в., е могла още да принесе на елинизмжт услуги, за които, за жалост, не се е погрижила, както е трябвало. Патриарха, колкото и да е било унижено неговото достоинство, колкото и да биха се ограничили дадените нему от начало привилегии, е бил винаги черковен и донякжде политически началник на всички изобщо православни християни в османската империя, т. е. не само на гжрци, но и на бжлгари, сжрби, албанци и арменци“*[86]).

Черкви, манастири, параклиси, училища, духовенство — всичко минало в ржцете на Фенер, който станал пжлен самовластен господар и над сжвестта и душите и започнал непрекжснато и до днес с всички позволени и непозволени средства да погжрчва негржцките народности на изток[87]).

Та и самите европейски джржави в лицето на Вселенската патриаршия считали последната за единствената представителка на християнските народи под турска власт, а сжщевременно и на елинизма, който, както се знае, за старата си култура бил високо почитан в Европа и енергично поддржан от елинофилите.

Задачата на Вселенската патриаршия, а след образуването на гржцкото кралство в началото на XIX в. и на гржцката джржава да елинизират негржцките народности, се твжрде много улеснявала и от друго обстоятелство, а именно, че турците, непризнавайки народността като израз на расово-народностно и езиково различие, за тях само религията е бил принципа, който

[86]) *К. Παπαρρηγοπούλου. — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, ἐκδέδοτε ὑπὸ Ἀνέστη Κωνσταντινίδου. Τόμος πέμπτος. Ἔκδοσις δευτέρα ἐπιθεωρηθεῖσα. Ἐν Ἀθήναις*, 1887, стр. 505.

[87]) **Zallony** — Essai sur les Phanariotes etc. (гржцки публицист).
Regnault M. E — Histoire des Principautés Danubiennes.
Ubicini — Provinces Roumaines.
Палаузов С. И. — Румынскія Государства.
Evuns Trough — Bosnia and Herzegovina, hond. 1877, p. 264.
Bnlgarische Fragment в Oesterr-Revue, 1864, 7, p. 225.

дели и обединява народите в обширната им империя, и поради това те, турците, именуват всички тия подвластни народи с общото верско име *рум миллет*, т. е. гржцки народ. С това име и европейските общества познавали християните на изток. Тжй на всякжде е бил засилен процеса на елинизация, а най-много в Тракия, която и от турците, и от гжрците, а в по-нови времена и от Великите европейски джржави, сжперници за наследството на изток, се е смятала и смята за крепостта на Цариград и проливите. Особено на Тракия се обжрнало голямо внимание от времето на гржцкото вжзраждане кжм средата на XVIII в., когато се появила идеята и за вжзстановяването на Византийската империя като преграда на Русия и славянството кжм южните топли морета и срещу азиятците кжм Европа. Тая мисжл преобладава и днес в Лондон и другаде на запад, по нея се направляват сждбините на европейският изток и тя е, която ниже страданията едно от друго по-безчовешки на тракийците.

И гжрци, и турци намерили своите естествени вржзки с взаимни действия да обезбжлгарят Тракия. За тези усилия — да се промени истинският от векове народностен образ на Тракия и се представи тя за турско-гржцка — френският учен и пжтешественик А. Викенел през 1869 год. е казал, че преди пжтуването си из Европейска Турция с Ами Буе от 1836—1838 год. повече от 4 милиона славяни са били примесени с гжрците само за това, че са изповедвали гржцката вяра, т. е. подвластни духовно са били на Цариградската гржцка патриаршия[88]). Това са сжгледали и изтжкнали всеки на времето си и редица други европейски учени, дипломати и пжтешественици на изток, а отгоре на всичко това, то се потвжрдява и от официялни и неофициялни гржцки и турски свидетелства, останали не скрити от чуждо око. Руският учен и черковен историк Теплов пише: *„Гжрците се мжчат с всички средства да подчинят повечето от нейните (на Турция) жители под духовната власт на Цариградската патриаршия, като ги наричат гжрци, и по тоя начин оправдават своите претенции вжрху една страна понастоящем изцяло славянска“*[89]).

Гржцката асимилизаторска дейност не е срещала отпор до втората половина на XIX в. от тжй зле подтиснатото бжлгарско население в Тракия. Кжм края на пжрвата половина от сжщия век настжпва в по-усилен темп пробуждането и на тракийските бжлгари. От тогава и дейността на гржцките духовни власти и гржцки агенти по всички линии и с всички средства се насочва, по какжвто и да е начин да се задуши всяка проява на бжлгарско чувство в областта, която се е целяла за охрана на бждащата Византия. Цяла Тракия, т. е. Одринския виляет в границите му след Берлинския договор, бил разделен черковно на 14 гржцки епархии и вжв всяка епархия по няколко архиерейски наместни-

[88]) **A. Viquesnel** — Recherches historiques sur quelques points de l'histoire générale des peuples slaves et de leurs voisins les Turcs et les Finnois. Paris, Arthus Bertrand, Éditeur, 1869, 4. стр. 559.

[89]) **В. Тепловъ** — Одринъ. С.-Петербургъ, 1874 г., стр. 40.

чества[90])*). На чело на епархиите стояли митрополити или епископи с по десетки служащи — агенти на гжрцизма. В меджлисите — общински, околийски, окржжни и областни сжвети — гржцкия владика, или неговия наместник, са били по право членове — представители на християните. В тези меджлиси най-напред се разглеждат и разрешават всички стопанско-икономически и обществени работи на населението в района, между които и сжграждането на черкви и откриването на училища. Там е било немислимо да се прокара и зачете и най-законното право на бжлгарите, щом вжпроса сжстоел до тяхното народностно черковно-училищно дело. Напротив, под давлението и интригите на владиката или неговия представител и гжрците чиновници, каквито винаги и навсякжде в административните центрове се намирали по някой в правителствените учреждения, са се отнемали и всякакви по-отрано придобити права на някое бжлгарско село или семейство, затваряли са се черкви, параклиси и училища, откривали са се гржцки, без да ги иска някой, наклеветявали са се и се подлагали на преследване, наказание и заточение бжлгарски свещеници, учители и бжлгари граждани с по-будно национално сжзнание, — с една дума, правило се е всичко, за да се удуши сжвжршено бжлгарския дух и чувство и да се заставят бжлгарите да признаят за духовно началство Вселенската патриаршия и да се числят те за чистокржвни гжрци.

Срещу споменатите 14 гржцки епархии с многочислен антураж в тях от всевжзможни владишки агенти в Одринския виляет, през 1870 г. вжз основа на чл. 10 от султанския ферман за Бжлгарската черковна иерархия се допусна само един бжлгарски владика в Одрин за целия виляет. Обаче, след 1885 г. не се допусна избирането и назначаването на такжв на местото на починалия Пелагонийски Евстатий, вжпреки многобройните и многократни законни искания на бжлгарите от вилеята. Напротив, гржцките владици и техните наместници и агенти свободно обикаляха епархиите си, посещаваха често пжти, без да ги щат, и чисто бжлгарските села, които отдавна са бяха отказали от Вселенската патриаршия и в които нямаше ни един гжрчеещ се; те насилствено и често пжти под защитата и на турската власт влизаха и служеха в бжлгарските черкви и дето сполучеха по един или по друг начин да земат на страната си макар и едно семейство, то се отнемаше черквата в селото, откриваше се гржцко училище, и селото се зачисляваше за чисто елинско и за такова се представляваше и пред турската власт, и пред чуждия свет. Поместените в края на книгата няколко документи на Ксантийския гржцки митрополит дават ясна картина за насилията, похватите и гнета на гржцкото духовенство над тракийските бжлгари. (Документ № XIII—XVII).

Освен тжй широко и властно разпространената гржцка духовна власт, Одринския вилеят беше разделен и на няколко консулски района с мрежа консули, подконсули и консулски кралски

[90]) *Χάρτης τῶν περιφερείων τῶν ἐν τῇς Εὐρωπαικῇ Τουρκία μητροπόλεων καὶ ἐπισκόπων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου.* Патриаршеско издание.

*) Само в западна Тракия имаше 6 епархии: Ксантийска, Маронийска (Гюмюрджинска), Литица (Ортакйойско и Кжрджали), Димотишка, Деде-агачка и Одринска.

агенти. Вжв всеки окржжен град, а някжде и в казалийски имаше и по едно гржцко консулство. Фаворизирани от турските власти и вжв взаимна услуга едни на други, гржцките консули бяха едновременно и гржцки кралски, и турски султански ревностни служители за обезбжлгаряването на Тракия. Тяхната чисто гржцка типична и на расата им роля за асимилизирането на негржцките народности в гржцки и за даването на Тракия чисто гржцки етничен характер, това читателя ще види тоже от приложените в края тук гржцки консулски и министерски документи.

И така, духовенство, консулства, чиновници гжрци в разните турски учреждения и редица още други фактори, благоприятствующи на гжрцизма на европейският изток — всичко това бе една демоническа сила и в Тракия, сила и явно, и скрито крепена и използувана и от турското правителство, която сила правеше всичко, за да подтиска, задушва и погржчва тракийските бжлгари и да не допуска никжде из Тракия и помисжл у бжлгарите да искат и да имат що-годе етнични човешки права и свободи.

Ето при какжв гнет бжлгарите в Тракия са кжсани и гжрцизирани и ето защо днес в Тракия няма никжде помен от някакжв гржцки елемент, останал от средневековието, а има елемент навсякжде бжлгарски, но с насилствено убито национално чувство и ададено им името гжрци.

В заключение на тоя отдел от книгата, ний пак ще прибегнем до авторитетния гржцки историк, за да се види, как днешните гжрци оправдават своите асимилизаторски насилия над другите народи, и по тоя начин се грижат да задржат от сжвжршено изчезване своето малочислено, но с неимоверна мегаломания племе: *„И после,* **казва Папаригопуло,** *никога не сме отказвали, че не малко славянска кржв е била вложена в Пелопонез и в сухоземна Гжрция, но как е вжзможно да приемем, че не са туптели гржцки сжрдца в гжрдите на ония поколения, които, щом са видели, че силния средневековен елинизжм след изпжлнението на падналата му се голяма историческа мисия захванал да потжва, те са прибжрзали да спасат, каквото е било вжзможно да се спаси, за да сжздадат новият елинизжм“*[91]).

XI. — Турската противобжлгарска политика, изселване и заселване с цел за обезбжлгаряването на Тракия.

Световната история, многобройните чужденци пжтешественици, а така сжщо и дипломатическите архиви на европейските господарства от шест века насам, когато е ставало нужда да се спират и изучват европейският изток, всестранно са зарегистрирали тежкия робски и непоносим живот на християнските народи, попаднали под турското политическо господство. Обаче, в никоя

[91]) *Κ. Παπαρρηγοπούλου. — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐκδέδοτε ὑπὸ Ἀνέστη Κωνσταντινίδου. Τόμος πέμπτος. Ἔκδοσις δευτέρα ἐπιθεωρηθεῖσα. Ἐν Ἀθῆναις,* 1887, стр. 15.

друга област на Европейска Турция турския режим не е бил тъй жесток и разрушителен, както това е било в Тракия, която е била хинтерланд-ът и охраната на двете отомански столици—Одрин през XIV и XV в. и Цариград след това до днес. И понеже в Тракия българското население е било ядрото, то и всички злини и нещастия са се струпвали над неговата глава.

Един от познатия в историята абсурд на турската власт, като власт, несигурността на християнина под тая власт, турския верски фанатизъм и жестокост спрямо всеки не мохамеданин, епидемиите, които почти ежегодно вирлували в турските области, епидемии неограничавани поради невежеството, безгрижието и фанатизма на господствующето племе, деспотизъмът и грабителството на беевете и турското чиновничество, тежките данъци, разните ангарии и много други подобни, които правели живота цял мъченически и спъвали естествения прирост на населението — положението на българите и обезбългаряването на Тракия се влошавало до неимоверност и от следните други деяния на политическият и пълновластен господар на страната:

1-о Никъде другаде в другите области на турската империя тъй масово и поединично, но системно и насилствено денационализиране на българското население чрез налагане му мохамеданската вяра не е ставало тъй, както това е било в Тракия. И днес тези помохамеданчени българи, които пазят тъжни спомени и предания от тоя ред-ък в историята трагизъм, пазят и своята расова българска физиономия, език и бит, възлизат по число на повече от 130 хиляди в Тракия, главно в Родопите.[92]) Но най-печалното в случая е, че тяхното масово и насилствено помохамеданчване и избиване на други е извършено по клеветите на патриаршески висок черковен сановник — Пловдивския тогава гръцки митрополит Гавриил.[93])

2-о От никоя друга област в турската империя такова масово изселване на християни не е имало през всичкото време на турското господство, както това е ставало с българите в Тракия през войните между Турция и Русия и Австрия, а тъй също и през времената на разните вътрешни смутове и въстания. В края на XVIII в. Тракия е било току-речи изцело в ръцете на кърджалийските разбойнически банди, които изпоразсипали и опустошили стотици български села и градовце. От всички краища на Тракия отде масово, отде единично се изселили тогава българи, за да спасят живота, вярата и честта на челядите си, както от кърджалиите, тъй след тях и от гнева на турците по време на гръцкото

[92]) Ст. Н. Шишков. — Помаците в трите български области: Тракия, Македония и Мизия. Пловдив, 1914 г. стр. 1—64.

[93]) Hammer G d. osm. R. I, 804.

М. Дринов „Историческо осветление върху статистиката на народностите в източната част на Б. Княжество." Пер Спис. VII, 9—11.

Стефан Захариев — Географико-историко-статистическо описание на Т. Пазарджишката каза. Виена, 1870 г.

Професоръ А. Л Погодинъ—Исторія болгарскаго народа. С. Петербургъ, 1910 года.

Спис. „Родопски Напредък" год II, кн V и VI „Документи из миналото на Родопите".

въстание[94]) (Виж стр. 45 и 46 за Одрин), в което уличавали и българите, като подвластни тогава на Вселенската гръцка патриаршия и представлявани за *рум миллет*, т. е. гърци. Така също и по времето след руско-турската война в 1828 год., и по-после през 1861—1862 год. е станало масово изселване от известни покраини и единично от други на българи из Тракия. Тези тракийски бежанци са образували цели паланки и нови села в южна Русия, в Бесарабия и в днешна Румъния и повечето от тях днес са асимилирани,[95]) а други си пазят своя роден език и бит. Много от селата в тези страни и днес още си имат същите имена, каквито са имали те в Тракия. Голямото масово изселване на българското население през 1829 год. дори стреснало самия виновник на това изселване — турското правителство -- което виждало, че с обезбългаряването на Тракия ще пострада общото благосъстояние на страната, та обявило обща амнистия за всички българи и пратило високи чиновници: Хюсеин ага и Ариф ага, да ги убедят и се завърнат в родните си поселища.[96]) В народните песни е излеяна дълбоката печал на българите изгнаници из Тракия, които жестоката съдба е прокудвала в разни времена от родните им огнища.

Изселването на тракийските българи особено се засилва след руско-турската война в 1877 год. и след Берлинския договор в 1878 год. С оттеглянето на руските окупационни войски от С. Стефано и Одрин десятки хиляди българи напустнали поселищата си в оставената на Турция Тракия и се поселили в новоосвободените български области: Княжество България и Източна Румелия. Според преброяването в 1880 год. 17,970 души българи бежанци из източна и западна Тракия е имало в Източна Румелия, а в княжеството отделно, особено в Варненският окръг. В своя рапорт английския поручик Чермсайд, член от английското посолство в Цариград, казва, че 23,000 българи изключително из Чорленският окръг, като се страхували от изстъпленията на турците, поседевали руските войски, когато последните се оттеглили след С. Стефанският и Берлинския договори в 1878 год.

Враждебността на турците и турското правителство спрямо българите след Средногорското въстание в 1876 г. и след руско-турската война в 1877/78 год. се още повече усили след Съеди-

[94]) П. Кисимов — „Исторически паметници по времето на заверата" Изд. Бълг. Книж Дружество; Средец (София), 1884 г. стр. 33—39.

[95]) А. Т. Музыченко. „Исторія поселенія и фонетическія особенности говора Крымскихъ болгаръ" — Извѣстія Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ" С. Петербургъ, 1907 г. кн. 2, стр. 83. 111, 133.

Н. С. Державинъ—Болгарскія колоніи въ Россіи 1914 г. С. Петербургъ.

Guillaume Lejean — Ethnographie de la Turquie d' Europe. Gotha, Justus Perthes, 1861. 4.

Franz Bradaška — Die Slaven in der Türkei — Gotha, 1869.

Viquesnel A, — Recherches historiques sur quelques points de l'histoire générale des peuples slaves etc. Paris, 1869. 4. стр. 558

[96]) И П Липранди—Восточній вопросъ и Болгарія. Москва. 1868 г стр. 10

„Allgemeine Zeitung. Augsburg № 71, 1876. p. p. 1053—1054. — Die ethnographischen Verhältnisse der türkischen Provinzen und Schutzstaaten im Norden des Balkan.

нението на северна с южна Бжлгария в 1885 год. На турската ярост се явява в помощ и по-силно се раздрусва и използува и органическата гржцка омраза и скритите гржцки цели. Турците се боят от близостта на Бжлгарското княжество да не простре един ден своите предели кжм юг и изток, а гжрците — да не им се препречи пжтя за Цариград и се осуетят техните заветни блянове. И турци, и гжрци в пжлно сждружие усилват своята енергия по всички пжтища, за да унищожат бжлгарите в Тракия. През 1903 год. по вжзстанието в Македония и Тракия нови десятки хиляди бжлгари напуснаха Тракия, а през 1913 год. всичкото останало бжлгарско население в източна Тракия — от Марица и Егейското море до Цариград и Черно море—се подложи на огжн и нож и насилствено изгони от родните си поселища.[97]) (Виж стр. 31 и 32).

Цариградския кореспондент на „Gazette de Francfort" в брой от 29 октомврий, 1913 год., ето що писа тогава: *„Източна Тракия изменява сжвршено физиономията си. С изключение на няколко гржцки села между Деркос и Мидия, цялата страна става мохамеданска. По-рано земите, най-вече около Лозенград, бяха населени с бжлгари. Сега бжлгарите се изселват принудително. В безконечни кервани те напущат Тракия на чело сжс своите свещеници и заминават за Бжлгария. Това масово принудително изселване става бжрзо, защото в жилищата и имотите на бжлгарите се настаняват безимотни турски преселенци."*

През 1920 год. други десятки хиляди бжлгари бяха принудени да напуснат бащините си покриви и из западна Тракия, която в Сен-Ремо се подари на гжрците.

Неможе точно да се знае числото на изселените от Тракия бжлгари — Одринския вилеят*)—до днес, обаче, смело може да се твжрди, че в разстояние на последните 43—44 години, т. е. от Берлинския договор 1878 год. до тия в Нйойи и Сан-Ремо, 1920 г., не е по-доле от половин милион (500,000) души, а от един век насам, т. е. от кжрджалийските времена (1792 г.) — един милион. Загиналите из турските затвори и избитите — отделно.

3-о Наред с тжй насилственото помохамеданчване, погжрчване, изселване, унищожаване и опустошаване на тракийските бжлгари дружно от турци и гжрци, и заселването на Тракия от турци, днес пжк от гжрци, е било в последните 50—60 години едно тоже от главните средства на турското правителство да засили мохамеданският елемент в страната за сметка на бжлгарите и по тоя начин да се даде на Тракия турски народностен образ.[98]) Наистина, тая турска колонизационна политика започва още от идването на турците в Европа, обаче, в последните шестдесет го-

[97]) **Професор д-р Л. Милетич** —Разорението на Тракийските бжлгари през 1913 г. Издание на Бжлгарската Академия на науките. София, 1918 г.

*) На 8 август, 1914 год, бжлгарската делегация е вржчила на конференцията на мира в Париж една петиция, подписана от 31,176 глави на семейства, представляющи 166,650 души бежанци бжлгари от Тракия, дошли в последните години в Бжлгария. Това число не включва всички, а особено избягалите бжлгари тракийци през 1878 и 1879 години, т. е. по времето и след С. Стефанският и Берлинския договори.

[98]) **Fr. Crousse** — La Peninsule gréco-slave. 1876, p. 68.

дини, от времето на Митхад паша, тя става по-системна и твжрде усилена, а след Берлинския договор вече се счита в Цариград за висша джржавна и национална необходимост. В няколко години след 1864 год. повече от 300 хиляди черкези, изгонени от Русия, Турция прибира и заселва в своите области, главно в източната половина на полуострова, с явната цел да бжде засилена охраната на Цариград. Около 5—6 хиляди черкезки семейства, т. е. около 30,000 души, били заселени в Одринско—Тракия.[99])

През времето на руско-турската война в 1877/78 год. руските войски застигнали при Одрин до Цариград много турци бежанци из разни краища южно от Дунава, дето най-напред се започнали и развили военните действия. Само в град Одрин имало 50—60 хиляди души такива бежанци — мохаджири, както ги именуват турците.[100]) След оттеглянето на руските войски и поставянето новите граници по Берлинския договор между Турция и балканските християнски господарства, турското правителство образувало специална колонизационна комисия, наречена „Мохаджир комисион", сжстояща от видни граждани турци и високи турски чиновници, имала широки права и били ѝ дадени големи парични средства, като свжрх всичко това ѝ осигурило и постоянен доход за целите ѝ от особен гербов налог при всички официални и тжрговски книжа, налог наречен „Мохаджир пулу". На властите било заповядано вжв всички случаи и навсякжде да помагат и изпжлняват наредбите на комисията. Последната се заловила на работата си веднага и настанила всички бежанци в Тракия, като сжздала и разпространила агитации между турското население в Бжлгария и отстжпените на Гжрция (Тесалия), Сжрбия (Моравско) и Ромжния (Добруджа) земи, а така сжщо и на отстжпените на Австрия области Босна и Херцеговина.

На всички изповедующи мохамеданската вяра из оставените в *неправоверни* (християнски) ржце бивши турски земи, отдето били убеждавани да се изселят и заселят в Турция, турското правителство давало големи права, които били твжрде примамливи не само за една невежествена и пропита с див фанатизжм верски маса, каквато са мохамеданите. Тжй напр. новите заселници за 7 години се освобождавали от военна тегоба и от всякакви джржавни и общински данжци, отпущали им се безплатно земи и пасбища, давали им даром градиво от джржавните гори и известни парични суми за обзавеждане, а ведно с всичко това предпочитали се и при заемане джржавни и други обществени длжности, отдето пжк имали всичката вжзможност да преследват и отмжщават на бжлгарите, които се считали за единствени виновници за новото политическо прекрояване земята на халифа.

Мохаджирите продавали своите имоти свободно и на твжрде износни цени в старите си поселища, защото имотите им били

[99]) **Leon Lamouch** — La Bulgarie dans la passé et le présent. 1882.
Д-р Н. Михов — L'Emigration des Circassiens en Turqnie.
Cyrill — Voyage sentimentale dans les pays slaves.

[100]) **Т. Карайовев** — Материяли за изучване Одринския вилеят. Сборник за нар. умотворения, наука и книжнина, кн. XIX, София, 1903 год

най-доброкачествените и най-ценните като на господствующе племе. Те идвали в Турция и сѫс своите добитѫци и покѫщнина, а като получавали и нови средства от турското правителство за привличане ги и обзавеждане, то те изведнаж се намервали икономически твѫрде високо издигнати, а това им давало и икономическо, и обществено надмощие над всички други туземци.

Мохаджирите били поставени предимно в сѫседство или в самите бѫлгарски села, дето заграбвали от стопаните не само пасбищата и работната им земя, но още и дворищата им, при това биели и убивали безнаказано и по тоя начин правели невѫзможен живота на бѫлгарското население, което било принудено да напуща домовете си и тѫрси спасение в Бѫлгария. На чифликчиите бееве, чифлиците на които през разни времена са били заграбени земи от туземното население, било внушено не само да не продават земите си на бѫлгари, но и да не им отпущат такива за работа, както било по-преди, па ако се може и ратаи и работници бѫлгари да не наемат. Тези крайни мерки били земени особено строго и системно след Илинденското вѫзстание в 1903 г.

Всичко това е било насочено за постигането на две цели: а) народностно, политически и стратегически Тракия напѫлно да бѫде осигурена турска и така да стане крепка преграда на Цариград и турското господство, и б) бѫлгарското население, което е било подавляющето мнозинство в тая област, да бѫде унищожено, та един ден да бѫдат невѫзможни никакви етнични искания на Бѫлгария вѫрху Тракия или част от нея.

И най-после крайната логическа развязка на преследваната цел настѫпи и се извѫрши в 1913 г. с избиването и изгонването на всички бѫлгари из Тракия и заграбване земите, кѫщите, покѫщнината и добитѫците им.[101])

Добрия познавач на източна Тракия г. Д. п. Николов, сам туземец тракиец, ни дава следните данни за новообразуваните мохаджирски турски села в некои само кази в Одринския вилеят и то само за известни години.[102])

I. В Бунар Хисарска каза от 1881 до 1885 г.

1) В землището на самия гр. Бунар-Хисар:
с. Казан-кйой 160 к. с. Тузанлий 130 к.
„ Паралия 150 „ „ Татар-кйой 110 „

2) В землището на с. Яна:
с. Байрям-дере 50 к. с. Карѫмджак 70 к.
„ Манастир-дере 120 „

3) В землището на с. Колиби:
с. Мандрица 180 к.

4) В землището на Урум-Беглий:
с. Авджи-кйой 80 к.

5) В землището на с. Куру-дере:
с. Аврен 80 к. с. Бей-бунар — к.

6) В землището на с. Чонгора:
с. Дованджа — к. и с. Мандра — к.

[101]) **Проф. Д-р Л. Милетич** — Разорението на тракийските бѫлгари през 1913 г. Издание на Бѫлг. Академия и пр. София, 1918 г.
[102]) **Д. п. Николов** — Одринска Тракия. София, 1919 г., стр. 54—58.

Селата Хаджи-Факѫ, Иван-кйой и Ени-кйой (Османджик) са били чисто бѫлгарски, прокудени жителите им, те са населени от черкези и турци. Трите броят 270 кѫщи.

Всички горепосочени турски-мохаджирски села в казата броят 1550 кѫщи.

II. В Баба-Ескийската каза от 1882 до 1908 г.

с. Аери	96 к.	с. Мюселим	90 к.
гр. Баба-Ески	300 „	„ Мундарджа	81 „
с. Бурунсуз	73 „	„ Миметлер	60 „
„ Дуюнджали	60 „	„ Наджак	25 „
„ Йола-гелди	120 „	„ Наит-кйой	70 „
„ Кулели	60 „	„ Османие	25 „
„ Куфалча	75 „	„ Синанлий	120 „
„ Караджа-Олан	60 „	„ Софали	70 „
„ Кадѫ-кйой	48 „	„ Ташаглѫ	40 „
„ Куру-Чарда	35 „	„ Терзили	50 „
„ Кючук Софали (Ново Османие)	90 „	„ Тилки-бунар	45 „
		„ Таптик	50 „
		„ Таш кюпрю	40 „
„ Катранджа	99 „	„ Хазнатар	40 „
„ Коз Бунар	46 „	„ Чауш кйой	50 „
„ Мандра	420 „	„ Чирфилия	60 „

Всичко в казата 2498 кѫщи.

Всички горепосочени села в казата са нови турски села, когато стари такива преди тях е имало само 4. На 13 от мохаджирските села мерата е била дѫржавна, а на всички други останали е заграбена от бѫлгарските села Кулели, Ени махле, Кара-Халил и Кара-Маслия, които си имали редовните крепостни актове за правособственост и си плащали дѫржавните данѫци като собственици.

III. Вѫв Визенската каза от 1882 до 1908 г.

с. Ак-Бунар	42 к.	с. Кел-баир	100 к.
„ Ахѫр-кйой	86 „	„ Карлѫ-кйой	120 „
„ Айваджик	67 „	„ Миселим	17 „
„ Беяс-кйой	273 „	„ Османлие	74 „
„ Бахче-дере	35 „	„ Ова-Суфулар	40 „
„ Бунарджа	62 „	„ Ова-Татарлия	70 „
„ Бакача	120 „	„ Пазарлѫ	35 „
„ Бахча-ахѫр	105 „	„ Едри-кйой	55 „
„ Бунар-баша	80 „	„ Курт-дере	107 „
„ Биюк-Манука	296 „	„ Кючюк-Манука	210 „
„ Гюн гюрмес	96 „	гр. Сарай	152 „
„ Гйочелер	152 „	с. Селви	34 „
„ Даа-Суфулар	18 „	„ Синаплие	68 „
„ Дованджа	75 „	„ Таш-Татарлие	70 „
„ Девелий	47 „	„ Царибаш	45 „
„ Демирлер	47 „	„ Чаклие	117 „
„ Ени-кйой (Феизле)	78 „	„ Чевенлие	44 „
		„ Чокур-юрт	162 „
„ Капаклѫ-бунар	120 „	„ Чиплие	45 „

Всичко 3264 кѫщи.

От посочените 37 селища само в 13 от тях е имало старо туземно турско население и в 2 гжркомани, останалите 22 селища са нови мохаджирски.

IV. В Люле-Бургаска каза са били образувани следните мохаджирски селища:

с. Бедир	30 к.	с. Камбели	30 к.
„ Балли-ходжа	40 „	„ Караач	200 „
„ Вакуфлар	80 „	„ Оклалж	50 „
„ Голям-Каржщаран	100 „	„ Паша-кйой	60 „
„ Домуз-Орман	150 „	„ Саржали	50 „
„ Даутли	70 „	„ Синдлер	20 „
„ Емрали	50 „	„ Севендекли	50 „
„ Еврен-Секиз	90 „	„ Татар-кйой	200 „
„ Инилер	40 „	„ Ташлж-атик	80 „
„ Кри-кйой	200 „	„ Ташлж-джедид	50 „
„ Кара-Мусул	70 „	„ Труг-бей	180 „

Всичко в казата 1890 кжщи.

От 22-те поселища 7 са нови мохаджирски, а 15-те са полумохаджирски.

V. Вжв Василикоска каза:

гр. Василико	45 к.	с. Лиман	40 к.
с. Варвара (Хамидие)	70 „	„ Потурнаково	50 „

Всичко 205 кжщи.

VI. В Лозенградска каза мохаджирски села са: Баир, Горна Камара, Долна Камара, Дюз-арман, Ереклер, Девлетли-агач, Кжзжрджа, Капакли, Клисе-баир, Кара-баир, Керемитлер, Коджатарла, Куруята, Мюселим, Йорду, Паша-ери, Топчулар, Тас-тепе и Юстаб-дере, от които от 7-те са пропждени стопаните им бжлгари и са заселени с мохаджири.

От горните данни се вижда, че само в пет кази от целият Одрински вилеят, т. е. източна и западна Тракия, от 1882 до 1908 г. са придошли бежанци турци и образували селища отделни или смесени с 8396 кжщи и едно население от 41,980 души мохаджири, а какво е числото в останалите кази, не може да се знае, но смело може да се твжрди, че новозаселени отвжн придошли турци в Тракия след Берлинския договор в 1878 г. до надвечерието на балканската война в 1912 г. надминават числото 300 хиляди, повечето настанени в бжлгарски села и бжлгарски землища. Та голяма част и от образуваните в най-ново време бейски чифлици са от земите на бжлгарски поселища, сжществуващи от незапомнени времена.

До каква степен неизменно и безспирно е проджлжавало обезбжлгаряването на Тракия и след прогласяването на турския конституционен режим — хуриета — свидетелствува подаденият от бжлгарските депутати в турския парламент в Цариград мемоар до Великия везир на 22 май 1326 г. (1910). В глава II **„Настаняване на мохаджири“**, като се дават факти за деянията на турската власт и след хуриета, се казва: *„Известно е на Ваше Височество, че за да се купят земи и да се настанят мохаджири в Одрин-*

ския вилеят и Македония, един кредит от 9,600,000 гроша се предвиде в ланския бюджет на министерството на вжтрешните работи, както и друг един кредит от 20,000,000 в бюджета на сжщото министерство за текущата година. Ако да бяха са взели по тоя вжпрос вжв внимание общите интереси на всички отоманци, отоманските бжлгари, наместо да се противят на взетите мерки, наопаки, биха дали сждействието си на властите.

За зла чест, и както е казано в изложението на мотивите за бюджета на вжтрешното министерство, без да се взима пред вид отсжтствието на разполагаеми земи в Македония и Одринския вилеят, нито пжк обстоятелството, че нашето отечество е земледелческа страна, в която културата е още в пжрвобитно сжстояние, дето занаятите и промишлеността са в зараждането си, пристжпи се кжм настаняването на тия мохаджири по начин, който уврежда населението, и преди да се вжзвжрнат на стопаните им земите, които им бяха отнети през стария режим. Като се купиха с тая цел чифлиците и земите, с които си служиха отоманските бжлгари за своите посеви и за пасбища на добитжка си, сждаде се за селяните едно доста плачевно положение, като се лишиха от едничките си средства за своя поминжк“. След това привеждат се примерите за чифлика при с. Батак-Дуганджа и земята Гюл-баба при с. Дермен-Ени-кйой, Одринско, които правителството купило за мохаджирите, а бжлгарите селяни, които ги обработвали и живяли там, останали без земя и поминжк. [103])

Най-после нека се знае, че е имало и друга една причина, поради която са ставали частични и поединични изселвания на бжлгари из Тракия, предимно в последните 40 години. Това е било в неплодородни години, когато от земледелческото население се е тжрсил и земал десетжка на мнимото производство. Собственика-бей на земята, дето е била такава, тоже е земал своя наем, и населението, изложено на глад, е напущало родното си огнище, без да може отпосле наново да се вжрне обратно там. [104])

XII. Бунтовнишки движения и борби за независимост у тракийските бжлгари.

Спомена се на друго място, как Тракия е проявявала не един пжт своя бжлгарски народностен характер през средневековието чрез своя борчески дух против Византия, колчем последната е сполучвала да простре своята политическа власт над тая страна, или над част от нея (виж стр. 9 и 10).

Колкото и да са били неблагоприятни географските и настаналите нови политически условия на Тракия след завоеванието ѝ

[103]) **Т. Павлов**, скопски депутат, **Хр. Далчев**, серски депутат, **Д. Влахов**, солунски депутат — Мемоар на бжлгарските депутати в Турция до Великия везир. Подаден на 22 май 1326 г. Сп. **„Родопски напреджк“** 1910 год. Год. VII, юний, кн. X, стр. 255—268.

[104]) **Т. Карайовев** — Материали за изучване Одринския вилеят. Сборн. за народ. умотворение, наука и книжн. София, кн. XIX, 1903 г. стр. 136.

от турците; колкото и духовно-черковният асимилизаторски гнет на Вселенската патриаршия и панелинската пропаганда и да е бил властен и жесток наред и дружно с турския, то пак сѫщия тоя борчески дух за независимост и свобода у тракийските бѫлгари не един пѫт и през времето на турското господство се е проявявал и задавал сериозни грижи и на турци, и на гѫрци, като показвал и тям, и на чуждия свят, че никакѫв гнет не е в сѫстояние да унищожи бѫлгарската народна мощ в тая страна и да измени нейната физиономия в турска, а още по-малко в грѫцка.

По-преди споменахме за 40-годишната отчаяна борба на родопските бѫлгари в началото на турските завоевания. И по-после, след окончателното настаняване на турците в полуострова, както и през времената на тяхната най-голяма политическа и военна сила, в тракийските планини—Родопите, Странджа и Сакар, а често пѫти и в полетата и долините, са крѫстосвали почти непрекѫснато през всичкото вековно турско господство хайдушки дружини. Те са били винаги рожба на чисто местна почва, и водителите им са били прости неграмотни синове на своя народ, без никакво школно образование и без никакви вѫнши внушения и врѫзки, но пропити с добродетелите на своето племе и с луда преданност кѫм земята и рода си. Вдѫхновител и рѫководител винаги им е било силното желание да бѫдат безкористни и безукорни защитници на подтиснатите и обезправените. За тези движения на тракийските бѫлгари в различни времена и покрайнини свидетелствуват и самите турски официални документи, колкото до сега от тях има познати в науката. Тѫй например, в една султанска заповед от 1701 г. до Одринския тогава бостанджи-башия се казва: *„В окрѫзите Махмуд-паша, Хаскйой* (Хавса), *Кѫрк-клисе* (Лозенград), *Бунар-Хисар и околностите им, според както се известих, се появили хайдути-вѫзстаници, които ходили по планините и пѫтищата и правели пакости . . .“* [105])

Некои от водителите на тези хайдушки дружини подигали и формено вѫзстание и за известно време ставали пѫлни господари на цели покрайнини. Такива са били: Хаджи Костадин, Димитѫр Бажди и Тодор Джалоглу през 1841 г. в Лозенградско и югоизточна Тракия. В народните предания и песни се вѫзпяват подвизите още на Вѫлчан и Стоян войводи, действували в Странджа планина през XVII в., Филчо в Лозенградско, [106]) Делю войвода от Дарѫ-дере, действувал в западна Тракия през XVIII в., [107]) Караджа войвода от Давудево през пѫрвата половина на XIX в., действувал сѫщо в Родопите и Беломорието; Ангел войвода сѫщо през XIX в. в Странджа, Родопите и Беломорието (родом от с. Манастир, Гюмюрджинско) [108]) и капитан Петко Кирияков (Петко войвода) от с. Доган-Хисар, Гюмюрджинско, действувал през втората половина на XIX в. Последния турското правителство признавало за воюща страна и официално се сношавало с него като началник на военна сила и го титулувало с титлата Изетлю ефенди. [109])

[105]) **Ст. П. Джансѫзов**— Турски документи за нашата история. Сборник за нар. умотв., наука и книжнина. София, 1894, кн. X, стр. 582 (заповед № 4 и 63 от сбирката).

[106]) **Д. п. Николов** — Одринска Тракия, София 1919 г., стр. 47 и 48.

[107]) **Ст. Н. Шишков** — Родопски старини, материяли из Дарѫ-дерско, Пловдив, 1892 г., кн. IV, стр. 12 и 13.

Тракийските бунтовници-хайдути били и лични материялни крепители на ограбените и крайно бедни хора. Те черпили тези си материялни средства, като обирали царски хазни и богатите злосторници турски бееве и подтисници християни чорбаджии. Тѫй припечелените пари те раздавали на сиромаси, без разлика на вяра и народност, за да си купят добитѫк, да си платят царските данѫци, да задомят дѫщерите или синовете си, да се сѫгради някѫде черква, мост, чешма и др под.

Петко Кирияков—Родопски войвода.
(Роден 1844 † 1900).

Проникнати от найвѫзвишен идеализѫм и себеотрицание в защита на своя народ и родна земя, подвизите и личните кристални добродетели на тези народни бранители са оставили неизличими спомени в народната душа. Имената и делата им из цяла Тракия се вѫзпяват и произнасят с дѫлбока почет и благо-

[108]) **Г. Ганев** — Из турско време, Ангел войвода и пр. Хасково, 1893 г.
Проф. А. Л. Погодинъ. — Исторія болгарскаго народа. С.-Петербургъ, 1910 года.

[109]) **Хр. п. Константинов.**—Петко войвода, бранител на родопските бѫлгари до 1879 г., Пловдив, 1888 г.
Ст. Н. Шишков — Петко Кирияков, родопски войвода. Спис. „Родопски Напреджк“ год. III, кн. 1—6, 1905 г.

говение не само от бѫлгари и помаци, но и от самото турско население.

Тракийските бѫлгари и от източна и западна Тракия, макар и при най-неблагоприятните условия, в които те са били поставени и тогава, като най-близки до Цариград, са взели участие и в общото бѫлгарско сѫзаклятие за политическа свобода в Средногорското вѫзстание през 1876 г. В Одрин е било седалището на комитета, начело на който е стоял Васил хаджи Иванов, в Малгарско и Кешанско Дѫлгоманов, в Лозенградско Яни Спиров,[110]) в Устово, Ахѫ-челебийско, Колю Кел-Петков, в Дедеагачко и Гюмюрджинско Петко войвода. Преждеременното, обаче, обявяване на вѫзстанието осуетило изпѫлнението на приготвения план. При все това, пѫрвенци и уличени в движението бѫлгари из цяла Тракия, чак до стените на Цариград, били хвѫрлени в турските затвори. Повече от 5000 души бѫлгари-тракийци, в това число и от Пловдивско, били избесени в Одрин (стр. 49), а други по единично били обесени вѫв всяко по-видно бѫлгарско село в Одринския вилеят, за да се убие духа на бѫлгарското население. От самият Одрин и околните бѫлгарски села били обесени 380 души бѫлгари и стотици други били пратени в Диар-Бекир на заточение, дето мнозина от тях починали. Изпѫлнението на тия смѫртни присѫди е ставало пред очите на чужденците тѫрговци, живяли тогава в град Одрин, и на европейските консули: английския г. Блѫнт, руския г. Струпин и Австро-Унгарския г. де-Камерло.[111]) Некои от сѫзаклятниците и рѫководителите в приготвяне на вѫзстанието, за да не попаднат на изтезания и изкажат нѫщо по движението, се самоубили, както е направил пѫрвенеца Колю Кел-Петков от Устово, Ахѫ-челебийско, през юний 1876 г.

Когато руските войски в 1878 г. завзели градѫт Одрин, началника на отряда генерал Струков от името на цар-освободителя заповядал да се отворят всичките турски затвори и се освободят затворените и останали от времето на вѫзстанието и войната бѫлгари. Около 2000 души бѫлгари излезли тогава от затвора, осѫдени като бунтовници от турските военни сѫдилища.

Но тракийските бѫлгари най ярко проявили своята компактност и национално сѫзнание в масовото революционно движение в Илинденското вѫзстание през 1903 г., с което те изявиха пред светѫт и своето народно единство сѫс целокупния бѫлгарски народ от всички други поробени бѫлгарски покрайнини. За това движение за човешки права и свобода и в Тракия всички европейски дипломатически представители в Одрин и Цариград донесли до своите правителства (рапортите от английския тогава посланик г. П. Оконор до лорд Лансдаун от 24 и 28 август и 4 септември 1903 г. и рапорта на френския посланик г. Констан до г. Делкасе от 22 август сѫщата година). Вѫзстанието се рѫководеше от местни войводи. Една турска армия под началството на Шукри паша, сѫстояща от 40,000 души войници, след повече от 40

[110]) Д. п. Николов. — Одринска Тракия, София, 1919 г., стр. 49.
[111]) Бѫлгарска делегация за мира. — Документи по договора в Нйойи. София, 1919 г., стр. 102 на бѫлгарското издание.

сражения, сполучи да го потуши с потоци от кръв и дивашки зверства и опустошения. Тридесет и две бѫлгарски села бидоха изгорени до основи, осем наполовина разрушени и осемнадесет други пострадали инѫк. Освен това, 2160 бѫлгарски кѫщи бидоха изгорени, 2565 души бѫлгари убити и изклани, 920 моми и жени бѫлгарки обезчестени, 135 моми завлечени в турските хареми и помохамеданчени, 12,880 души бѫлгари обездомени и 15,185 души (3613 семейства) сполучиха да избягат в Бѫлгария и спасят живота си. Само в затворите в град Одрин е имало 317 души пѫрвенци бѫлгари затворени от 66 населени места от разните кази на Одринския виляет. Тези данни са само за източна Тракия и източно от Марица и Тунджа, а за западна Тракия между Марица и Места отделно.*) Вѫн от това, преди вѫзстанието в промежутѫка между 1897 и 1903 г. повече от 50 отделни политически афери е имало из вилеята в разни места и в резултат на тях са били хвѫрлени в затворите и осѫдени като политически престѫпници — бунтовници против султанската власт — 289 души бѫлгари и 138 души пратени на заточение в мало-азиятските крепости.[112])

Тия жестокости, кланета, арести и опустошения в Тракия тогава извикаха горещи сѫстрадания у чужденците и чуждите мисии, между които американската евангелска мисия на европейският изток прати своя представител покойния г. Марш, който лично споходи пострадалите места и облекчи страданията на оголялите и обездомените тракийски бѫлгари с парични помощи, дрехи, храна и покѫщнина. Такова сѫстрадание и помощ указаха и католишките мисии в Одрин, отците Св. Августинци и Вѫзкресенци, които са живи свидетели днес пред своите еднородци на запад за кѫрвавата участ на тракийските бѫлгари тогава, а гѫй сѫщо и за другите им злочестини днес.

А каква далеч нечовешка, низка, предателска и насѫсквателна роля са играли тогава органите на Вселенската патриаршия и на кралските атински представители за унищожаването на тракийските бѫлгари, които са ратували за свободата на всички тракийски без разлика на вяра и народност жители, показват приложените в края на книгата официялни рапорти на тогавашния в Дедеагач грѫцки подконсул (Виж документ № I—IX).

Ако гѫрците бяха едно мнозинство над бѫлгари и турци в Тракия, както те и в мемоарите си до конференцията на мира в Париж, и в печатната си пропаганда в списания, брошури и вестници и техните божем просветени на запад покровители проглушиха по цялия свят, то могат ли посочи поне един пѫт през шествековното господство на турците било локално, било пообщо политическо движение свое против турския режим, за каквото движение те не един пѫт са имали най-благоприятни моменти и на дружно европейско покровителство?

*) Само от Ахѫ-челебийската каза, Гюмюрджински санджак, 56 бѫлгари пѫрвенци, свещеници и учители, между които и 70 годишни старци, бяха хвѫрлени в затворите, дето мнозина оставиха своите кости.
[112]) Д. п. Николов. — Одринска Тракия, София, 1919 г., стр. 51—52.

Могат ли те—гжрците—посочи на свои еднородци в Тракия не стотна, а стохилядна част от страданията и човешките и материялни жертви, каквито тракийските бжлгари от 5 — 6 века са дали, дават и днес, за да се мисли, че те имат исторически, етнични и човешки права над тая толкова нещастна област, в която днес по милостта и грубият егоизжм на хищния западен империализжм са те господари?

XIII. — Вжзраждането на тракийските бжлгари и борбите им за черковна и училищна независимост.

При всички всестранни преследвания и подтисничества от гжрци и турци над тракийските бжлгари, националното сжзнание на последните не са могли досущ да заличат. Това се подтвжрдява и от бунтовнишките им движения и никога през вековното робство неугасваните мисжл, стремежи и надежди за свобода, човешки права и независимост, а тжй сжщо и доброволните и недоброволни жертви, които и тракийските бжлгари са дали за освобождението на другите християнски народи от турското политическо господство, предимно Гжрция. (Виж. стр. 45 и 46). Борбата, обаче, срещу гржцкото духовенство започва през пжрвата половина на XIX в., но се усилва и добива общенароден характер след прогласяването на Хати-Хумаюна от 1856 г.

Спомена се на друго място по-преди, че още в 1831 год. в махалата „Кириш хане" в Одрин бжлгарите сжградили и открили пжрвата бжлгарска народна черква „Свети 12 Апостоли" (виж. стр. 46), в която по настояването на ктиторите ѝ пжрвенци джелепи бжлгари Вселенската патриаршия разрешила да се чете през време на Богуслужение и по славянски от лявата страна на певците. Това потвжрдява и гржцкия консул П. Фивос.[113]) Потвжрдява се още и от запазената в народният етнографски музей в София разписка на епитропите и енорияши от онова време за земените от Матея Керек 5000 гроша с лихва за поправката на споменатата черква, в която разписка двама от платците са подписани по бжлгарски. Разписката е подпечатана с печат носещ дата 1820 август 15 и с бжлгарски надпис; *„Печатъ на ст. Бхъ апли"*,[114]) от което може да се предполага, че черквата е сжградена по-рано, през 1820 год., а е поправяна и изографисана сжс славянски надписи в 1831 г. Отпосле гжрците присвоили черквата, скрили и унищожили плочите и надписите им за постройката, изличили и славянските надписи и ги заместили с гржцки. Сжщо и черквите в махалите „Илджржм" и „Балжк-пазар" са бжлгарски и сжградени от бжлгарите граждани-пжрвенци през миналия XIX в. На чешмата при черквата в „Балжк-пазар" е била поставена мраморна плоча сжс следния надпис:

[113]) Сп. *Πανδώρα — τόμος XIII ἐ. 1863 ἐν Ἀθῆναις.*
[114]) Д. п. Николов — Одринска Тракия, София, 1919 г, стр. 36.

„покойнй Найденъ Крѵстовичъ родом болгаринъ Копривщенецъ чадо въ животатъ свой неима повелѣніетому за споменъ стана ѿ имѣніетому источникъ согради́ха настоятелитему М: Н. С. заплатиха
1853 Іуніа 14".

(Изображение на три овни)

Братіе; поменувайте мертвите понеже ѿ гробищата са . . . . . ните[115]).

Друг един на руски език издаден документ от руското комендантство през 1829 год., 8 ноември, потвжрдява за построяването на друга бжлгарска черква тогава в Одрин—„Св. Никола".[116])

В 1846 година било открито бжлгарско училище в квартала „Калето" — центжра на Одрин, а в 1851 бжлгарина, споменат преди малко, Найден Кржстевич в сжщия квартал сжс свое дарение построил сградата за това училище, на която тоже има следния бжлгарски надпис:

П Л: И: К:

○

ѡ воспоминаніи и спасеніи душевномъ, новосостависѧ сіе славенноболгарское училище съ иждивеніемъ ѿ родолюбиваго общества и ѿелепскаго настоятели же, надзиратели и попечители должни да будут чада й внуцы ихъ, всегда убо трудитисѧ ѡ просвещеніи славеноболгарскомъ языцѣ. 1851: октоврія 10. 1857 благословенъ грѧдый во имя господне н/вріи 30[117])

През 1858 година е било открито бжлгарско училище в махалата „Кириш-хане", за което споменува в списанието си и гржцкия консул П. Фивос, а в 1870 год. се открива такова и в махалата „Каик".

С тези свои пропити с бжлгарски чувства и с високо издигнато обществено положение бжлгари-граждани, Одрин от рано става центжр на бжлгарското възраждане в Тракия, дори по-силен, отколкото е бил Пловдив. Та поради тоя си бжлгарски характер в Одрин се установяват и дошлите през средата на миналия XIX в чужди религиозни мисии — американската евангелска и католишките на няколко ордена — които започват своята просветителна работа измежду най-многобройния християнски елемент в областта—бжлгарите. В Одрин се издава и пжрвата бжлгарска граматика, сжставена от мисионера Чарл Ф. Морз.[118])

В Лозенград училище се открива в 1854 г., в махалата „Каракаш" в 1866 год., а в махалата „Куле" в 1868 год. Едновре-

[115]) Т. Карайовев — Материали за изучване Одринския вилеят. Сборник за нар. умотв. наука и книжнина, кн. XIX, София, 1903 г. стр. 150.
Г. Димитров — Княжество Бжлгария в историческо, географическо и етнографическо отношение, стр. 205—206.
Д п. Николов — Одринска Тракия, 1919 г. София, стр. 36—37.
[116]) Ibid.
[117]) Т Карайовев —Материяли за изучване Одринския вилеят и пр. стр. 150.
[118]) The missionary Herald, t. LIV, № 10, 1858, 1859.

менно започват да се откриват бѫлгарски училища и в селата и да заместват насилствено натрапеният им грѫцки език с бѫлгарски. Така най-напред селото Ениджия в 1860 год. си открило народно бѫлгарско училище, селото Кавакли в 1866 год., с. Курията в 1866 г., с. Кара-Хаджр в 1870 г. и с. Коево в 1868 год.

В Ахѫ-челебийско, Гюмюрджински санджак, още през 1847 год. свещеника в с. Устово Кирияк Белковски превел на местното бѫлгарско наречие, но с грѫцки букви, празднични поучителни слова. Отпосле тези слова били преписвани и си служили с тях и други свещеници и в другите бѫлгарски села в казата.[119])

В ксантийските бѫлгарски села Габрово и Еникйой грѫцкият език е изхвѫрлен от училищата и заместен с бѫлгарски след

Бѫлгарки моми на седянка в с. Бодама, Дедеагачко.

големи гонения и интриги на ксантийския грѫцки владика през 1869 год.,[120]) а в Дарждере през 1870 год.[121]) През сѫщата година са открити бѫлгарски училищв в Софлийско, Димотишко, Гюмюрджинско и Дедеагачко. В гр. Бунар-Хисар е открито бѫлгарско училище най-напред в махалата „Бейлик" през 1865 год., а през 1869 год. си построили и нова училищна сграда. През 1864 и 1865 год. си отварят народни училища и селата в Бунар-Хисарската каза (селата Дере-кйой, Кара-дере и др.). В Узун-кюпри се открива бѫлгарско училище през 1866 год., в с. Булгар кйой, Кешанско, тоже в сѫщата 1866 год., вѫв Визенско през 1870 г.

Особено упорита, някѫде достигвала до жестокост, е била борбата за вѫвеждане бѫлгарски език в черквите, дето на много места често пѫти е ставало и сбиване през време на самото богуслужение между грѫцките свещеници, гѫрчеещите се богомолци и охраняющите ги турски заптии от една страна, а от друга бѫлгарите.[122]) Навсякѫде в седалищните митрополитски градове самѝ грѫцките владици и в бѫлгарските черкви се мѫчели всякак да не допущат дори дума да се проговори по бѫлгарски.[123]) На много места жените бѫлгарки са гонили грѫцките владици, когато последните с помощта на турските полицаи, а някога и войници, насилствено са влизали в селото и искали да отнемат черквата, за да служат на грѫцки език.[124])

През 1866 год. по настояването на бѫлгарите тѫрговци, абаджии и занаятчии в града Гюмюрджина бѫлгарина свещеник Кирияк Белковски от Устово за прѫв пѫт служил на бѫлгарски в черквата Св. Георги. През 1864 и 1865 се сѫгражда и осветява само от бѫлгари свещеници черквата Св. Богородица в Устово, Ксантийска епархия, защото, по нямане тогава бѫлгарски архиерей, бѫлгарите не допуснали да се освети от грѫцки владика.[125])

Когато борбата за черковна независимост се завѫршила с учредяването на самостойна бѫлгарска черковна иерархия—Бѫлгарската Екзархия—бѫлгарското черковно-училищно дело се засилило и в Тракия, Одринско, при всичко че в тоя вилеят бѫлгарите се лишавали от свой архиерей, до като, сѫгласно чл. 10 от Султанския ферман, да се произведе преброяването—истилям—на християнското православно население по народност.

Борбата в Тракия срещу грѫцкото духовенство е била особено силна и жестока, защото както Вселенската патриаршия и панелинистите, тѫй и турското правителство най-много дѫржели по какѫвто и да е начин да не се остави да се засилят бѫлгарите в тая област. От 1870 г. напосле гѫрци и турци взаимно си спомагат и, както се спомена и на друго място, на средства не се вгледват, само и само да се обезсилят и направят безопасни поне, ако немогат и сѫвсем да се унищожат, тракийските бѫлгари. Това преследване достига своя врѫх през 1876, 77 и 78 години и от тогава напосле то е било безогледно жестоко и непрекѫсвано и до днес.

[119]) **Хр. п. Константинов** — Материял за изучване родопското наречие. Сборник за нар. умотв. и пр. София, 1889 г. кн I стр. 134.

[120]) **Ст. Н. Шишков** — Родопски старини. Кн. III Няколко историко-археологически бележки и материяли за живота на бѫлгарите в Ксантийско. Пловдив, 1890 год. стр. 7.

[121]) **Сѫщия** — Родопски Старини. Кн. IV. Материяли из Дарждерско. Пловдив, 1892 г. стр 9.

[122]) **С. М. Родопски** — Портрет на грѫцкото духовенство и коварните му дела против българите в Родопите. Пловдив, 1887 г. стр. 79.

[123]) В **„Бѫлгария"**, Цариград, 1860 от 9 ноември, бр. 86 стр. 529. Дописка от Одрин за сбиването в черквата в „Кириш-хането", за дето грѫцкия владика не позволявал да се чете апостола на бѫлгарски.

[124]) **С. М. Родопски** — Портрет на грѫцкото духовенство и пр. Пловдив, 1887 г. стр. 31.

[125]) Ibid. стр. 25.

Когато през 1908 г. се прогласи новият уж конституционен строй—хуриета—в Турция, и тракийските бѫлгари за момент се почувствуваха по-спокойни. Веднага от всички задѫнени и най-силно подтиснати от гѫрцизма бѫлгарски покраини, за които се мислеше, че всичко бѫлгарско окончателно и безвѫзвратно е погѫрчено вече, избухна скритото бѫлгарско чувство. Бѫлгарските села, считани от всички за гѫрцки, до самите стени на Цариград почнаха да отхвѫрлят гѫрцкото духовно бреме и дори, без да чакат какво и да е позволение от властите, започнаха да си отварят училища и черкви, а Бѫлгарската Екзархия в Цариград от всякѫде беше обсипана с молби да им прати свещеници. Вселенската патриаршия се наново озлоби и с помощта тоя пѫт и на пращаните от Атина гѫрцки андарти—терористи—се зае с всички сили да задѫржи и малкото останало от нейната минала вековна асимилизаторска дейност. Тя обяви всички черкви и училища, строени през миналото чрез нейно ходатайство, за гѫрцки, а такива сѫщо и всички други в села и градовце, дето се явеше някога цинцарин бакалин за нейно духовно чадо. И младотурския режим биде стреснат и заплашен от това неочаквано стихийно пробуждане на тракийските бѫлгари, силата на която се знаеше от миналото, а особено от 1903 година. Новите хуриетски турски власти бѫрзо се отказаха от прогласената равноправност и се заеха да отоманизират всички не турски народности. Тракийските бѫлгари наново се запреследваха и от турци, и от гѫрци.[126]) Дори черкви и училища, сѫградени и открити сѫс султански фермани на името на бѫлгарски общини или бѫлгари лица, се затвориха и отнеха от бѫлгарите, като едни се дадоха на гѫрцките духовни власти, а други се обявиха за спорни — тепѫрва турското правителство да разрешава, кому да принадлежат те.

Но вѫпреки всички тия само на изток познати насилия на гѫрцизма, вѫпреки формалния сѫюз между гѫрцката черква и пропаганда с турската власт за обезбѫлгаряването на Тракия, тракийските бѫлгари, оставени сами на себе си и лишени от всякаква вѫншна подкрепа, успяха да устоят и да запазят и изразят своята жизненост и национално сѫзнание в следните цифри:

През учебната 1909—1910 год. в целият Одрински вилеят имаше бѫлгарски училища 161 пѫрвоначални сѫс 132 забавачници при тях, 6 еднокласни, 2 двукласни и 7 трикласни (прогимназии), 1 мѫжка и 1 девическа гимназии в градѫт Одрин, всичко 310 учебни заведения с 294 учители и учителки и 11,660 ученици и ученички. В това число не влизат забавачниците и пѫрвоначалните училища на униятите бѫлгари вѫв вилеята, които не беха под ведомството на Бѫлгарската Екзархия. Освен горните, в Одрин имаше бѫлгарско православно свещеническо училище, такова

[126]) Мемоар на бѫлгарските депутати в Турция до Великия везир през 1326 (1910 г.) 22 май. Сп. „Родопски напреджк" 1910 год. — год. VII, юни, кн. X, стр. 255—268.

бѫлгаро-униятско и една бѫлгаро-католическа гимназия.[127]) През 1902 год. в Одринския вилеят бѫлгарското население имаше 166 черкви и параклиси, които бе сполучило сѫс жертви и големи усилия да запази от похитителната властна гѫрцка пропаганда и да се моли Богу в тях на своя роден език.[128])

Горните данни са само за Одринския вилеят, без Чаталлжанския санджак и Цариградския вилеят, в които тоже имаше бѫлгарски училища.

XIV — Статистиките на гѫрци, турци и чужденци за числеността и народността на населението в Турция.

Няма друга страна на европейския материк, дето статистичните данни за числото и народността на населението да са тѫй неверни, забѫркани и толкова много да се злоупотребява с тях от заинтересовани страни, както това е сѫс земите под турското господство. Причините за това са добре познати само на тези хора, които са живели на европейският изток и които са го изучавали в едно или друго отношение. (Виж стр. 44) Та нека се добре помни, че и за културните западни европейски дѫржави и народи положителни числа за населенията в тях едва през XIX в. почват да се добиват, от когато и статистиката се издига в положителна наука от пѫрвостепенно значение за човешкия прогрес.

Пѫрво официално преброяване на населението в Турция е известно от 1844 година, а официални публикации по вилеяти и санджаци и населението в тях по число, народност и вероизповедание се дават от 1877—1878 год. напосле.[129]) След руско-турската война и Берлинския договор започва една по-голяма системност в сѫбирането и публикуването на статистични данни не само за населенията в турската империя, но и в по-широки посоки за стопанството, производството, тѫрговията и пр. Тези публикации са за всеки вилеят по отделно и общо за цялата дѫржава. Те носят обикновено името *салнамета*, които са един вид алманаси-календари. Обаче, тенденцията на цифровите данни в тях се виждат много ясно: те са насочени да оправдават турското политическо господство над оставените под турска власт земи, като дават голяма численост на турското население и колкото се може малка на не турските народности, предимно на бѫлгарите.

През всичкото време на турското господство дипломатическите представители на западните и изобщо християнски дѫржави

[127]) **Знание** — Бѫлгарско педагогическо списание, издавано в гр. Одрин, 1911 год кн. I. Данните са официални на отдела по просвещението при Бѫлгарската Екзархия в Цариград.

[128]) **О., М. и Б.** — Поглед вѫрху деятелността на Бѫлгарската Екзархия. 1877—1902 г. Leipzig, Centralbuchdruckerei, 1902 г., стр. 50.

[129]) **Д-р Никола В. Михов** — Населението на Турция и Бѫлгария през XVIII и XIX в. Сборник на Бѫлгарската Академия на науките. София, 1915 г. Кн. IV. 3. Стр. VII—XIII.

пред турското правителство, а така сѫщо и всички учени и пѫтешественици, които са посещавали и изучавали европейският изток, са желаели и се стремели да узнаят между другото и численността на населенията в Турция, народността им и техните етнографски граници, а заедно с това и отношенията им · едни спрямо други от една страна, и господствующето племе спрямо подвластните му народи от друга. Данните за числеността на населенията, за тяхната народност и пр. и пр., почти всички чужденци са земали от официялните турски данни, като са се стараели по един или друг начин и сѫс свои непосредствени наблюдения и издирвания да ги поправят, допѫлнят и доведат до една колко·годе приблизителна истина. Особено голяма е била вярата в сведенията и данните на гръцките източници. Та в по·минали времена нито е имало друг християнски източник, освен гръцките. Това преимущество е почивало на много причини, от които главната е известна на всички. Тя е, че Вселенската в Цариград патриаршия е била единственият официялен, не само религиозен, но и политически представител на всички християнски народи в турската империя, а целите на това привилегировано високо духовно учреждение на изток, а заедно с него и на всички негови верски и светски органи са добре известни на всички и в западна Европа. Твърде добре са тоже познати и средствата, с които си е служило, служи и днес за постигането на тия цели. Това изповедват открито и най·видните гръцки сѫвременни историци. (Виж стр. 18). Ето как и защо много автори през XVIII и и почти целия XIX в. са показвали големи числа за гръцкото население изобщо в земите под турска власт и частно и за Тракия и са станали причина за толкова много заблуди в западноевропейските общества и учени за истинността на народностите и народностните различия в турските владения, а така сѫщо и за истината в тяхното битово и културно, политико·обществено и икономическо сѫстояние. Та тези заблуди са господствували и в разните дипломатически и международни актове от един век особено насам относно европейският изток, тия заблуди взеха вѫрх и преди и след последната европейска война, и, сѫс сѫздаденото в парижките договори положение на изток, наново внесоха още по·голям от прежния хаос и неправди в източните работи, като подготвиха нови, може-би, по·страшни бури за в бѫдеще.

Гръцката делегация на чело с г. Венизелос в конференцията на мира в Париж през 1919 год. е представила следните числа за гръцката народност. Гръцкия народ днес бил броел 8,250,000 души, от които 4,306,000 д. живеели в свободна Гърция (в пределите ѝ по Букурешкия договор в 1913 год.*) Всички останали са в робство и чакат своята свобода и присѫединение кѫм Гърция, а именно: в северния Епир и Албания 151,000 души, в Бѫлгария преди Балканската война 43,000 д., в Мала-Азия 1,694,000 д., в

*) Гърците, както и сѫрбите, не признават друга народност в земите, които са попадали и попадат под тяхната политическа власт. Това го виждат днес с очите си всички, в това число и техните най-големи покровители — сѫздатели.

островите на Додеканеза 102,000, в остров Кипѫр 235,000 души, 1,000,000 д. пръснати по цялото земно кѫлбо и 731,000 д. в Тракия и Цариград с околността му.[130]) Сѫщото число (730,000 д.) са посочили в пропагандните си публикации за гръцката кауза в Америка и професора по гръцки език и литература в американският университет в гр. Охейо г. Жорж М. Болинг и подпредседателя на дружеството „Приятелите на Гърция" г. Касавитис в сѫщия град. Те дават за бѫлгарите в Тракия 112,000 жители, а за турците в Тракия и Цариград заедно 957,000 ж., като тоже се основават уж на турската статистика от 1912 год.[131])

Професорите I. Saxon Mill в колежа St. Iohn's в Кембридж, Англия, и Matthew G. Chussachi в колежа Magdalen в Оксфорд в своите историко·етнографски обяснения кѫм издадения от тях етнографски атлас за подкрепа на гръцките искания за цяла Тракия представят две статистики за тая област: едната турска официялна за 1894 год., а другата гръцка за 1912 год.[132])*)

Понеже почтените английски автори на стр. 17 в своя труд между другото казват с един вид тѫржественост, че *„турските и гръцки статистики са поразително точни"*, ний поместваме тук по-доле цялата таблица буквално, както тя е дадена в края на поменатия атлас. Сѫпоставени двете *„точни"* статистики една кѫм друга, на пръв поглед бият на очи следните противоречия, логическото заключение на които сам читателя нека си прави: а) гърците дават за себе си числото 338,728 ж. в 1912 год., а турците ги посочват с 268,037 ж. в 1894 год., т. е. с едно увеличение за 18 год. на 70,691 ж., турците с увеличение 78,882 ж., а бѫлгарите само с 1,072 ж. б) За Чаталджанския санджак турците показват гърците с 36,520 ж. и 16,320 ж. за себе си в 1894 год., а гърците в 1912 год. дават за турците 16,100 ж., т. е. с 220 души по·малко, а за себе си 54,787 души. Тук намалението на турците неможе да се обясни, когато се знае, как усилено е ставало заселването на мохаджири турци по всички покрайнини в Тракия. в) В турската статистика за Чаталджанския санджак през 1897 г. бѫлгари са показани 5,987 жители, а в гръцката за 1912 г. не е показан за тоя санджак ни един бѫлгарин. г) Твърде характерни са противоречията на турци и гърци и в числата им по санджаци, като и едните, и другите за сметка на бѫлгарите се увеличават. Тъй напр. за Одринския санджак турците дават числото 21.270 бѫлгари в 1894 год., а гърците ги показват за 1912 год. с 18,850 д., т. е. с едно намаление за 18 год. от 2,420 души. Общо земено от 1894 до 1912 год. турците и гърците в Тракия самѝ се показват с по 30% увеличение, а бѫлгарите едва с 0·7%. Увеличението на турците може да се оправдае донякѫде сѫс силното

[130]) Френския в. „Le Temps", Париж, 20 януари, 1919 год.

[131]) Journal of International Relations, Америка, 1920 год., януарска книга.

[132]) La question de Thrace. Grecs, Bulgares et Turcs, par **I. Saxon Mills**, M. A. St. John's College, Cambridge; avocat, jnner Temple, et **Matthen G. Chrussachi**, B. A Magdalen College, Oxford, Londres. Edward Stanford. Ltd. 12. 13. E. 14. Long Acre, W. C. 2. 1919 год., декемврий.

*) Защо почтените английски автори са зели данните на две толкова отдалечени по време турска и гръцка статистики, нам остава непонятно.

Официялна турска статистика от 1894 г.

	Гжрци	Турци	Бжлгари
Одрински санджак.			
Одринска каза	28,256	36,597	9,289
Орта-кйойска каза . . .	10,356	15,671	3,955
Узун-кюприйска каза .	15,698	13,398	5,473
Хавсенска каза	5,650	6,830	1,310
Димотишка каза . . .	16,805	7 504	1,243
Гюмюрдж. санджак,	76,765	80,000	21,270
Гюмюрдж. каза . . .	8,325	32,676	7,042
Дедеагачки санджак . .	34,097	28,427	12,899
Галиполски „	64,029	25,889	909
Родостенски „	35,569	41,729	3,430
Лозенградски „ (без М. Търновска и Агатополска кази) . .	49,232	40 308	21,221
	268,037	249,029	66,771
Чаталджански санджак според офиц. турска статистика от 1897 г., обнародвана в 1909 г.	36 520	16,320	5,987
Всичко	304,537	265,359	72,758

Гржцка статистика от 1912 год.

	Гжрци	Турци	Бжлгари
Одрински санджак.			
Одринска каза	41,285	44,953	7,000
Орта-кйойска каза . . .	14,562	15,273	4,060
Узун-кюприйска каза .	19,197	10,610	5,600
Хавсенска каза	9,160	8,235	730
Димотишка каза	22,080	6,315	1,460
	106,284	85,386	18,850
Гюмюрдж. санджак.			
Гюмюрдж. каза . . .	9,160	50,000	10,550
Дедеагачки санджак . .	28,851	46,400	16,738
Галиполски „	70,431	32,613	2,000
Родостенски „	55,550	63,725	2,980
Лозенградски „ (без М.-Тжрновска и Агатополска кази)	68,432	49,787	16,725
	338,728	327,911	67,843
Чаталджански санджак	54,787	16,100	—
	393,515	344,011	67,843

и системно заселване на мохаджири турци, но с какво да се оправдае гржцкото увеличение?

Ще сжпоставим статистиките на турци и гжрци на две административни единици — Лозенградския санджак и Одринската каза с града заедно, за да се види, как гжрците надуват числата за себе си за сметка на бжлгарите.

Лозенградски санджак*).

Жители	Турски официялни статистики по салнаметата им			Гржцка според английските автори
	1894 г.	1898 г.	1902 г. Салнаме стр. 398—422	1912 г.
Турци	40,308	48,399	59,170	49,787
Гжрци	49,232	50,273	55,151	68,452
Бжлгари	21,221	23,037	26,998	16,725

Одринска каза с града заедно.

			Салн. стр. 301	
Турци	36,597	45,073	44,491	44,953
Гжрци	28,256	28,953	28,749	41,285
Бжлгари	9,289	9,806	9,524	7,000

В данните на турските салнамета през трите четирелетия (1894—1898—1902 г.) се вижда един естествен прогресивен пржст на бжлгарите в Лозенградския санджак с 2·5% и от това би следвало тяхното число за 1912 год. да бжде приблизително около 34,000 души. Напротив, в гржцката статистика на английските автори намаляват бжлгарите в споменатия санджак с 50%, а за Одринската каза с 27%. Де остава тогава твжрдението, че и гржцката и турската статистики еднакво са „точни"?

В гржцката книга *„Αἱ Βουλγαρίκαι ὠμότητες"*, която през 1914 г. е издадена от гржцкото правителство в Атина, в отдела за Тракия са дадени следните числа за населяющите в източна и западна Тракия народности: турци 508,311 души, гжрци 366,363 д., бжлгари 107,843 д., арменци 24, 060 д., евреи 19,300 д. и разни 1,096 души. [133]).

*) За сжжаление, неможем да използуваме изцяло салнамето на Одринския вилеят за 1902 год., защото, неизвестно по какви причини, християнският елемент в много от казите е показан с общи числа, без да се дели по народност. За Визенската каза, напр. е дадено общото число на християните 14,070 души, от които спадаме 1,037 бжлгари, показани в салнамето за 1898 г., като ги прибавяме кжм общото число на бжлгарите в санджака.

[133]) *Αἱ Βουλγαρίκαι ὠμότητες ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Μακεδονία καί Θράκῃ* 1912—1913 *γεγονότα, ἐκθέσεις, ἔγγραφα, ἐπίσημοι μαρτυρίαι. Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Ζ. Σακελλαρίον*, 1914, стр. 290.

Таблица I

на гржцки и турски статистики за Тракия.

Наименование на статистиката	Турци	Гжрци	Бжлгари	Забележка
1 — Мемоара на гржцката делегация при конференцията на мира в Париж.	508224	364746	109543	Без Цариград, околността му и без Чаталджанския санджак.
2 — Гржцка от 1912 г. според английските автори на атласжт им „La question de Thrace“	344011	393551	67843	Без Цариград и околността му, но с Чаталджанския санджак.
3 — Според американския професор в университета в гр. Охейо . . .	957000	730000	112000	С Цариград, околността му и с Чаталджанския санджак.
4 — Според тракийския патриотически Силогос в Атина, 1909 год .	1111000	918710	98490	„ „ „
5 — Според официялната гржцка брошура за „Бжлгарски жестокости“, 1914 г	508311	366363	107843	Без Цариград и околността му, но с Чаталджанския санджак.
6 — Според турската статистика от 1894 год., представена от английските автори на атласа „La question de Thrace“	265359	304537	72758	Без Цариград и околността му, но с Чаталджанския санджак.
7 — Според турското салнаме за Одринския вилеят от 1898 год. . .	475981	253253	212884	Без Цариград и околността му и без Чаталджанския санджак

Сжпоставени тези данни за Тракия (Одрински вилеят), от които едни включително и с Цариград и вилеята му, кжм официялните гржцки източници и признати за „поразително точни“, ясно показват, до колко те могат да бждат верни.

За числеността на гржцкото племе изобщо в Турция през миналия XIX в. до Берлинския договор в 1878 год., когато на Гжрция се придадоха земи в Тесалия и Епир, ето какво казват чужденците учени, изследвачи на Отоманската империя.

1 — **Roon A.** — Achtundvierrig Tafeln zur Vergleichung geographischer Grössen und Maasse; für Geschäftsmänner und Reisende besonders abgedruckt aus A. von Roon, Grundzüge der Erbund Staatenkunde etc. Berlin. Verlag von Duncker und Humblot, 1845. 8. 48 Tabellen. В таблица пжрва за числеността на народностите в Европейска Турция са посочени следните числа: турци 710,000 души, славяни 6,000,000, албанци 1,600,000, *гжрци* 1,180,000 д.

2 — **M. A. Ubicini** — Lettres sur la Turquie. Paris. Chez Guillaumin libraire, 1851—1854. 2 Pars. 8. p. p. VIII—374; X—481—11, част 2, на стр. 14 посочва следните числа за Европейска Турция: турци 1,000,000 души, славяни 7,200,000, от които 4,000,000 бжлгари, а *гжрци* 1,000,000 д.

3 — **Roland Charles** — La Turquie contemporaine, hommes et choses. Études sur l'Orient, Paris, Pagnère, libraire—éditeur, 1854. 8. p. p. 426, дава следните числа: турци 1,300,000, сжрби 1,000,000, бжлгари 4,000,000, *гжрци* 1,000.000. Сжрбите са в Босна и Херцеговина и в Новопазарския санджак.

4 — **W. Er. Reden** — Die Türkei und Griechenland in iher Entwicklungs—Fähigkeit. Eine geschichtlich—statistische Skizze vom Frhr. Fried. Wilh. von Reden, beider R. Dr. Frankfurt aus Main, Verlag von Karl Thevder Völcker, 1856. 8. p. p. VIII—389, на стр. 79 посочва народностите в Отоманската империя както сдедва: турци в Европа 1,100,000 души, в Азия 10,700,000, всичко 11,800,000; славяни в Европа 7,200,000, в Азия няма; *гжрци* в Европа 1,000,000 д., в Азия 1,000,000, всичко 2,666,666 д.

5 — **Heuschling Xavier** — L' Empire de Turquie. Territoire, population etc. Paris. 1860. 8. p. p. XV—475, сжщо показва числото на *гжрците* в Европа 1,000,000 д. и в Азия 1,000,000, всичко 2,000,000, или 5·46% от цялото население, а славяните 6,200,000 д., от които бжлгари 4,500,000, или 27·97%. На стр. 64 пжк казва, че в цяла Тракия с Цариград и околността му включително живеят 320,000 *гжрци*.

6 — **G. Lejean** в своята „Ethnographie de la Turquie d' Europe. Gotha, Justus Perthes, 1861. 4, p. p. 38, на стр. 15 дава числото 800,000 души *гжрци* в Тесалия, Тракия, Македония и Бжлгария изобщо.

7 — **Joanne Adolphe** — Itinéraire discriptif, historique et archéologique de l' Orient etc. Paris, Librairie de l. Hachette et C-ie, 1861. 8. p. p. XLIV—1104, на стр. 313 в статистическата си таблица за народностите в Европейска Турция дава числото 960,000 д. *гжрци*.

8 — Die politisch-socialen Verhältnisse in der Türkei und Griechenland=Berliner Wochenschrift. Berlin. Bd. 56. Erstes Quartal. 1869. t. 56, на стр. 222—223 изчислява *гжрците* в Европейска Турция (Тракия, Македония, Тесалия) с егейските острови и Добруджа на 1,000,000 души.

9 — **E. Reclus** — Nouvelle géographie universelle. La terre et les hommes. I. L'Europe Méridionale (Gréce, Turquie, Roumanie, Serbie, Italie, Espagne et Portugal). Contenant 73 gravures, 4 cartes intercalées dans le texte. Paris. Librairie Hachette et C-ie, 1876. 4. p. p. IV—1012, на стр. 238 дава следната статистика на народностите и религиите в Европейска Турция: турци и татари 1,500,035 д., бжлгари 4,500,000, бжлгаро-мохамедани (помаци) 60,000 и *гжрци* 1,200,000 души.

10 — **Richard Andree** — Die Völker der Türkei und ihre Stellung zu einander=**Daheim**. Ein deutsches Familèenblatt mit Justrationen' XII Jahrgang. 1876. № 38. p. p. 600—604; № 39. p. p. 617—619. Mit Völkerkarte der Europ. Türkei, изчислява в Европейска Турция 1,043,000 д. *гжрци*, които сжставляват 12,5% от цялото население.

И така, от 1844 год., от когато за пржв пжт се има що-годе официално изчисляване на населението в Турция, имаме следните данни от чужденци учени и изследвачи на изток за числеността на гжрците в Европейска Турция:

1 — Roon A.	1845	год.	1,180,000	души
2 — Ubicini M. A.	1851/4	„	1,000,000	„
3 — Roland Ch.	1854	„	1,000,000	„
4 — W. Fr. Reden	1856	„	1,000,000	„
5 — Heuschling	1860	„	1,000,000	„
6 — Lejean G.	1861	„	800,000	„
7 — Joanne Ad.	1861	„	960,000	„
8 — Berliner Wochenschrift	1869	„	1,000,000	„

9 — E. Reclus	1876	„	1,200,000	„
10 — Richard A.	1876	„	1,049,000	„

Тези изчисления са за тогавашните владения на Европейска Турция (преди Берлинския договор в 1878 г.), а именно: Тесалия, Епир, Албания, Добруджа, Бѫлгария, Македония, Тракия, Цариград с вилеята му и егейските острови в това число и остров Крит. В тези предели на Турция гѫрците според Richard An. са сѫставлявали 12,5% от всичкото население, според Heuschling Xavier 5·46%, а според Bolletino della Società Geografica Italiana (1872) 7·37%, а славяните 43·07%.

Това гръцко население в Европейска Турция е било разпределено по области така:

Според англичанинѫт E. G. Revenstein [134]), в навечерието на руско-турската война през 1877/78 год. е имало в

а) Одринския санджак 357,000 жители, от които 114,000 турци, 162,000 бѫлгари, а останалите 81,000 души са били гѫрци, арменци, евреи, цигани и пр. Ние допущаме

	максимума гѫрци	50,000	д.
б) Родостонски	санджак	53,000	„
в) Галиполски	„	60,000	„
г) Серския	„	100,000	„
д) Солунския	„	59,000	„
е) Янинския	„	220,000	„
ж) Превеза (Арта)	„	80,000	„
з) Трикала (Тесалия)	„	278,000	„
	Всичко	900,000	„

и) Като приемем и за Цариград гѫрци според Edouard Engelhardt[135]) . . . . . 200,000 д.

к) в Егейските острови (Джизаир вилеят) принадлежащи кѫм европейските владения на Турция според A. Ubicini [136]) . . . . . 178,482 д.

л) остров Крит според сѫщия автора. . . 232,831 д.,

ще имаме сборното число максимум гѫрци в Европейска Турция 1,511,313 души, значи повече от това, което сочат горепоменатите 10 автори. От 1877 год. до навечерието на Балканската война (1912 г.) не предполагаме някакво значително увеличение на гръцкото население в Турция по следните две причини:

1 — При всичкия гнет над бѫлгарите в Тракия и Македония след Берлинския договор, пробуждането на националното им чувство е напредвало, и много бѫлгари, гѫрчеещи се и числени в всички статистики и от всички за гѫрци, са се отказали от подчинението си на Вселенската патриаршия и обявили открито своята народност.

[134]) The Populations of Russia and Turkey. By **E. G. Revenstein** = *Journal of the Statistical Society of London.* London. vol. 40, 1877, стр. 450 — 451, табл. II.

[135]) **Edouard Engelhardt**, Consul de France à Belgrade=Bulletin de la Société de Géographie. Parts. VI-e serie. Tome 3. 1872. p. p. 327—328,

[136]) **A. Ubicini** — L' Empire ottoman etc. = L' Économiste français. Journal hebdomadaire. Paris. 5-e année. — 2-e volume. Samedi, 28 juillet № 30 1877. стр. 106—109.

2 — Постоянното изселване на гѫрци вѫн от родните им места. Гѫрка по природа е не земледелец и не производител, а тѫрговец, бакалин, лодкар или рибар. Той лесно напуща родната си стреха, отива и се приспособява там, дето има лесни печалби. Само през 1911 год. 34105 мѫже и 2906 жени гѫрци са напуснали отечеството си и в мнозинството си са отишли в Сѫединените Щати в Америка. Всяка година изселничеството отнема от гръцкото племе на европейският изток по 9·5 процента на 1000 жители,[137]), а това прави 1%, т. е. почти толкова, колкото може да бѫде ежегодния прирѫст на едно население, и който процент е максимум, особено пѫк за градове и строй, каквито са на европейският изток.

Бѫлгарско семейство от с. Калайджи-дере Гюмюрджинско.

Като извадим представеното от гръцката делегация в Парижката конференция на мира число на гѫрците в Тракия и Цариград 730,000, то ще остане числото 781,313 души гѫрци в егейските острови, в Крит, Тесалия, Епир, Македония, Бѫлгария и Ромѫния, а с това число надали би се намерил грък да се сѫгласи. Ако пѫк извадим сбора на числата за егейските острови, остров Крит, Тесалия, Янинския санджак, Солунския, Серския, Превеза и Цариград според сѫщите автори, то за Тракия остават 163,000 гѫрци, а с Цариград (200 000) = 363,000 ж., което число при максималните пресметания за в полза на гѫрците е на половината от това на гръцката делегация в Париж и на елинофилите професори в Оксфорд-Кембридж, Англия, и Охейо, Америка.

Англичанина James Baker пѫк в своето сѫчинение за Турция казва, че гѫрците в тогавашните ѝ европейски владения (до Бер-

[137]) Карнегиевата анкета по войните през 1912 и 1913 год Бѫлгарския превод, 1914 г. стр. 182.

линския договор 1878 година) не надминавали числото 500,000 души, т. е в Цариград, Тракия, Македония, Бѫлгария, Добруджа, Тесалия, Епир и Албания. [138]) Heuschling в сѫчинението си от 1860 год. изброява гѫрците в Цариград и Одринския вилеят тогава (с Пловдивският и Сливенския санджаци) на 320,000 души, или за сегашна Тракия под грѫцка власт не повече от 100,000 д. [139])

Сѫщо и англичанина Stanford в текста на своята народописна карта за Европейска Турция и Гѫрция в 1877 год. изчислява гѫрците в Крит на 210,000 д., в островите 320,000, в Кипѫр 116,000 и Самос 34,000, всичко 680,000, следов. за Цариград, Тракия, Македония, Епир, Албания, Тесалия, Бѫлгария и Добруджа според максимума, посочен от E. Reclus (1876 год. гѫрци в европейските владения на Турция 1,200,000 д.), остават 520,000 д. гѫрци. [140])

От горните данни на авторитетни чужденци консули и учени се ясно вижда и потвѫрждава, че гѫрците в пределите на днешна Тракия от р. Места до Черно море, която страна е днес под грѫцка власт, едвали вѫзлизат на 150,000 души и то с всички бѫлгари, власи, албанци и др., които са под ведомството на Вселенската грѫцка патриаршия в Цариград и поради което обикновено, както гѫрци и турци, тѫй чрез тях и чужденците, числят за сѫщи гѫрци.

Направихме това отклонение за малко по статистичните данни на чужденците, които никой не може подозря в пристрастие кѫм ни един народностен елемент на изток, а най-малко кѫм бѫлгарите, за да се види ясно и картинно, до колко гѫрците и официялна Гѫрция са говорили и говорят за себе си и сѫседите си истината и до колко те щадят честта и достоинството на своите велики приятели и благодетели в чуждия политически и учен свят.

За да се види сега пѫк умисѫлта при сѫбирането и сѫставянето и на турските официялни статистики (салнаметата) относно бѫлгари и гѫрци и сѫвсем явните и безкрупулно преследвани политически цели с прикриване на истината, за това ний представяме на читателя следните интересни факти. В салнаметата не се пази метод и единство, и тоже най-малко се дѫржи на истината. В някои от тях се дават числата и на кѫщите, които се разбират домакинства, семейства, а след това се дават и общите числа на жителите в цялата административна единица. Така е напр. в салнамето за Одринския вилеят от 1898 г. Земаме за пример Дедеагачката каза за споменатата година. Тая каза заедно с градовете Дедеагач, Фере и Макри е имала 42 населени места, които са броели 2667 кѫщи турци и цигани мохамедани, 738 кѫщи гѫрци, патриаршисти бѫлгари и власи и 2062 кѫщи бѫлгари екзархисти. Населението по численост е изразено: 11,802 жители мохамедани, 7044 ж. гѫрци и 9828 ж. бѫлгари, което дава за бѫлгари и турци по 4·7 члена на кѫща, т. е. семейство, а за гѫрци 9·7, т. е. двойно повече. Ако се постави числото 4·7 на кѫща и за гѫрците, последните в казата ще бѫдат 3454 жители срещу 9828 ж. бѫлгари, и обратното: ако се постави числото 9·7 на кѫща и за бѫлгарите, то последните ше бѫдат 20,001 жители в казата срещу показаните в салнамето 7044 души гѫрци.

[138]) James Baker — La Turquie. Le pays etc. 1878, стр. 204.

[139]) Xavier Heuschling — L'Empire de Turquie. Territoire. — Population etc. Paris, Quillaume et C ie Éditeurs, 1860. 8 p. p. XV—475. Стр. 64.

[140]) Stanford Edward — Carte ethnologique de la Turquie d'Europe et de la Grèce etc. Traduit de l'anglais. Paris. D. Dentu, Libraire—Éditeur, 1877, стр. 38

Гюмюрджинската пѫк каза е представена в сѫщото салнаме с 5278 кѫщи турци, помаци и цигани с 53,393 жители, т. е. по 10·1 души на кѫща или семейство; гѫрци 1944 кѫщи с града заедно сѫс 6401 ж., на кѫща 3·3 души; бѫлгари 2253 кѫщи сѫс 6506 ж., на кѫща 2·4 души. В числото на гѫрците влизат и 17 селища бѫлгари патриаршисти с около 1300 кѫщи, а за града Гюмюрджина са показани само гѫрци, когато се знае, че бѫлгарите в него са имали основно и класно училища и черква. (Виж стр. 53—56). Оставяме читателя сам да си прави заключението за достоверността и на турските официялни статистики за народностите в Тракия, статистики тѫй смело препорѫчени от английските автори за точни.

Продѫлжаваме по-нататѫк, за да видим числеността на гѫрците и бѫлгарите едновременно в Тракия от р. Места до Черно море, т. е. в днешните ѝ предели, която се даде в Сан-Ремо на Гѫрция. И тук ще си послужим с данните пак на чужденци и то, като не се забравят две важни обстоятелства, когато са сѫбирани, проверявани и изнасяни тези данни, а именно: турския политически и грѫцкия духовен режими, обстоятелства изтѫкнати и обяснени на няколко места по-преди.

1 — Най-напред ний се спираме на данните, които френския в Цариград в. „Courrier d'Orient" [141]) през 1878 год. е обнародвал и то в момент политически, какѫвто е бил тогава (Виж. стр. 28—29).

В тая таблица, сѫставена по списѫкѫт и изчисленията на „Courier de l'Orient", не отбелязваме Мустафа-пашанската (Свиленградска) и Кѫзѫл-агачката кази, защото в по голямата си част от тогавашните им предели днес са в пределите на Бѫлгария. Обаче, ако и само с бѫлгарско население вѫв френския вестник, ний ги спадаме и по число на население, и по населени места от общите изчисления в таблицата (Кѫзѫл-агачка каза с 34 селища, 2977 кѫщи, с 1425 ж. турци и 11,489 бѫлгари нофузи, т. е. само мѫже; Мустафа-пашанска каза с 22 селища, 3739 кѫщи, 1450 ж. турци и 15,708 ж. бѫлгари мѫже). Не фигурират в изчисленията на вестникѫт и турци за Гюмюрджинската и Фереджикската кази от Галиполския тогава санджак, и Визенска каза от Текирдагския (Родостенския), за които прибавихме максимум 120 селища. По това попѫлване от една страна и отнемане от друга ний имаме, и то в максимален размер на гѫрци и турци, посочената таблица по „Courrier de l'Orient" в 1878 г. данни за тракийските днес под грѫцка власт земи, изразени по численост и народност в следните цифри:

[141]) Ethnographie du vilayets d'Andrinople, de Salonique et de Monastir—Extrait du Courrier d' Orient, Constantinople, 1878 année.

Таблица II.

на населените места в Одринския вилеят, днешна под гржцка власт Тракия, според френския в Цариград в. „Courrier de l'Orrient", 1878 г.

Санджаци, кази и нахии в 1878 г.	Само с бѫлгари	Само с гѫрци	Само с турци	Смес бѫлгари и турци	Смес гѫрци и турци	Смес бѫлгари и гѫрци	Смес бѫлгари, гѫрци и турци	Сбор	Забележка
Одрински санджак									В числото на турските селища влизат под общото име турци още и цигани, черкези, татари, албанци, някѫде в отделни селища, а другаде смесени с турци, бѫлгари и др. В гржцките селища пѫк влизат и гѫрчеещите се бѫлгари — патриаршисти — числени за гѫрци, а така сѫщо и християните власи, албанци и цигани
Одринска каза									
Юскюдарска нахия	31	3	11	14	—	—	—	59	
Аданска „	8	8	8	3	3	3	—	33	
Чокенска „	36	4	12	11	—	—	—	63	
Монастирска „	25	4	1	8	—	3	—	41	
Град Одрин	—	—	—	—	—	—	1	1	
Лозенградска каза	17	—	6	6	—	—	1	30	
Чирменска „	19	5	23	8	—	—	—	55	
Баба-ескийска „	10	4	5	3	—	—	1	23	
Бунар-Хисарска „	7	—	5	3	—	2	3	20	
Хавсенска „	10	2	9	—	1	2	—	24	
Узун-кюприйска „	9	25	27	2	—	—	1	64	
Димотишка „	17	26	64	12	2	5	1	127	
Текирдагски (Родосто) санджак									
Визенска каза	9	8	—	—	—	2	—	19	
Малгарска „	2	9	11	—	2	—	—	24	
Галиполски санджак									
Фереджикска каза	16	3	—	—	—	2	—	21	
Гюмюрджинска „	23	2	—	—	—	1	—	26	
* Ксантийска „	2	3	98	—	—	—	1	104	
Непоказани турски селища в Гюмюрджинска, Фереджикска и Визенска кази	—	—	120	—	—	—	—	120	
Всичко	241	106	400	70	8	20	9	854	

*) Ксантийската каза не фигурира в „Courrier de l' Orient", та я прибавихме по изчислението на салнамето от 1902 год. (Виж. стр. 52). Така сѫщо не фигурират и днешните в западна Тракия кази Ахж-челебйска, Дарж-дерска, Егри-дерска, Мастанлийска и Кжрджалийска, които тогава са били в Пловдивския санджак, а днес по Нйойиския договор, с изключение на малки части от тях, са в пределите на Бѫлгария.

Таблица III.

Мѫжкото население от всяка народност в Одринския вилеят, днешна под гржцка власт Тракия, според френския в. „Courrier de l'Orient" от 1878 год.

Санджаци, кази и нахии.	Населени места	Кѫщи	Мохамедани	Бѫлгари	Гѫрци	Евреи	Арменци	Разни
Одрински санджак.								
Юскюдарска каза	59	4751	1864	19855	742	—	—	—
Аданска „	33	1822	1555	2646	3727	—	—	—
Чокенска „	63	4441	1391	17725	1417	—	—	—
Монастирска „	41	5054	409	20855	385	—	—	—
Град Одрин	1	16220	18000	10000	16000	6800	5200	1000
Лозенградска каза	30	6769	4097	23093	2850	—	—	—
Чирменска „	55	9056	2218	9633	1626	—	—	—
Баба-ескийска „	23	1632	1101	4112	1784	—	—	—
Бунар-Хисарска „	20	3317	1359	10202	3416	—	—	—
Хавсенска „	24	1776	1792	4661	1708	—	—	—
Узун-кюприйска „	64	4355	6522	8870	6777	—	—	—
Димотишка „	127	13627	13608	20796	15697	—	—	—
Текирдагски (Родосто) санджак.								
Визенска каза	19	3513	—	10487	5884	—	—	—
Малгарска „	24	2317	5718	675	4592	—	—	—
Галиполски санджак.								
Фереджикска каза	21	3076	—	12585	2174	—	—	—
Гюмюрджинска „	26	2740	—	9062	3645	—	—	—
*) Ксантийска „	104	6088	12650	980	1568	55	20	440
Сбор	734	90554	72284	186238	73992	6855	5220	1440
Поставени за Гюмюрджинската, Фереджикската и Визенската каза турски селища средно по 30 к.	120	3600	18000	—	—	—	—	—
Всичко	854	94150	90284	186238	73992	6855	5220	1440

Удвоени, ще имаме 190,568 души мохамедани, 372,476 души бѫлгари, 147,984 гѫрци, 13,710 евреи, 10,440 арменци и 2880 разни.

И така, статистичните данни, които Цариградския френски в. „Courrier de l' Orient" е дал за народностния характер на подарените в С. Ремо на Гѫрция днес тракийски земи, ни показват, че от 854 населени места тогава в 340 са живели бѫлгари с пѫлно национално сѫзнание, турци в 487, а гѫрци и гѫрчеещи се други

народности в 143, т. е. по населени места гжрците са заемали $^1/_6$, а по население $^1/_5$ от всички други вземени заедно. Бжлгарите по селища са приблизително на половина от турци и гжрци заедно, а по численост на население те са били почти наравно с турци и гжрци, общо земени. Турците по селища надминават бжлгарите и са равни на бжлгари и гжрци заедно, защото тяхните села са малки от по 10—20 и 30 кжщи, колибаци които се броят за села. Вжв всички турски салнамета ясно се вижда и потвжрдява това. Християните в Турция всички пжк са гледали да се групират в големи села, едно че са стеснявани по земя от турците, и друго, за да бждат поставени в по-сигурна безопасност. От друга страна пжк турците, напжлно осигурени вжв всяко отношение и безконтролни господари в страната, са владеели най-добрата и най-многото работна земя, а това ги е карало да бждат пржснати в малки селища. И още едно обстоятелство трябва да се знае в случая, че приржста у турското население е досущ малжк, а епидемиите са най-много вжрлували у тях, благодарение верският им фатализжм.

2. Англичанина Ravenstein, който е изучавал земите на отоманската империя преди руско турската война в 1877/78 год., за Одринския санджак, сжстоящ се тогава от казите Одринска, Мустафа-пашанска, Кжжл-агачка, Лозен-градска, Бунар-Хисарска, Узун-кюприйска, Черменска, Димотишка, Баба-ескийска и Хавсенска, показва 357,000 души население, от които 114,000 души били мохамедани, 162,000 души бжлгари и 81,000 души гжрци, арменци, евреи, цигани, албанци, власи и пр.[142])

3. Френския полковник Léon Lamouche, като изчислява бжлгарите в Македония на повече от един милион души, казва: *„а пжк с бжлгарите от Одринския вилеят—на един милион и половина“*, значи за Одринския вилеят той изчислява близо $^1/_2$ милион.[143]) (Виж стр 24—25).

4. Пражкия професор **Л. Нидерле,** за когото киевския професор Флорински казва, че се основава на най-достоверни данни, определя числото на бжлгарите в Тракия (турска Румелия) и Цариград през 1900 год. на 600,000 души.[144])

5. Сам професор Флорински, като казва в сжчинението си, че числото на бжлгарите под турска власт по всяка вероятност е намалено, определя ги на 661,200 души в Цариград, Тракия (турска Румелия) и другите части на Европейска Турция, но без Македония, в която той изчислява 1,132,000 бжлгари.[145]) (Виж стр. 25).

6. „Südslavische Rundschau“ определя бжлгарите в Одринския вилеят, додето бжлгарските войски в 1912 и 1913 год. беха достигнали, на 379,000 души, а гжрците на 120,000.

[142]) **E. G. Ravenstein.** — The Populations of Russia and Turkey — Journal of the Statistical Society of London. London, vol. 40. 1877. table II, стр. 450—451. (По книгата на Д-р Н. В. Михов — Населението на Турция и България, 1915. стр. 246—252).

[143]) **L. Lamouche.** — La Peninsule Balkanique, Paris, 1899, стр. 20—26.

[144]) **Професор Т. Д. Флорински.** — Славянское племя. Статистико-етнографическій обзоръ современнаго славянства. Съ приложеніемъ двухъ етнографическихъ картъ. Кіевъ, 1907 год. стр. 70.

[143]) Ibid стр. 70—71.

7. В сжставената от Н. С. Зарянко карта „Славянскихъ народностей“ и издадена от Славянското дружество в Петербург през 1890 год. определя, че бжлгарите в източна Тракия до линията Мидия—Енос сжставляват 75% от всичкото християнско население.

8. Немският писател и изследвач на Европейска Турция Richard von Mach в сжчинението си през 1906 год. за Екзархийската област, като казва, че устройството и черковната уредба на Бжлгарската екзархия още не са пжлни и изцело узаконени и че за екзархията сжществуват признати принципи, които не се джржат, дава следната таблица за бжлгарското население в Тракия, което признава духовната власт на Бжлгарската екзархия:[146])

Таблица IV

на жителите християни в Одринския вилеят под ведомството на Бжлгарската екзархия и Вселенската патриаршия според Рихард фон Мах, 1906 год.*)

№	Епархии	Число на населените места	Екзархисти: Бжлгари	Екзархисти: Други народности	Патриаршисти: Бжлгари	Патриаршисти: Гжрци	Патриаршисти: Власи	Патриаршисти: Арбанци	Патриаршисти: Цигани	Патриаршисти: Всичко	Бжлгари католици	Сбор
1	Ксантийска	32	38760	—	1248	11125	120	—	—	12493	—	54253
2	Маронийска (Гюмюрджина)	33	17280	—	2008	8190	30	—	—	10228	—	27508
3	Еноска (Дедеагач)	37	21664	—	1728	10990	—	—	—	12718	—	34382
4	Димотишка	67	16240	—	6992	33170	12	6720	402	47296	128	63664
5	Одринска	171	114356	—	25512	47260	600	690	96	74158	864	189558
6	Литицка (Ортакйой, Кжрджали)	27	6040	—	3600	9375	—	—	—	12975	640	19655
7	Хераклийска (Родосто)	62	14696	—	10720	22805	42	6390	—	39957	1056	55709
8	Визенска	22	—	—	4800	21000	120	—	—	25920	—	25920
	Всичко	451	229216	—	56608	163915	924	13800	498	235745	2688	467649

*) В таблицата не влизат епархиите Силиврийска, Деркоска и Галиполска, в които тоже има бжлгари екзархисти и патриаршисти.

[146]) **Richard von Mach.** — Der Machtbereich des bulgarischen Exarchatsin der Türkei. Leipzig — Neuchatel, 1906, стр. 80—81.

Вжв Визенската епархия са посочени само гжрци и патриаршисти бжлгари, а пжк в пределите ѝ са влизали М. Тжрново и околността му, в които християнското население в мнозинството

Бжлгарско семейство от с. Ак-Бунар, Одринско.

си е бжлгарско с будно национално сжзнание и под ведомството на Бжлгарската екзархия. От сведенията на училищният отдел при екзархията за учебното дело в Одринския вилеят през 1909/1910 уч. година в Малко-Тжрновския духовен район е имало 13 забавачници при 17 пжрвоначални училища и 1 трикласно училище с 28 учители и учителки, и според изчисленията е имало около 12,000 бжлгари екзархисти.*) Това опущение у Рихард фон Маха за М.-Тжрновско ясно показва, че и неговите статистични данни относно бжлгарите в Тракия — Одринско — не са близо до истината и че сведенията си в случая по всяка вероятност не може да е черпил инжк, освен от гржцки-патриаршески източници. Освен това, вжв всички вилеятски турски салнамета изрично са показани бжлгари в Малко-Тжрновско, а в някои са показани бжлгари и в Мидийската и Визенската кази.

Без да засягаме Визенската епархия, като оставяме посочените от фон Маха 21,000 гжрци изцяло под патриаршията, ний пак имаме според изследванията на споменатия немски писател 229,216 екзархисти бжлгари, 56,608 патриаршисти и 2688 католици бжлгари, всичко 288,512 срещу 163,915 гжрци патриаршисти в Одринския вилеят.

9. Добрият познавач на Европейският изток Сонжон в своята „История на Бжлгария“ от 1912 год. изчислява бжлгарите в Одринско и Цариград на 600,000 души.[147])

След изброените до сега статистични данни на авторитетни и безпристрастни чужденци, данни грижливо от тях сжбирани и проверявани при разни политически на европейският изток обстоятелства и през разни времена, ний даваме изцяло тук и двете официялни статистики, тая на гржцката делегация и другата пжк на бжлгарската до конференцията на мира в Париж през 1919 г. относно земите на Одринския вилеят, т. е. източна и западна Тракия.[148])

---

*) Виж. спис. „**Знание**“ год. I, кн. 1—2, 1911 год. Сжщо сп. „**Родопски Напрѣдъкъ**“ год. IX, 1911, кн. II и III, стр. 42.

[147]) **Guérin Songeon.** — Histoire de la Bulgarie, Paris, 1912 г. стр. 19.

[148]) **Документи по договора в Нйойи** — Бжлгарска делегация за мира, София, 1919 г. стр. 24 на бжлгарското издание и стр. 279—282 на „La Question Bulgare et les Etats Balkaniques“.

Таблица V.

Статистика на гржцката делегация до конференцията на мира в Париж относно Тракия (Одринския вилеят) в 1919 г. Из „Документи по договора в Нйойи и от Бжлгарската делегация за мира, София, 1919 г. стр. 24.“

КАЗИ		Гжрци	Турци	Бжлгари	Арменци	Евреи	Други
Одринска	каза	41285	44958	7000	3500	9500	300
Хавсенска	„	9160	8235	730	—	—	—
Димотишка	„	22080	6315	1460	150	1110	300
Мустафа-пашанска	„	7000	10000	13000	—	400	—
Орта-кйойска	„	14562	15273	4060	—	—	—
Узун-кюприйска	„	19197	10610	5600	—	—	—
Кжрджалийска	„	—	32000	—	—	—	—
Лозенградска	„	28171	16420	14695	—	—	—
Ахтополска	„	8050	1250	1700	—	—	—
Визенска	„	16850	9140	1700	150	400	300
Мидийска	„	8180	660	400	—	—	—
Люле-Бургаска	„	7662	13839	655	50	—	—
Баба-ескийска	„	6642	9728	975	—	—	—
Малко-Тжрновска	„	—	2150	10230	—	—	—
Родостенска	„	26020	20775	—	13000	2500	—
Чорленска	„	11110	13500	—	1600	1300	—
Малгарска	„	1 020	14300	2730	3200	—	396
Хайреболска	„	3410	15060	250	—	—	—
Галиполска	„	17869	11487	—	1250	1850	—
Мадитес (Едже-абадска)	„	8267	5250	—	30	—	—
Мйорефтенска	„	19206	1569	—	—	—	—
Перистазис (Шар-кйойска)	„	12046	2935	—	—	—	—
Кешанска	„	12343	11370	2000	—	—	—
Дедеагачка	„	7371	10670	11358	350	230	—
Еноска	„	3600	3590	—	—	—	—
Софлийска	„	17880	32140	5380	30	20	100
Гюмюрджинска	„	9160	50000	10550	800	1200	—
Ксантийска	„	10275	22000	1695	100	80	—
Ахж-челебийска	„	2310	20000	12875	—	—	—
Дарж-дерска	„	—	20000	500	—	—	—
Егри-дерска	„	—	35000	—	—	—	—
Султан-ерска	„	—	38000	—	—	—	—
Всичко		364726	508224	109543	24210	18590	1396

Таблица VI.

Населението в Тракия (Одрински вилеят) преди Балканската война (1912 г.). Из „La question Bulgare et les etats Balkaniques, Exposé et documents, Sofia, 1919“ стр. 279.

Сянджаци и кази		Турци	Бжлгари			Гжрци	Власи	Албанци	Евреи	Арменци	Цигани
			Християни	Мохамедани (помаци)	Всичко						
I Одрински санджак											
1 Одринска	каза	49955	33328	—	33328	20560	600	90	13888	3205	96
2. Муст.-пашанска	„	9910	28296	—	28296	2950	—	—	640	50	—
3. Димотишка	„	5640	5136	750	5886	15790	—	420	960	325	372
4. Узун-кюприйска	„	12875	11296	1000	12296	9725	42	1410	120	50	—
5. Орта-кйойска	„	7065	11560	—	11560	9375	—	2100	—	—	—
6. Хавсенска	„	8215	7480	125	7605	—	—	4800	24	—	—
7. Кжрджалийска	„	31968	—	3755	3755	—	—	—	—	—	—
Всичко за Одр. санджак		125628	97096	5630	102726	58400	642	8820	15632	3630	468
II Лозенгр. санджак											
1. Лозенградска	каза	17085	33288	—	33288	12500	—	—	1080	—	—
2. Малко-Тжрновска	„	1940	25200	—	25200	—	—	—	—	—	—
3. Люле-Бургаска	„	10465	1280	—	1280	5050	—	—	320	—	—
4. Визен. и Бун.-Хис.	„	25350	16000	—	16000	21000	—	—	—	—	—
5. Ахтополска	„	550	4320	—	4320	6420	—	—	—	—	—
6 Мидийска	„	450	—*	—	—	6550	—	—	—	—	—
7. Баба-Ескийска	„	3310	3925	3385	7310	4450	—	—	—	—	—
Всичко в Лозенгр. санд.		59140	84008	3385	87393	55970	—	—	1400	—	—
III Дедеагачки санджак											
1. Дедеагачка	каза	11785	19192	—	19192	3390	—	—	240	300	—
2. Софлийска		11985	11872	2800	14672	15985	12	—	15	—	30
3. Еноска	„	3180	840	775	1615	4050	—	—	—	—	—
Всичко в Дедеаг. сандж		26950	31904	3575	35479	23425	12	—	255	300	30
IV Гюмюрдж. санджак											
1. Гюмюрджинска	каза	49803	17848	3590	21438	7840	30	—	712	329	—
2. Ахж-чел. и Сул.-ер	„	6035	34888	52295	88183	—	—	—	2	—	—
3. Ксантийска	„	24068	6640	— **	6640	6075	120	—	15	—	—
4. Ларж-дерска	„	3378	1440	16970	18410	—	—	—	—	—	—
5. Егри-дерска	„	16030	1260	20000	21260	—	—	—	—	—	—
Всичко в Гюмюрд. сандж.		99314	62076	93855	155931	13915	150	—	729	329	—
V Галиполски санджак											
1. Галиполска	каза	10096	—	—	—	15806	—	—	1859	1203	—
2. Кешанска	„	10730	4240	750	4990	12718	—	2100	—	—	—
3. Мирефтенска	„	1416	—	—	—	16398	—	—	14	23	—
4. Шар-кйойска	„	2663	—	—	—	10883	—	—	3	—	—
5. Едже-абадска	„	3985	—	—	—	4400	—	—	—	—	—
Всичко в Галип. санж.		28890	4240	750	4990	60205	—	—	1876	1226	—

*) В Мидийската каза вжв вилеятското салнаме от 1902 г. на стр. 422 са отбелязани 292 бжлгари. Сжщо са пропуснати 135 ж. и за Кжрджалийската каза.

**) Пропуснати са в Ксантийската каза 6 помашки села с 4,500 души помаци. Виж книгата: „Помаците в трите бжлгарски области“ и пр. Пловдив. 1914 г. стр. 15.

Санджаци и кази	Турци	Бѫлгари			Гѫрци	Власи	Албанци	Евреи	Арменци	Цигани
		Християни	Мохамедани (помаци)	Всичко						
VI Родостенски сандж. (Текир-даг)										
1. Чорленска каза	11454	322	—	322	7624	—	—	626	1323	—
2. Хайреболска „	11212	380	3025	3405	3454	—	—	—	—	—
3. Родостенска „	15645	—	—	—	22194	—	—	1600	5500	—
4. Малгарска „	3795	14528	5950	20478	12730	—	2880	—	3500	—
Всичко в Родост. сандж.	42106	15230	8975	24205	45402	—	2880	2226	11328	—
Всичко в Одрин. вилеят (Източна и зап. Тракия)	382028	294554	116170	410724	257317	804	13800	22118	16808	498
По Лондонския мир в 1913 год. оставени на Турция казите Чорленска и Родостенска, Родост. санджак, и Галиполска, Мирефтенска, Шаркйойска и Еджеабадска. Галиполски санджак	45259	332	—	332	76705	—	—	4112	8052	—
Остават отсам (западно) линията Мидия-Енос на Бѫлгария	336769	294351	116170	410392	180612	804	13800	18004	8756	498

Нека се знае, че и статистичните данни на Бѫлгарската екзархия, които нашата делегация е представила в конференцията на мира, са по-доле от действителното число относно бѫлгарското население в Тракия. Примерите в забележките за Мидийската, Кѫрджалийската и Ксантийската кази потвѫрждават това. В по малко е показано числото на бѫлгарите и за други някои кази, както е примера с Чорленската каза, дето е посочено числото 322 ж., когато там имаме десятки бѫлгарски села с повече от 10,000 души бѫлгарско население.[149]) Причините на това са няколко, ала главна и сѫществена е известна на всякого, който е преживял и познава Турция. В много кази и тяхните административни и икономическо-обществени центрове не са допускани никога не само бѫлгарски архиерейски наместници, но и

[149]) Проф. Д-р Л. Милетич — Разорението на тракийските бѫлгари през 1913 год. София, 1918 г. стр. 300.

свещеници и учители, следов. Бѫлгарската екзархия е била лишена от свои органи, чрез които би могла да се добере до какви и да било сведения за бѫлгарското население, което на много места не е смеело от грѫцки козни и турски преследвания да показва явно народността си. Та и инѫк що-годе по-буден бѫлгарин не е могѫл нито да стѫпне и се опознае в такива бѫлгарски задѫнени покраини. (Виж. стр. 118).

Моми помакини из Родопите.

В свѫзка пѫк с грѫцката официялна статистика до конференцията на мира в Париж, както и всички до сега споменати противоречия и явно прикриване на истината и от грѫцки, и от турски източници за всички бивши земи под турското господство, в това число на пѫрво място Тракия, нека посочим още на няколко от многобройните твѫрде характерни факти на грѫцките без всякаква свян и мярка лѫжи.

1 — В статистиката си грѫцката делегация за Ксантийската каза показва 10,275 души гѫрци, а статистиката на грѫцката в Ксанти митрополия за грѫцките училища през 1912 год. показва 8463 гѫрци, в което число влизат и 110 патриаршисти бѫлгари от бѫлгарското село Ени-кйой. А за града Ксанти не е показан нито един бѫлгарин, макар че в забележката на сѫщата статистика е отбелязано сѫществуването на бѫлгарско училище. (Виж. стр. 49—52 и документи № XV, XVI, XVII и XVIII).

2 — За Ахѫ-челебийската каза грѫцката делегация е показала 2300 души *гѫрци*, а в сѫщата митрополитска статистика са посочени 500 души *гѫрци* (с. Пашмакли 160 д. и с. Долно-Райково 340 д.) А какви са православните и чистокрѫвни гѫрци в дѫлби-

ните на Родопите и как са вербувани те, като се е откжсвал брат от брат, син от баща и джщеря от майка, показват документите в края на книгата. (Виж № IX—XX).[150])

3. — За Еноската каза не е отбелязано сжществуването ни на един бжлгарин в гржцката статистика, а в турското вилеятско салнаме от 1902 год. на стр. 464 са показани 259 бжлгари, а при това и Дедеагачкия гржцки подконсул в една своя статистика от 1900 год. е отбелязал 230 бжлгари (80 д. в с. Хисарли и 150 д. в с. Диасарли).

4. — В гржцката статистика за Кжрджалийската, Егри-дерската и Султан-ерската кази, а така сжщо и за Чорленска каза, не са показани ни един бжлгарин, когато в турските салнамета са отбелязани за Егри-дерската каза 1260 души бжлгари (с. Давудево), за Кжрджалийската 135 д. (с. Габрово), за Султан-ерската 613 (с. Аврен и с. Юлюк), а за Чорленската каза, дето, както се спомена по-горе (сжщо и на стр. 66—67), почти всички села са бжлгарски и след хуриета някои открито се обявили народността и си отворили бжлгарски народни училища, официални турски данни няма, защото от по-рано са зачислени за гжрци.

На няколко места по-преди се видя, че всичкото християнско население в цяла Тракия, та чак до стените на Цариград, е почти изцяло бжлгарско, но сждбата му е била крайно жестока. Силно душено и изнасилване сжвестта и духа му, заставяно с всички средства да се подчинява под властта на Вселенската гржцка патриаршия, за да се погжрчва и сочи пред света за чистокржвно гржцко, и ние самите от свободните области бжлгари носим тежжк грях. В тоя случай прави са упреците на професор Иширков, който казва, че *„Тракия, макар и да е най-близо до Цариград, е най-малко изучена страна. Нея непознаваха чужденците учени, но което е много непростително, не я познавахме преди 1913 год. и ние. До като за Македония имахме повече сжчинения, отколкото за Бжлгария, за Тракия и нейното население и богатство почти нищо не бехме печатили. А познато е, че науката трябва да изпреварява политическото освобождение на една страна и господството вжрху нея*[151]). И професор Михалчев, сам тракиец и отлично познаващ своя роден край, казва, че *„Одринска Тракия е една провинция, етнографията на която не би могла да бжде разяснена по старите шаблони. Когато учените рисуват етнографията на един кжт, те се стараят обикновено да ни дадат само една „фотография“ на сжотношението на народностите вжв вжпросната земя в даден миг. Ала това не би имало смисжл досежно една маса, каквато е бжлгарската в Одринско, която особно от 1878 г. насам е постоянно тласкана от юг, изкуствено стеснявана или брутално измествана от своите родни огнища. Ето защо, когато човек ще иска да пише за етнографията на Одринска Тракия*), той би трябвало да говори не само за единия крак, който живият организжм на бжлгарската маса има в даден миг, а едновременно и за другия, който е бил вчера отрязан.“*[152]) И по нататжк в статията си г. Михалчев като казва, при какви неблагоприятни условия за непосредственото изучване на Тракия професор Милетич е сжбирал сведения и писал своята тжй ценна книга за „Разорението на тракийските бжлгари“, поправя следните опущения: селата *Лизгяр*, Малгарско, и *Пенека*, Визенско, *Курудере*, Бунар-хисарско, 150 кжщи, не са гжркомани, а са отдавна бжлгари екзархисти. *„Като изброява бжлгарските селища в Баба-ескийско*— продължава в статията си проф. Михалчев—*г. Милетич е пропуснал с. Тилки-бунар с около 200 кжщи, сетне с. Осман-пазар, което покрай гагаузите имаше 80 кжщи бжлгари. Граджт Узун-кюпрю броеше не 183 семейства, както пише авторжт, а 328 бжлгарски кжщи. В Узун-кюприйската каза с. Ермени-кйой имаше не 83 семейства, а 120 кжщи бжлгарски; с. Ени-кйой, на десния брег на р. Еркене, което беше най-богатото село в околията и е притежавало, ако се не лжжа, второкласно училище още от 1885 год., броеше не 306 бжлгарски семейства, а 450 бжлгарски кжщи. Знае се при това, че в една кжща рядко живее само едно семейство.“* В селото Чифлик-кйой е имало 56 бжлгарски кжщи и там е живеело семейството Стайковци, известно в борбата с гжрците. В Залжф е имало 50 кжщи бжлгари. В Лозенград бжлгарите са били 1400 кжщи, а не 1200, и в селото Ковчас 145 к., а не 50 сем. Селото Коюн-гяур е имало 200 к. бжлгари, с. Скопо 290 к. патриаршисти, а не 150, и около 80 кжщи екзархисти, на които водител е бил дядо Патаки. В Бунар-Хисар бжлгарите са били повече от 600 к.[153]).

Освен горните, посочени от проф. Михалчев, пропуснати са у Милетича още и следните за сега известни бжлгарски села: в Узун-кюприйската каза с. *Ени-кйой* е бжлгарско, а е отбелязано за гржцко; В Хайреболската каза тоже селото *Хедили* 75 сем. е бжлгарско, а не гржцко. Според в. „Македония“, който е издаван в Цариград преди учредяването на Бжлгарската екзархия, в Лозенградската каза е имало 23 бжлгарски села с 2705 кжщи срещу едно поселище с гжрци—само града *Лозенград*, сжс 700 гржцки

---

[150]) **Йордан п. Георгиев и Ст. Н. Шишков**—Бжлгарите в Драмско, Зжхненско, Кавалско, Правишко и Сарж-шабанско. Пловдив, 1918 год. стр. 45, документ № XXXVII.

С. М. Родопски — Портрет на гржцкото духовенство и коварните му дела против бжлгарите в Родопите. Пловдив. 1887 год., стр 167 — 168, дето самі Долно-Райковските гжрчеещи се бжлгари в едно спогодително писмо се наричат *патрикови вулгари (τοὺς Πατριαρχικοὺς Βουλγάρους)*

[151]) **Проф. А. Иширков**—Западна Тракия и договора за мир в Нйойи. Издание на Бжлгарското Географско дружество в София, 1920 год. стр. 10.

*) Горната права мисжл е казана през януари, 1919 год., когато никой бжлгарин и непомислюваше, че тжй лесно, безкрупулно и бжрзо ще се измени на тржествено дадена дума и подпис на Великите Сжглашенски Сили в един международен акт, какжвто е и Солунското примирие през септемврий 1918 год, според който западна Тракия един вид се гарантираше за неприкосновена, а отпосле се поднесе в дар на Гжрция. Тогава думите казани от г. Михалчев се отнасяха до източна Тракия, а днес те обгржщат и цяла Тракия, която е вжн от днешните Нйойиски и Севжрски граници на Бжлгария.

[152]) **Професор Д. Михалчев** — Няколко думи вжрху етнографията на Одринско. Вестник „Мир“ 31 януари, 1919 г. брой 5619.

[153]) Ibid.

кѫщи. В Бунар-Хисарската каза е имало 13 бѫлгарски села с 1608 кѫщи срещу гѫрци в пет поселища с 943 кѫщи. В Малгарската каза срещу 10 поселища бѫлгарски сѫс 782 кѫщи, има едно гръцко — самия Малгара, с 216 кѫщи гръцки[154]), а според Ар. Костенцев, в сѫщата каза е имало 17—18 бѫлгарски села[155]). В Гюмюрджинската каза през 1867 год. е имало 29 бѫлгарски села с 3010 кѫщи срещу 4 гръцки с 560 кѫщи (Марония, Макри, Ириджан-Исар и Кючюк-кйой). Обаче, какѫв е произхода на гѫрците в всички тези селища, читателя ще има случай по-нататѫк да се увери, както се спомена за някои и по-преди. (Виж. стр. 53). В Чорленската каза са пропуснати у Милетича бѫлгарските села *Исакча* 70 к., *Омурча* 60 к., в което имало и гѫрци няколко кѫщи; *Кадж-кйой*, *Аквиран* и *Гелевре*, неизвестно с по колко кѫщи. В Чаталджанско е имало 7 бѫлгарски села: *Тарфа*, *Дели-Ануз*, *Имрел-кйой*, *Даа-каджи*, *Чапкѫи*, *Ермен-кйой* и *Деркос*. По време на хуриета от с. *Дели-Ануз* е убит от гѫрците бѫлгарина Петѫр, защото завел бѫлгарчета от селото си да се учат в бѫлгарското училище в Цариград. Бѫлгари е имало и в крайморската паланка Ерекли, в която е бил известен пѫрвенеца гражданин Шоп Димитѫр, много преследван от гѫрците. Така сѫщо са били познати и бѫлгарите занаятчии Петѫр Асарджиолу, Тодор Сливнели, шивач, и др. Пропуснато е още селото около Силиврия—*Фенер*, в което са били известни бѫлгарите Стоян Чорбаджи, Булгароолар Колю и Георги, Георги Вѫжара, Шоп Лука и др. Сѫщо селото *Чанта* с познатия в цялата околия дядо Стойчо абаджи, Димитѫр Шопа, Калоян и Петко конари, Цонооллар, Христо абаджи и др. *Дермен-кйой* с видните си селяни бѫлгари Младеноолар, дядо Бинчовци, дядо Стоянчо, Мечката Георги, дядо Гачо, дядо Грозю и др.*).

У Милетича е пропуснато още селото *Костюмир*, Силиврийско, 50 к. (Виж. стр. 65), а са отбелязани за гръцки и селата в Мустафа-пашанска каза: *Беш-тепе*, 160 сем. и *Кара-баа* 210 сем., когато те са бѫлгарски. Сѫщо за гръцки са сметнати и селата *Кѫрка*, 150 сем., Гюмюрджинско, с. *Урумджик*, 85 см., Дедеагачко, а те са бѫлгари патриаршисти. Селото Урумджик е образувано от заселници бѫлгари от Дован-Хисар, Балѫк-кйой, Дедеагачко, Тахтаджик, Софлийско, и др., с които си почитат и сега роднинските връзки За гръцки са отбелязани още и бѫлгарските села *Гердели*, 80 сем. и *Хаскйой*, 100 сем., Хавсенска каза. Един от членовете на Карнегиевата комисия, който през 1913 год. лично е посетил някои села източно от Одрин, споменава за селата *Османли*, *Махлата*, *Хаскйой* и *Хавса*, че са бѫлгарски, едни от тях смесени и с турци[156]). У Милетича *Хаскйой*, 100 см., е отбелязано за гръцко. В Карнегиевата анкета се споменават още селата *Сеймен*, неизвестно с колко кѫщи, *Кара-агач*, 130 к. и *Кум-Сеид*, 28 к., от които сѫс селяни бѫлгари бежанци членѫт от комисията разговарял за нещастията им при нашествието на турците през 1913 год.[157]). Бѫлгарите от тези села, неизвестно как, сполучили да избягат в Цариград, дето намерили що-годе покровителство от чуждите посолства.

Никѫде не са споменати и бѫлгарските села *Пиргоплово*, *Мажура*, *Сереген* и *Велика* из източна Тракия, от които села днес има бежанци вѫв Василикоската околия. Бежанци бѫлгари има и от с. *Скопо*, Мидийска каза, а минава за гръцко в салнаметата.

Не ще и дума, че са сѫществували и сѫществуват и сега и други бѫлгарски села из Тракия, особено в Чаталджанския санджак и Цариградския вилеят, но числени за гѫрци, знаят се и се представят за такива, както в гръцките, тѫй и в турските статистики и официални книжа.

На друго място по-преди се каза, как самѝ гръцките историци признават и открито свидетелствуват, че славяните на времето са заляли всички земи на Балканския полуостров и отишли далеч на юг в Пелопонез и островите на Егея с Крит включително и че тези славяни, *„щом са видяли, че силния средневековен елинизѫм след изпѫлнението на падналата му се голяма историческа мисия захванал да потѫва, те са прибѫрзали да спасат, каквото е било вѫзможно да се спаси, за да сѫздадат новия елинизѫм.“* (Виж стр. 77) А какѫв е именно тоя нов елинизѫм, как е сѫздаден той, насаждан, крепен и налаган, това не само всички чужденци учени знаят, но обясняват и потвѫрдяват и самите пак гръцки историци. (Виж стр. 11, 18 и 30).

След всички данни, които се имат и знаят за сега, ясно се вижда безспорният исторически и етнографски факт, че всички християнски поселища и в полетата и долините на Тракия, па и по самите морски крайбрежия, които поселища и самите ний, бѫлгарите, от незнаяне сме считали и считаме за гръцки, не са никак гръцки, а са де по-силно, де по-слабо гѫрцизирани бѫлгари. Едни от тези селища, като са били в силни връзки с градовете и паланките, дето е седалището на гръцките духовни власти и посредниците бакали и кръчмари, преселници единици цинцари и островитяни, ярки и покровителствувани от турските власти агенти на гѫрцизма, са току-речи окончателно погѫрчени, но с достатѫчно и още следѝ запазени у тях от бѫлгарския си бит. Други се намират сега в процеса на гѫрцизирането, а трети изцяло си пазят не само език, носия, обичаи и бит бѫлгарски и скрити бѫлгарски чувства и сѫзнание, но, заставяни по един или друг начин да се подчиняват на Вселенската гръцка патриаршия, са представят

[154]) Вестник „Македония“ от 2 август, 1869 год. брой 36 — от 3 юни, 1870 год. брой 56 — от 5 май 1870 год. брой 47 — от 1867 год. бр. 5.

[155]) Спомени на Ар. Костенцев 1917 год. стр. 55

*) Горните сведения ми дадоха за Чорленско и Чаталджанско дядо Пенко Иванов от с Кючюк-сеймен, сега бежанец в Пловдив (Виж. стр. 66), и г-жа Теофилова Ана, няколкогодишна бѫлгарска учителка след хуриета в Чорленско, сѫпруга на абаджията Теофил Ат. Ватев в Чорлу (Виж. стр. 66). Силиврийския гръцки владика през 1909 год давал на един арнаутин 150 лири турски да убие дяда Пенка, обаче, арнаутина сам обадил на Пенка и го предупредил да се пази.

[156]) Карнегиевата анкета по войната през 1912 и 1913 г. Бѫлг. превод София, 1914 г., стр. 52—53.

[157]) Ibid стр. 55

пред света тоже за гжрци, а самѝ те се именуват дори в официални документи за «*τούς Πατριαρχικούς Βουλγάρους, ἤγουν τούς Γρέκους*» — *патрикови вулгари т. е. гжрци.* (Виж. стр. 115).

Погжрчването на повечетото от пжрвата категория села е извжршено през последните 50—60 години. Тжй напр. френския пжтешественик Викенел, макар че не всякога той говори за народността на жителите от посетените от него села, казва, че селата Индже-кйой, 40 сем., *Салти-кйой*, 360 сем., Димотишко, и селото *Кючюк-кйой*, 50 сем. Гюмюрджинско, са бжлгарски.[159]) Той споменува в Димотишко и Орта-кйойско като гржцко село в онова време (1847 — 48 г.) само с. Leïtitza — Лютица, на което бжлгарското име е сжщото някогашно епископско седалище[160]), което сжществува и днес в патриаршеската карта на гржцките епархии— митрополитски и епископски. (Виж стр. 76).*)

Тези окончателно гжрцизирани села днес говорят развален гржцки език, в който се чуват такива изрази: *σβαλι σι τιν πορτα να μη φιση βέτερος*=затвори, свали, вратата, за да не духа вятжра; *φερ την λαξιτσα απτην πολιτσα*=дай лжжицата от полицата (с. Исикйой, Ксантийско). *Καλμέρα στριήκο*=добжр ден стрико, чичо. *Υ τατιγς ιδο ηνι?*=Тате ти тук ли е? *Φερ τιν τσεδήλκα κε τιν καμβλιτσα* = дай цедилката и каблицата (малко джрвено каче за мляко и вода.) (Село Кжрка,* Гюмюрджинско). *Αφτοτο μαλακ λανσκο ηνη η πολανσκο*=това юнче—малаче е ланско или поланско. *Λενκο μαρη, ηριη του τελέ*=Ленко мари, дойде ли телето? (Силиврийските гржцки села). В тези поселища гржцки още си пазят роднинските бжлгарски названия,[161]) бжлгарски имена на лица, такива на разните предмети от селското стопанство (виж стр. 58), играят си бжлгарските народни хорà, пеят си старите бжлгарски песни, без вече да разбират младите сждржанието им, пазят си и много още други народни бжлгарски обичаи по сватби, годежи, празници и др., при всичките усилия на гржцките свещеници и учители да ги забраняват и заместват с национални гржцки.

Изложеното до тук обема изобщо положението на християнското население по численост и народностно различие в цяла Тракия, в тези нейни предели под турска власт до Балканската в 1912 год. война. Сега ще се спрем за малко отделно за положението в числено и народностно отношение на западна Тракия, която по Букурешкия договор и Цариградското споразумение в

[158]) **С. М. Родопски.**—Портрет на гржцкото фенерско духовенство и коварните му дела против бжлгарите в Родопите. Пловдив, 1887 г. стр. 107 и 108.

[159]) **A. Viquesnel.** — Voyage dans la Turquie d' Europe ou description physique etc. Paris, 1855, t. II, стр. 168, 269 е 274. — И тези села у Милетича са забелязани за гржцки.

[160]) **D-r K. Ireček.** — Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel. Prag, 1877, стр. 73.

*) В спомената карта е записано „*Επ. Λιτιτσης*".

*) В това село всички стари хора говорят чисто бжлгарски, само по-младите се мжчат да говорят развалено гржцки, смесено и с бжлгарски.

[161]) **Д. п. Николов.** — Одринска Тракия. София, 1919 г. забележката на стр 34.

1913 г. влизаше в пределите на Бжлгария, и за която и самите Велики Сжглашенски Сили чрез своя представител и пжлномощник Франше д' Еспере в Солунското примирие на 29 септемврий 1918 год. един вид гарантираха, че няма да се посяга вжрху земите ѝ. Ний имаме най-новите самопризнания за тая област. Това са от една страна официялната статистика на самите сждатели и покровители на днешна Гжрция, и от друга, самопризнанията и свидетелствата на разни гржцки официални органи в приложените в края на книгата документи.

След Нйойиския договор отнетата от западна Тракия част се зае от междусжюзнишки граждански и военни власти под вжрховното управление на френския генерал Шарпи. На 30 март, 1920 год., това междусжюзнишко управление извжрши едно преброяване на населението, което преброяване даде следния резултат:

Таблица VII

за числото и народността на населението в отнетата част от западна Тракия и дадена в Сан Ремо (1920 г.) на Гжрция, според официялната статистика на Междусжюзнишкото управление от 30 март, 1920 г.

Дистрикти (околии)	Турци	Бжлгари			Гжрци	Евреи	Арменци	Цигани и др	Всичко
		Бжлгари	Помаци	Всичко					
Ксанти	30657	1550	9507	11057	6580	280	200	—	48774
Гюмюрджина . .	37877	19924	2232	22156	2479	1307	650	482	64951
Дедеагач	637	18067	—	18067	2565	165	512	—	21946
Софли	2770	14447	—	14447	7435	—	—	47	24699
Димотика . . .	1274	4956	—	4956	17602	878	157	122	25059
Караач (Одрин)	5	10210	—	10210	15045	370	450	1113	27193
Всичко . .	73220	69154	11739	80893	51706	3000	1969	1834	212622

В случая от твжрде голяма важност е обстоятелството, че това преброявене е извжршено при най неблагоприятни за бжлгарите в Тракия условия, и обратното, най-благоприятни за гжрците. И при все това гжрците в споменатите отнети от Бжлгария западнотракийски части сжставляват $^1/_4$ от цялото население там, а бжлгарите $^1/_3$,[162]) т. е. от общото 212,622 жители 80,893 са бжлгари, а 51,706 гжрци. Числото на бжлгарите туземци е по-голямо от това, което ни дава междусжюзнишката статистика; това безспорно знаят и са видяли с очите си и самѝте сжглашенски власти там. Още щом се узна сждржанието на Нйойския договор, голяма част от западно-тракийските бжлгари предвиждаха, каква ще бж-

[162]) **Иван Алтжнов.** — Междусжюзнишка Тракия. Издание на Сжюза на Бжлгарските учени, писатели и художници. София, 1921 год. стр. 178,

де сждбата им и напустнаха страната заедно с напущането ѝ от бжлгарските власти. Гжрците пжк направиха всичко вжзможно да доведат и настанят заедно с тжй наречените мними „гржцки бежанци“ и много други гржцки семейства от други места, за да добият едно що-годе по-внушително число на своят елемент. Достатжчно е между другото да се знае и следното: според наредбите на генерал Шарпи, всеки гржк, който е носел свидетелство от **„Гржцкия комитет в Тракия“** (?), че е родом от Тракия, или е притежавал имот там, допущан е бил да се установи в страната, дето пожелае, и да се счита туземец.

Родопски овчар-гайдар в Беломорската равнина.

Че показаното в междусжюзнишкото преброяване число на гжрците е по голямо от действителното за туземните гжрци, включително и с патриаршистите бжлгари, вжн от това, що се каза на стр. 49—60, читателя ще се увери още и от следното:

Карнегиевата международна анкетна комисия, между другото, ето що още е видяла, изучила и изнесе на публично достояние пред света за сжстоянието на заетите от бжлгари, гжрци и сжрби земи през войната в 1912 год. и след това през и след междусжюзнишката им война в 1913 година по принудителното изселване на гржцкото и турско население:

„Тактиката на гжрците е била да затвжрдяват убеждението, че е невжзможно за каквото и да било меншество (гржцко или турско) да живее спокойно под бжлгарско владичество. Истината е обаче, че от всичките балкански джржави, Бжлгария единствено запази една значителна сжразмерност в населението с туземци-мохамедани. Гжрците още преди сключването на миржт уверяваха официално, че мохамедани и гжрци се изселват на цели групи от новите бжлгарски области. Пресата отиде още по-далече и твърдеше упорито, че те сами изгаряли кжщите си. И наистина, дойде момента, когато започнаха да се вземат мерки за изпжлнението на тия пророкувания, най-пжрво в Струмица и околните села. Край шосето, при Солун, ний разпитвахме мнозина селяни от тия групи (приложение № 4). Отбелязано е показанието на един турски пжрвенец от Струмица, Хаджи Сюлейман Ефенди (приложение № 3). Разпитахме сжщо и бежанци гжрци, родом от сжщия град, които намерихме в Кукуш. Подирихме сжщо в София показания от бжлгари. Найсетне имаме на ржка и доверчивите изявления на един свидетел, поданик на неутрална джржава, който бе посетил града преди свжршека на изселването и който заслужава пжлно доверие. Отвсякжде ние чухме все сжщото: военните гржцки власти в Струмица дали строга заповед на всички гжрци и мохамедани в граджт и селата, да напуснат жилищата си и да се преселят в гржцка територия; тая заповед била придружена от заплашването, че тяхните кжщи ще бждат опожарени. За успяването в това са правени и преследвания, които са указали при гжрците отчасти резултатни. Убеждавали са гжрците, че бжлгарите ще ги изколят, ако те не се изселят.“ И по-нататжк почтените анкетйори казват, че *„намерението им било, преди катастрофата да накарат международното обществено мнение да мисли, че населението само изгаря кжщите си от страх да не остане под бжлгарско иго“.*[163]) Горните гржцки мерки са били приложени и в Тракия. През сжюзнишката война в 1913 год. гржцките от Атина пратени агенти и андарти подстрекаха турците и в западна Тракия и подпомогнаха, щото да напуснат страната бжлгарските власти, да навлезе гржцка войска и по-после да се образува известната „Гюмюрджинска република“ с цел, ако впоследствие страната не остане в гржцки ржце, то поне да бжде турска и по тоя начин да се откжсне Бжлгария от морския брег и се остави пжтя за Цариград чист и улеснен за бждещите гржцки планове. Но когато по Букурешкия договор, а след него и по споразумението на Бжлгария с Турция, западна Тракия между Места и Марица се остави на Бжлгария, то при оттеглянето си гржцките военни власти кое с убеждение, кое сжс заплашване, кое и с измама*) отвлякоха сжс себе си цялото гржцко население с патриаршистите бжлгари заедно и всичките задржали и настанили в югоизточна Македония — Драмско, Серско и Кавалско — с цел да засилят нищожния си и в тая област гржцки елемент на местото на прогоненото-

[163]) Карнегиевата анкета по войните през 1912 и 1913 год. стр. 33—34 и 141. Бжлг. превод. София, 1914.

*) В Правища бяха настанени около 60 семейства бжлгари не само патриаршисти, но и екзархисти от селото Кжрка, Гюмюрджинско. Свещеникжт им отец Михаил, тоже патриаршист, лично сжс сжлзи на очи разправяше на пишущия тези редове, как гржцките офицери и др. в Дедеагач ги излжгали, че ще ги изкарат с парахода на Караач (Порто-Лагос), за да се избавят от турското нашествие, а след това ги закарали в Кавала и настанили в Правища.

то през 1913 год. местно по-будно бѫлгарско население и така да закрепят своето политическо господство там.

В края на 1914 год. и началото на 1915 год. гръцкото правителство изпратило в югоизточна Македония известния гръкофил Д-р Райс, Лозански професор, да изучи положението там, с цел да се опровергаят поне донякъде тежките обвинения, които Карнегиевата анкетна комисия изнесе за гръцките зверства над бѫлгари и турци през време на двете балкански войни. Гръцкият анкетйор, придружаван от Д-р Ванвецос, управител на горите в гръцка Македония, между другото в своя поверителен рапорт от 15/28 февруари, 1915 год. до гръцкия министър-председател Венизелос в Атина е дал и точното число на всички гръцки „бежанци" от западна Тракия и настанени, както се каза по-горе, в юго-източна Македония. На стр. 101 и 102 Д-р Райс дава общото число на всички гръци от „Бѫлгарска Тракия", т. е. западна от Места до Марица, което число възлиза на 31,035 души[164]). Да допустнем, че е възможно да са останали гръци след 1913 год. в Димотика, Орта-кйой и др. в западна Тракия 8000 души, да прибавим и невероятното число максимум 2000 гръци от същите места, сполучили да отидат другаде в Гърция, то ний ще имаме един максимум от около 41,035 души гръци в цяла западна Тракия, което число е много по-доле от числото, което бѫлгарските статистики дават за тая страна. Това число на Д-р Райс иде да подтвърди достоверността на междусъюзнишкото преброяване на 30 март, 1920 год., и че в числото 51,706 души гръци, находящи са тогава в 6-те околии (дистрикти), откъснати от западна Тракия и дадени на Гърция, има и не туземни гръци, доведени от други места на Гърция, настанени и представени за туземци, за да не остане гръцкият елемент в тая „древно еллинска" покраина в съвсем нищожно малцинство. Трябва и тук пак да повторим, че във всички числа за гърците влизат и патриаршиститите бѫлгари. Тъй напр. Д-р Райс в своя рапорт посочва 562 души „гръци", от с. Кърка, Гюмюрджинско, бѫлгарско патриаршистко село, а пишущия през 1917 год. сам видя други около 180 семейства бѫлгари със свещеника си заедно поп Васил П. Иванов от село Чонгора, Одринско, настанени в Правища.

Но освен всичко казано до тук, читателят има пред себе си и редицата от ново време гръцки документи, приложените в края на тая книга, в които документи самите официални гръцки светски и духовни власти свидетелствуват, какво е и чие е мнозинството по произход, по народност и национално съзнание християнско население не само в откъснатата от Бѫлгария западна Тракия, но и в цяла Тракия, днес дадена на Гърция.

Та това вече не могат да укрият и най-отявлените и силни днес творци и крепители на Велика Гърция — англичаните. Добре познатият английски в. „Манчестер Гардиян" от 19 юни, 1921 год. категорично заяви, че *„в силата на крайно спорни статистики за населението, източна Тракия бе дадена на Гърция по Севърския договор,"* и по нататък всички гръцки статистики той нарича *„недоказани с недоказано гръцко население."* Такива изявления-признания не един път от две годинн насам са ставали и в самият английски парламент както за източна, тъй и за западна Тракия, а през януари, 1921 год. група видни английски сенатори, депутати, писатели и общественици в едно писмо, отправено до английското правителство, тоже открито признават и казват, че западна Тракия несправедливо е дадена на Гърция, защото $^{2}/_{3}$ от населението са против гръцката окупация, т. е. не са гърци.

А че гърците в западна Тракия не са $^{1}/_{3}$ от населението, както в най-последно време почна да се признава публично и от макар и странични и уж безпристрастни силни фактори в Лондон и Париж, ний, наред с данните, самопризнанията, явното прикриване от друга страна на истината и противоречията на гърци и турци, наред и с тия най-нови данни на чужденците и самите междусъюзнишки власти през 1920 год. — ще завършим всичко до сега изложено по статистиките със следната таблица.

[164]) **Rapport** du Proffesseur D-r R. A. Reiss de l' Université de Lausanne. Sur la situation des bulgarophones et des musulmans dans les nouvelles provinces grecques. Fevrier, 1915 Imprimé comme manuscrit. Стр. 101—102.

Таблица VIII

за числото на народността на населението преди Балканската война (1912 г.) в западна Тракия, която по Букурешкия договор в 1913 год. бе оставена на Бѫлгария заедно и с поправката на границата по течението на р. Марица по Цариградския договор, 1915 г.

Санджаци и кази	Турци	Бѫлгари			Гърци	Разни (Евреи, армени и др.)	Всичко
		Християни	Мохамедани	Всичко			
I. Гюмюрджински санджак.							
Гюмюрджинска каза	49977	17848	3590	21438	7840	1071	80326
Ахъ-челебийска „	—	16276	20972	37248	—	2	37250
Султан-ери (Кошукавак) каза	35591	613	3045	3658	—	—	39249
Дарж-дерска каза	3378	1440	16970	18410	—	—	21788
Егри-дерска „	16030	1260	20000	21260	—	—	37290
Ксантийска „	24068	6640[1])	4500	11140	6075	135	41418
II. Дедеагачки санджак.							
Дедеагачка каза	11785	19192	—	19102	3390	540	34907
Софлийска „	11985	11872	3510[2])	15442	15985	45	43457
Одрински санджак.							
Одринска каза	24977[3])	16664	—	16664	10280	1990	53911
Мустафа-пашанска каза . . .	4955	14648	—	14148	1475	355	20933
Димотишка каза	5640	5136	750	5886	15790	2077	29393
Орта-кйойска „	7065	11560	800	12360	9375	2100	30900
Кърджалийска каза.	31968	165	3755	3920	—	—	35988
Всичко	227419	122814	77952	200776	70210[4])	8315	506710

Тя, според нас и въз основа на всичко по горе изложено, изразява приблителната истина относно числеността на народностите, що населяват западна Тракия, призната и международно за българска не само от гърци, сърби и ромъни в Букурещ през 1913 г., от турци в същата година, но и от всички Велики Европейски Сили както в Лондон и Букурещ в 1913 год., тъй и на 29 септемврий 1918 год. в Солун.

При завършека на горния преглед за числеността на народностите и народностният изобщо характер изцяло на Тракия — Одринския вилеят — до балканската война в 1912 год. и уж въз основа на народностния принцип днес оставена под гръцка власт, представяме на читателят и следната таблица, която изразява процента във всеки санджак на населението по народност.

Таблица IX

за процентното съотношение на % на населението по народност в Одринския вилеят — източна и западна Тракия — в 1912 год.

Санджаци	Българи	Гърци	Турци	Разни
Одрински	32	19	40	9
Лозенградски. . . .	43	27	29	1
Дедеагачки . . . . ,	41	27	31	1
Гюмюрджински . .	57	5	37	1
Галиполски.	5	62	28	5
Родостенски	19	35	33	13
Средно за цяла Тракия	33	29	33	5

Колкото тези процентни числа и да са далеч от действителността относно българското население изобщо в Тракия, за което читателя се е уверил от всички представени по-преди факти и свидетелства, то пак в цяла Тракия българи и турци стоят еднакво по процент, а гърците са с 12% по-малко по отделно и от българи и от турци, и изобщо те съставят почти $^1/_4$ или 2·9 от цялото население.

Ако ли пък оставим двата санджака — Галиполски и Родостенски, които по Лондонския договор на 30 май 1913 год. се оставяха на Турция и макар че и в тях оставаха под турско господство българи, то отсам определената тогава турско-българска граница Мидия Енос по гръцките изчисления гърците заемат по доле от 19% от цялото население, а българите 42%., т. е. $2^1/_2$ повече.

И въз основа на това изкуствено надуто меншество, скърпено пак не от гърци, а от погърчени българи, цинцари, албанци и пр., Лондон, Париж и Рим оставиха двете Тракии под безкрупулната гръцка власт.

[1]) В Ксантийската каза са 6 помашки села: Исйорен, Алмалъ, Окмандери, Сениково, Кетенлик и Сандевица, с 450 жители. Българи-християни са двете познати села Еникйой и Габрово и в града.

[2]) В Суфлийската са 7 помашки села с 3570 жители. Виж книгата „Помаците в трите български области" и пр. Пловдив, 1914 год стр. 13—15.

[3]) Числата за Одринска и Мустафа-пашанска каза се отнасят само до земите западно от Марица, които спадат към западна Тракия. Понеже за времето до 1912 год. точни сведения няма за населението от тези части, то земаме само половината от общото число на споменатите кази.

[4]) В числото на гърците влизат и патриаршистите българи и др.

XV. Връзките на Тракия с България и правата на българския народ над тая област.

1 — Физико-географски и хидрографски.

Физико-географския строеж на целокупна Тракия, както нейните географски и исторически предели датират още от далечната древност, е такъв, че единството между отделните части на тая страна и единството им общо с другите български области: Мизия и Македония, е очевидно и неоспоримо. Строежа, височината и разположението на по-малките и по-големите ѝ планински масиви: Странджа, Сакар, Средна-гора и Родопите, са такива, че и над 1000 метра надморска височина в тях винаги е имало и има условия за човешки заседнал живот. Тези планински масиви са прорезани към всички посоки с долини и вглъбнатини, и неголямата височина на билата им и липсата на огромни скалисти масивности правят всичките им гънки във вътрешността достъпни и съобщителни с окръжающите ги низини и морски крайбрежия.

Това естествено физико-географско единство още на пръв поглед на картата се изразява и в хидрографията им. Басейна на р. Марица, втората по големина река на полуострова след Дунав, с нейните най-големи от три противоположни страни притоци: Тунджа из южните Старопланински склонове и Средна-гора от север, Еркене из Странджа и Куру даг над Мраморно море от изток и р. Арда из Родопите от запад, напълно обхващат пределите на Тракия. По долините и течението на тези речни корита и многобройните им странични притоци е заседнал от преди 30 века човешки род, намерил здрави основи за живот и път природен и пригоден за слизане, допиране и връзка с морските брегове и моретата на юг и изток.

Да се къса тая област и се придават от нея части на друго политическо социално господство, а особено на една Гърция тъй проточена и без никакви географски връзки с Тракия, значи не само да не се познават елементите на природните географски и стопански връзки и нужди на страната, но и явно да се отива в разряз със самата природа и да се пакости на населенията живущи в нея, а толкова повече и на самия тъй изкуствено и безогледно въздигнат политически господствующ елемент днес — гърците. Следователно, географски, хидрографски и природно изобщо Тракия

е в неразривни вржзки с бжлгарското племе, колкото малко и слабо да е то, каквито и да са далечните сметки и цели на Великите европейски джржави днес в отношение кжм европейският изток и каквито и да са чувствата и схващанията кжм бжлгарския народ у световните в тоя момент ржководители на запад.

2. — Етнографски.

Пред тжй джлгия многостолетен период и жестокостите на политическата сждба над Тракия през тия векове, устойчивостта ѝ в народностно отношение е твжрде рядка и много малко позната в историята на човечеството. Откак историята заговорва, два народа са имали в ржцете си Тракия. Това са траките в древ-

Бжлгарско семейство от Ксантийското село Ени-кйой, за което се споменува в гржцките документи и на стр. 129, населението му изгонено от гжрците през 1913 год. и в жилищата му населени гжрци бежанци от Мала-Азия.

ността и бжлгарите след тях в средневековието и до днес. Наистина, траките, както ги описват древните историци, са били многоброен и твжрде юначен и войнствен народ; не са били лишени и от своя самобитна култура, обаче, липсвали им народностно сжзнание и сплотеност и били податливи на чужди влияния. С течение на времената една част от тях с асимилирането им засилили слабото по число гржцко племе през древността, друга част по-после

през римското владичество се романизирали, и трета, останалите, след това са погжлнали в славянския порой през V и VI векове. Бжлгарите напжлно заемат и планини и долини на Тракия в средневековието и през изминалите 15 века от тогава до днес, и макар и с големи промени в своя политически живот, с постоянно кжсане живи части от народностното им тело, разредявани и унищожавани, те при все това, пак надмогват над всички неустои, понасят неимоверни жертви и тегла и сжс своя труд, численост и привжрзаност кжм земята напжлно запазват до ден днешен и численото си, и физическото си надмощие в Тракия до морските ѝ брегове и стените на Цариград, а тжка сжщо сжс здравината на своите мишци и трудолюбие имат в ржцете си и стопанско-производителната сила на страната[165]).

Ето защо народностно-статистическия вжпрос за Тракия е тжй ясен и категоричен не само за нас, бжлгарите, и за чужденците учени и безпристрастни изследвачи на европейският изток, но той е ясен в душата им вжтрешно, неоспорим е и е засвидетелствуван кога поверително, кога открито с действията си и от самите довчерашни и днешни господари на Тракия — турци и гжрци. Бжлгарския народностен характер и на тая област е вече зарегистриран в общечовешката история, наука и сжвест и както до сега, тжй и за в бждеще никакви тежки политически режими, никакви изкуствени асимилации, колонизации, насилия, жестокости и безчовечност не ще са в сжстояние да го заличат и накарат да забрави гробищата на своите деди и прадеди.

3. — Историко-политически.

Тракийските бжлгари през всички времена на своето тежко минало не са преставали да се чувствуват като плжт от плжтта и кржв от кржвта на целокупния бжлгарски народ. И те са вземали живо участие в общия бжлгарски живот, в неговите страдания и борби и всякога са давали своята физическа, морална и материална дан пред олтара за общото бжлгарско народно единство. Това е било в средневековието, било е през джлгото и тежко турско политическо и гржцко духовно робства, това е и днес при новите тежки изпитни в историческият и политически живот на бжлгарското племе. През всички стремежи за свобода и независимост у бжлгарския народ, през време на неговите борби против гржцкото духовно иго и неговите асимилаторски акции и насилия, тракийските бжлгари, вжпреки особено тежките за тях политически и географски условия, се заемали винаги едно от пжрвите места. Никоя друга покраина от бжлгарските земи не е дала толкова жертви, не е оросена с толкова бжлгарска кржв и не е усеяна с толкова бжлгарски кости през цели 15 века до днес, както е Тракия. Тези права и с международният акт в Лондон през май

[165]) **Сжюз на Бжлгарските учени, писатели и художници** — За Тракия, речи произнесени и пр. София. 1920 и 1921 год.
Проф. А. Иширков — Западна Тракия и договора за мир в Нйойи. Географска библиотека № 1, София, 1920 год.

1913 година бяха признати на бѫлгарския народ, когато му се определи политическата граница Мидия—Енос, а след не повече от два месеца се признаха и от самите му най-безкрупулни неприятели—Сѫрбия, Гѫрция и Ромѫния—в Букурешкия мир през юли 1913 год. А народите, колкото слаби и малки да са те, дѫржат сметка, никога не прощават, нито пѫк могат да бѫдат с някакви средства заставени да забравят в такива случаи своите исторически, политически и човешки с кръвта си изкупени права.

4. — Народо-стопански и тѫрговско-икономически.

От когато е стѫпил крака на трудоспособния бѫлгарски земледелец в Тракия, последната е била житницата не само за Цариград, но и за островите и крайбрежията по Средиземно море. (Виж стр. 70—73). Когато Тракия почти през един век е била непрекѫсван театѫр на войни и движение на турски пѫлчища, плодородните ѝ полета и долини са били обезлюдени и опустошени и след това никой друг не е бил в сѫстояние бѫрзо да навакса загубеното и наново да ги насели и обработи, освен хомогенното бѫлгарско население в планините, дето неговата численост, юначност, трудолюбие и самобитна култура са били винаги изцяло запазени. От планините и от селата отпосле се е образувало и ядрото на градовете и паланките в Тракия, сѫс закрепнало занаятчийство и издигнато тѫрговско-икономическо в нови времена благосѫстояние. Бѫлгарите са били, както това твѫрдят и чужденците, единствения сигурен и здрав земледелчески, скотовѫдчески, занаятчийски и производителен елемент, на който и икономически, и финансово се е крепила турската дѫржава. Развитието и обработването в по-ново време и на други стопански култури в Тракия, каквото е черницата, тютюнят и др. е дело пак само на бѫлгарите. Славата вѫв всесветското тѫржище на тракийските тютюни, на пѫрво место Ксантийските, се дѫлжи на двете ксантийски бѫлгарски села Ени-кйой и Габрово, последното изцяло опожарено от гѫрците през 1913 год. От тези села са тѫрсени и завеждани инструктори за обработката на тютюнят и в чужди страни, кѫдето се произвежда и обработва тая култура.*) Дори свойствените на гѫрка призвания: лодкарство и рибарство по морското крайбрежие и реките, са били в ръцете на бѫлгарите тракийци от незапомнени времена.

Разпокѫсана Тракия тѫй, както е днес, неестествено, произволно, брутално, разкѫсват се всички нейни сѫздадени от векове и природата стопански врѫзки между нея и свободните бѫлгарски земи, парализира се нейното производство и се поставя в

*) От 1855 година до 1913 год. селото Ени-кйой е дало инструктори по тютюневата култура в Ялта, Сохум и Одеса, южна Русия; Смирна и Трапезун в Мала-Азия; в Крит и стара Гѫрция, в Ромѫния, Индия, южна Африка и др. Тѫй напр. в южна Африка се намират днес Кирияк Килев и Петѫр Чепилев, в Индия Гавриил Вулев и Янко Бечирев, в Ромѫния Тодор Кара-Димов и Петѫр Буздров, в Холандия Димитѫр Кутманов и Стефан Вулев, в Русия Георги Кѫрлиев, в Дрезден Сава Велков и пр. и пр.

невѫзможност нейният и на бѫлгарския народ икономически, стопански и тѫрговски развой.

С обграждането с такѫв обрѫч на бѫлгарските свободни земи и изобщо с това разкѫсване на бѫлгарския народ и преграждането пѫтя му кѫм южното море, световните миротворци в Лондон и Париж сами тласкат бѫлгарското племе в тѫрговско-икономическа зависимост и врѫзки с централните дѫржави в Европа, поставят го в невѫзможност да посреща своите нужди и задѫлжения спрямо сѫглашенските дѫржави, като последните сами вредят на своите собствени материялни и тѫрговски интереси, каквито те имат посред един тѫй работлив и трезвен народ, какѫвто е бѫлгарският, а най-печалното е, че с това разпокѫсване на бѫлгарското племе се поставят и нови запалки за бѫдещи кѫрви и страдания.

Ето как и от народно-стопанско и тѫрговско-икономическо гледище откѫсването на Тракия от Бѫлгария и лишаването ѝ от свободен морски излаз е не само жестоко нанесена смѫртоносна рана над и тѫй многострадалното тело на тоя нещастен народ, но е в явен разрез с общо-човешкия стремеж днес да се постави и постигне траен мир между народите.

XVI. — Тракия след европейската война.

Заключение.

Общеевропейската война се започна в 1914 година, когато Бѫлгария и бѫлгарския народ се намираха в едно твѫрде трагично положение, гледано с нескривано злорадство и надменност у нашите сѫседи. След като бе дала най-големите човешки и материялни жертви и бе изнесла на плещите си победоносната война против Турция за освобождението на своите сѫнародници в Македония и Тракия, Бѫлгария бе по един най-подѫл начин измамена, жестоко ограбена и изоставена, и бѫлгарския народ наново и още по-хищнически разпокѫсан: Македония бе поделена между гѫрци и сѫрби, Добруджа бе откѫсната и грабната за един вид комисионна от *„миротворката и победителката“(?)* Ромѫния, а източна Тракия бе опустошена, ограбена и зверски обезбѫлгарена от турци с подкрепата и на гѫрци. Не бе изминал нито един месец от сключения в Лондон на 30 май 1913 г. мир, и подписите на Великите Сили бяха нахално заличени, а срещу тях се повториха вековните кѫрви и страдания: пожарищата на стотици бѫлгарски села от Охрид до Пирин и Места, от Места до стените на Цариград и от Странджа до Мраморно и Егейско морета; ограби се всичко, що с вековен труд и пот бѫлгарина в Македония и Тракия бе скѫтал; загинаха мѫченически десетки хиляди невинни старци, жени и деца и, заедно сѫс стотици хиляди изгнаници из Македония, други 200 хиляди тракийски бѫлгари намериха убежище и спасение на своя живот в Бѫлгария. И пред всичко това *„цивилизована, християнска и културна“* Европа затвори очи, мѫлчаливо одобри и цинично използува за размена невинно про-

лята кржв, човешки сжщества и земя бжлгарска срещу някакви сфери на влияние в турските земи, срещу концесии на мини и железници и срещу разни други материялни придобивки и бждащи политически и „културни“ сметки и планове.

След Букурещкия мир през юли 1913 год. и през последующите 1914 и 1915 година Гжрция и Сжрбия владееха най-големи и най-важни части бжлгарска земя с бжлгарско население, което наново страдаше и чезнеше много по-зле, отколкото по-рано през вековния турски режим.

Такова бе политическото и психологическо сжстояние на бжлгарския народ през 1914 год., сжстояние сждадено от пресните сжбития и грубата действителност на фактите, когато пукна пжрвата пушка на европейската война и когато от най-високите властни места в западна Европа се разтржби по целия свят общия вжзглас, че войната започна и ще се води до пжлна победа, за да се освободят от всяко потисничество преди всичко малките и слаби народи и се осигурят правàта, народностната независимост и сжществуването на всеки народ. Защото, казваше се в тоя вжзглас, само по тоя пжт ще се достигне и вждвори траен мир между човечеството и ще се запази европейската цивилизация. След три години в 1917 год. и представителя на великата американска република г. Уйлсон вложи честта и мировото обаяние на своя велик и свободолюбив народ в знаменитите 14 исторически точки, като по най-тжржествен начин оповести, че мира между воющите народи без разлика на малки и големи, на победители и победени, ще се вжзстанови и запази само тогава, когато се зачетат народностните, географските и стопанско-икономическите правà вжрху справедливостта и свободите на всеки народ.

И бжлгарския народ беше един от воющите, но той бе единствения между всички, който взе участие в световната борба при споменатото по-горе психологическо сжстояние и с едно сжзнание за една вжзвишена цел, за едно най-свято братско и човешко дело, признато за такова не само от хилядници учени и най-благородни синове измежду всички просветени народи, но потвжрдено и в редица международни през разни времена официални актове. Обаче, защо Бжлгария се намери не на страната на Сжглашенските Велики Сили, а на страната на централните, вината преди всичко друго трябва да се тжрси не у малкият и толкова безмилостно лжган и измжчван бжлгарски народ, а вжв властните мирови европейски столици на Великите Сили и от двата лагера, а тжй сжщо и у нашите ненаситни сжседи в Белград, Атина и Букурещ.

А това свято дело, тоя свещен братски и човешки джлг бе — да се приберат от засада и насилствено откжснатите и поставени в мжченически страдания части от живото тело на бжлгарския народ. Една от тези откжснати части бе и Тракия, която от Места до Черно, Егейско и Мраморно морета се поднесе в дар на едно доказано малцинство в страната — гжрците — и то под булото уж на тжй цинично потжпканият от самите си сждатели

народностен принцип за самоопределяне, за правата и за свободите на всяко народностно тело.

Да, малцинство не само в Тракия, такова и в Македония, малцинство и в целия изобщо европейски изток, което и като малцинство, както през миналите векове, тжй и днес, се е сждавало и крепило с един свойствен само на расата му манталитет, хиляди пжти зарегистриран вжв всемирната история на човечеството, а именно: с лжжа, клевета, лукавство, подлост, насилие над сжвести и души, вечна умраза, грабеж, огжн, меч и отрова против всичко, що е варварско, т. е. *не гржцко*, и що не желае да бжде *гржцко*.

И днес 200 хиляди прокудени тракийски бжлгари бежанци, оставили родни огнища и гробовете на своите мили и близки и труда на своя кжрвав пот, се скитат в мизерия голи и гладни из малката, слаба и измжчена Бжлгария, гнетени от тжгата за мила и скжпа родина, проклинайки своята тжй безчовечна сждба и пжлнейки душите си с чувството на отчаянието и отвращението от мнимата европейска културност. Други пжк десетки хиляди бжлгари, останали там, чезнат под ужасите на една политическа и духовна власт, която и самà себе си не един пжт е характеризирала в тези бжлгарски земи с редици самопризнания, и официални действия, каквито са напр. *„Гржцките свещеници, лекари, учители и други образовани са длжжни да проповядват надлежно презрение и непримирима умраза против бжлгарите и други врагове, които имат зла мисжл кжм нашите свещени завети. Всяка гржцка злина, плод на вековно робство, трябва изкуствено да се развива и се използува само против непримиримите ни врагове бжлгарите и други“*. Чл. 71 от устава на гржцките андарти в Серския санджак в 1908 година.[166]) *„Действувайте систематично и енергично, като употребявате морален, дори физически терор срещу всичко, което се нарича бжлгарин и бжлгарско; унищожавайте всякаква бжлгарска култура, която напомня за Бжлгария и би спомогнала за джржане будно сжзнанието на бжлгарите в поверената ви област“*. Инструкция № 1069 от м. юни, 1920 год., дадена от Атинското правителство до началника на гржцкият окупационен корпус в Тракия генерал Зембракакис[167]).

И на останалите бжлгари в Тракия днес е отнето всяко човешко право. Тям са отнети черкви, училища, език, народностно име. Заличени са всички следù и спомени за народностното бжлгарско минало. Заставени са чрез силата, глоби, затвори, заточения и всевжзможни други природни само на гжрка средства да се наричат *гжрци*, елини. Дори старци и баби 70 годишни, майки с пеленачета на ржце и деца няколкогодишни не са пощадени, а са пратени едни в затворите, а други из островите на заточение, за да се доунищожи всяка следà, всеки спомен, всяка мисжл за какво и да е бжлгарско и се заличи името бжлгарин.

---

[166]) Виж. книгата *„Бжлгарите в Серското поле“*, 2-ро издание, Пловдив, 1918 г. стр. 22—24.

[167]) Вестник *„Мир“*, бр. 6532, понеделник, 13 март, 1922 год. статия „За Тракия“ из речта на Д-р Н. Колушев.

Всичко това е известно и с очите си виждат всички чужди представители в Атина, Солун и Одрин, знаят го и самите световни миротворци — благодетелите и дарителите на чужди земи и чужди народи, които за мнимата днешна цивилизация не са друго нищо, а бездушна вещ, ценна само за размена на алчността и най-грубият егоизъм и материялно добруване.

Самите тракийски бежанци в своите многобройни молби и поплаци до Великите Съглашенски Сили са молили за една международна анкета. Пловдивското дружество на тракийските бежанци в своят апел от 8 март, 1921 г. между другото, ето как завършва своя поплак: *„Въпреки нашето окаяно изгнаничество тук, ний сме готови да понесем най-крайната мизерия и лишения, ако това е нуждно, за да посети на наши разноски страната ни — западна Тракия — една международна анкета, без участието обаче на гърци и гръцки власти, и се увери в болките и страданията на останалите там наши близки и във верността и справедливостта на нашата в случая молба“.*

Ще завършим заключението си с думите на англичанина г. Прангл, който в едно голямо политическо събрание в Манчестерският университет е отговорил на правителствения депутат г. Торп: *„На Балканите съюзниците не проявиха ни най-малко внимание към принципа за народността. Територияльните промени, направени там, не са продиктувани от никаква грижа за националния характер на жителите, но по-скоро от алчността и отмъстителността на победителите. Това особено рязко изпъква по отношение към България, която е осакатена и отрязана от морето. Съвършено ясно и несъмнено е, че това третиране на България ще доведе до нова война в бъдаще“.*

„Териториите, които Гърция получи, бяха дадени като личен подарък на тогавашният й министър-председател Венизелос, и когато един ден се узнае цялата история на мирните преговори и решения, ще се разкрият много странни и обезпокоителни сделки, вършени зад кулисите“. И на края благородният оратор е завършил със следните думи към своето отечество: *„Чрез своята политика на близкият изток, Англия е посяла анархия и семената на бъдещи войни“*[168]).

ДОКУМЕНТИ.

Обяснителна бележка.

Приложените тук гръцки официални документи, които ни послужиха в доказателствата за българските права над Тракия, са намерени през време на нашето управление в западна Тракия от 1913 до 1919 година. С изводи от една част от тях си послужи

[168]) Из в. *„Зора“* брой 834 от 8 март, 1922 г. преведено от английския в. *„Манчестер Гардиян“* от 25 февруари, съща година.

нашата делегация при конференцията на мира в Нйойи през 1919 г., а други за пръв път сега стават достояние тук на читателя. Предаваме ги изцяло и с гръцкия текст, буквално преведени и на български и за достоверността на тяхната автентичност даваме на два от тях и факсимилета. Подробен анализ на тяхното съдържание счетохме за излишно да правим, защото това, което бе нуждно за целта в случая, обяснено и споменато е на много места в текста на книгата, дето е трябвало.

Документите произхождат от двете гръцки официални власти—светска в кралство Гърция и духовната в Цариград и техните многобройни органи — които взаимно се допълняли в своите действия, като винаги са имали подкрепата и на турските власти в тяхната обща цел — обезбългаряването и на Тракия чрез насилственото погърчване, или унищожаване и прогонване.

Тези документи за лишен път доказват хиляди пъти доказаното, колко тежка е била борбата и на какви страдания е бил систематично и непрекъснато подложен българина през времето на турското владичество, за да запази своята народност и език и своето съществуване. Читателя сам нека съди по-нататък, какво може да бъде днес положението на останалите и попаднали поселения под фактическата власт на гърка в Тракия и Македония още повече като той се намира и под силната закрила на силните световни днес фактори, за които грубият егоизъм и ненаситен материализъм стоят много по-високо от кървите и страданията на цели народи.

№ I.

Писмо от Министерството на Външните Работи в Атина до Дедеагачкия гръцки подконсул да проучи грижливо посочените от Ахъ-челебийския гръцки архиерейски наместник мерки, за да се заставят Ахъ-челебийските българи търговци и занаятчии, като отиват в гръцки страни, да признаят Вселенската патриаршия и се зачисляват за гърци.

Министерство
на
Външните Работи
№ 2668

Атина, 4 април, 1886.

До Дедеагачкия подконсул на
Негово Величество.

Като Ви съобщавам един откъслек от писмото на назначеният от Силогоса за разпространение на гръцката писменост в Ахъ-челеби инспектор на народните действия в Тракия за произходещите от тоя район схизматици българи, които обикалят, както свободна, така и робска Гърция по търговски работи, молим Ви да изучите грижливо това писмо и да ни съобщите, считате ли за целесъобразни и приложими предлаганите мерки, за да се тури преграда на вредата, която се нанася на нашите интереси.

Министър:
Тодор Папаянис.

Пашмакли, 17 декември, 1885 год.

До Управителния Сѫвет на Просветителното и человеколюбиво Братство в Цариград.

. . . . . .

. . . . . .

Много пѫти ми се е давало повод при описване на истинското тук положение на работите да Ви представя, колко са безполезни и напраздни нашите жертви и трудове от народно гледище. При все това, от религиозно гледище нито сѫм Ви обявил някога, нито пѫк сѫм си вѫобразявал, че трябва да изоставим това место на сѫдбата му и на произвола на схизматиците. Затова именно Ви и показах, какво може да се направи за поддѫржане на сѫществующия в него религиозен сок. И сега сѫщо няма да пренебрегна от да поднеса на Вашето обмислюване и одобрение една практическа мерка, която, според мене, ще спомогне твѫрде много за изцеряване на злото, на несигурността и колебливостта на тези хора и за отвръщането на повечето от тях от пѫтя на заблудата. В прилагането на тая мерка аз не виждам такава мѫчнотия, но се сѫмнявам, да не би тя да не се одобри от майката черква, като мерка жестока, може би, и несѫгласна с началата на нашата евангелска вяра. Но както и да е, аз считах себе си за длѫжен да Ви представя всяка моя идея, сѫставена от схващането ми на работите и духовете тук, и мисля, че не вѫрша нищо противно на истинското учение на Св. Евангелие, което иначе: „след пѫрво и второ сѫветване наказва безчинните, за да не се вѫзгордяват". Затова не се колебая да представя на Ваше одобрение тая моя идея, която е следнята:

Всички почти жители на тоя район работят в гръцки страни, некои с тѫрговия, други сѫс шиене на аби, трети се занимават сѫс зидарство и четвѫрти са овчари. Такива страни са Атина, Пирей, Сирос и другите Цикладски острови, после Смирна, Кидония и други Малоазиятски крайбрежни градове и села на епархиите Смирненска, Ефеска, Кизикска, Ираклийска, Еноска, Маронийска, Ксантийска, Елевтерополска, Драмска, Серска, Светогорска и Солунска, както и в островите Хиос, Самос, Митилин, Лимнос и Имброс, дето обикновено отиват около края на месец август, гостуват там около 8 месеци и се завръщат през месец май тук, като носят заедно с печалбите, които особено гръцката щедрост им е дала, и непримиримата умраза против всичко гръцко, освен парата, разбира се. Човек се обзема от силно негодуване, като ги слуша да приказват, как в разстояние на двумесечното си гостуване са сполучили да измамят гѫрците и да ги убедят да повярват, че тези почтени техни госте принадлежат кѫм страната на православните. А такива и тям подобни работи като разказват подиграватално, тия наши хитреци забравят, неблагодарните, че и хляба, който ядат те и чадата им, е гръцки. Впрочем, за да научат урока на признателността и да се вразумят, считам за добре:

а) Да се препоръчи надлежно от майката черква на всички горепоменати черковни власти да заповядат на свещениците, а чрез тях да се предубедят и всички православни еднородци в тези епархии, щото—вместо да изказват отвращението си и иначе справедливо негодуване против всеки бѫлгарин, който живее в отечеството им, и вместо да им дават повод да ни осѫждат вандалите за вандалски дела, подобни на тия, що бяха обнародвани в „Зорница" и в други славянски органи относно случилата се сцена в едно атинско кафене, вместо, казвам, нашите да прибягват кѫм такива средства, които не ни правят чест като гѫрци, а от друга страна нямат никаква практическа полза — да отбягват всяко сношение и земане-даване с тях. Нека свещениците да не благославят и не освещават тях и магазините им, нито да им предават Св. Дарове: „Не давайте светите неща на псетата", но да ги считат като чужденци и не свои и да отбягват всяко с тях сношение.

б) Вѫв всяка община трябва да се сѫстави, тѫй да се каже, тайна полиция от един или повече от най-горещите и живи патриоти, които, щом се представят тези лѫжеправославни, да им искат удостоверение от техния свещеник, подтвѫрдено от архиерейския наместник, и което да показва, че носителя на това удостоверение принадлежи кѫм лика на православните. Иначе всеки, който не носи такова удостоверение, да се обявява на всички като познат и враг на православието и на народѫт, от който си изкарва прехраната. Назначените за това тайни агенти да насѫрдчават тези, които носят такова удостоверение, като ги препоръчват на благоволението и на другите жители, а да увещават тези, които нямат подобно свидетелство, че за напред няма да намерят нито в отечеството ни, нито в друга някоя гръцка страна поминѫк, нито пѫк ще живеят спокойно, докато не представят такова свидетелство, като вѫв вид на пасапорт.

в) Митрополитите чрез влиянието и средствата, с които разполагат пред другите народи и особено пред турците, да им препоръчват надлежно и както трябва пѫрвите, а пѫк вторите да им вдѫхват отвращение, като общи наши врагове, тѫй че и те да отбягват всяко земане—даване с тях. Мисля, че ще намерим готови за подобно нещо турците, от които, впрочем, много зависи успеха на тая мерка, особено в епархиите Маронийска, Ксантийска и Драмска, дето призимуват особено овчарите, като наемат зимните пасбища на беевете и агите.

г) Особено да се препоръча на вниманието на отците в Св. Гора и на монастиря Икосинифиса (Пангеон план.), дето често тези хора отиват на поклонение, да насѫрдчават носителите на подобни свидетелства, като ги почитат и обичат, като верни чада на православите, а лишените от такива удостоверения да не отхвѫрлят: „Този, който иде при мене, няма да го изпѫдя", но да ги поучават, като им обясняват заблудата на схизмата, в която са попаднали по незнание, и да не им казват, както, за жалост слушаме, че не сѫществува вече схизма и че тя е изобретена от

миряните гжрци и бжлгари, които преследват други интереси, чужди на вярата и пр.

Ако се приложи тая мярка в действие, не се сжмнявам, че не само всички почти жители на Ахж-челеби ще се принудят волно-неволно да отхвжрлят схизмата и нейните водители и обявят в едно кжсо време война против тях, но и мнозина други от други страни, които са попаднали в мрежата на схизмата, ще направят сжщото, защото тук вече не се касае за сухи думи и народни идеи, но за насжщния хляб, пред който тжлпата, а особено бжлгарската, жертвува и народност, и чест, и тям подобни. Тогава интригите няма да намират вече място в техния слух. Тогава и благословиите на майката черква ще бждат почитани от тях и няма никога да се боят от нейните проклятия. . . . . .

. . . . . .

(Подп.) Иконом поп Николай.

Ὑπουργεῖον ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 4 Ἀπριλίου 1886.

Ἀριθ. 2668.

Πρὸς τὸν ἐν Δεδέ Ἀγάτς Ὑ/Πρόξενον τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος.

Ἀνακοινοῦντες ὑμῖν ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ ἐν Ἀχῆ Τσελεπῆ ὑπὸ τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου διορισθέντος ἐπόπτου τῆς ἐν Θράκῃ ἐθνικῆς ἐνεργείας, περὶ τῶν ἐκ τῶν καταγομένων σχισματικῶν Βουλγάρων, οἵτινες περιέρχονται τὴν τε ἐλευθέραν καὶ δούλην Ἑλλάδα χάριν ἐμπορίας, σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ μελετήσητε ἐπισταμένως τὸ ἔγγραφον τοῦτο καὶ ἀνακοινώσητε ἡμῖν ἐὰν θεωρῆτε λυσιτελῆ καὶ ἐφαρμόσιμα τὰ προτεινόμενα μέτρα ὅπως τεθῇ φραγμὸς εἰς τὴν προσγιγνομένην εἰς τὰ ἡμέτερα συμφέροντα βλάβην.

Ὁ Ὑπουργός
Θεοδωρ. Παπαγιάνης

Ἐν Πασμακλῇ τῇ 17 Δεκεμβρίου 1885.

Πρὸς

τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκπαιδευτ· καὶ φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος.

. . . . . .

. . . . . .

Ἂν καὶ πολλάκις μοὶ ἐδόθη ἀφορμὴ περιγράφων τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων ἐνταῦθα κατάστασιν νὰ παραστήσω ὑμῖν τὸ ἀνωφελὲς καὶ μάταιον τῶν θυσιῶν ἡμῶν καὶ κόπων ὑπὸ ἔποψιν ἐθνικὴν, ἐν τούτοις ὑπὸ θρησκευτικὴν ἔποψιν οὔτε ἐδήλωσα ὑμῖν ποτὲ, οὔτε κἂν ἐφαντάσθην ὅτι πρέπει νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὸν τόπον τοῦτον εἰς τὴν τύχην τοῦ καὶ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν σχισματικῶν, διὸ καὶ ὑπέδειξα μὲν ὑμῖν τὶ τὸ

δυνατὸν γενέσθαι πρὸς συντήρησιν τῆς ἐν αὐτῷ ὑπαρχούσης θρησκευτικῆς ἰκμάδος, δὲν λείπω δὲ καὶ νῦν νὰ ὑποβάλω ὑπὸ τὴν σκέψιν καὶ ἔγκρισιν ὑμῶν μέτρον τι πρακτικὸν, κατ'ἐμὲ, καὶ τὰ μέγιστα συντελέσον εἰς θεραπείαν τοῦ κακοῦ τῆς ἀβεβαιότητος καὶ παλιμβουλίας τῶν ἀνθρώπων τούτων καὶ εἰς τὴν ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς πλάνης ἐπάνοδον τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν. Εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ μέτρου τούτου δὲν βλέπω τόσην δυσκολίαν ὅσην ἔχω ὑποψίαν μὴ τοῦτο δὲν ἐγκριθῇ ὑπὸ τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας ὡς σκληρὸν ἴσως, καὶ μὴ συνάδον πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς Εὐαγγελικῆς ἡμῶν Πίστεως. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε θεωρῶν ἐμαυτὸν ὑποχρεωμένον ἵνα ὑποβάλω ὑμῖν πᾶσαν ἰδέαν μου σχηματιζομένην ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων καὶ πνευμάτων ἐνταῦθα ἀντιλήψεως, καὶ φρονῶν ὅτι οὐδὲν πράττω ἀντικείμενον τῇ ἀψευδῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ὅπερ ἄλλως «μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν νουθεσίαν τιμωρεῖ τοὺς ἀτάκτους ἵνα μὴ ὑπεραίρωνται», δὲν διστάζω νὰ ὑποβάλω ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν ὑμῶν τὴν ἰδέαν μου ταύτην ἔχουσαν ὡς ἑξῆς· Πάντες σχεδὸν οἱ κάτοικοι τοῦ τμήματος τούτου ἐργάζονται εἰς χώρας Ἑλληνικὰς ὁ μὲν τὴν ἐμπορίαν καὶ ῥαπτικὴν τῶν ἀμπάδων, ὁ δὲ τὴν τεκτονικὴν, ὁ δὲ τὴν ποιμενικήν. Τοιαῦται δὲ χῶραι εἰσίν· Αἱ Ἀθῆναι, ὁ Πειραιῶς, ἡ Σῦρος καὶ αἱ λοιπαὶ κυκλάδες, ἡ Σμύρνη, αἱ Κυδωνίαι καὶ αἱ λοιπαὶ μικρασιατικαὶ παράλιαι πόλεις καὶ χωρία τῶν ἐπαρχιῶν Σμύρνης, Ἐφέσου, Κυζίκου, Ἡρακλείας, Αἴνου, Μαρωνείας, Ξάνθης, Ἐλευθερουπόλεως, Δράμας, Σερρῶν, Ἁγίου Ὄρους, καὶ Θεσσαλονίκης ὡς καὶ τῶν νήσων Χίου, Σάμου, Μιτυλήνης, Λήμνου καὶ Ἴμβρου, ὅπου συνήθως μεταβαίνοντες περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου φιλοξενοῦνται ὀκτὼ περίπου μῆνας καὶ ἐπανέρχονται κατὰ Μάϊον ἐνταῦθα κομίζοντες σὺν τοῖς κέρδεσιν, ἅπερ ἰδίως ἡ Ἑλληνικὴ γεναιοδωρία παρέχει αὐτοῖς, καὶ τὸ ἄσπονδον μῖσος κατὰ παντὸς Ἑλληνικοῦ, πλὴν βεβαίας τοῦ χρήματος. Ὑπὸ σφοδρᾶς ἀγανακτήσεως κυριεύεται τις ἀκούων αὐτοὺς διηγουμένους πῶς ἐν τῷ διαστήματι τῆς διμήνου ξενητείας των κατώρθωσαν νὰ ἐξαπατήσωσι τοὺς γραικοὺς καὶ πείσωσι τούτους νὰ πιστεύσωσιν ὅτι οἱ ἔντιμοι οὗτοι ξένοι των ἀνήκουσιν εἰς τὴν μερίδα τῶν ὀρθοδόξων. Τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια ἐμπαικτικῶς οἱ ἔξυπνοι μας διηγούμενοι λησμονοῦσιν οἱ ἀχάριστοι, ὅτι καὶ ὁ ἄρτος τὸν ὁποῖον τρώγουσιν αὐτοί τε καὶ τὰ τέκνα των εἶναι Ἑλληνικός. Ὅπως δὲ διδαχθῶσι τὸ μάθημα τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ σωφρονήσωσιν ἑαυτοὺς κρίνω καλόν. α!) Νὰ ἐγκυστηθῇ ἁρμοδίως ὑπὸ τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας πρὸς πάσας τὰς ἀνωτέρω Ἐκκλησιαστικὰς ἀρχὰς ὅπως διαταχθῶσιν οἱ ἱερεῖς καὶ δι' αὐτῶν εἰδοποιηθῶσι πάντες οἱ Ὀρθόδοξοι ὁμογενεῖς τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων ἀντὶ νὰ ἐκδηλῶσι τὴν ἀποστροφὴν καὶ δικαίαν ἄλλως τε ἀγανάκτησιν αὐτῶν κατὰ παντὸς βουλγάρου ζῶντος ἐν τῇ πατρίδι των, καὶ ἀντὶ νὰ δίδωσιν αὐτοῖς ἀφορμὰς ἵνα κατακρίνωσιν ἡμᾶς οἱ Βάνδαλοι, ἐπὶ βανδαλικοῖς ἔργοις ὁμοίοις τῶν ὑπὸ τῆς Ζορνίτσης καὶ ἄλλων Σλαυϊκῶν ὀργάνων ψευδῶς δημοσιευθέντων ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἐν τινι καφενείῳ Ἀθηνῶν συμβᾶσαν σκηνὴν, ἀντὶ λέγω οἱ ἡμέτεροι να καταφεύγωσιν εἰς τοιαῦτα μέσα ἥκιστα μὲν τιμῶντας αὐτοὺς ὡς Ἕλληνας, μηδεμίαν δ'ἄλλως πρακτικὴν ἔχοντα ὠφέλειαν, ν'ἀποφεύγωσι πᾶσαν μεταξὺ αὐτῶν σχέσιν καὶ δοσοληψίαν, οἱ Ἱερεῖς νὰ μὴ εὐλογῶσι καὶ ἁγιάζωσιν αὐτοὺς καὶ τὰ ἐργαστήριά των, οὔτε νὰ μεταδίδωσιν αὐτοῖς τῶν θείων δώρων «μὴ δότε γὰρ τὰ ἅγια τοῖς κυσί» ἀλλὰ θεωροῦντες τούτους ὡς ξένους καὶ ἀλλοτρίους ἀποφεύγωσι πασαν ἐπικοινωνίαν. β!) Ἐν ἑκάστῃ

κοινότητι νὰ συνιστᾶται μυστική, οὕτως εἰπεῖν, ἀστυνομία ἐξ ἑνὸς ἢ καὶ πλειόνων ἐκ τῶν θερμοτέρων, καὶ ζωηροτέρων πατριωτῶν οἵτινες ἅμα παρουσιάζονται οἱ ψευδορθόδοξοι οὗτοι, νὰ ζητῶσι παρ' αὐτῶν ἀπόδειξιν τοῦ ἐφημερίου των ἐπικυρωμένην ὑπὸ τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου καὶ δηλοῦσαν ὅτι ὁ φέρων ταύτην ἀνήκει εἰς τὴν χορείαν τῶν ὀρθοδόξων, ἄλλως πᾶς ὁ μὴ φέρων τοιαύτην ἀπόδειξιν νὰ γίνηται τοῖς πᾶσι γνωστὸς ὡς ἐχθρὸς τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ ἔθνους, ἐξ οὗ πορίζεται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Οἱ ἐπὶ τούτου ὡρισμένοι μυστικοὶ πράκτορες τοὺς μὲν φέροντας τοιαύτην ἀπόδειξιν νὰ ἐνθαρρύνωσι συνιστῶντες εἰς τὴν εὔνοιαν καὶ τῶν λοιπῶν κατοίκων, τοὺς δὲ μὴ νὰ βεβαιῶσιν ὅτι τοῦ λοιποῦ δὲν θὰ εὕρωσιν οὔτε ἐν τῇ πατρίδι των οὔτε ἐν ἄλλῃ τινι χώρᾳ Ἑλληνικῇ πόρον ζωῆς, ἀλλ' οὔτε καὶ θὰ ζήσωσιν ὑσύχως ἐν ὅσῳ δέν παρουσιάσωσι τὴν ἐν εἴδει διαβατηρίου ταύτην ἀπόδειξιν. γ!) Αἱ Μητροπόλεις διὰ τῆς ἐπιρροῆς καὶ τῶν μέσων, ἅπερ κέκτηνται παρὰ τοῖς ἀλλοεθνέσι καὶ ἰδίᾳ τοῖς Ὀθωμανοῖς νὰ συνιστῶσιν αὐτοῖς καιταλλήλως καὶ ἐπιτηδείως τοὺς μὲν νὰ ἐμπνέωσιν αὐτοῖς τὴν ἀποστροφὴν κατὰ τῶν δὲ ὡς κοινῶν ἡμῖν ἐχθρῶν, οὕτως ὥστε καὶ ἐκείνοι ν'ἀποφεύγωσι πᾶσαν μεταξὺ αὐτῶν δοσοληψίαν· Προθύμους δὲ πρὸς τοῦτο, ὡς φρονῶ θέλομεν εὕρει τοὺς ὀθωμανοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλως τε πολὺ ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ τοῦ μέτρου τουτου ἰδίᾳ ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις Μαρωνείας, Ξάνθης καὶ Δράμας, ὅπου ἰδίως διαχειμάζουσιν οἱ ποιμένες ἐνοικιάζοντες τὰς χειμερινὰς βοσκὰς ἐν τοῖς κτήμασι τῶν Βεϊδων καὶ Ἀγάδων. δ!) Νὰ συστηθῇ ἰδίως εἰς τὴν προσοχὴν τῶν πατέρων τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τῆς Μονῆς Εἰκοσιφινίσσης ὅπου συχνὰ μεταβαίνουσιν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ὡς προσκυνηταὶ, ἵνα τοὺς μὲν φέροντας τοιαύτην ἀπόδειξιν ἐνθαρρύνωσι τιμῶντες καὶ ἀγαπῶντες αὐτοὺς ὡς τέκνα πιστὰ τῆς Ὀρθοδοξίας, τοὺς δὲ στερουμένους τοιαύτης ἀποδείξεως νὰ μὴν ἀποπέμπωσι μὲν «τὸν ἐρχόμενον γὰρ πρὸς με οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω» νὰ νουθετῶσιν ὅμως τούτους ἐξηγοῦντες τὴν πλάνην τοῦ σχίσματος εἰς ὃ ὑπέπεσαν ἐν ἀγνοίᾳ των καὶ μὴ λέγωσιν αὐτοῖς, ὡς δυστυχῶς πληροφοροῦμαι, ὅτι δὲν ὑφίσταται πλέον σχίσμα καὶ ὅτι τοῦτο ἦν ἐπινόησις τῶν κοσμικῶν Ἑλλήνων τε καὶ Βουλγάρων ἐπιδιωκόντων ἄλλα συμφέροντα ξένα τῇ θρησκείᾳ κ. τ. λ.

Τοῦ μέτρου τούτου ἐν ἐνεργείᾳ τιθεμένου εἰμὶ ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι οὐ μόνον πάντες σχεδὸν οἱ κάτοικοι τοῦ Ἀχῆ τσελεπῆ θ'ἀναγκασθῶσιν ἑκόντες ἄκοντες ν'ἀποπτύσσωσι τὸ σχισμα καὶ τοὺς ἡγέτας αὐτῶν καὶ κηρύξωσιν ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος πόλεμον ἐναντίον των, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐν ἄλλαις Ἐπαρχίαις ἐμπεσόντες εἰς τὰ δίκτυα τοῦ σχίσματος θὰ πράξωσι τὸ αὐτὸ, διότι δὲν πρόκειται ἤδη περὶ λόγων ξηρῶν καὶ ἰδεῶν ἐθνικῶν, ἀλλὰ περὶ ἄρτου ἐπιουσίου, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου ὁ ὄχλος ἰδίᾳ ὁ Βουλγαρικὸς θυσιάζει καὶ ἐθνικότητα καὶ τιμὴν καὶ τὰ ταύτα. Τότε αἱ ῥαδιουργίαι δὲν θὰ εὑρίσκωσι πλέον χώραν εἰς τὰς ἀκοὰς αὐτῶν. Τότε καὶ αἱ εὐλογίαι τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας ἔσονται σεβασταὶ δὶ αὐτοὺς μηδόλως ἤδη πτοουμένους ἐκ τῶν Ἀρῶν αὐτῆς. — . . . . . .

. . . . . .

(ὑπογ.) Οἰκονόμος Παπᾶ Νικόλαος

№ II.

Рапорт от Дедеагачкия гржцки подконсул до Министра на Вжнишните Работи в Атина, сжобщава, че и в Дедеагачкият окржг бжлгарите схизматици, които не са малочислени, упорито и тайно се приготвяли за близко вжзстание за катурване статуквото и в Тракия и че тези известия подконсула сжобщил на Дедеагачкия мютесарифин Мехмед Пертев.

Дедеагач, 22 февруарий 1903 г.

№ на прот. 31
Д. 19.

Господине Министре,

Както имах честта да поднеса на почитаемото Министерство чрез просбата си № 300 от 16 ноември, м. г., че и в Дедеагачкият окржг славофоните схизматици са не само не малочислени, но и работят за панславистическите цели с упоритост, но тайно и тихо. Според сведенията, които получих, ако и винаги да са всявани от тайни агенти вжзстанически идеи и се е вжзбуждал фанатически бжлгарския народен дух, особено напоследжк стана чувствителни приготвленията с оржжия, вжршени по найтаен начин за бждеще вжзстание. Напоследжк наш еднородец, който е пристигнал от Бжлгария и който познава лицата и работите, ми каза, че, според както е схванал, бжлгарите през идната пролет като усилят действията си, вжршени през миналите години за катурване статуквото, се вижда, че планират едно нахлуване на вжзстанически чети не само в Македония, но главно и в Тракия, може би, в Одринския район. Подобни сведения ми се предадоха и от друго лице, което познава много или малко бжлгарите в тези места.

Тези известия, вжрху които обляган, изказах преди месец и повече страха за спокойствието в Дедеагачкият окржг на мютесарифина Мехмед Пертев, счетох за своя длжжност да сжобща на В. Превжзходителство под всяка резерва, защото, за жалост, от една страна в околността на тукашното царско подконсулство сериозни учители и даже тези, които зависят от подконсулството, по-главни помощници за народна работа има малко назначени в паланки и села повече чисто гржцки с малко бжлгарско население, от друга страна, Еноския митрополит е неспособен да ни дава сждействие вжв важни народни вжпроси, от които няма никакво сжзнание.

Най-покорен управляющ
(подписа не се чете)

Ἀριθ. Πρωτ. 31
Δ 19

Ἐν Δεδεαγάτς τῇ 22 φεβρουαρ. 1903.

ΚΥΡΙΕ ΥΠΟΥΡΓΕ

Ὡς ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω τῷ Σεβαστῷ ὑπουργείῳ διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 300 ἀπὸ 16 Νοεμβρίου π. ε. ἀναφορᾶς μου, καὶ ἐν τῇ Διοικήσει Δεδεαγάτς οἱ Σλαυόφωνοι σχισματικοὶ καὶ οὐκ εὐάριθμοι εἰσὶ καὶ ἐργάζονται ὑπέρ τῶν πανσλαυιστικῶν σκοπῶν μετ' ἐπιμονῆς, ἀλλὰ λάθρα καὶ ἠρέμως. Καθ' ἃς ἔλαβον πληροφορίας, καὶ περ' αὐτοῖς ἀείποτε μὲν ἐνεσπείραντο ὑπὸ μυστικῶν πρακτόρων ἐπαναστατικαὶ ἰδέαι καὶ ἐξῄπτετο φανατικὸν τὸ βουλγαρικὸν ἐθνικὸν φρόνημα, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐπ' ἐσχάτων ἐγένοντο αἰσθηταὶ μυστικωτάτῳ τῷ τρόπῳ διενεργούμεναι καὶ ἐν ὅπλοις προετοιμασίαι πρὸς μέλλουσαν ἐξέγερσιν. Τελευταίως δὲ ὁμογενὴς ἀφικόμενος ἐκ Βουλγαρίας, καὶ τά τε πρόσωπα καὶ πράγματα γινώσκων, μοὶ εἶπεν ὅτι, ὡς ἀντελήφθη, οἱ Βούλγαροι κατὰ τὸ προσεχὲς ἔαρ, ἐντείνοντες τὰς κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἐνεργείας των καὶ πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ καθεστῶτος φαίνονται σχεδιάζοντες εἰσβολὴν ἀνταρτικῶν σωμάτων οὐ μόνον εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς Θράκην κυρίως, ἐν τῷ τμήματι ἴσως τῆς Ἀδριανουπόλεως. Παρόμοιαι πληροφορίαι μοὶ μεταδόθησαν καὶ παρ' ἄλλου προσώπου, γινώσκοντος κατὰ το μᾶλλον καὶ ἧττον τοὺς ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις Βουλγάρους.

Τὰς εἰδήσεις ταύτας, ἐφ' ἃς στηριζόμενος ἐξεδήλωσα πρὸ μηνὸς καὶ πλέον φόβους περὶ τῆς ἡσυχίας ἐν τῇ Διοικήσει Δεδεαγάτς τῷ Μουτεσαρρίφῃ Μεχμέτ Περτέβ, ἐνόμισα καθῆκον μου ν' ἀνακοινώσω τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι ὑπὸ πᾶσαν ἐπιφύλαξιν, διότι δυστυχῶς τοῦτο μὲν ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Β. τούτου Ὑποπροξενείου ἄξιοι λόγου διδάσκαλοι, καὶ δὴ ἐξαρτωμένοι ἐξ αὐτοῦ κυριώτεροι ἐπίκουροι ἐθνικῆς ἐργασίας, ὀλίγιστοι, ἀραιῶς ἐγκατεσπαρμένοι ἐν τοῖς κωμοπόλεσι καὶ χωρίσις, καθαρῶς μᾶλλον Ἑλληνικοῖς καὶ μικροὶ βουλγαρικοὶ συνικισμοὶ κειμένοις, καὶ διωρισμένοι, ἀφ' ἑτέρου δέ ὁ Μητροπολίτης Αἴνου ἀνίκανος ἐστὶν ὅπως παρέχῃ ἡμῖν συνδρομὴν ἐν σπουδαίοις ἐθνικοῖς ζητήμασι, ὧν οὐδεμίαν συναίσθησιν κέκτηται.

Εὐπειθέστατος
Ὁ Διευθύνων

№ III.

Писмо от Министерството на Вжншните Работи в Атина, до Дедеагачкия гржцки подконсул, че Великия Везир е благодарил за дадените от консула чрез Цариградския гржцки посланик сведения за действията на бжлгарите в Дедеагачкия окржг. Отнася се до готвящето се Илинденско вжзстание.

Министерство
на
Вжншните работи
—
Отдел А.
Поверит. писалище
№ на пов. прот. 806
—

Атина, 28 март, 1903 год.
№ на прот. 53.
Получ. на 5 април, 1903 г.

До Дедеагачкото
подконсулство.

В сврзка с Вашето писмо под № 31 за бжлгарските действия в Дедеагачкият окржг изпращам Ви приключен за Ваше знание препис от изложението под № 243 на Цариградското посолство.

Министжр
А. К. (не се чете).

Препис от изложението под № 243 на Цариградското царско посолство от 19 март, т. г. до Министерството на Вжншните Работи.

В отговор на Вашето писмо под № 573 от 12 т. м. имам чест да Ви уведомя, че сжобщих на Великия Везир сждржанието на изпратеното ми чрез него изложение под № 31 от Дедеагачкия подконсул за бжлгарските действия в сжщият окржг и Великия Везир ми изрази благодарности за поменатите сведения.

Най-покорен
В. А. Потен.

Ὑπουργεῖον
ἐπὶ τῶν
Ἐξωτερικῶν

Τμῆμα Α!

Ἐμπιστευτικὸν γραφεῖον
Ἀριθ. ἐμπ. πρωτ. 806

Ἀθήνησι τῇ 28 Μαρτίου 1903
Ἀριθ. Πρωτ. 53

Ἐλήφ. τῇ 5 Ἀπριλίου 1903

Πρὸς
Τὸ ἐν Δεδεαγάτς Ὑποπροξενεῖον

Ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὑπὸ ἀρ. 31 ὑμέτερον ἔγγραφον περὶ τῶν ἐν τῇ διοικήσει τοῦ Δεδεαγάτς Βουλγαρικῶν ἐνεργειῶν διαβιβάζω ὑμῖν συ-

νημμένως πρὸς γνῶσιν ὑμῶν ἀντίγραφον τῆς ὑπὸ ἀρ. 243 ἐκθέσεως τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρεσβείας.

Ὁ Ὑπουργὸς
Α. Β. . . . .

Ἀντίγραφον τῆς ὑπὸ ἀριθ. 243 ἐκδόσεως τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Β. Πρεσβείας ἀπὸ 19 Μαρτίου ε. ε. πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργεῖον.

Εἰς ἀπάντησιν εἰς τὸ ὑπὸ ἀρ. 573 ἀπὸ 12 τρ. μ. Ὑμέτερον ἔγγραφον λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσω ὅτι ἀνεκοίνωσα τὸ περιεχόμενον τῆς δὶ αὐτοῦ διαβιβασθείσης μοι ὑπ' ἀρ. 31 ἐκθέσεως τοῦ ἐν Δεδεαγάτς Ὑποπροξένου περὶ τῶν ἐν τῇ ὁμωνύμῳ διοικήσει βουλγαρικῶν ἐνεργειῶν τῷ Μ. Βεζύρῃ ὅστις ἐξέφρασέ μοι εὐχαριστείας ἐπὶ ταῖς μνησθείσαις πληροφορίαις.

Εὐπειθέστατος
Β. Α. Ποττέν.

№ IV.

Рапорт от Дедеагачкия гржцки подконсул до Министерството на Вжншните Работи в Атина и до Цариградското гржцко посолство, сжобщава за опита на бжлгарските революционери да дигнат трена между Гюмюрджина и Дедеагач и претжрсванията поради това в бжлгарските села южно от железнопжтната линия.

№ 98.

Изх. № 55. Дедеагач, 13 юли, 1903 г.

1) Цариградско посолство
2) Министерство на В. Работи.

Имам чест да уведомя Ваше Превжзходителство, че около $10^1/_2$ часа след пладне нов опит е станал за дигане вжв вжздуха тренжт от Солун за Цариград.

Помежду Гюмюрджина и Демир-бейли на разстояние 56 километра дейците бяха турили динамит на железнопжтните релси, който, ако и да се подпалил при допирането си сжс железнопжтната машина, при все това никаква повреда не е станала.

При направеното изследване в бжлгарските села, които се намират на юг и близо до местото на покушението, бяха се намерили оржжия, барут и военни припаси.

Всички тук сжс скржб и разочарование чуха това ново злодейско дело, което най-малко спомага за успокояване на уплашените духове и за сжживяване на запрялото вече тжрговско сжобщение.

Подобно на това е изпратено и до царското посолство в Цариград.

Покорен
подконсула
(не се чете подписа).

Ἀριθ. 98 / 55 Δεδεαγάτς τῇ 13 Ἰουνίου 1903

1) Πρεσβεία Κωνσ/πόλεως
2) Ὑπουρ. Ἐξωτερικῶν

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ μεταδώσω τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι ὅτι: περὶ τὴν 10 καὶ ἡμίσειαν μ. μ. νέα ἀπόπειρα ἔλαβε χώραν πρὸς ἀνατίναξιν τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Κων/πολιν σιδηροδρομικοῦ συρμοῦ.

Μεταξὺ Γιουμουλτζίνης καὶ Demir Beyli εἰς ἀπόστασιν 56 χιλιομέτρων τῆς Δεδεαγάτς οἱ δράσται εἶχον θέσει δυναμίτιδα ἐπὶ τῇ σιδηροδρομικῇ γραμμῇ, τῆς σιδηροδρομικῆς μηχανῆς οὐδεμία ἐν τούτοις βλάβη ἐγίνετο.

Εἰς τὰ πρὸς νότον καὶ πλησίον τοῦ μέρους τῆς ἀποπείρας κείμενα βουλγαρικὰ χωρία, πρό τινος, ἐρεύνης γενομένης εἶχον ἀνευρεθῇ ὅπλα πυρίτης καὶ πολεμοφόδια. Ἅπαντες οἱ ἐνταῦθα μετὰ πικρίας καὶ ἀπογοητεύσεως ἤκουσαν τὴν νέαν ταύτην ἐγκληματικὴν πρᾶξιν ἥκιστα συντελοῦσαν πρὸς καθησύχασιν τῶν πεφοβισμένων πνευμάτων καὶ ἀναζωογόνησιν τῆς ἤδη ἀδρανούσης ἐμπορικῆς συγκοινωνίας . . .

Ὅμοιον τούτοις ἐστάλη
πρὸς τὴν ἐν Κωνσταν/πόλει
Β. Πρεσβείαν

Εὐπιθέστατος
Ὁ Ὑποπρόξενος

№ V.

Рапорт от Дедеагачкия гржцки подконсул до гржцкото посолство в Цариград и копие до Министерството на Вжншните Работи в Атина за намерен динамит по железницата между Димотика и Софли и за нуждата да се сжобщава всичко на властта, за да може да очисти размирните елементи, които дават сжседните бжлгарски села.

Дедеагач, 12 юли, 1903 г.
(Щемпел)
Гржцко подконсулство
в Дедеагач
№ 137
Д. 55

1) Господин Председателйо,
2) Господин Посланико,

След писмото ми № 108 имам чест да Ви уведомя, В. Превжзходителство, че снощи едно количество динамит от 7—8 оки се намери на железнопжтната линия Цариград—Солун между Димотика и Софли. Няколко минути преди да мине по линията трена, забелязали динамитжт и с изстрели привлекли вниманието на машиниста, който спрял на време трена.

Всяко нещастие, което би случайно станало — такива има опастност да се случат—сега, когато местната власт има подробни сведения за сжстоянието на сжседните бжлгарски села, от които

излизат дейците на тези покушения, трябва да бжде напжлно сжобщавано, за да обжрне вниманието и очисти тая околност от тези престжпни елементи.

1) Подобно на това се изпрати на царското посолство в Цариград.

2) Сжщо и на Министерството на Вжншните Работи.

Покорен
подконсула
(не се чете подписа)

Δεδεαγάτς 12 Ἰουλίου 1903

Ὑποπροξενεῖον τῆς Ἑλλάδος

Δεδεαγάτς Ἀριθ. 137
Δ. 55

1) Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν
2) Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως
Τμῆμα Πολιτικόν.

1) ΚΥΡΙΕ ΠΡΟΕΔΡΕ,

2) ΚΥΡΙΕ ΠΡΕΣΒΕΥΤΑ,

Κατόπιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 108 ἔγγραφόν μου λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ πληροφορήσω τὴν ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι: χθὲς τὴν νύκτα δυναμίτις 7—8 ὁκάδων εὑρέθη ἐπὶ τῆς σιδηρᾶς γραμμῆς Κωνσταντ. — Θεσσαλονίκης, μεταξὺ Διδυμοτείχου καὶ Σουφλίου ὀλίγας στιγμᾶς πρὶν ἢ διέλθη ἐπ' αὐτῆς ὁ σιδηροδρομικὸς συρμὸς εἰς τὴν γραμμήν· οἱ τὴν γραμμὴν συντηροῦντες στρατιωτικοὶ φύλακες παρεινήρησαν αὐτὴν καὶ διὰ πυροβολισμῶν ἔσυρον τὴν προσοχὴν τοῦ ὁδηγοῦντος μηχανικοῦ, σταματήσαντος οὕτως τὸν συρμὸν ἐγκαίρως.

Πᾶν δυστύχημα ὅπερ θέλει τυχὸν συμβῇ καὶ ἐπαπειλοῦνται τοιαῦτα, νῦν δὲ ἡ ἐγχώρις Ἀρχὴ ἔχει τὴν λεπτομερῆ γνῶσιν τῆς καταστάσεως τῶν γειτόνων βουλγαρικῶν χωρίων, ἀφ ὧν ὁρμῶνται οἱ δράσται τῶν κακούργων τούτων ἀποπειρῶν νὰ τῇ καταλογισθῇ ἀκεραία τὰς τοιαύτας χρονοτριβίας νὰ ἀποκαθάρῃ τὴν περιφέρειαν ταύτην τῶν ἐγκληματικῶν τούτων στοιχείων.

1) Ὅμοιον ταύτης ἐστάλη πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Β. Πρεσβείαν.

2) Ὅμοιον ταύτης ἐστάλη πρὸς τὸν Κ·ον ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν Ὑπουργόν.

Εὐπειθέστατος
Ὁ Ὑποπρόξενος

№ VI.

Рапорт от Дедеагачкия гржцки подконсул до Министерството на Вжншните Работи в Атина и до гржцкия посланик в Цариград, сжобщава за срещите си с Едип паша, пристигнал от Солун за потушаване вжзстанието в Тракия и сведенията и мерките, които консула му дал за намиране скритото оржжие и припаси.

Дедеагач
26 юли, 1913 г.
№ 148
Изх. № 62—63

1) Г-н Председателйо,
2) Г-н Посланико,

След писмото ми от 9 юли, тая год., с № 133, имам чест да донеса на В. Превжзходителство, че през вечерта на 18 юли пристигна тук от Солун генерал Едип паша с мисия, както се вижда, да изследва извжнредното сжстояние на бжлгарските села в тая околнсст, донесено му по рано.

На следния ден сутринта побжрзаха да го посетят представителите австрийски и руски, а след обяд сжщия ден мютесарифина ме помоли да ме види в управлението, дето ми сжобщи горното, като прибави, че ако желая, мога да видя насаме генерала. След няколко минути бях вече при него. Незакжсняхме да дойдем до вжпросжт и му сжобща сведенията, които имах и които той с внимание изслуша, като ги приемаше, както се види, за твжрде вероятни, тжй като изобщо сжвпадаха с потвжрдените от него сведения за други околности. При все това, разбрах, че би желал да види някого, който е живял в селото Дован-Хисар и който да е схванал сжс собствените си очи това, що се е вжршило там. В сжщия ден през нощта му изпратих един работник от местните рудници, които се намират при селото и когото приенасаме и изпита подробно.

На другата сутрин той ми вжрна посещението и ми благодари за това, като прибави, че не може да използува за водач изпитания работник, защото не познавал разните скривалища, които да се изследват без опасност и без насилие от тези, които ще окупират селото.

Сполката на работата, според голямата опитност на Едип паша, лежи в сегашните обстоятелства в намирането на хора с доверие и използуване ги да покажат местата, за да открият скритите оржжия и припаси. После, обаче, призна, че мжчно ще се намерят такива хора, като взе пред вид голямата предпазливост, която бжлгарите земат, и крайното недоверие, за което са дали клетва да хранят кжм всеки инородец, ако не са уверени, че е техен сжмишленик. По липса на такжв човек, предложи да се изпрати една жена. На другия ден, обаче, и генералжт и мютесарафина бяха повече наклонни да приемат моето мнение — да се изпратят двама или трима способни хора от войниците,

като тютюноработници да тжрсят работа в някое от посочените бжлгарски села, тжй като сега започва обработването на тютюня, за да се уверят, ако е вжзможно, за военните обучения, които стават нощя. Но след два дни, т. е. на 22 юли, стана известно, че една пехотна рота с няколко конни стражари замина за споменатото село, но никой и до днес не се научи нещо за целта на изпращането на тая войска.

Вчера видях генералжт и мютесарафина, които явно ми казаха, че причината на това изпращане войска било да се надзирава Дован-Хисар, и намерих за разумно да не питам повече за това, което исках да ми сжобщат.

Надявам се наскоро да донеса на Ваше Превжзходителство по-нататжшното развиване на работите, а тжй сжщо и дали не ще се появи нещо ново. И ако нещо не се появи, то мисля, че това е излезло от грижата на царското подконсулство, като се оставя по-нататжшния ход на работата на компетентните турски чиновници.

1) Подобно се изпрати до посолството вжв Цариград.

2) Сжщо до Министерството на Вжншните Работи.

Най покорен
подконсула
(не се чете)

ΔΕΔΕΑΓΑΤΣ
26 'Ιουλίου 1903.

Αριθμ. 148
62—63

1) Κύριε Πρόεδρε,
2) Κύριε Πρεσβευτά,

Κατόπιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 133 ἀπὸ 8 'Ιουλίου ἔ ἔ. ἐγγράφου μου λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρω τῇ ὑμ 'Εξόχοτητι ὅτι:

Τὸ ἑσπέρας τῆς 18-ης 'Ιουλίου ἔ ἔ. ἀφίκετο ἐνταῦθα, ἐκ Θεσσαλονίκης, ὁ στρατηγὸς 'Εδίπ-Πασσᾶς, ἐντεταλμένος ὡς φαίνεται, νὰ εξετάσῃ τὴν καταγγελθεῖσαν ἔκρυθμον κατάστασιν τῶν βουλγαρικῶν χωρίων τῆς περιφερείας ταύτης.

Τὴν πρωΐαν τῆς ἑπομένης ἔσπευσαν νὰ ἐπισκεφθῶσιν αὐτὸν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Αὐστρίας καὶ Ρωσσίας, τὴν δὲ μεταμεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ Μουτεσαρίφης παρεκάλεσέ με νὰ μὲ ἴδῃ ἐν τῷ Διοικητηρίῳ, ἔνθα ἀνεκοίνωσέ μοι τ' ἀνωτέρω καὶ προσέθεσε ὅτι: ἐάν ἐπεθύμουν δύναμαι νὰ ἴδω κατ' ἰδίαν τὸν στρατηγόν. Μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἤμην πάρ' αὐτῷ.

Δὲν ἠργήσαμεν νὰ ἔλθωμεν εἰς τὸ ζήτημα. Τῷ μετέδωκα ἃς εἶχον πληροφορίας, τὰ ὁποῖα μετὰ προσοχῆς ἤκουσε καὶ ἐφαίνετο ἀποδεχόμενος ὡς λίαν πιθανὰ, ἅτε καθόλου συμπίπτοντα πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ τὰ ἴδια ἐν ἄλλαις περιφερείαις βεβαιωθέντα.

Οὐχ ἧττον ἐννόησα ὅτι θὰ ἐπεθύμει νὰ ἔβλεπέ τινα παραμείναντα ἐν τῷ χωρίῳ Δοὰν-'Ισσὰρ καὶ ἀντληφθέντα ἰδίοις ὄμμασι, τὴν ἰδίαν ἡμέραν νύκτωρ ἀπέστειλα παρ' αὐτῷ ἐργάτην τινὰ τοῦ παρὰ το χωρίον κειμένου μεταλλείου χαλκοῦ, ὃν κατὰ μόνας ἐδέχθη καὶ λεπτομερῶς ἐξέτασεν.

Τὴν ἑπομένην πρωΐαν, ἀντεπεσκεφθείς με καὶ εὐχαριστήσας μοι διὰ τοῦτο, ἐν τούτοις μοὶ προσέθεσεν, ὅτι δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιήσῃ ὡς ὁδηγόν τὸν ἐξετασθέντα ἐργάτην μὴ γνωρίζοντα τὰς διαφόρους κρύπτας, ἃς οἱ ἐνεργήσοντες τὴν κατοχὴν τοῦ χωρίου πρέπει ἀσφαλῶς καὶ ἄνευ χρήσεως βίας νὰ ἐρευνήσωσιν.

Ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐνεργείας κατὰ τὸν μεγάλην πεῖραν ἔχοντα 'Εδίπ πασσᾶν ἔγκειται, ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσι, εἰς τὴν εὕρεσιν καὶ χρησιμοποίησιν κατόπτου, ἀδρῶς ἀμειφθησομένου, δυναμένου δὲ νὰ ὑποδείξῃ αὐτοῖς τὰ μέρη ἔνθα νὰ ἐνεργήσωσι καὶ ν' ἀνεύρωσι τὰ κεκρυμένα ὅπλα καὶ πολεμεφόδια. Κατόπιν ὅμως ἀνεγνώρισε τὸ δυσεύρητον τοιούτου ἐργάτου, λαβὼν ὑπ' ὄψει τὰς μεγάλας προφυλάξεις, ἃς οἱ βούλγαροι λαμβάνουσι καὶ τὴν ἔκτακτον δυσπιστίαν ἣν ὁρκισθέντες τηροῦσι πρὸς πάντα μὴ ὁμοεθνῆ καὶ μὴ ἀποδεδειγμένως συμπράττοντα αὐτοῖς, ἐπρότεινε δὲ ἐν ἐλλείψει τοιούτου, τὴν ἀποστολὴν, ὡς κατασκόπου γυναικὸς τινὸς, τὴν ἐπιοῦσαν ὅμως, ὁ τε στρατηγὸς καὶ ὁ Μουτεσαρίφης, ἔκλινον μᾶλλον ὑπὲρ τῆς γνώμης μου τοῦ νὰ σταλῶσι δύο ἢ τρεῖς νοήμονες ἄνδρες τοῦ στρατοῦ, ὡς καπνοεργάται, πρὸς ἀναζήτησιν ἐργασίας εἴς τι τῶν ὑποδειχθέντων βουλγαρικῶν χωρίων, ἀρχομένης νῦν τῆς κατεργασίας τῶν καπνῶν, ὅπως εἰ δυνατὸν βεβαιωθῶσι περὶ τῶν λαμβανόντων χώραν, τὴν νύκτα, ἐν ὅπλοις γυμνασίων.

Πλὴν μετὰ δύο ἡμέρας, ἤτοι τῇ 22 'Ιουλίου, ἐγένετο γνωστὸν ὅτι λόχος πεζικοῦ μετὰ ἐφίππων τινῶν χωροφυλάκων ἀνεχώρησε κατευθυνόμενον πρὸς τὸ ἐν λόγῳ χωρίον, ἀλλ' οὐδείς ἄχρι σήμερον ἔμαθέ τι περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς ταύτης.

Χθὲς εἶδον, ὁμοῦ, τόν τε στρατηγὸν καὶ τὸν Μουτεσαρίφην, οἵτινες μοι εἶπον σαφῶς ὅτι λόγος ταύτης εἶναι ἡ ἐποπτεία τοῦ Δοὰν-ἰσσάρ.

Ἔκρινα δὲ συνετὸν νὰ μὴ ζητήσω πλειότερα τῶν ὅσα ἠθέλησαν νὰ μοὶ ἀνακοινώσωσιν.

Ἐλπίζω προσεχῶς νὰ λάβω τὴν τιμὴν ν'ἀναφέρω τῇ ὑμετέρα ἐξοχότητι τὴν μετέπειτα τοῦ ζητήματος ἐξέλιξιν ὁπωσδήποτε ὅμως, ἐάν οὐδέν νεώτερόν τι ἀναφανῇ, φρονῶ ὅτι τοῦτο ἐξῆλθε πλέον τῆς μερίμνης τῆς περαιτέρω του ζητήματος πορείας τοῖς ἁρμοδίοις ταύτης ὀθωμανοῖς ὁπαλλήλοις ἀφιεμένης.

1) Ὁμοία ταύτης ἐστάλη πρὸς τὴν ἐν Κ/πόλει Β. Πρεσβείαν 2) ὁμοία ταύτης ἐστάλη πρὸς τὸ 2-ον ἐπὶ τῶν 'Εξωτερικῶν 'Υπουργεῖον.

Εὐπειθέστατος
'Ο 'Υποπρόξενος

№ VII.

Рапорт от Дедеагачкия гржцки подконсул до Министра на Вжншните Работи в Атина и до гржцкия посланик в Цариград, че като научил, как в близкото до Дедеагач бжлгарско село Лжджа-кйой са сжбирали парични помощи за купуване оржжия, научил и некои, които стоели на чело на вжзстаническите приготовления, всичко това сжобщил на Едип паша и му обжрнал вииманието. Явява още, че се полагат големи старания, щото Одринския вилеят да не се включва в предвижданият общ реформаторски план над Европейска Турция.

Деедагач
18 август, 1903 г.
№ 187
Д. 88

1) Г-н Председателйо,
2) Г-н Посланико,

Имам чест да донеса на Ваше Превжзходителство следното:

Като имам положителни сведения, че в бжлгарското село Лжджа-кйой (Старо-Траянови бани), което отстои един час от Дедеагач, се сжбират парични помощи за купуване оржжия манлихер, сжщо и некои, които стоят на чело на преследваната цел, потжрсих днес заранта и видях Едип паша, на когото изложих горното и обжрнах сжщевременно вниманието му кжм тези вжзстаннически действия, които се разпространяват от ден на ден по-наюг.

С пашата неможахме частно да се разговорим, понеже е зает с пристигналите вчера от разни места из Мала-Азия два парахода Махсусие войници и с по-скорошното им изпращане по железницата през Одрин кжм бжлгарските граници на тоя вилеят.

Снощи пристигнаха от Дикили поменатите параходи с 2800 души и 360 коня. Днес се очакват и други, сжщо и войски от Солун. Пашата благоволи да ме уведоми, че от вчера до днес войската, която ще мине от тук през Одрин кжм бжлгарските граници, трябва да вжзлиза на повече от 10 хиляди души с нуждния обоз.

Види се, че се полагат големи старания, за да се запази тоя вилеят в относително спокойствие и да може така да не се включи в предвижданият общ реформаторски план над Европейска Турция.

1) Подобно на това се изпрати на Цариградското посолство.
2) Подобно се изпрати и на Министерството на Вжншните Работи.

Подконсула
(не се чете подписа).

Δεδέαγατς 18 Αὐγούστου 1903
Αριθ. 187 Δ. 88

1) Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν
1) Πρεσβεία Κ/πόλεως

1) Κύριε Πρόεδρε,
2) Κύριε Πρεσβευτά,

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρω τῇ Ὑμ. Ἐξοχότητι τὰ ἑπόμενα:

Ἔχων θετικὰς πληροφορίας, ὅτι ἐν τῷ βουλγαρικῷ χωρίῳ Λιτζέκιοϊ (ἀρχ. Θέρμαι Τραϊνοῦ) — περὶ τὴν ὥραν ἀπέχοντι τοῦ Δεδέαγατς γίνονται χρηματικαὶ συνδρομαὶ πρὸς ἀγορὰν ὅπλων Μάνλιχερ, ὡς ἐπίσης τίνες οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἐπιδιωκομένου τούτου σκοποῦ ἐζήτησα, σήμερον τὴν πρωΐαν, καὶ εἶδον τὸν Ἐδίπ-πασσᾶν εἰς ὃν ἐκθέσας τ' ἀνωτέρω ἐφείλκυσα τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ νοτιώτερον ἐξαπλουμένην, προπαγανδικὴν τῶν λησταινταρτῶν ἐνέργειαν.

Μετὰ τοῦ στρατηγοῦ δὲν ἠδυνήθημεν εἰδικώτερον νὰ συνομιλήσωμεν, καταγινομένου δραστηρίως εἰς τὸν ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀφιχθέντα χθὲς διὰ δύο ἀτμοπλοίων Μαχσσοσὶς στρατὸν, καὶ ἐφορεύοντα τὴν ἄμεσον ἀποστολήν του σιδηροδρομικῶς δι' Ἀδριανουπόλεως πρὸς τὰ βουλγαρικὰ σύνορα τοῦ βιλαετίου τούτου.

Χθὲς τὸ ἑσπέρας κατέπλευσαν ἐκ Δεκελῆ τὰ ῥηθέντα ἀτμόπλοια μετὰ 2,800 ἀνδρῶν καὶ 360 ἵππων. Σήμερον δ'ἀναμένονται καὶ ἕτερα, ὡς ἐπίσης καὶ στρατὸς ἐκ Θεσσαλονίκης. Ὡς ὁ στρατηγὸς εὑρεστήθη νὰ μὲ πληροφορήσῃ ὅτι ἀπὸ χθὲς ἕως σήμερον ὁ στατὸς, ὅστις θὰ ἔχῃ διέλθῃ ἐντεῦθεν κατευθυνόμενος δι' Ἀδριανουπόλεως ἐπὶ τὰ βουλγαρικὰ σύνορα, δέον νὰ ὑπολογισθῇ εἰς ἄνω τῶν 10,000 ἀνδρῶν μετὰ ἀναλόγων ὑποζυγίων.

Φαίνεται ὅτι μεγάλαι καταβάλλονται ἐνέργειαι ὅπως τὸ Βιλαέτιον τοῦτο διατηρηθῇ ἐν σχετικῇ τινὶ ἡσυχία καὶ δυνηθῇ, ὥστε νὰ μὴ συμπεριληφθῇ εἰς τὸ γνωστὸν προβλεπόμενον μεταῤῥυθμιστικὸν σχέδιον ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

1) Ὅμοιον ταύτης ὑπεβλήθη πρὸς νῆν ἐν Κ/πόλει Β. Πρεσβείαν.
2) Ὅμοιον ταύτης ὑπεβλήθη πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Β-ον Ὑπουργεῖον.

Εὐπειθέστατος
ὁ Ὑποπρόξενος

№ VIII.

Рапорт от Дедеагачекия гржцки подконсул до Министра на Вжншните Работи в Атина и до гржцкия посланик в Цариград, че консулствата се пазели от турски войници, защото се говорело, че ще бжде нападнато от вжзстаниците в околността. Явява още, че след като сжобщил на турските власти за сжбираните парични помощи в с. Лжджа-кйой за оржжия, кмета на това село се самоубил и че затворите били пжлни с подозрителни лица от всички бжлгарски села.

Дедеагач, 17 септември, 1903 г.
(Щемпел)
Гржцко подконсулство в Дедеагач.
№ 218
Д. 111 — 112.

Г-н Председателйо,
Г-н Посланико,

От около 10 дни насам тукашните подконсулства се пазят денонощно от сравнително голямо число войници.

Тая мярка се вижда да е предизвикана от настойчивите отчаяни слухове, според които едно общо нападение против консулствата се вжзнамерявало да се извжрши от криещите се в околностите вжзстаници.

При това преди няколко дни се намери един войник убит в един ров. При селото Коджа-кйой друг сжщо войник от Суфли убил един милязимин. Оня ден се е самоубил кмета на с. Ени-кйой, у когото се е намерила една забележка, в която били забелязани помощите на селяните за комитета.

От всичките бжлгарски села липсват достатжчно хора, които са се сжединили с вжзстаниците.

При все това турските власти продължават сжщата тактика да стоят на страна от всяко вжзбуждение на селата, като се ограничават само с военен надзор над тези села, в които духжт от ден на ден се вижда да упада.

Впрочем, затворите са пжлни с подозрителни лица, показанията на които властите пазят в голяма тайна.

От друга страна от тези действия се сжздават и сжбития, които предизвикват униние. Така напр. след сжобщението от Царското подконсулство на местните власти за сжбираните помощи в Лжджа-кйой за купуване пушки манлихер, станаха изследвания, вжв време на които се намери едно бжлгарче момче, което доложило, че познава някого си Христо, който миналия Великден развеждал по бжлгарските села комитаджии. За да се провери това, бяха заловени всички бжлгарски селяни, които носят това име, и помежду тях се падна този, за когото е думата, който, като се развеждаше по някои места, за да покаже, де има скрити оржжия, избягал, когато войниците-пазачи обядвали.

Сега главната грижа на властите е погжлната с разпределението на извжнредните данжци, наложени на всички села в околността, без разлика на вяра, за снабдяване с облекло войниците.

Днес сжщо мютесарифина повика при себе си пжрвенците от нашите еднородци, отомански поданици, и им наложи да броят тежки парични суми. Пресмята се, че сумата, която ще се сжбере само от градеца Дедеагач, ще вжзлезе на повече от 500 лири турски.

Но това, за което имам чест особено да уведомя В. Превжзходителство, е поведението на некои военни групи, които под какжвто и да е предлог обират по пжтищата срещаните наши еднородци селяни, които не смеят да обадят виновниците, от страх да не влошат положението си.

1) Подобно на това се изпрати до посолството в Цариград.

2) Сжщо такова се изпрати в Министерството на Вжншните Работи.

Подконсула
(Не се чете името).

Δεδεαγάτς 17 7/βρίου 1903.
Αριθ. 218 Δ. 111—112.

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριε Πρεσβευτά,

1) Ὑπουργεῖον ἐξωτερικῶν
2) Πρεσβεία Κ/πόλεως

Ἀπὸ δεκάδος περίπου ἡμερῶν τὰ ἐνταῦθα Προξενεῖα φυλάσσονται νυχθημερὸν παρὰ μεγάλου σχετικῶς ἀριθμοῦ στρατιωτῶν.

Τὸ μέτρον τοῦτο, φαίνεται ὅτι προεκλήθη ἐκ τῶν ἐμμόνων ἀπειλητικῶν διαδόσεων, καθ' ἃς γενική τις προσβολὴ κατ' αὐτῶν ἐσκοπεῖτο παρὰ τῶν εἰς τὰ πέριξ ἀποκρυπτομένων στασιαστῶν.

Ἐν τοσούτῳ, πρότινων ἡμερῶν εὑρέθη στρατιώτης φονευμένος ἐντὸς χαράδρας παρὰ τὸ χωρίον Κοτζάκιοϊ.

Ἕτερος ἐπίσης στρατιώτης ἐφόνευσεν ἐν Σουφλείῳ ἕνα Μουλαζίμην. Προχθὲς ηὐτοκτόνησεν ὁ μουχτάρης τοῦ Γενίκιοϊ, — εὑρεθείσης παρ' αὐτῷ δυναμίτιδος, εν ᾧ ἀνεγράφοντο αἱ παρά τῶν χωρικῶν συνδρομαὶ ὑπὲρ τοῦ κομιτάτου.

Ἐξ ὅλων δὲ τῶν βουλγαρικῶν χωρίων ἐλλείπουσιν ἀρκετοὶ συνενωθέντες μετὰ τῶν λησταρτῶν.

Οὐχ' ἧττον αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἐξακολουθοῦσι τὴν ἰδίαν τακτικὴν τῆς ἀποχῆς ἀπὸ πάσης συστηματικῆς ἐξερευνήσεως τῶν χωρίων, περιοριζόμεναι εἰς τὴν στρατιωτικὴν ἐποπτείαν αὐτῶν, ὧν το ἠθικὸν ἡμέρα τῇ ἡμέρα φαίνεται καταβαλλόμενον.

Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ φυλακαὶ πληροῦνται ὑπόπτων ἐνδείξεων, ἃς αἱ Ἀρχαὶ τηροῦσι μετὰ μεγάλης μυστικότητος.

Ἐνίοτε ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τούτων προβάλλουσι καὶ γεγονότα προκαλοῦντα τὴν θυμηδίαν: οὕτω π. χ. κατόπιν τῶν παρὰ τοῦ Β-ου τούτου ὑποπροξενείου γνωστοποιηθέντων τῇ ἐγχωρίῳ Ἀρχῇ, περὶ τῶν ἐν Λοιτζέκιοϊ ἐνεργουμένων συνδρομῶν πρὸς ἀγορὰν ὅπλων Μάνλιχερ ἐγένοντο καὶ ἀνακρίσεις, κατὰ τὸ στάδιον τῶν ὁποίων εὑρέθη βουλγαρόπαις, καταθέσας ὅτι γνωρίζει Χρῆστόν τινα, ὅστις κατὰ τὸ παρελθὸν

Πάσχα περιῆγεν ἀνὰ τὰ βουλγαρικὰ χωρία κομιτατζίδες. Πρὸς ἐξακρίβωσιν τούτου ἀνεκρίθησαν ἅπαντες οἱ φέροντες τὸ ὄνομα τοῦτο χωρικοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀνεγνωρίσθη ὁ περὶ οὗ πρόκειται ξεναγός, ὅστις μεταφερόμενος ὅπως δείξῃ μέρη ἔνθα εὑρίσκονται κεκρυμμένα ὅπλα ἐδραπέτευσεν τῶν φυλάκων του καταγινομένων εἰς ἀποπεράτωσιν γεύματος.

Ἤδη τὴν σύντονον μέριμναν τῶν Ἀρχῶν ἐπισπᾶ ἡ κατανομὴ ἐκτάκτων φορολογικῶν βάρων πρὸς προμήθειαν εἰδῶν ἱματισμοῦ ὑπὲρ τῶν στρατιωτῶν, εἰς ὅλα τὰ τῆς περιφερείας χωρία ἀνεξαρτήτως θρησκεύματος.

Σήμερον ἐπίσης ὁ διοικητὴς ἐκάλεσε παρ' αὐτῷ τοὺς ἐκ τῶν ὑπηκόων ὀθωμανῶν ὁμογενεῖς προκρίτους ὡς καὶ τοὺς ἰσραηλίτας, καὶ ἐπέβαλεν αὐτοῖς τὴν καταβολὴν δυσαναλόγων χρηματικῶν ποσῶν. Ὑπολογίζεται δὲ τὸ εἰσπραχθησόμενον ποσὸν ἐκ μόνης τῆς πολίχνης Δεδέαγατς εἰς ἄνω τῶν 500 λιρ. ὀθωμ.

Ἀλλ' ὅτι λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ καταστήσω ἰδίᾳ γνωστὸν εἰς τὴν Ὑμ Ἐξοχότητα, εἶναι ἡ συμπεριφορὰ ἐνίων στρατιωτικῶν ὁμάδων, αἵτινες ἐπὶ οἱωδήποτε προσχήματι ληστεύουσι τοὺς καθ' ὁδὸν συναντωμένους ὁμογενεῖς χωρικοὺς μὴ ἀποτολμῶντας νὰ καταγγείλωσι τοὺς δράστας φόβῳ ἐπιδεινώσεως τῆς θέσεώς των.

1) Ὅμοιον ταύτης ὑπεβλήθη πρὸς τὴν ἐν Κ/πόλει Β-ην Πρεσβείαν.

2) Ὅμοιον ταύτης ὑπεβλήθη πρὸς τὸ Β-ον ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν Ὑπουργεῖον.

Εὐπειθέστατος

. . . . . .

. . . . . .

№ IX.

Шифрована телеграма*) от Цариградския гржцки посланик до Ксантийския гржцки подконсул, че е заповядано от Великия Везир на турските власти да не закачат провинените гжрци поради гонитбата им спрямо бжлгарите.

Цариград, Ени-кйой,
4/X 1907 г.
Вицеконсулство гржцко
в Ксанти.

Като отговаряме на писмото Ви № 205, сжобщавам Ви, че вследствие на мои постжпки Великия Везир заповяда днес и изпрати до тамошните власти да не постжпват кжм задржане на наши и да отбягват от общи насилствени мерки.

Грипарис.

*) Виж факсимилето № I в края след документите. (Бел. превод.).

№ X.

Писмо от Министра на Вжншните Работи в Атина до Ксантийския гржцки подконсул, изпращат му се 180 лири турски за непредвидени разноски За проджлжаване народното дело в тоя важен подконсулски район.

Министерство
на Вжншните Работи.

В. Полит. отдел
№ на прот. 17

Атина, 13 март, 1910

Кралско
подконсулство
№ прот. 7.
Получ. на 5 априли,
1910 г. в Ксанти
Д/10.

До Кралското подконсулство в Ксанти.

Като отговаряме на Вашето писмо с № 2, т. год., уведомяваме Ви, че при всичките финансови мжчнотии и затруднения, против които се бори свободната джржава, одобри се годишна сума от 180 лири за непредвидени разноски на Вашето подконсулство. Отделните пера ще определите сжобразно сжс сжществуващите нужди и с политическата програма, която ще Ви се изпрати след няколко дни. От целесжобразното и спестовно използуване на тая сума, убедени сме, че ще се проджлжи с полза народното дело в този важен пункт, чието управление кралското правителство е поверило Вам.

Министжр: А. Калергис.

Ὑπουργεῖον ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν
Β! Πολιτικὸν τμῆμα
Ἀριθ. πρωτ. 17

Ἀθήνησι, τῇ 13 Μαρτίου 1910

Ὑποπροξενεῖον τῆς Ἑλλάδος
Ἀριθ. πρωτ. 79
Ἐλήφθη τῇ 5 Ἀπριλίου 1910 Δ'/10
Ἐν Ξάνθῃ.

Πρὸς τὸ ἐν Ξάνθῃ Β. Ὑποπροξενεῖον.

Ἀπαντῶντες εἰς τὸ ὑπ'. ἀρ. 2 ἐ. ἔ. ὑμέτερον ἔγγραφον πληροφοροῦμεν ὑμᾶς, ὅτι παρ' ὅλας τὰς οἰκονομικὰς δυσχερείας καθ' ὧν παλαίει τὸ ἐλεύθερον Κράτος, ἐνεκρίθη ἐτήσιον ποσὸν ἐξ 180 λιρῶν διὰ τὰς ἀπροβλέπτους δαπάνας τοῦ ὑφ' ὑμᾶς Ὑποπροξενείου. Τὰ καθ' ἕκαστον κονδύλια θέλετε καθορίσει ἀναλόγως πρὸς τὰς ὑφισταμένας ἀνάγκας καὶ πρὸς τὸ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀποσταλησόμενον ὑμῖν πολιτικὸν πρόγραμμα. Ἐκ δὲ τῆς μετὰ σκοπιμότητος καὶ φειδοῦς χρησιμοποιήσεως τοῦ σκοποῦ τούτου πεπίσθαμεν ὅτι λυσιτελῶς θέλει συνεχισθῇ ἡ ἐθνικὴ ἐργασία ἐν τῷ ἐπικαίρῳ ἐκείνῳ τμήματι, οὗ τὴν διεύθυνσιν ἐνεπιστεύθη ὑμῖν ἡ Β. Κυβέρνησις.

Ὁ Ὑπουργὸς
Α. Καλέργης.

№ XI.

Рапорт на Ксантийския гржцки подконсул до Комисията за Народополезни цели в Атина, представя какви парични пособия Комисията трябва да отпусне за учеб. 1911/1912 год. за учители, учителки и свещеници в Ксантийския консулски район и посочва бжлгарските села, в които тези пособия са необходими за народната мисия, за да могат те да се представят за православни гжрци.

№ на прот. 209.

Ксанти, 9 юни, 1911 год.

До Почитаемата Комисия за Народополезни цели.

Имам чест да поднеса приключена тук таблица за бюджетните просветителни пособия в тоя консулски район за учебната 1911/1912 година, които вжзлизат изцело на 230 лири турски.

Както ще благоволи да забележи Почитаемата Комисия, направените изменения в училищния бюджет на миналата учебна година се сжстоят в следното:

Както имах вече честта да донеса на Почитаемата Комисия с писмото си № 54, пособието на с. Писаница за издржжка на свещеник и учител в това село вжзлиза на лири турски 35 и беше се употребило от предшественика ми едно увеличение и даване пособие на некои свещеници и учители, и друго за поддржане на стипендиянти и от Ахж-челеби. Това увеличение, което Почитаемото Министерство удобри с телеграмата си от 2 юни, вписах в пособието за идната учебна година, защото щеше да бжде невжзможно намаляване или неизплащане сумата за идната година, която сума са получили вече казаните лица.

Пособието за Писаница заличих, защото е сжвжршено невжзможно да се настани свещеник или учителка, тжй като ни един наш абсолютно няма там. Впрочем, никога не е било вжзможно в последните години да се настанят такива в това село. И тжй от пособието за Писаница се увеличава в таблицата заплатата на учителката в с. Долно-Райково от 22 на 25 лири турски.

Пособието на учителя в с. Горно-Пашмакли се увеличава от 25 на 30 лири и се прибавят следните нови пособия от казаната сума, а именно: на свещеника в Долно-Райково 10 лири, на учителя в сжщото село 2 лири, на свещеника в Горно-Пашмакли 7 лири, за поддржане стипендиянт от Ахж-челеби — Долно-Райково — 7 лири, всичко 36 лири. И така се изпжлня сумата 34 лири, т. е. пособието за Писаница без 1 лира. За другите стават следните изменения: В селото Ени-кйой се прибавя и друга учителка сжс заплата 20 лири. Това бжлгарско село брои 180 бжлгарски семейства и 57 наши. Нашето училище има нужда от засилване по причина на многобройните усилия, които бжлгарите полагат за усилване на политическата си почва в него и за откжсване на нашите. Затова са открили централно бжлгарско училище с 4 учители и 3 учителки. В това училище следват бжлгарски ученици и от района на Ахж-челеби. Изобщо стремежа на бжлгарите е, щото Ени-кйой да стане центжр на околните бжлгарски места. Поради това полезно би било да се прибави още една учителка, която от друга страна би спомогнала за по-правилното служене на училището.

Друго изменение стана в турскогласното село Булат-кйой, като се прибавиха други 2 лири при заплатата на учителката. В това турскогласно село захвана доста да се разпространява гржцкият език, както и в турскогласното село Сусур-кйой. Изпитите, действително, показаха, че вжтрешната работа там е била плодотворна. Следователно, справедливо би било, ако пособието за селото се увеличеше от 5 на 7 лири. Увеличението на пособието за селото Кара-Курджали с 5 лири се оправдава от извжнредното положение на това бжлгарогласно село, в което става нужда да се положат на време старания, за да се уджржат и насжрдчат нашите тжй, че да отхвжрлят терора, под който се намират, и да не се колебаят да заявяват, че са православни гжрци. Следователно, ще има нужда чрез учителя да се вжрши голяма работа, която, разбира се, ще има и опасности, и мжчно би приело някое сгодно лице, което да послужи в сжщо време и като агент, да отиде там с 20 лири турски заплата. Такова лице се изпрати вече, което, според Маронийската митрополия, е изпаднало в нуждата да прави разноски за пропагандна работа.

Пособието на Енидже се заличава сжвжршено, понеже жителите в това село изрично ми заявиха, че те приемат на себе си да плащат за в бждаще от свои средства и на учителят, и на свещеника. Заявиха ми сжщевременно, че и за тая година се надяват да успеят сжщо да им платят, за да не се яви нужда да се прибегне кжм пособието от 20 лири на училищния бюджет, в който случай това пособие ще се приеме като излишжк за идната учебна година.

Друго увеличение от 10 лири е станало в пособието на архиерейския наместник в Ахж-челеби поради това, защото той по причина на положението му е изложен на разноски, плащане една част от наема на митрополията, представителни разноски и др. т., а особено сега, когато пособието на патриаршията от 20 лири доброволно се дава на бившият архиерейски наместник поп Михал.

В заключение по длжжност трябва да спомена, че Маронийския митрополит едно след друго ме е молил да сжобща на Почитаемата Комисия за голямата нужда, в която се намира митрополията да иска едно пособие поне от 50 лири, тжй като пресметнатото по бюджета някога доброволно пособие от 600 лири, поради настаналият икономически застой, е слезло на 200 до 250 лири, сума недостатжчна, според него, и за поддржането на митрополията, и за доизкарването на народната си мисия, като се има пред вид, че в района му са останали още скрити елементи, които като се развият надлежно, могат да сжставят отново наши общини. Тая си молба е повторил Н. Преосвещенство при заминаването от там и на Господин главния консул в Одрин, като е дал и точна саморжчна забележка за селата, които днес

принадлежат на митрополията и според която забележка излиза, че годишното пособие се вжзкачва на 250 лири близо. Истина е, че една такава прибавка би спомогнала за по-сжвжршеното доизкарване делото на митрополията и по-достолепното ѝ представление, но на Почитаемата Комисия остава да оцени, каква сума може да се даде, или пжк по-малка, която достатжчно би надтежала на училищния бюджет.

Заради това отбегнах да впиша тая сума в приключената таблица и имам чест да помоля Почитаемата Комисия да благоволи да ми сжобщи, да ли приема или не прибавката на тая или по-малка сума.

Такива са предлаганите изменения, от които излиза, че бюджета за идната 1911/1912 година ще вжзлезе на лири 230, като се увеличи той с 30 лири от миналогодишния бюджет.

(Черновка. Бжл. превод).

С джлбоко почитание
най-покорния
(Подписа не се чете)

Ἐν Ξάνθῃ τῇ 9 Ἰουνίου 1911.

Ἀριθ. προτ. 209

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν εὐαγῶν σκοπῶν Σ. Ἐπιτροπήν.

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλλω συνημμένως πίνακα τῶν προϋπολογισθέντων ἐκπαιδευτικῶν ἐπιδομάτων τῆς προξενικῆς ταύτης περιφερείας διὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1911—1912, ἀνερχομένων ἐν ὅλῳ εἰς 230 λίρας Τουρκίας.

Ὡς θέλει εὐαρεστηθῇ νὰ παρατηρήσῃ ἡ Σεβασὴ Ἐπιτροπὴ αἱ εἰς τὸν ἐκπαιδευτικὸν προϋπολογισμὸν τοῦ παρελθόντος σχολικοῦ ἔτους ἐπιφερόμεναι τροπολογίαι συνίστανται εἰς τὰ ἑξῆς:

Ὡς εἶχον ἤδη τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω τῇ Σ. Ἐπιτροπῇ διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 54 ἐγγράφου μου τὸ ἐπίδομα Πισινίτσης πρὸς συντήρησιν Ἱερέως καὶ Διδασκάλου ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἀνερχομένον εἰς Λ. Τ. 35 εἶχε διατεθῆ ὑπὸ τοῦ προκατόχου μου τὸ μὲν εἰς αὔξησιν καὶ παροχὴν ἐπιδομάτων ἐνίων ἱερέων καὶ διδασκάλων, τὸ δὲ εἰς συντήρησιν ὑποτρόφου ἐξ Ἀχῆ τσελεμπῆ.

Τὴν ἐπελθοῦσαν αὔξησιν, ἣν ἐνέκρινε τὸ Σ. Ὑπουργεῖον διὰ τοῦ ἀπὸ 2 Ἰουνίου τηλεγραφήματός του, ἐνέγραψα εἰς τὰ καθ' ἕκαστον ἐπιδόματα τοῦ ἐπιόντος σχολικοῦ ἔτους, διότι ἀδύνατος θὰ ἦτο ὁ διὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος ὑποβιβασμὸς ἢ ἡ μὴ πληρωμὴ τοῦ ποσοῦ ὅπερ ἐλάβον ἤδη τὰ εἰρημένα πρόσωπα.

Τὸ ἐπίδομα Πισινίτσης ἀπήλειψα καθ' ὅσον ὁλοτελῶς, ἀδύνατος ἡ ἐγκατάστασις εἴτε ἱερέως εἴτε διδασκαλίσσης, ἄτε μηδενὸς ἀπολύτως ὑπάρχοντος ἡμέτερος. Ἄλλως τε οὐδέποτε κατέστη δυνατὸν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοποθετήσεως τοιούτων ἐν αὐτῷ.

Οὕτως ἐκ τοῦ ἐπιδόματος Πισινίτσης αὐξάνεται ἐν τῷ προσηρτημένῳ πίνακι ὁ μισθὸς τῆς Διδασκαλίσσης Κ. Ραϊκόβου ἀπὸ Λ. Τ. 22 εἰς Λ. Τ. 25.

Τὸ ἐπίδομα τοῦ διδασκάλου Ἄνω Πασμακλῆ αὐξάνεται ἀπὸ 25 Λ. εἰς 30 Λ. Τ., προστίθενται τὰ ἑξῆς νέα ἐκ τοῦ εἰρημένου ποσοῦ ἐπιδόματα, ἤτοι:

Εἰς ἱερέα Κ. Ραϊκόβου	*Λ. Τ.*	*10*
Εἰς Διδάσκαλον « «	*»*	*2*
Εἰς ἱερέα Ἄνω Πασμακλῆ	*»*	*7*
Εἰς συντήρησιν ὑποτρόφου ἐξ Ἀχῆ τσελεμπῆ Κ. Ραϊτσου.		*7*
Τὸ ὅλον	*Λ. Τ.*	*34*

Καὶ οὕτω συμπληροῦται τὸ ποσὸν 34 Λ. Τ., ἤτοι τὸ ἐπίδομα Πισινίτσης μένει μία λίρα. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἐπέρχονται αἱ ἑξῆς τροπολογίαι.

Εἰς τὸ χωρίον Γενήκιοϊ προστίθεται καὶ ἑτέρα διδασκάλισσα μὲ μισθὸν 20 Λ. Τ. Τὸ βουλγαρόφωνον τοῦτο χωρίον ἀριθμεῖ 180 βουλγαρικὰς οἰκογενείας καὶ 57 ἡμετέρας. Τὸ ἡμέτερον σχολεῖον αὐτοῦ ἔχει ἀνάγκην ἐνισχίσεως λόγῳ τῶν πολλαπλῶν ἐνεργειῶν, ἃς καταβάλλουσιν οἱ Βούλγαροι πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐν αὐτῷ πολιτικοῦ των ἐδάφους καὶ ἀπόσπασιν ἡμετέρων. Πρὸς τοῦτο ἵδρυσαν κεντρικὴν Βουλγαρικὴν σχολὴν μὲ τέσσαρας διδασκάλους καὶ 3 διδασκάλισσας. Εἰς τὸ σχολεῖον δὲ τοῦτο φοιτῶσι Βούλγαροι μαθηταὶ καὶ ἐκ τοῦ τμήματος Ἀχῆ τσελεμπῆ, ἐν γένει δὲ ἡ τάσις τῶν Βουλγάρων εἶνε ὅπως καταστῇ τὸ Γενίκιοϊ κέντρον τῶν πέριξ βουλγαρικῶν μερῶν. Ἕνεκα τούτου ἐπωφελὴς θὰ ἀπέβαινεν ἡ προσθήκη καὶ ἑτέρας διδασκαλίσσης, ἥτις θὰ συνετέλει ἐξ ἄλλου καὶ εἰς τὴν κανονικωτέραν λειτουργίαν τοῦ σχολείου.

Ἑτέρα τροποποίησις ἐπέρχεται ἐν τῷ χωρίῳ Μπουλάτκιοϊ προστιθεμένων ἑτέρων δύο λιρῶν εἰς τὸν μισθὸν τῆς διδασκαλίσσης.

Ἐν τῷ τουρκοφώνῳ τούτῳ ἤρξατο κοινῶς διαδιδομένη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὡς καὶ ἐν τῷ . . . . τουρκοφώνῳ χωρίῳ Σουσούρκιοϊ, αἱ ἐξετάσεις δὲ ὁμολογουμένως ἀπέδειξαν ὅτι ἡ γενομένη ἐργασία ὑπῆρξε καρποφόρος. Ἑπομένως δίκαιον θὰ ἦτο ἂν τὸ ἐπίδομα τοῦ χωρίου ηὐξάνετο ἀπὸ 5 εἰς 7 λίρας.

Τὴν αὔξησιν τοῦ ἐπιδόματος τοῦ χωρίου Καρακουρτζαλῆ κατὰ πέντε λίρας δικαιολογεῖ τὸ ἔκτακτον τῆς καταστάσεως τοῦ Βουλγαρόφωνου τούτου χωρίου, ἐν ᾧ παρίσταται ἀνάγκη, νὰ καταβληθῶσιν ἐγκαίρως προσπάθειαι πρὸς συγκράτησιν καὶ ἐνθάρρυνσιν τῶν ἡμετέρων οὕτως ὥστε ν' ἀποβάλωσιν τὴν εἰς ἣν εὑρίσκωνται τρομοκρατίαν καὶ νὰ μὴ διστάζωσι νὰ ἐκδηλώσωσι ὅτι εἶνε ὀρθόδοξοι Ἕλληνες. Ἑπομένως θὰ ἐνέχῃ βεβαίως καὶ κινδύνους, δυσκόλως δὲ θὰ ἐδέχετο κατάλληλον πρόσωπον, ὅπερ νὰ χρησιμεύσῃ ἐν ταὐτῷ καὶ ὡς πράκτωρ νὰ μεταβῇ ἀντὶ 20 Λ. Τ. Τοιοῦτον πρόσωπον ἀπεστάλη ἤδη, ὅπερ καθὰ ἀναφέρει ἡ μητρόπολις Μαρωνείας, περιέρχεται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προβαίνῃ καὶ εἰς τινας δαπάνας λόγῳ τῆς προπαγανδικῆς ἐργασίας.

Τὸ ἐπίδομα τοῦ Γιέννιτζε ἀπαλείφεται ὁλοτελῶς, καθόσον οἱ κάτοικοι Γέννιτζε ῥητῶς μοὶ ἐδήλωσαν ὅτι αὐτοὶ ἀναλαμβάνουσι νὰ πληρώνωσι εἰς τὸ μέλλον ἐξ ἰδίων καὶ τὸν διδάσκαλον καὶ τὸν ἱερέα. Μοὶ ἐδήλωσαν δὲ συγχρόνως ὅτι καὶ διὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐλπίζουσι νὰ κατορθώσωσιν οἱ ἴδιοι νὰ πληρώσωσιν αὐτούς, ὥστε νὰ μὴ παραστῇ ἀνάγκη προσφυγῆς εἰς τὸ εἰκοσάλιρον ἐπίδομα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προϋπολογισμοῦ, ὁπότε τοῦτο θέλει μεταβιβασθῇ ὡς περίσσευμα διὰ τὸ ἐπιὸν σχολικὸν ἔτος. Ἑτέρα κατὰ 10 λίρας αὔξησις ἐπέρχεται ἐν τῷ ἐπιδόματι τοῦ Ἀρχιερατ. ἐπιτρόπου Ἀχῆ τσελεμπῆ καὶ τοῦτο διότι οὕτος λόγῳ τῆς θέσεως του ὑποβάλλεται καὶ εἰς δαπάνας οἷαι διατήρησις καβάση τῆς Μητρο-

πόλεως, ταχυδρομικα καὶ τηλεγραφικὰ, πληρωμὴν μέρους τοῦ ἐνοικίου τῆς Μητροπόλεως, ἔξοδα παραστάσεως καὶ λοιπὰ ἔξοδα καὶ μάλιστα νῦν, ὁπότε τό ἐπίδομα τοῦ Πατριαρχείου ἐξ 20 λίρῶν ἐτησίως χορηγεῖται εἰς τὸν ἐν φυλακῇ 'Αρχ. 'Επύτροπον π' Μιχαήλ.

'Εν τέλει ἐκ καθήκοντος ὀφείλω ν' ἀναφέρω ὅτι ἡ μητρόπολις Μαρωνείας κατ' ἐπανάληψιν με παρεκάλεσεν ὅπως ἀνακοινώσω τῇ Σεβ. 'Επιτροπῇ τὴν ἐδήριτον ἀνάγκην, εἰς ἣν ἔχει περιέλθῃ ἡ μητρόπολις τοῦ νὰ ζητήση ἐπίδομά τι ἐκ 50 λιρ. τουρκικῶν τουλάχιστον, καθόσον ἡ εἰς 600 λίρας προϋπολογισθεῖσα ἄλλοτε ἐκουσία ἐπιχορήγησις λόγῳ τῶν ἀλεπαλλήλων ἀπονεκρώσεων κατῆλθεν εἰς 200—250 λίρας, ποσὸν ἀνεπαρκὲς, ὡς εἶπεν, καὶ διὰ τὴν συντήρησιν τῆς μητροπόλεως καὶ διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἐθνικῆς της ἀποσταλῆς, λαμβανομένου ὑπ' ὄψει ὅτι ἐν τῇ περιφερεία της ἐναπέμειναν εἰσέτε ἐν τῷ κρυπτῷ ἡμέτερα στοιχεῖα, ἅτινα καταλλήλως καλλεργούμενα δύνανται ν' ἀνασυγκροτήσωσιν ἡμετέραν κοινότητα. Τὴν τοιαύτην παράκλησιν ἐπανέλαβεν ἡ Α. Σεβασμιότης κατὰ τὴν ἐκεῖθεν διέλευσιν τοῦ Κυρίου Γενικοῦ Προξένου 'Αδριανουπόλεως, δώσασα καὶ ἀκριβῆ αὐτόγραφον σημείωσιν τῶν χωρίων, ἅτινα ἀνήκουσι σήμερον εἰς τὴν μητρόπολιν καὶ ἐξ ἧς σημειώσεως προκύπτει ὅτι ἡ ἐτησία ἐπιχορήγησις ἀνέρχεται εἰς 250 Λ. Τ. περίπου. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι μία τοιαύτη προσθήκη θὰ συνετέλει εἰς τὴν τελειοτέραν διεξαγωγὴν τοῦ ἔργου τῆς Μητροπόλεως εἰς τὴν Σεβαστὴν ὅμως 'Επιτροπὴν ἀπόκειται ἡ ἐκτίμησις τοῦ κατὰ πόσον δύναται νὰ δοθῇ τοιοῦτον ἢ καὶ μικρότερον ποσὸν, ὅπερ ἱκανῶς θὰ ἐπεβάρυνε τὸν ἐκπαιδευτικὸν τοῦτον προϋπολογισμόν.

Τούτου ἕνεκα ἀπέφυγα ν' ἀναγράψω τὸ ποσὸν τοῦτο εἰς τὸν προσηρτημένον πίνακα, λαμβάνω δὲ τιμὴν νὰ παρακαλέσω τὴν Σεβ. 'Επιτροπὴν ὅπως εὐαρεστουμένη μοὶ ἀνακοινώσῃ τὴν ἀποδοχὴν ἢ οὐ τῆς προσθήκης ταύτης ἢ καὶ μικροτέρας.

Τοιαῦται αἱ προτεινόμεναι ἀναγκαῖαι τροπολογίαι ἐξ ὧν συνάγεται ὅτι ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ ἐπιόντος ἔτους 1911—1912 θέλει ἀνέλθῃ εἰς Λ. Τ. 230 αὐξανόμενος κατὰ 30 λίρας τοῦ περισσευοῦ προϋπολογισμοῦ.

Μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ
Εὐπειθέστατος.

. . . . . .

№ XII.

Писмо от Министерството на Вжнш-ните Работи в Атина до Ксантийския гржцки подконсул, изказва му задоволството си относно сжграждането отделна за гжркоманите черква в с. Долно-Райково, с което се заякчава гжрцизирането на тоя чист бжлгарски край.

Министер. на Вжнш-ните Работи.

Общо управление на политическите дела.
2-и Политически из точен отдел.

№ на прот. 12,979
№ на прот. 365.

Атина, 1 май, 1912 г.*)

До

Ксантийския подконсул.

Като одобрявам досегашните Ви действия по вжпроса за Долно-Райковската черква на православните, изказвам Ви своето задоволство за положените Ви старания, които ще проджлжавате, докато делото се изкара до щастлив край.

За Министжр
Главен началник.
. . . . . .

№ XIII.

Писмо от Ксантийския гржцки митрополит до своя наместник в Ахж-челеби, между другото му заповяда да не допуска схизматика свещеник поп Метекса да служи в черквата. Отнася се до бжлгарското селце Дунево, дето на селяните се отнема черквата и се препятствува да служи свещеникжт им в нея.

Преподобний ми наш сингеле Господин поп Анастасие, молитствуваме Ви отечески.

В отговор на писмото ти от 30 мин. месец уведомяваме Ви, че веднага ще пишем потребното и в Одрин, и в патриаршията за работата, за която пишеш. От тебе се изисква само да задржжиш нашите и да се постараеш, ако е вжзможно и да привлечеш и други от противомислящите, и по никой начин да не позволите да служи в черквата схизматическия поп Метакса и да ни джржиш в течение или по пощата, или в нужда и телеграфически за тая Ваша работа.

Ксанти, 1 август, 1896 г.

И бжди здрав в Господа.
Горещ в Бога молитствовател

† Ксантийския Иоаким.

(Копирна книга на Ксантийската митрополия, стр. 61).

---

*) Виж факсимиле № II в края на документите.

Πανοσιώτατε ἡμέτερε Σύγγελλε κύρ. Ἀναστάσιε εὐχόμεθά σοι πατρικῶς· εἰς ἀπάντησιν τῆς ἀπὸ 30 παρελθόντος ἐπιστολῆς Σου προαγόμενοι πληροφοροῦμέν Σε, ὅτι ἀμέσως αὔριον θέλομεν γραψει τὰ δέοντα καὶ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ πρός τὰ Σεβαστὰ Πατριαρχεῖα περὶ ἧς γράφεις ὑποθέσεως· παρὰ Σοῦ ἀπαιτοῦμεν μόνον νὰ συγκρατῆς τοὺς ἡμετέρους, νὰ προσπαθήσης, ἐὰν εἶνε δυνατόν, νὰ προσελκύσης καὶ ἄλλους ἐκ τῶν ἐναντιοφρονούντων· καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ ἐπιτρέψητε νὰ λειτουργήσῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὁ σχισματικὸς Παπᾶ Μεταξᾶς καὶ νὰ μᾶς κρατῆς ἐνημέρος εἴτε ταχυδρομικῶς εἴτε ἐν ἀνάγκῃ καὶ τηλεγραφικῶς περὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως Σας· ταῦτα καὶ εἶης ἐν Κ·ῳ ὑγιαίνων

Ξάνθη 1 Αὐγούστου 1896
διάπυρος ἐν Θεῷ εὐχέτης

№ XIV.

Писмо от Ксантийския гржцки митрополит до своят архиерейски наместник в Ахж-челеби за усилията, които владиката е употребил, за да се не допустне управляющият Одринската епархия екзархийски представител архимандрит Софроний да посети чисто бжлгарските села в споменатата каза.

До Ахж-челебийският архиерейски наместник.

Кат отговарям на писмото ти от 25 т. м., уведомявам те, че за обиколката на схизматика Софроний телеграфирахме шест пжти до сега до патриаршията и очакваме от минута на минута благоприятен резултат за нашите действия. При все това, намираме за добре, щото и ти, като получиш настоящето ни, да телеграфираш направо до Негово Светейшество и го помолиш да подействува енергично, за да се отзове, колкото е вжзможно по скоро, от там казания Софроний. Сжщото да телеграфират отделно и тамошните господа общинари.

Ксанти,
29 септемврий, 1896 г.

Горещ молитствувател

† Ксантийския Иоаким.

(Копирна книга на Ксантийската митрополия, стр. 168).

Πρὸς τὸν ἐν Ἀχῆ τσελεμπῆ
ἡμέτερον Ἀρχ. Ἐπίτροπον

Ἀπαντῶν Σε εἰς τὴν ἀπὸ 25.ης τρέχ. ἐπιστολήν Σου πληροφοροῦμέν Σε ὅτι περὶ τῆς περιοδείας τοῦ Σχισματικοῦ Σωφρονίου ἐτηλεγραφήσαμεν ἐξάκις μέχρι τοῦδε πρὸς τὰ Σεβαστὰ Πατριαρχεῖα καὶ ἀναμένομεν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν εὐνοϊκὸν ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν των. Οὐχ ἧττον καλὸν θεωροῦμεν, ἵνα καὶ τῷ ἅμα τῇ λήψει τῆς πα-

ρούσης ἡμῶν τηλεγραφήσης ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν Αὐτοῦ Θειωτάτην Παναγιότητα καὶ παρακαλέσης ὅπως ἐνεργήσῃ δραστηρίως ἵνα ὡς τάχιστα ἀνακληθῇ αὐτόθι ὁ εἰρημένος Σωφρόνιος. Τὰ αὐτὰ ἂς τηλεγραφήσωσι ἰδιαιτέρως καὶ οἱ αὐτόθι κύριοι Δημογέροντες.

Ἐν Ξάνθῃ τῇ 29 7βρίου 1896

διάπυρος εἰς Θεὸν εὐχέτης
. . . Ἰωακείμ

№ XV.

Писмо поверително от Ксантийския гржцки митрополит до архиерейския си наместник в Ахж-челеби, с което му сжобщава за угощението, дадено в митрополията на силните тогава бееве и високи турски чиновници и уговарянето им да подпомогнат усилията на владиката, за да заставят Ахж-челебийските схизматически села да признаят властта на патриаршията.

Поверително

До

архиерейския наместник в Ахж-челеби.

В отговор на писмото ти от 4 того уведомявам те в общи чжрти за следното: пжрво, посетихме в Ксантийското кметство каймакамина на Ахж-челеби, и той ни повжрна посещението, като дойде в св митрополия с тефтердар-бея и един миралай от войската. Понеже тогава не можахме да говорим нищо за Вашия район, то Негово Високо Благородие при заминаването си ни обеща, че ще дойде и втори пжт в св. митрополия. Той, действително, опази обещанието си и след два дни ни посети заедно сжс Салих-ага и Хюсеин ефенди и с ксантийския кмет Хафуз ефенди, общ приятел и на двама ни. При това посещение, което трая 1½ час, много нещо говорихме за Ахж-челеби, и всички Ваши на чело сжс Салих ага се показаха най готови да изпжлнят нашите препоржки и изрично се обещаха, че от сега нататжк ще подкрепят с всичката си сила интересите на православието там. На следния ден дадохме официялна и великолепна вечеря в св. митрополия, дето участвуваха одринския тефтердар бей, син му, миралаят, ахж-челебийския каймакамин, ксантийския каймакамин, ксантийския кмет, мал мидюру, Салих-ага, Хюсеин ефенди, Мехмед Шукри ефенди, Д. Коюмджиоглу, П. Коюмджиоглу и М. Басудие. Преди вечерята и след нея докарахме пак дума за Ахж-челеби, и Салих-ага, помежду многото други неща, ни каза следното: „Лошите намерения, които имат схизматиците бжлгари, кжсно, за жалост, разбрах. Както и да е, обаче, пак има време. Наскоро ще отида в Одрин и ще говоря на джлго и особено с валията. От сега още, митрополит ефенти, можете да считате вжпроса за манастиря св. Атанас решен за в полза на митрополията, както и

когато действувах за повръщането на Дунево. Ще подействувам с всичка сила и за повръщането кръм православието, ако не на всички, то поне на повечето схизматически села в Ахъ-челебийската каза. За това няма да действувам открито, ще действувам, обаче, както аз зная и имам обичай всякога да работя. Напролет трябва, митрополит ефенди, да ни посетите непременно, и аз сам ще Ви пиша, кога точно трябва да дойдете. Тогава ще видите отблизо, че зная да пазя и изпълнявам обещанията си, защото, когато след дълго мислене зема едно решение, никога не го напущам или изменям". Същите обещания ни дадоха и Ахъ-челебийския каймакамин, както и Хюсеин ефенди, приятел и сътрудник на Салих ага. Утре ще посетим и ние Салих ага, който ще остане още няколко дни тук. Съдържанието на настоящето ми писмо трябва да държиш в тайна от всички без изключение, защото съобщението му не ни изнася за сега, тъй като възможно е нашите от радост да го разгласят, и по тоя начин схизматиците да вземат още от сега мерки.

Ксанти,
6 октомврий, 1896 г.

Горещ молитствувател

† Ксантийския Иоаким.

(Копирна книга на Ксантийската митрополия, стр. 196—197).

Ἐμπιστευτική.

Πρὸς τὸν ἐν Ἀχῆ-τζελεμπῆ ἡμέτερον ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον.

Εἰς ἀπάντησιν τῆς ἀπὸ 4-ης ἀρξαμένου ἐπιστολῆς σου πληροφοροῦμεν σε ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ ἑξῆς· τὸ πρῶτον ἐπεσκέφθημέν ἡμεῖς ἐν τῷ Δημαρχείῳ Ξάνθης τὸν Καϊμακάμην Ἀχῆ-τζελεμπῆ, οὗτος δέ ἀνταπέδωκεν ἡμῖν τὴν ἐπίσκεψιν ἐλθὼν εἰς τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν μετὰ τοῦ Δεφτερδὰρ βέη καὶ ἑνὸς μιραλάη τοῦ στρατοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τότε δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ὁμιλήσωμεν τίποτε περὶ τοῦ ὑμετέρου τμήματος, ἡ Α. Ἐνδοξότης ἀναχωροῦσα ὑπεσχέθη ἡμῖν, ὅτι θὰ ἤρχετο καὶ δευτέραν φορὰν εἰς τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν καὶ πράγματι ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ ταύτην, καθόσον μετὰ δύο ἡμέρας ἐπεσκέφθη ἡμᾶς μετὰ τοῦ Σαλὶχ ἀγᾶ, τοῦ Χουσεῖν ἐφένδη καὶ τοῦ Δημάρχου Ξάνθης Χαφοὺζ ἐφένδη, κοινοῦ ὑπάρχοντας φίλου· κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην διαρκέσασαν ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν πολλὰ εἴπομεν περὶ Ἀχῆ τζελεμπῆ, ἅπαντες δὲ οἱ ἡμέτεροι πρωτοστατοῦντος τοῦ Σαλὶχ αγᾶ ἐδείχθησαν προθυμότατοι εἰς τὰς ἡμετέρας συστάσεις καὶ ῥητῶς ὑπεσχέθησαν, ὅτι ἀπὸ τοῦδε θὰ ὑποστηρίξωσι πάσῃ δυνάμει τὰ συμφέροντα τῆς ὀρθοδοξίας αὐτόθι· τὴν ἑπομένην ἡμέραν ἐδώσαμεν ἐπίσημον καὶ μεγαλοπρεπέστατον δεῖπνον ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει εἰς τὸ ὁποῖον παρεκάθησαν ὁ Δεφτερδὰρ βέης Ἀδριανουπόλεως, ὁ υἱός του, ὁ μιραλάης, ὁ Καϊμακάμης Αχῆ τζελεμπῆ, ὁ καϊμακάμης Ξάνθης, ὁ δήμαρχος Ξάνθης, ὁ μαλ-μουδίρις, ὁ Σαλὶχ ἀγᾶς, ὁ Χουσεῖν ἐφένδης ὁ Μεμὲτ Σουκρῆ ἐφένδης, ὁ Δ. Κουγιουμτζόγλους, ὁ Π. Κουγιουμτζόγλους καὶ ὁ Μ.

Μπασούδης· πρὸ τοῦ δείπνου δὲ καὶ μετ' αὐτὸ ἐφέραμεν καὶ πάλιν τὸν λόγον περὶ τοῦ Αχῆ τζελεμπῆ, ὁ δὲ Σαλὶχ ἀγᾶς μεταξὺ πολλῶν ἄλλων εἶπεν ἡμῖν τὰ ἑξῆς· «τοὺς κακοὺς σκοποὺς, τοὺς ὁποίους ἔχουν οἱ σχισματικοὶ βούλγαροι, ἀργὰ δυστυχῶς ἐννόησα· ὅπως δήποτε ὅμως καὶ πάλιν ὑπάρχει καιρός· προσεχῶς θὰ μεταβῶ εἰς Α/νούπολιν καὶ θὰ ὁμιλήσω ἐν ἐκτάσει καὶ ἰδιαιτέρως μετὰ τοῦ Βάλῆ· ἀπὸ τοῦδε δὲ Μητροπολὶτ ἐφένδη δύνασθε νὰ θεωρῆτε τὸ ζήτημα τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου λελυμένον ὑπὲρ τῆς Μητροπόλεως· ὅπως δὲ ἐνήργησα περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Δούνεβου θὰ ἐνεργήσω πάσῃ δυνάμει καὶ περὶ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν ἂν οὐχὶ ὅλων, τουλάχιστον ὅμως τῶν περισσοτέρων σχισματικῶν χωρίων τοῦ Καζᾶ Αχῆ τζελεμπῆ· πρὸς τοῦτο δὲν θὰ ἐνεργήσω φανερὰ, θὰ ἐνεργήσω ὅμως ὅπως ἐγὼ γνωρίζω καὶ συνειθίζω πάντοτε νὰ ἐργάζωμαι· τὴν ἄνοιξιν πρέπει Μητροπολὶτ ἐφένδι νὰ μὰς ἐπισκεφθῆτε ἀφεύκτως, ἐγὼ δὲ ὁ ἴδιος θὰ σᾶς γράψω πότε ἀκριβῶς πρέπει νὰ ἔλθητε· τότε δὲ θὰ ἴδητε καὶ σεῖς ἐκ τοῦ σύνεγγυς ὅτι τὰς ὑποσχέσεις μου ξεύρω νὰ φυλάττω καὶ ἐκπληρῶ, καθ' ὅσον ὅταν κατόπιν πολλῆς σκέψεως λάβω μίαν ἀπόφασιν, οὐδέποτε, ἐγκαταλίπω ἢ μεταβάλλω αὐτήν». Τὰς αὐτας ὑποσχέσεις ἔδωσαν πρὸς ἡμᾶς καὶ ὁ Καϊμακάμης Αχῆ τζελεμπῆ ὡς καὶ ὁ Χουσεῖν ἐφένδης, ὁ φίλος καὶ συνεργάτης τοῦ Σαλὶχ ἀγᾶ. — Αὔριον θὰ ἐπισκεφθῶμεν καὶ ἡμεῖς τὸν Σαλὶχ ἀγᾶν ὁ ὁποιος θὰ διαμείνῃ ἡμέρας τινὰς εἰσέτι ἐνταῦθα. — Τὸ περιεχόμενον τῆς παρούσης ἡμῶν ἐπιστολῆς δέον νὰ κρατήσητε μυστικὸν ἀπὸ πάντων ἀναιξεραίτως, καθ' ὅσον ἡ ἀνακοίνωσις αὐτοῦ δὲν συμφέρει ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος τουλάχιστον διότι ἐνδεχόμενον οἱ ἡμέτερον ἀπὸ τὴν χαρὰν των νὰ διαλαλήσωσι αὐτὸ καὶ τοιουτοτρόπως οἱ σχισματικοὶ νὰ λάβωσι ἀπὸ τοῦδε τὰ μέτρα τῶν.

Ἰωακείμ

№ XVI.

Писмо от Ксантийския гръцки митрополит до наместника си в Ахъ-челеби за изгонването на българския свещеник от Ксанти и енергичните действия на патриаршията, поради които турското правителство е забранило на управляющият Одринската българска митрополия, архимандрит Софроний, да посещава българските схизматически села в Ксантийско.

До Ахъ-челебийският архиер. наместник
Икоиом Анастас.

Като изпълняваме молбата ти, излагам ти на кратко опитите на схизматиците напоследък, а именно: през миналия месец е пристигнал един схизматически свещеник, на име Кирил, с намерение да се установи тук за постоянно, но правдолюбивия наш каймакамин, като забележи, че в Ксанти нито схизматическа община има, нито пък схизматици постоянни жители, и че пребиването на това лице тук би станало причина за религиозни разпри помежду християните, веднага го улови и го арестува и после, придружен от 1 стражар, го изпрати до Гюмюрджинския

бимбашия. От това, обаче, схизматиците не се отчаяха, и ето че на 22 сѫщия месец пристигна тук Софроний, като водеше друг свещеник за настаняване. Но и пак не сполучи нищо, защото свещеника веднага се изпрати там, отдето е дошѫл, а изгонването на самия Софроний от Ахѫ-челеби и от Ксанти, дето миналия петѫк се е вѫрнал, се дѫлжи на енергичните постѫпки и действия на патриаршията пред уважаемото правителство, което в справедливостта, с която се отличава, е дало, както се научихме, строги заповеди на властите, да не позволяват за напред на схизматически свещеници, както и на Софрония, да дохождат в нашата епархия.

Ксанти,
15 октомври, 1896 г.

Горещ в Бога молитствувател

† Ксантийски митрополит

Иоаким.

(Копирна книга на Ксантийската грѫцка митрополия, стр. 181).

Πρὸς τὸν ἐν Ἀχῆ-τζελεμπῆ ἡμέτερον ἀρχιερατικὸν

Ἐπίτροπον Οἰκονόμον Ἀναστάσιον.

Ἐκπληροῦντες τὴν παράκλησίν σου ἐκθέτομέν σου ἐν ὀλίγοις τὰς ἐπ' ἐσχάτων ἀποπείρας τῶν Σχισματικῶν καὶ δὴ τὴν 8-ην παρελθόντος μηνὸς ἀφίκετο εἰς Ξάνθην εἰς σχισματικὸς ἱερεὺς Κύριλλος ὀνομαζόμενος προτιθέμενος νὰ ἐγκατασταθῇ ἐνταῦθα διαρκῶς· ἀλλ' ὁ φιλοδίκαιος ἡμῶν Καϊμακάμης παρατηρήσας, ὅτι ἐν Ξάνθῃ οὔτε σχισματικὴ Κοινότης ὑπάρχει, ἀλλ' οὔτε καὶ σχισματικοὶ σταθεροὶ κάτοικοι καὶ ὅτι ἡ διαμονὴ τοῦ προσώπου τούτου ἐνταῦθα θὰ ἐγίνετο πρόξενος θρησκευτικῶν ἐρίδων μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν, ἀμέσως συνέλαβεν αὐτὸν καὶ ἐφυλάκισεν, εἶτα δὲ τῇ συνοδείᾳ ἑνὸς ζανδαρμᾶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν μπιμπασὴν Γιουμιουλτζίνης· δὲν ἀπελπίσθησαν ὅμως ἐκ τούτου οἱ σχισματικοὶ καὶ ἰδοὺ τὴν 28-ην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἔφθασεν ἐνθαῦθα ὁ Σωφρόνιος φέρων ἕτερον ἱερέα πρὸς ἐγκατάστασιν· ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν κατόρθωσε τίποτε καθόσον ὁ μὲν ἱερεὺς ἀμέσως ἀπεστάλη ὁπόθεν καὶ ἦλθε, αὐτοῦ δὲ τοῦ Σοφρονίου ἡ ἐκδίωξις ἐξ Ἀχῆ-τζελεμπῆ καὶ ἐκ Ξάνθης, ὅπου τὴν παρελθούσαν Παρασκευὴν ἐπέστρεψεν, ὀφείλεται εἰς τὰς ἐντόνους παραστάσεις καὶ ἐνεργείας τῶν Σεπτῶν ἡμῶν Πατριαρχείων παρὰ τῇ Σεβαστῇ Κυβερνήσει, Ἥτις ἐν τῇ διακρινούσῃ Αὐτὴν δικαιοσύνῃ ἔδωκε, καθ' ἃ ἐμάθομεν, αὐστηρὰς διαταγὰς εἰς τοὺς ἁρμοδίους, ἵνα μὴ ἐπιτρέπωσι τοῦ λοιποῦ εἰς τοὺς σχισματικοὺς ἱερεῖς ὡς καὶ εἰς τὸν Σωφρόνιον νὰ ἔρχωνται εἰς τὴν ἡμετέραν ἐπαρχίαν.

Ξάνθη 15 8/βρίου

διάπυρος εἰς Θεὸν εὐχέτης.

Ἰωακείμ

№ XVII.

Телеграма до Великия Везир и др. в Цариград от наместника на Ксантийския грѫцки митрополит да се затвори бѫлгарския параклис в града, защото само три бѫлгарски семейства имало в Ксанти.

Препис

от телеграмата, изпратена до Великия Везир, до Министерството на Вѫтрешните Работи и до Председателя на Камарата.

Сѫобщи ни се от каймакамина, че идущата св. неделя ще служи бѫлгарския свещеник, който е назначен от бѫлгарите, в молитвения дом, който дом бѫлгарите преди години имат като място за молитва, ако и в нашия град да няма записани повече от три бѫлгарски кѫщи (ханета). Казаната стая от много време насам, сѫгласно Вашата висока заповед, беше затворена и си остава затворена до тая минута. Понеже отварянето на такѫв вид оспорвани черкви се предоставя на решението на Камарата, то молим горещо, щото до издаване на казаното решение от Камарата, да благоволите и заповядате да си остане затворена, както и по рано, поменатата стая, а тѫй сѫщо да се повѫрне обратно казания свещеник.

Архиерейски наместник

Ксанти,
5 юни, 1909 год.

Община—пѫрвенци.

Ἀντίγραφον τηλεγραφήματος ἀποσταλὲν πρὸς τὸν Μ. Βεζύρην — ὅμοιον « « Ὑπουργεῖον ἐσωτερικῶν καὶ

Πρόεδρον Βουλῆς.

Μᾶς ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Καϊμακάμη ὅτι τὴν ἐλευσομένην Κυριακὴν θὰ λειτουργήσῃ ὁ βούλγαρος ἱερεύς, ὁ ὁποῖος διωρίσθη ὑπὸ τῶν βουλγάρων εἰς τὸν εὐκτήριον οἶκον, τὸν ὁποῖον οἱ βούλγαροι πρὸ ἐτῶν ἔχουσιν ὡς τόπον προσευχῆς ἂν καὶ εἰς τὴν πόλιν μᾶς δὲν ὑπάρχουσιν ἐγγεγραμμένοι πλέον τῶν τριῶν βουλγαρικῶν οἰκιῶν (χανέδων). Τὸ ῥηθὲν δωμάτιον πρὸ πολλοῦ συμφώνως ὑψηλῆς διαταγῆς εἶχε κλεισθῆ καὶ μένει κλειστὸν μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἄνοιγμα τῶν τοιούτου εἴδους διαφιλονεικουμένων ἐκκλησιῶν ἐναπόκειται εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς βουλῆς νὰ εὐαρεστηθῆτε νὰ διατάξητε νὰ μείνῃ κλειστὸν ὡς καὶ πρὶν τὸ ῥηθὲν δωμάτιον ὡς καὶ νὰ ἀποσταλῆ ὁ ῥηθεὶς ἱερεύς.

Ξάνθη τῇ 5 Ἰουνίου 1909

ἀρχ. ἐπίτροπος

Δημογεροντία Πρόκριτοι.

№ XVIII.

Рапорт на командирования от Одринското гржцко консулство инспектор Скалисиянис да ревизира гржцките училища в района на Дедеагачкото гржцко подконсулство, сжобщава за изгонването по негово подстрекателство двама бжлгари бакали от Марония, свидетелствува, че селото Кара-Курджали е бжлгарско, настоява за откриване на гржцко професионално училище в Гюмюрджина, за да подготви занаятчии гжрци, които да заместят и изгонят бжлгарите абаджии от граджт и най-после указва на още други някои мерки, с които би се постигнало бжрзото погжрчване на бжлгарите в Беломорския край.

Одрин, 20 януари, 1907 год.

До Царското консулство в Одрин.

Господин Консуле,

Сжгласно Вашата заповед, за да отида в Дедеагач и ревизирам училищата, които би ми посочил тамошния вицеконсул г. Иота Драгумис, имам чест да Ви сжобща, че изпжлних тая Ваша заповед и поднасям за това нуждното изложение. . . . . .

. . . . . .

И тжй нуждно е да се посочи на благодетеля, че трябва да се открие в старото здание, което ще се изпраздни след малко, едно професионално училище най-главно за приготвяне абаджии, които да изместят бжлгарите абаджии, едничките бжлгари жители в Гюмюрджина Но и пансион би могжл да се основе в него за учениците от околността, които следват в Гюмюрджинското училище. . . . . .

. . . . . .

Следният ден след ревизията на училищата, за които подоле говоря, свиках пак пжрвенците в училището, дето пред тях изложих на учениците теглата на еднородците ни в Източна Румелия и Бжлгария и ги подбудих да имат непримирима омраза против бжлгарите. Тези ми думи, които увлажниха очите на трогнатите малки ученици, намериха веднага отзвук в сжрдцата на присжтствующите пжрвенци и имаха непосредствен практически резултат. Те, сжбрани след малко в кжщата, в която аз преби вавах, решиха по собствено подбуждение да постжпят веднага кжм изгонване на двамата бжлгари бакали, едничките бжлгари жители в Марония, и с обявяване против тях икономическа война. Избраха за това комисия, която да обиколи градецжт от кжща в кжща и препоржча на всички да не купуват нищо от тяхните бакалници . . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Бжлгарското село Кара-Курджали, което отстои повече от 1 час от Марония, се сжстои от 110 кжщи. Училището се дели на

три отделения, в които следват 51 ученика; управлява се от учителя Н. Камбици, бежанец от Източна Румелия, тая година назначен от царското вицеконсулство в Дедеагач. В това училище никога не е вжршено, нито се вжрши и днес някаква работа за изучване на езика. Учениците от по-горното отделение сричаха на една читанка, написана на стар език, сжвсем машинално и мжчно, без да разбират нито дума, и освен двама или трима ученика, с другите бе невжзможно да се споразумея по гржцки. Па и не е вжзможно никога тези деца да научат гржцки, тжй като учителят ограничава своето преподаване в превеждане чистият език в читанката на бжлгарски говор, което и пред мене се осмели да направи, защото инак не го разбират, както сам той ми казваше

. . . . . .

. . . . . .

За другоезичните села.

В другоезичните села обучението по гржцки език трябва да става по практичен начин и нагледно без подробни и схоластични граматически бележки, при това да се изучава в тях говоримият език, живия, които селяните само ще употребяват в своите земания-давания с гржкогласното население. За тая цел, освен потребните наставления кжм учителите, за нуждно считам сжставянето и употребяването в тези училища на читанки, написани на общ и колкото е вжзможно с опростотворен правопис, защото от една страна твжрде голямото различие помежду говоримият и чистия език, на който са написани употребяваните читанки, и от друга, голямата сложност на гржцкия правопис, поставят непреодолими пречки за изучване на езикжт и още повече за хора с малки умствени сили, каквито са жителите на тези другоезични села.

При това по-сгодни считам учителките, отколкото учителите, за преподаване на езика в тези села, защото учителките, както схванах, имат и по-голяма преданост кжм длжжността си и по-голяма вещина и тжрпение за преподаване на езика, като привличат по тоя начин любовта на малките си ученици чрез онези майчински милувки, които само женската натура може да употреби сполучливо като стредство на обучението.

Тези учителки, мисля, и по друг начин бихме могли да използуваме за погжрчването на другоезичните села. Ако напр. бихме улеснили извжршването на женидби на тези учителки с млади и донякжде си сжстоятелни в тях жители, без, разбира се, да ги уволняваме от длжжността им, то бихме по тоя начин образували семейства, които да послужат като ядка на гржцко население, което с помощта и на училището би се сполучило, може би, в недалечно бждеще пжлното тяхно погжрчване.

А особено в бжлгарогласните села, мисля, за необходимо и настаняването в тях на остроумни агенти, които да се занимават с кржчмарство и които да бдят над сношенията на селяните с бжлгарските комити и да противодействуват на тяхните интриги и сжщевременно, като упражняват влияние над духовете на жи-

телите, които са в постоянно сношение с тях в кръчмите им, да ги дръжат благосклонни към народната ни кауза, като подкрепят по тоя начин и допълнят делото на училищата. . . . . .
. . . . . .

Най-покорен
А. Скалисиянис,
професор в Одринската гимназия.

Ἐν Ἀδριανουπόλει τῇ 20 ῇ Ἰανουαρίου 1907.
Πρὸς

Τὸ ἐν Ἀδριανουπόλει Β. Προξενεῖον

Κύριε Πρόξενε,

Συνῳδᾶ τῇ ὑμετέρᾳ διαταγῇ, ὅπως μεταβῶ εἰς Δεδέαγατς καὶ ἐπιθεωρήσω τὰ σχολεῖα, ἅτινα ἤθελε μοὶ ὑποδείξει ὁ ἐκεῖ ὑποπρόξενος κ. Ι. Δραγούμης λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρω ὑμῖν ὅτι ἐξετέλεσα τὴν διαταγήν ὑμῶν ταύτην καὶ ὑποβάλλω πρὸς τοῦτο τὴν δέουσαν ἔκθεσιν.
. . . . . .
. . . . . .

Ἀνάγκη ὅθεν νὰ ὑποδειχθῇ εἰς τὸν εὐεργέτην ὅτι δέον εἰς τὸ μετ' οὐ πολὺ κεινοθησόμενον παλαιὸν οἰκοδόμημα νὰ ἱδρυθῇ ἐπαγγελματικὴ σχολὴ πρὸ πάντων πρὸς μόρφωσιν ἀμπατζήδων, οἵτινες θέλουσιν ἀντικαταστήσει καὶ ἐκτοπίσει τοὺς βουλγάρους ἀμπατζῆδες τοὺς μόνους βουλγάρους κατοίκους Γκιουμουλτζίνης. Ἀλλὰ καὶ οἰκοτροφεῖον ἠδύνατο νὰ ἱδρυθῇ ἐν αὐτῷ διὰ τοὺς ἐκ τῶν περιχώρων μαθητὰς τοὺς φοιτῶντας εἰς τὸ σχολεῖον Γκιουμουλτζίνης· . . . . . .
. . . . . .

Τὴν ἐπομένην μετὰ τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν σχολείων, περὶ ὧν κατωτέρω, συνεκάλεσα καὶ πάλιν τοὺς προκρίτους εἰς τὸ σχολεῖον, ἔνθα ἐνώπιον αὐτῶν ἐξέθεκα τοῖς μαθηταῖς τὰ δεινοπαθήματα τῶν ὁμογενῶν ἐν Ἀνατ. Ρωμυλίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ καὶ παρώρμησα αὐτοὺς εἰσ μῖσος ἀδιάλλακτον κατὰ τῶν Βουλγάρων. Οἱ λόγοι μου ἐκεῖνοι, οἵτινες ὕγραναν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν μικρῶν μαθητῶν συγκινηθέντων, εὗρον εὐθὺς ἀπήχησιν ἐν ταῖς καρδίαις τῶν παρόντων προκρίτων καὶ ἄμεσον πρακτικὸν ἀποτέλεσμα. Οὗτοι συνελθόντες μετ' ὀλίγον ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐν ᾗ ἐγὼ διέμενον, ἀπεφάσισαν αὐθορμήτως νὰ προβῶσιν ἀμέσως εἰς τὴν ἔξωσιν τῶν δύο βουλγάρων, τῶν μόνων βουλγάρων κατοίκων Μαρωνείας, κηρύσσοντες κατ' αὐτῶν οἰκονομικὸν πόλεμον, καὶ ἐξέλεξαν πρὸς τοῦτο ἐπιτροπὴν, ἵνα περιέλθῃ τὴν κωμόπολιν ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν καὶ συστήσῃ τοῖς πᾶσι νὰ μὴ ἀγοράζωσι τίποτε ἐκ τῶν παντοπωλείων των.
. . . . . .
. . . . . .

Καρακουρτζαλῆ.

Τὸ βουλγαρόφωνον χωρίον Καρακουριζαλῆ, καὶ πλέον ὥραν ἀπέχον τῆς Μαρωνείας, περιλαμβάνει 110 οἰκίας. Τὸ ἐν αὐτῷ σχολεῖον διαιρεῖται εἰς τρεῖς τάξεις, ἐν αἷς φοιτῶσι 51 μαθηταί, διευθύνεται ὑπὸ διδασκάλου Ν. Καμπίτση, πρόσφυγος ἐξ Ἀνατ. Ρωμυλίας, ἐφέτος διορισθέντος ὑπὸ τοῦ ἐν Δεδέαγατς Β. Ὑποπροξενείου· ἐν τῷ σχολείῳ οὔτε ἐγένετο ποτὲ καὶ σήμερον γίνεται ἐργασία πρὸς διδασκαλίαν τῆς γλώσσης . . . . . .
. . . . . .

Α! Περὶ ἀλλογλώσσων χωρίων.

Ἐν τοῖς ἀλλογλώσσοις χωρίοις ἡ διδασκαλία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δέον νὰ γίνηται κατὰ τρόπον πρακτικὸν καὶ ἐποπτικῶς ἄνευ λεπτολόγων καὶ σχολαστικῶν γραμματικῶν παρατηρήσεων, νὰ διδάσκηται δ'ἐν αὐτοῖς ἡ γλῶσσα ἡ ὁμιλουμένη, ἡ ζωντανή, ἣν καὶ μόνην θὰ χρησιμοποιήσωσιν οἱ χωρικοὶ ἐν ταῖς συναλλαγαῖς αὐτῶν μετὰ τῶν ἑλληνοφώνων πληθυσμῶν. Πρὸς τοῦτο ἐκτὸς τῶν ἐπὶ τούτῳ καταλλήλων ὁδηγιῶν πρὸς τοὺς διδασκάλους ἀναγκαίαν θεωρῶ τὴν σύνταξιν καὶ χρῆσιν ἐν τοῖς σχολείοις τούτοις ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐν γλώσσῃ κοινῇ καὶ μὲ ἁπλοποιημένην, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατὸν, τὴν ὀρθογραφίαν, διότι ἀφ' ἑνὸς ἡ μεγίστη διαφορὰ μεταξὺ τῆς λαλουμένης καὶ τῆς καθαρευούσης, εἰς ἣν εἶναι γεγραμμένα τὰ ἐν χρήσει ἀναγνωστικὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ λαβυρινθῶδες τῆς ἑλληνικῆς ὀρθογραφίας παρεμβάλλουσι προσκόμματα ἀνυπέρβλητα διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης καὶ δὴ εἰς ἀνθρώπους μικρὰς διανοητικῆς δυνάμεως, οἷοι εἰσὶν οἱ κάτοικοι τῶν ἀλλογλώσσων τούτων χωρίων.

Καταλληλοτέρας δὲ διὰ τὴν ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις διδασκαλίαν τῆς γλώσσης θεωρῶ καταλληλοτέρους τῶν διδασκάλων τὰς διδασκαλίσσας, αἵτινες ὡς ἀντελήφθην, καὶ μείζονα ἀφοσίωσιν εἰς τὸ καθῆκον ἔχουσι καὶ πλείονα τὴν δεξιότητα καὶ τὴν ὑπομονὴν εἰς τὸ νὰ μεταδ δωσι τὴν γλῶσσαν, προσελκύουσαι τὴν ἀγάπην τῶν μικρῶν αὐτῶν μαθητῶν διὰ τῶν μητρικῶν ἐκείνων θωπειῶν, τὰς ὁποίας μόνον ἡ γυναικεία φύσις δύναται ὡς ὄργανον διδασκαλίας προσφύως νὰ χειρισθῇ.

Τὰς διδασκαλίσσας ταύτας καὶ ἄλλως, νομίζω, ἠδυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν πρὸς ἐξελληνισμὸν τῶν ἀλλογλώσσων χωρίων. Ἐὰν δῆλον ὅτι ἠθέλομεν διευκολύνει τὴν τέλεσιν συνοικεσίων μεταξὺ τῶν διδασκαλισσῶν τούτων καὶ νεαρῶν, εὐπόρων ὅπως δήποτε, ἐν αὐτοῖς κατοίκων, χωρὶς, ἐννοεῖται, ν' ἀπολύσωμεν αὐτὰς τῆς θέσεώς των, ἠθέλομεν, νομίζω, οὕτω συμπήξει οἰκογενείας, αἵτινες θὰ ἐχρησίμευον ὡς πυρὴν ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ὅστις τῇ βοηθείᾳ καὶ τοῦ σχολείου θα κατώρθουν ἴσως ἐν ἀπωτέρῳ μέλλοντι τὸν πλήρη ἐξελληνισμὸν αὐτῶν.

Ἐν δὲ τοῖς βουλγαροφώνοις ἰδίᾳ χωρίοις νομίζω ἀναγκαίαν καὶ τὴν ἐγκατάστασιν πρακτόρων εὐφυῶν ἐπαγγελομένων τὸν κάπηλον, οἵτινες ἀγρυπνοῦντες ἐπὶ τῶν σχέσεων τῶν χωρικῶν πρὸς τοὺς βουλγάρους κομίτας καὶ ἀντιπράττοντες εἰς τὰς ῥαδιουργίας αὐτῶν, ἀσκοῦντες δὲ ταύτοχρόνως ἐπιρροὴν τινα ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν κατοίκων, ὡς διαρκῶς μετ' αὐτῶν ἐν τῷ καπηλείῳ των ἀναστρεφόμενων, θὰ ἐτήρουν αὐτοὺς εὐμενεῖς πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ὑπόθεσιν, στηρίζοντες οὕτω καὶ συμπληροῦντες τοῦ σχολείου τὸ ἔργον.
. . . . . .

Εὐπειθέστατος
Α. Σκαλισιάνος
καθηγητὴς τοῦ ἐνταῦθα Γυμνασίου.

№ XIX.

Писмо от папа Михалис, гржцки архиерейски наместник в Ахж-челеби (Пашмакли), до някой си влиятелен гржк Дедуси в Ксанти, да се застжпи пред окржжния турски сжд в Гюмюрджина да не се оправдава осждения в Пашмаклийския сжд бжлгарин Гавриил поп Райчев, защото отпосле ще им бжде много опасен в работата.

Господине Дедуси,

Сина на Кайафа, за когото с всички усилия се постарах да бжде осжден на 10-дневен затвор, за да не може да бжде сжветник в Общинския сжвет и на други такива служби в сждилището, дохожда в Ксанти, за да замине за Гюмюрджина, защото е апелирал делото и е в положение да похарчи много пари, както сам той, така и неговите последователи, за да се оправдае; защото бжлгарите нямат другиго да изберат за такжв, тжй като той е най-фанатичният и най-способния бжлгарин и едничкия, когото уважават тукашните турци и бжлгари. Затова постарайте се, моля, ако е вжзможно, да подействувате в Гюмюрджина, да не се оправдае този омразник и да не си вжзвжрне прежните сили, понеже ще ни бжде отпосле голяма пречка и сжблазжн в работата ни. Найпосле нека става каквото ще за този див крокодил, защото той е най-силния лост на бжлгарите тук.

Учителят Антониядис Ви моли горещо да му изпратите парите през тази седмица, ако е вжзможно, направо до митрополията.

Пашмакли.

16. III. 909 г. Папамихалис.

Κύριε Δεδούση

Τοῦ Καϊάφα ὁ υἱὸς τὸν ὁποῖον προσεπάθησα μὲ πολλοὺς κόπους νὰ καταδικασθῇ εἰς 10 ἡμερῶν φυλάκισιν διὰ νὰ μὴν ἠμπορῇ νὰ ἦναι πάρεδρος εἰς τὸ Δημαρχιακὸν συμβούλιον καὶ εἰς ἄλλας τοιαύτας ὑπηρεσίας εἰς τὸ δυκαστήριον, ἔρχεται εἰς Ξάνθην νὰ μεταβῇ εἰ Γιουμουλτζίναν, διότι ἔκαμεν ἔφεσιν τῆς δίκης καὶ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξοδεύσῃ πολλὰ χρήματα καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ὀπαδοί του διὰ νὰ ἀθωωθῇ διότι ἄλλον δὲν ἔχουν οἱ βούλγαροι νὰ ἐκλέξουν ὡς τοιοῦτον, καθότι τυγχάνει ὁ φανατικώτερος βούλγαρος καὶ ἱκανώτερος καὶ ὁ μόνος τὸν ὁποῖον ὑπολήπτονται καὶ οἱ ἐνταῦθα ὀθωμανοὶ καὶ βούλγαροι. Ὅθεν προσπαθήσατε παρακαλῶ ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνεργήσητε εἰς Γιουμουλτζίναν, νὰ μὴ ἀθωωθῇ ὁ ἄθλιος καὶ ἀνακτήσῃ τὰς πρῶτας δυνάμεις του διότι θα τὸν ἔχωμεν ἔπειτα μέγα πρόσκομμα καὶ σκάνδαλον εἰς τὴν ἐργασίαν μας· τέλος πάντων ὅτι γίνῃ ἂς γίνῃ διὰ τὸν ἀγριώτατον αὐτὸν κροκόδειλον διότι εἶναι ὁ δυνατώτερος μοχλὸς τῶν βουλγάρων ἐνταῦθα.

Ὁ διδάσκαλος Ἀντωνιάδης σᾶς παρακαλεῖ θερμῶς νὰ τὸν στείλητε χρήματα ἐντὸς τῆς ἑβδομάδος ἂν εἶναι δυνατὸν ἀλλὰ καὶ εὐθεῖαν εἰς Μητρόπολιν.

τῇ 16 III 909. *Παπαμιχαήλ.*

№ XX.

Писмо от гржцкият архиерейски наместник протоиерей Михаил Стойкос в Ахж-челеби (Пашмакли) до гржцкия подконсул в Ксанти, за изпратени бжлгарчета деца от Пашмакли да се вжзпитават на консулски средства за бждещи ратници на елинизма в Ахж-челеби, като се препоржча и трето такова от с. Долно-Райково.

Пашмакли, 19 ноемврий 1909 г.

Достопочтени г. Консуле,

Желая, щото настоящето ми да Ви намери здрав.

Миналата седмица Вангел ми писа, по Ваша поржчка, да изпратим двете деца, които бяха готови, като бехме се споразумели предварително. Сега изпратихме две от Пашмакли, от които едното ще бжде под закрилата на г. Спати, учител по пеене, а другото под закрилата на г. В. Залаврака. А приносящия на настоящето ми Костадин Райчиу Чилингир от Райково, 13 годишен, сирак от баща, свжршил III отделение при Райковското основно училище, Ви препоржчвам като достоен да бжде под Ваша закрила, като живее в консулството, защото е беден, наистина, но от твжрде добро семейство и прилежен, на когото покойния баща е бил подпорка на Райковската гржцка православна община, а сега семейството на поменатия се отличава като най искрено между тукашните православни и от най деятелните такива.

Като Ви уверявам, че под Ваше покровителство този ученик ще спомогне за сжживяване на народното чувство в тукашните православни, изказвам Ви безкрайната признателност на православна община в Райково.

Сжм с уважение и молитствувания
Ваш † Протоирей Михаил Стойкос.

Ἐν Πασμακλῇ τῇ 19 ῃ Νοεμβρίου 1909.

Ἀξιότιμε κ. Πρόξενε

Εὔχομαι ὅπως ἡ παροῦσα εὕρῃ ὑμᾶς ἐν ὑγείᾳ

Τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα μοὶ ἔγραψεν ὁ Εὐάγγελλος ὅτι τῇ ἐντολῇ ὑμῶν νὰ στείλωμεν τὰ δύο παιδία τὰ ὁποῖα ἦσαν ἕτοιμα ὡς εἴχομεν προσυνεννοηθῇ, ἤδη ἐστείλαμεν δύο ἐκ Πασμακλῆ ὧν τὸ μὲν ἓν θὰ ἦναι ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κ. Σπάθη Μουσικοδιδασκάλου τὸ δ' ἕτερον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κ. Β. Σαλαβράκα τὸν δὲ ἐκ Ραϊκόβου κομιστὴν τῆς παρούσης Κωνσταντῖνον Ράϊτσιου Τσιλιγγίρην ἐτῶν 13-ιων πατρὸς ὀρφανὸς ἀπόφοιτον τῆς Γ-ης τάξεως τοῦ δημοτικοῦ Σχολείου Ραϊκόβου συνιστῶ ὑμῖν ὡς κατάλληλον ὅπως μένῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν ὑμῶν κατοικῶν εἰς τὸ Προξενεῖον, διότι πτωχὸς μὲν ἀλλὰ καλλίστης οἰκογενείας καὶ ἐπιμελὴς, οὗ ὁ μακαρίτης Πατήρ του ἐτύγχανε στήριγμα τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλλην· κοινότητος Ραϊκόβου· νῦν δὲ ἡ οἰκο-

γένεια τοῦ εἰρημένου διακρίνεται ὡς ἡ εἰλικρινεστέρα τῶν ἐνταῦθα Ὀρθοδόξων καὶ δραστηρίων τοιούτων· βεβαιῶν ὑμᾶς ὅτι ὑπὸ τὴν προστασίαν Ὑμῶν θέλει εὐδοκιμήσει ὁ μαθητὴς οὗτος πρὸς ἀναζωπύρωσιν τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος τῶν ἐνταῦθα Ὀρθοδόξων ἐκφράζω ὑμῖν τὴν ἄπειρον ἐξ ὀνόματος τῆς Ὀρθοδόξου κοινότητος Ραϊκόβος εὐγνομοσύνην.

Διατελῶ μεθ' ὑπολήψεως καὶ εὔχων
ὁ ὑμ
† Πρωθιερεὺς Μιχαὴλ Στόϊκου.

№ XXI.

Писмо от Д. П. И. Русос, подагент на тютюневата режия в Порто-Лагос до Ксантийския гржцки подконсул, казва, че са 30 семейства в пристанищното поселище и са всички чужденци и бедни работници и затова немогат да си издржат училище.

Димитриос Папа Иоану Русос, подагент на режията. Порто-Лагос, 24 февруари 1907 г.

До г. Ксантийския
гржцки подконсул, Ангел Анино.

Подписаният гржцки поданик от остров Андрос, Куртийска община, който временно от 10 години насам живея в Порто-Лагос в качеството си подагент на тютюневата режия, имам чест да Ви изложа следнето:

Гржкоправославната община в Порто-Лагос сжстои от около 30 семейства, всички чужденци от различни места и временно настанени тук по работа за пренасяне на тжрговски стоки, са всички почти от работната класа и едвам изкарват нуждното за преживяване, тжй че немогат да издржат училище.

. . . . . .
. . . . . .

Сжм с почитание
поданик и винаги усжрден
Д. П. И. Русос.

Ὄνομα { Δημήτριος Π. Ι. Ῥοῦσος
Ἐπάγγελμα καὶ τίτλοι { Ὑποπράκτωρ τῆς Ρεζῆς τῶν καπνῶν
Τόπος διαμονῆς { Πορτο-Λάγως.

Πορτο-Λάγως 24 Φεβρουαρίου 1907.

Πρὸς τὸν ἐν Ξάνθῃ
Κύριον Ἄγγελλον Ἀννήνου

Ὑποπρόξενον τῆς Ἑλλάδος

Ὁ ὑποφαινόμενος πολίτης Ἕλλην, ἐκ νήσου Ἄνδρου, τοῦ δήμου Κορθίου, προσωρινῶς ἀπὸ δεκαετίας διαμένων ἐν Πορτο-Λάγω, ἐν τῇ

ἰδιότητι ὑποπράκτορος τῆς Ρεζῆς τῶν καπνῶν, ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ἐκθέσω τὰ ἀκόλουθα.

Ἡ Ἑλληνορθόδοξος κοινότης τοῦ Πορτο-Λάγως συνισταμένη ἐκ τριάκοντα περίπου οἰκογενειῶν, πάντων ξένων διαφόρων, προσωρινῶς ἐγκαταστημένων ἐνταῦθα, ἕνεκα ἐργασιῶν πρὸς διαμετακόμισιν ἐμπορευμάτων, εἶναι πάντες σχεδὸν ἐργατικῆς τάξεως καὶ μόλις τὸ πρὸς τὸ ζῆν δυσκόλως ἐξοικονομοῦντες δὲν δύνανται νὰ συντηρήσωσι Σχολὴν

. . . . . .
. . . . . .

Διατελῶ δὲ μεθ' ὑπολήψεως ὑπήκοος καὶ
Ὅλως πρόθυμος
Δ. Π. Ἰ. Ῥοῦσος.

№ XXII.

Протоколно решение, сжставено в митрополията от ксантийските общинари за прибиране и укриване в австрийското агентство в Ксанти всички скжпоценности от черквите и манастирите.

Днес, 13 септемврий, 1913 год., сжбрани в св. митрополия останалите в Ксанти членове на Ксантийската община, решиха единодушно: понеже политическото сжстояние продржжава да бжде неопределено и неизвестно, при това не са изключени сжвржшено и страховете от непредвидени сжбития, затова всичките сребржрни и златни сждове, които се намират в св. храмове и в манастирите, да се сжберат в особени санджци и да се поставят в някое сигурно място под чуждо знаме, за каквото се одобри това на австрийското агентство в града.

След това се реши да се броят на митрополитският архидиякон срещу заплатата му 30 лири турски от парите на митрополитския храм, защото общинската каса е лишена за сега от пари.

След това заседанието се закри.

Ксанти,
13 септември, 1913 год.

Трияндафилидис
(другия подпис не се чете).

Σήμερον τῇ 13 ῃ τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου τοῦ 1913 συνελθόντα ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει τὰ ἐν Ξάνθῃ ἐναπομείναντα μέλη τῆς Ἐφορο-δημογεροντίας Ξάνθης ἀπεφάσισαν παμψηφοὶ, ὅπως, ἐπειδὴ ἡ πολιτικὴ κατάστασις ἐξακολουθεῖ οὖσα ἀκαθόριστος καὶ ἀβεβαία δὲν ἀποκλείονται δὲ παντελῶς καὶ οἱ φόβοι ἀπροόπτων γεγονότων, διὰ τοῦτο ὅλα τὰ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη τὰ ὁποῖα ὑπάρχουσιν εἰς τὰς Ἱερὰς Ἐκκλησίας καὶ τὰς Μονὰς συναθροισθῶσιν ἐντὸς ἰδιαιτέρων κιβωτίων καὶ τοποθετηθῶσιν εἰς ἀσφαλὲς τι μέρος ὑπὸ ξένην σημαίαν, ὡς τοιούτου ἐγκριθέντος τοῦ ἐν Ξάνθῃ Αὐστριακοῦ Πρακτορείου.

Ἀφ' οὗ δὲ κατόπιν ἀπεφασίσθη νὰ μετρηθῶσιν εἰς τὸν Ἱερολ. Ἀρχιδιάκονον τῆς Μητροπόλεως ἀπέναντι τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ εἴκοσι

λίρας Τουρκικοί ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ, διότι τὸ Κοινοτικὸν Ταμεῖον στερεῖται πρὸς τὸ παρὸν χρημάτων, διελύθη ἡ συνεδρία.

Ἐν Ξάνθῃ τῇ 13-ῃ Σεπτεμβρίου 1919.

. . . . . .

. . . . . .

Στ. Τριανταφυλλίδης.

№ XXIII.

Ксантийската епархия в началото на 1912 год.

	№ по ред	Име на градѫт и селото	Име на казата	Име на виляет	Жители: Гѫрци	Жители: Турци	Жители: Чужденци	Говоримият език на нашите
Отдел Ксантийски	1	Ксанти	Ксантийска	Одрииски	6000	8100	880	Грѫцки
	2	Коюн-кйой	„	„	828	320	—	„
	3	Булустра	„	„	990	—	—	„
	4	Енидже	„	„	255	1000	130	„
	5	Ени-кйой	„	„	330	110	1000	бѫлгарски и грѫцки
	6	Иси-кйой	Гюмюрджинска	„	952	100	—	грѫцки
	7	Сали	„	„	330	220	—	„
	8	Сарж-Шабан	Сарж-Шабан.	Солунски	105	100	—	куцовлашки и грѫцки
	9	Лагсс	Ксантийска	Одрински	60	15	30 бѫлгари	грѫцки
Отдел Кавалски	10	Кавала	Кавалска	Солунски	12000	12000	2800	грѫцки
	11	Месоропи	Правищка	„	1283	—	—	„
	12	Подгоряни	„	„	710	350	—	„
	13	Поблияни	„	„	30	200	—	„
	14	Карияни	„	„	450	75	—	„
	15	Кая-бунар	Сарж-Шабан.	„	90	—	—	„
	16	Пивилину	Серска	„	200	—	—	„
	17	Пиргос	„	„	90	10	—	цигански
Отд. Ахж-челеби	18	Пашмакли	Ахж-челебийс.	Одрински	160	2000	400 бѫлгар.	бѫлгарски
	19	Долно-Райково	„	„	340	—	1000 бѫлгар.	„